

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA GÜLTEN AKIN VE
NÂZİK EL-MELÂİKE'NİN ŞİİRLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Emine BAĞMANCI

Danışman

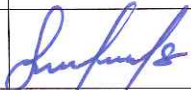

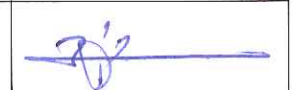
Prof. Dr. Salih TUR

ŞANLIURFA-2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 155270101 numaralı Emine Bağmancı'nın hazırladığı "Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Gülten Akın ve Nâzik el-Melâike'nin Şiirlerinin Karşılaştırılması" konulu **doktora tezi** ile ilgili tez savunması, 03 /09/ 2019 tarihinde, saat 10.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

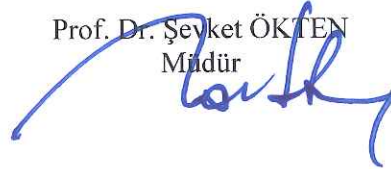
03/09/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Salih TUR	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Musa YILDIZ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Yahya SUZAN	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yasin KAHYAOĞLU	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

29.10/2019

Prof. Dr. Şeyket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Emine BAĞMANCI
Öğrenci Numarası:155270101
Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam
Bilimleri
Programı: Tezli Doktora
Başlık: Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında
Gülten Akın ve Nâzik el-Melâike'nin
Şiirlerinin Karşılaştırılması

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen doktora çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 220 sayfalık kısmına ilişkin, 25/06/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

25/06/2019

Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 25/06./2019

Prof. Dr. Salih TUR.

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

ÖZET

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA GÜLTEN AKIN VE NÂZİK EL-MELÂİKE’NİN ŞİİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

BAĞMANCI, Emine

Doktora Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salih TUR

Eylül, 2019, 222 sayfa

Karşılaştırmalı edebiyat ve edebiyat sosyolojisi kavramları, son zamanlarda akademik çalışmalarda giderek önem kazanmıştır. Bu nedenle bu çalışma, her iki kavramın temel özelliklerine dayandırılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmanın konusu, Arap edebiyatı ile Türk edebiyatının Modern Dönem şairlerinden olan Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın’ın şiirlerinin edebiyat sosyolojisi bağlamında karşılaştırılmasıdır. Bugüne dek el-Melâike ve Akın üzerine birçok çalışma yapılmış ama bu iki şair karşılaştırılmamıştır. Bu karşılaştırmanın amacı; her iki şairin sosyolojik konulara şiirlerinde yer verirken gösterdikleri benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmektir. Edebi ürünlerin sosyolojik arka planına ışık tutmak suretiyle şiirlerin taşıdıkları anlamı geniş açılarla yorumlamak çalışmanın temel hedeflerindedir.

Her iki şairin şiirlerinde en çok yer alan sosyolojik konuların başlıkları belirlenerek bununla ilgili olan şiirler incelenmiş, bu nedenle şiirlerin biçimsel özellikleri göz ardı edilmiştir. Ayrıca şairlerin bireysel izlekli şiirleri de çalışmanın dışında tutularak toplumsal meselelerin yoğun olarak işlendiği şiirler ele alınmıştır. Bunların yanı sıra, çalışmada her iki şairin hayatına, yaşadıkları dönemin özelliklerine ve şiire olan bakış açılarına da değinilmiştir. Ayrıca edebiyat-toplum, şiir-toplum ve kadın şair-toplum ilişkisi de çalışmada ele alınan diğer konular arasındadır.

Bu karşılaştırmanın sonucunda; Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın’ın şiirlerinin oluşumunda ülke koşullarının belirleyici bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Şairlerin yaşadıkları dönemde Türkiye ile Irak özelinde değişiklik

gösteren sosyolojik gerçeklere koşut olarak şairlerin tutumlarında da değişiklik olduğu göze çarpmıştır. Çalışmada, şair, şiir ve toplumsal koşullar arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmış; buna dayanarak yorum ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Bu çalışma ile edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilen edebi ürünlerin sunduğu istifade alanının genişlediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca karşılaştırmaya konu olan isimlerin bu yöntemle ele alındıkları zaman, ürünlerinin ve dönem özelliklerinin belirginleştiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Sosyolojisi, Karşılaştırmalı Edebiyat, Nâzik el-Melâike, Gülten Akın.

ABSTRACT

A COMPARISON OF THE POETRY OF GÜLTEN AKIN AND NAZİK AL-MALÂIKA IN THE CONTEXT OF LITERATURE SOCIOLOGY

BAĞMANCI, Emine

Ph.D. Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Prof. Dr. Salih TUR

September, 2019, 222 pages

Comparative literature and literature sociology have gained importance recently in academic studies. Therefore this research has been consisted depending on the main features of both concepts. The subject of this study is the comparison of the poetry of Nazik al-Malaika and Gülten Akin in the context of literature sociology that are from the modern period in Arabic and Turkish literature. There are lots of studies on el-Melâike and Akin but up to the present none of these studies has been about some comparison between the two poets. The aim of the comparison is to draw attention to the differences and similarities between the two poets when they deal with the sociological topics that took place in their poetry. Interpreting the meaning by shedding light on the sociological background of the literary works which carries the poetry is one of the main goals of the study.

The titles of the most frequently used sociological subjects in the poems of both poets were determined and related poems have been examined, and therefore, the formal features of the poems have been ignored. The poems which have individual themes also have been left out of the study and the poems that extensively deal with social issues are the main part of the research. Besides, the lives of both poets, the features of the period in which they lived and their point of view on the poetry have been mentioned in the thesis. Furthermore literature-society, poetry-society and women poet-society are among the issues that have been tackled in the study.

As a result of this comparison, it has been determined that the conditions of the country play an important role on the construction of the poems of Nazik al-Malalike and Gülten Akin. Significant changes have been observed in attitudes of the poets due to circumstances of Turkey and Iraq during the period in which they lived. The relationship between the poets, their poems and social conditions have been tried to be determined. Comments and inferences have been made based on these relations.

With this study, it has been concluded that the field of exploitation offered by literary products evaluated in the context of sociology of literature has expanded. In addition, when the names of the subject are compared with this method, it is observed that their products and period features become more evident.

Key Words: Literature Sociology, Comparative Literature, Nazik al-Malalika, Gülten Akin.

**EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA GÜLTEN AKIN VE
NÂZİK EL-MELÂİKE’NİN ŞİİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
Orijinallik Sayfası ve Beyan Belgesi	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

1.1 EDEBİYAT VE TOPLUM	20
1.2 ŞİİR VE TOPLUM	31
1.3 KADIN ŞAİR VE TOPLUM	41

İKİNCİ BÖLÜM

NÂZİK EL-MELÂİKE İLE GÜLTEN AKIN

2.1 HAYATLARI	47
2.2 YAŞADIKLARI DÖNEM	50
2.3 ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL DUYARLIK	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÂZİK EL-MELÂİKE İLE GÜLTEN AKIN'IN ŞİİRLERİNDE GEÇEN TOPLUMSAL İZLEKLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 KADIN	85
3.2 YOKSULLUK	112
3.3 SAVAŞ	131
3.4 SİYASET	145
3.5 GÖÇ-KENT	164
3.6 ANNE-ÇOCUK	177
3.7 HASTALIK	187
SONUÇ	196
KAYNAKÇA	201

KISALTMALAR

akt.	Aktaran
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
HASUDER	Halk Sağlığı Uzmanları Derneği
IFAD	International Fund For Agriculture Development (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
s.	Sayfa
TCK	Türk Ceza Kanunu
ICK	Irak Ceza Kanunu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu tezde, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde belirtilen aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Ünlü sesler:

â: آ، ا، ع	a,e: َ
î: ي	i: ِ
û: و	u: ُ

Ünsüz sesler:

' : ء	b: ب	t: ت	s: ث	c: ج	h: ح	h: خ	d: د	z: ذ	r: ر
z: ز	s: س	ş: ش	s: ص	d: ض	t: ط	z: ظ	' : ع	ğ: غ	f: ف
k: ق	k: ك	l: ل	m: م	n: ن	v: و	h: ه	y: ي		

Yukarıda belirtilen transkripsiyon sistemine ek olarak Arapça kelimelerin latinize edilmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

1. Arapçada kelimelerin başına getirilen belirlilik takısı, cümle başlangıcında küçük harfle yazılmıştır. Örnek: el-Melâike
2. Arapça kelimelerin başına getirilen belirlilik takılarının yazılışında Türkçe söyleniş esas alınmıştır. Örnek: eş-şi'r
3. Arapça tamlamaların sonundaki harekeler belirtilmemiştir:
4. Kelimenin sonunda bulunan ʾ harfi durulduğu zaman “e” veya “a” şeklinde; diğer kelimeye bağlanarak okunduğunda ise ”t” olarak yazılmıştır. Örnek: en-Nahda, Me'satu'l-Ḥayâ.

GİRİŞ

Disiplinler arası çalışmaların son zamanlarda yaygınlaşmasıyla birlikte edebiyat sosyolojisi alandaki çalışmalar XX. yüzyıldan itibaren giderek önem kazanmıştır. Edebiyat sosyolojisi bir bilim dalı olarak Avrupa'da IX. yüzyılda şekillenmeye başlarken, gerek Türkiye'de gerekse Arap dünyasında XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlık ve önem kazanmaya başlamıştır. Bilindiği üzere edebiyat sosyolojisi, edebiyat ile toplumsal olgular/olaylar arasındaki ilişkileri inceleyerek, edebiyat-toplum ilişkisinin çeşitli yönlerini ortaya koymaya çalışmaktadır (Alver, 2015, s.347). Toplumsal olayları anlamada merkezi bir role sahip olan edebiyatın, sosyolojiye önemli veriler sunduğu veya mevcut verileri kesinleştirdiği bir gerçektir. Çünkü edebî eser, estetik bir değer taşımakla beraber ortaya çıktığı toplumun tüm yönlerini gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtmaktadır. Bu nedenle herhangi bir toplum ile ilgili veriler elde etmek, bilgi sahibi olabilmek ve bu bilgileri doğru yorumlayıp doğru sonuçlara varabilmek için edebiyat incelemeleri önem taşımaktadır.

Edebiyat sosyolojiye veri sunarken aynı zamanda sosyoloji de edebiyatın okura kapalı görünen taraflarını görünür kılarak eseri anlamlı bir ürüne dönüştürmektedir. Böylece edebiyat ile sosyoloji arasındaki etkileşim çift taraflı gerçekleşmektedir. Edebi eser ile oluşturulduğu dönem arasındaki geçişkenlik oranının bilinmesi hem eserin hem dönemin özelliklerini anlaşılır kılmayı sağlamaktadır. Sanatsal faaliyetlerin toplumun kalkınma ve gelişimine büyük bir katkı sunduğu açıktır. Bu nedenle sanat çalışmaları içerisinde ağırlıklı bir yer tutan edebi eserlerin kapsamını, sosyolojik bakışla genişletmek edebiyatın topluma edindirdiği kazanımların artmasını sağlayacaktır. İnsana ve topluma dair değerli veriler içeren bu alanla ilgili çalışmaların çeşitli edebi türler üzerinden gerçekleşmesi toplumsal gelişim açısından önemli bir kazançtır.

Kitle iletişim araçlarının günümüzde ulaştığı teknoloji sonucunda, bir bölgede meydana gelen gelişmelerin dünyanın birçok yerini farklı düzeylerde etkilediği bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra bilgi kirliliği ile kafası karışan

ve baş döndürücü bir hızla yaşanan gelişmelere anlam verip onları değerlendirme konusunda bir bocalama içerisine giren birey, hayatı anlamlandırmaya her zamankinden daha çok ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle insana ve topluma dair gerçeklere ulaşma arayışı olan edebi eserler, modern çağ bireyinin aradığı cevapları bulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yeni bir alan olması nedeniyle henüz yeterli bir düzeye ulaşmayan edebiyat sosyolojisi çalışmalarının artması bahsi geçen nedenlerden dolayı büyük bir gereklilik arz etmektedir.

Edebiyat sosyolojisinin çağımız için taşıdığı önemin en görünür alanlarından biri kent yaşamıdır. Özellikle IX. yüzyılda sanayinin gelişmesiyle birlikte sosyolojik bir olgu olarak adlandırabileceğimiz köyden kente göç hareketliliği yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Kentlerdeki sağlık, ulaşım ve eğitim hizmetlerinin yaygınlığı, iş imkânlarının fazlalığı nedeniyle şüphesiz ki bu kentler insanlar için sosyal yaşamı daha cazip hale getirmiştir. İnsanın tüm yönlerini etkileyen bir mekân olarak kent, bu etkileyciliği sebebiyle özellikle sanat ve edebiyata hep konu olmuştur. Şair ve yazarlar şehrin kendilerini nasıl etkilediğini ölçü olarak eserlerini oluşturmuşlardır. Gerek halkın gerekse yazarların üzerindeki bu yansımayı doğru bir şekilde analiz etmek ve yorumlamak için bir araca ihtiyaç duyulmaktadır. Kent-insan ilişkisi ekseninde birçok sosyolojik olguya açıklık getirme noktasında edebiyat sosyolojisi önemli bir araç niteliğindedir.

Yoğun bir kent yaşamı sürdürme durumunda olan bireyin maruz kaldığı hızlı yaşam biçimi, onun zihinsel etkinliklerini sağlıklı oluşturmasını zorlaştırmaktadır. Birey, hem çağın hızlı ve birbirinden farklı gelişmelerine anlam arama ihtiyacı duymuş hem de mekanikleşen yaşam tarzına bir estetik katma arayışında olmuştur (Akın G. 1996, s.15). Estetik yönüyle bilinen edebiyatın sosyolojik taraflarına da dikkat çekmek modern çağ insanının iki önemli ihtiyacının karşılanmasını sağlamış olacaktır. Bu nedenle; birey ve topluma bir yol haritası sayılabilecek edebiyat sosyolojisi çalışmaları, özellikle içinde bulunduğumuz çağın sorunlarına etkili bir çözüm alternatifi niteliğindedir.

Birey ve toplumun belirli durumlar için geliştirdikleri tepkilerin altında yatan nedenleri bilmenin en önemli basamaklarından biri; bu tutumun içinde geliştiği koşulları tanımaktır. Edebiyat sosyolojisi ise bu beklentiye cevap veren bir bilim dalı olarak; bir eseri yazıldığı dönemin koşulları ışığında incelemeyi temel almaktadır (Alver, 2012, s.15). Söz konusu koşulların bilinmesi ürünün daha anlamlı olmasını sağlayacak ve eser birçok kuşağın faydalanabileceği bir özellik kazanmış olacaktır. Geçmişte kaleme alınan bir eserin bugüne bakan ve yol gösteren bir özellik kazanabilmesi, bu koşulların tanınmasıyla mümkün olabilmektedir. Modern çağın kent insanı, kendine ve topluma dair tanımlayamadığı sorunlarla karşılaştığında edebiyat sosyolojisi bağlamında yapılan çalışmaların rehberliğinde başka toplum ve bireylerin yaşantısını diyalektik ekseninde görme imkânı bulabilmektedir. Koşulların ortaya çıkardığı tepkileri başka toplum ve bireyler üzerinden inceleme fırsatı bulan okur, kendisinin ve içinde bulunduğu toplumun belirsizliklerine anlam katacak noktalar yakalayabilecektir. Çünkü bilindiği üzere her dönem kendine özgü birtakım özelliklere sahiptir ve edebi eserlerde, içinde oluştukları dönemin özelliklerine dair birçok noktaya rastlamak mümkün olmaktadır.

Bireylerin davranış sebebini mercek altına almayı hedef edinen psikolojiye karşın, edebiyat sosyolojisi bize toplum ve birey üzerinden davranış koşullarına dair bir kesit sunmaktadır. Ürünün kendine özgü kurgusu içinde izlediğimiz bu kesit, bir taraftan yaşama anlam katmamıza, öte yandan dilin estetik zevkini duyumsamamıza yardımcı olmaktadır. Bu tip çalışmaların rehberliğinde topluma adaptasyonu hızlanan birey kendini gerçekleştirme ve geleceğe dair adım atmada cesaret kazanmaktadır. Bir edebi eserin içinde oluştuğu toplumla olan bağını ortaya çıkaran edebiyat sosyolojisi, eseri faydalı ve kalıcı kılmaktadır. Bu nedenle edebi eseri değerlendirmede onun sosyolojik boyutunun temel unsurlar arasında yer alması önem kazanmaktadır.

Edebiyatın, duygu ve düşüncelerin güzel ve etkili bir biçimde ifade edilmesi gibi bir tanıma sahip olması, biçim yönünün ön plana çıkmasına yol açmış, bu durum ise biçimin anlamı öncelediği fikrini kuvvetlendirmiştir.

Çeşitli dönemlerde anlam ve biçim arasında gidip gelen bu önem sıralamasında, sanata veya topluma öncelik verme konusunda ciddi tereddütler yaşanmıştır. Bir edebi eserin biçimsel özellikleri, ürünün oluşumunda tali unsur sayılabilecek bir konu iken edebiyat alanında biçime ilişkin ciddi akım ve tartışmalar söz konusu olmuştur. Bu durum ise; temelde konusu insan olan ve bizzat yaşamın içinden çıkıp topluma yön verebilme gücünü elinde bulunduran edebiyatın topluma rehberlik etme rolünü ikinci plana atmıştır. Edebi eserin biçimsel özelliklerini öne çıkarmak kaygısı, edebiyat sosyolojisi kavramının geç ortaya çıkmasına neden olan etkenlerden biri olmuştur.

Edebiyat sosyolojisi hem Türk hem Arap edebiyatı için henüz yeni sayılabilecek bir kavramdır. Çünkü bir kavramın amacının ve sınırlarının tam olarak bilinmemesi o konudaki çalışmaların yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Örneğin bazı çalışmalarda sosyal tenkit adı altında edebiyat sosyolojisine yakın incelemelerin yapılması edebiyat sosyolojisi kavramının akademide tam olarak yerleşmediği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Dünya nüfusunun artması ve iletişim araçları sayesinde insanların gelişmelerden hızlıca etkilenmesiyle sosyal bilimlerin önem kazanmış ve edebiyat da bu etkileşimden önemli bir pay almıştır. Bu nedenle edebiyat sosyolojisi son zamanlarda çok ilgi gören bir kavram olmasına rağmen bu alanda daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Edebiyat sosyolojisine ek olarak; edebi eseri anlaşılır kılan etkenlerden biri de onun başka bir eserle karşılaştırılmasıdır. Çünkü başka edebiyatlardan bağımsız olarak ele alınan bir ürün yeterince anlaşılabilir değildir (Aydın, 2008, s.17). Karşılaştırmalı edebiyat kavramı olarak yeni kabul edilmekle beraber, genel olarak karşılaştırma insan düşüncesinin sıkça başvurduğu bir yöntem olagelmiştir. Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde karşılaştırmaya yönelen birey bu yolla karmaşık bulunduğu durumları netleştirme çabasına girmektedir. Dolayısıyla geçmişten günümüze devam eden bu girişim, daha sonraları kavramlaşarak bir araştırma yöntemi olarak benimsenmiştir. Kitle iletişim araçları sayesinde farklı kültürleri yakından tanıma imkânı bulduğumuz bu dönemde karşılaştırmalı edebiyatın

önemi gittikçe artmaktadır. Yaşam biçimlerini görebildiğimiz toplulukların duyuş ve düşünüşlerini de öğrenmek kendi kültürümüzü üretme ve tanımlamada büyük bir rol oynamaktadır. Bu nedenle bu yaklaşımın ortaya çıktığı dönemin ulusçu ideolojinin etkili olduğu dönem olması dikkat çekmektedir (Aydın, 2008, s.21).

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin yöntemine ilişkin önemli noktalardan bahseden Gürsel Aytaç'a (1940-) göre; bu yöntemin benimsendiği araştırmalarda belirlenen bir amaca göre belirli ayıklamalar yapılması gerekmektedir. Buna göre araştırmacının görevi; "farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce veya biçim açısından incelemek; ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, bu farklılığın nedenleri üzerine yorumlar getirmek" (1997, s.7) olacak şekilde belirlenmektedir. Genel hatlarıyla sınırları bu şekilde çizilen karşılaştırmalı edebiyat araştırmasının, belirlenen hedefe göre farklı başlıklarla çeşitlendirilmesi elbette mümkün görünmektedir. Bu alanla ilgili önemli bir çalışması bulunan Fransız yazar Andre Rousseau (1911-2002), bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Karşılaştırmalı edebiyat, sınırlı ve kesin bir alana uygulanan bir teknik değildir. Geniş ve çok yönlü oluşuyla, hangi zaman ve zeminde olursa olsun, meraktan, sentez zevkenden ve her türlü edebi gelişmeye açıklıktan meydana gelmiş bir ruh halini yansıtır" (1994, s.49).

Edebiyat, karşılaştırmalı yöntem sayesinde içerisinde taşıdığı evrenselliği gözle görünür kılmakta ve farklı eserler üzerinden yapılan değerlendirmelerle bu özellik somutlaşmaktadır. Görmeye dayalı olarak biçim kazanan popüler kültürde insanlar farklı toplulukları belirli kalıplar üzerinden (yeme-içme, giyim tarzı, müzik vb) yüzeysel olarak değerlendirme yoluna gitmektedir. Buna karşın karşılaştırmalı edebiyat, farklı kültürlerin hayata bakış açılarını, yaşadıkları olumlu ve olumsuz deneyimlerini, düşüncelerini oluşturan koşulları öğrenme imkânı sağlayarak, insanların kendisinden olmayanı da normal kabul edebilmelerine ve tahammül sınırını genişletmeye büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Her topluluğun, farklı oranlarda da olsa, dünyadaki gelişmelerden etkilenmeye maruz kaldığı içinde

bulduğumuz çağda, hoşgörüyü kapı aralayan bu yöntemi uygulamaya ağırlık vermek büyük önem kazanmaktadır.

Türk ve Arap edebiyatı arasında karşılaştırma yapmaya müsait olan çeşitli ortak konular bulunmaktadır (Heridî'den akt. Aytaç B. 2012, s.103). Ancak yüzyıllar boyu aynı coğrafyayı, aynı kültürü ve aynı kaderi paylaşan her iki ulusun edebiyatları hakkında maalesef ne Arap dünyasında ne de Türkiye'de yeterince ve istenilen düzeyde karşılaştırmalı ortak çalışmalar yapılmamıştır. Bunun sebebi de; gerek Türk edebiyatçıların gerekse Arap dünyasının edebiyatçılarının birbirlerinin dillerine vakıf olmamalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bir ulusun tarihini, düşünce yapısını gelenek ve göreneklerini öğrenmek için mutlaka edebiyatlarını da iyi bilmek gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle; bu çalışma, karşılaştırmalı edebiyat alanındaki sözü geçen boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda sosyal gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerin şairleri olarak toplumsal hassasiyet geliştiren, bunları şiirlerine yansıtan ve edebiyat dünyasında ünü ülkelerini aşan iki kadın şair olarak Nâzik el-Melâike ve Gülten Akın ele alınmıştır.

Toplumsal gelişmelerin sıklığı ve olumsuz sonuçları kimi edebiyatçıları büyük bir yabancılığın içine çekerken, Nâzik el-Melâike ve Gülten Akın kaçınılmaz olarak gerçekleşen bu yabancılaşmanın içerisinde kalmayı devam ettirmemişlerdir. Bu şairler geleceği okuyan bir entelektüel sorumluluğuyla, içinde yaşadıkları toplumun insanlarını bilinçlendirmek için aktif bir tutum sergilemeleriyle dikkat çekmektedirler. Doğu toplumunda kadına olan bakış açısını, onların içinde yetişmiş şairler olarak bizzat gözlemleyen el-Melâike ve Akın, hemcinslerinin ötekileştirildiği durumlara karşı tepkilerini ortaya koyarak üzüntülerini dile getirmişlerdir. Bu üzüntülerini zaman zaman romantizmin hüznüyle birleştiren şairler, eserlerine bu nedenle yoğun bir hüznün katmışlardır.

Nâzik el-Melâike ile ilgili Türk yazınında kayda değer çalışmalar bulunmamaktadır. Şairin öne çıkan birkaç şiirinin Türkçe çevirisi dışında herhangi bir kaynağa ulaşılamamıştır. Arap edebiyatında önemli çalışmaları

bulunan Musa Yıldız'a ait bu çevirilere, Merdiven adlı dergide (2000, s.29) ve Modern Arap Edebiyatı Şiir Seçkisi (2019, s.174) isimli eserde rastlanmıştır. Bu nedenle Irak edebiyatı kaynaklarına ulaşma çabası ile şiir çevirisi çalışmaları tez sürecinde karşılaşılan zorluklardan biri olmuştur. Bu konuda en çok faydalanılan çalışmalardan biri; 2017'de Bingöl Üniversitesi Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı'nda 'Abdurazzâk Tal'ât 'Uşmân'ın hazırlamış olduğu "Nâzik el-Melâike'nin Şiirlerinde Kimlik Arayışı" isimli yüksek lisans tezidir. Tezin dili Arapça olup şairin hayatı ve şiirleriyle ilgili çok kapsamlı bilgiler içermekte ve şiir tahlillerinde sosyolojik arka plana da değinmektedir.

Arapça kaynaklarda Nâzik el-Melâike'nin adı daha çok serbest şiirin öncülüğünü yapan kişi olarak geçmekte ve şair, araştırmalarda bu yönüyle öne çıkmaktadır. Bu nedenle; gerek ülkesi olan Irak'ta, gerekse Arap dünyasının diğer ülkelerinde yaşanan olumsuz siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler karşısında duyduğu endişe ve kaygıyı şiirlerine yansıtmış olan el-Melâike'nin toplumcu gerçekçi yaklaşımının göz ardı edildiği dikkat çekmektedir. Romantik eğilimleriyle bilinen, hüznün şairi olarak nitelendirilen, birey merkezli şiirler yazan ve şiirlerinde felsefi sorunlara sıkça yer veren bir şair olma özelliğine rağmen el-Melâike, geniş bir sosyolojik okumaya fırsat veren birçok şiir kaleme almıştır.

Adı geçen yüksek lisans tezinin konu başlığından da anlaşıldığı üzere çalışma, şairin kendi kimliğini sorgulamasını esas alarak onun iç dünyasına yönelik bir inceleme olma izlenimi vermektedir. Bununla birlikte tezin yazarı, şairin söz konusu kimlik arayışını irdelerken sık sık sosyolojik arka plana değinme ihtiyacı duymuştur. Bu durum, sosyolojik etkenlerin, şairlerin kimliklerinin oluşumunda büyük bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

Edebiyat sosyolojisiyle ilgili yapılan çalışmaların roman türü üzerinden gerçekleşmesi sonucu, bu konudaki çalışmaların fazlalığı dikkat çekmektedir. Roman türü, yazara geniş betimlemeler yapma fırsatı verdiği için eserin kurgulandığı dönemin şartlarından da detaylı olarak bahsedilebilmektedir. Edebiyat sosyolojisi araştırmacısına büyük bir kolaylık

sağlayan bu durum, bu alanda çalışmak isteyenleri romana yönlendiren bir etken olmuştur. Bu nedenle belirlenmiş bir roman üzerinden yapılan birçok edebiyat sosyolojisi çalışmasına rastlamak mümkündür. Buna karşın; romandan farklı olarak az kelimeyle en etkili ifadeyi yakalama çabasında olan şiirde, sosyolojik arka plana değinmek zorlayıcı bir durum olarak görülmektedir. Şairin bireysel kullanımlarının çeşitliliği ile inişli çıkışlı ruh hallerinin şiirin oluşmasında büyük rol oynaması söz konusu zorluğu arttırmaktadır.

Bahsi geçen zorluklara rağmen bu çalışmanın şiir üzerine yapılmasının önemli bir sebebi ise; günümüz insanının şiire her zamankinden fazla ihtiyaç duyduğunun düşünülmesidir. Nitekim mekanik bir yaşam tarzının gittikçe yaygınlaştığı bu çağda, insanlar hayata ve kendilerine dair incelikleri hissetmek için gereksinim duydukları ortamdan yoksun bir şekilde yaşamlarına devam etmektedirler. Dünyanın her tarafında meydana gelen olayların, yaygınlaşan hızlı iletişim araçları yoluyla, kesintisiz olarak kendisine aktarılmasına maruz kalan insan, yaşamın her alanında görüntülerle beslenmektedir. Hızlı olay akışı ve görüntülerle dolan zihin, kent yaşamının koşuşturmasına eklenince, bireyin yaşamına ve kendine anlam katmak için yapmak istedikleri ötelenmektedir.

Bahsi geçen nedenlerden dolayı Akın, şiiri bir edebi tür olmanın ötesinde toplumun kurtuluşunu sağlayabilecek bir araç olarak görmektedir. Kişinin kendi iç sesini dinlemesine engel olacak birçok etkenin bulunduğu modern çağda şiir Akın'a göre insanların sığınması gereken bir limandır. Hızlanmış bir yaşam biçimini yaşamak durumunda kalmış olan insanlar, gözden kaçırdıkları birçok incelik ve güzelliği şiir yoluyla yakalayabilme şansına sahip olabilecek ve bu açıdan insana özgü değerler diri kalabilecektir. Savaşların, yoksulluğun ve ahlaki yozlaşmanın etkilerinin yoğun görüldüğü bir dönemde şair şiire bir umut olarak sıkıca sarılmış ve insanları da buna sarılmaya yöneltmiştir. İletişim araçlarının gücü sayesinde aşırı uyarılma durumu yaşayan birey, şiirin diliyle, hayatın damıtılmış özüne ulaşabilme heyecanını yakalayacak ve böylece modern çağın açmazlarına şiirle karşı koyabilecektir. Kişinin gönül gözünü açmasına yardımcı olacak şiirin ise

ancak toplumsal kaygılar temel alınarak ortaya çıkarılmış olması gerekmektedir. Bu nedenle Akın, şiiri marjinal bir tür olarak gösterip onu yaşamın dışına çekmeye çalışan anlayışı sert bir dille eleştirerek şiirin bizzat yaşamın içinden çıkması gerektiğinin altını çizmektedir (1996, s.119). Akın, şiirin hayattan beslenmesinin ve onunla yakın bir alışverişe girmesinin bir zorunluluk olduğunu belirterek şairlerin şiirlerini oluştururken bunu göz önüne almaları gerektiğini söylemektedir (1996, s.141).

“Ah kimselerin vakti yok. Durup ince şeyleri anlamaya. Kalın fırçalarını kullanarak geçiyorlar” (2017, s.116-117) dizelerini üç kez şiirinde tekrar eden Akın, bireyin bu eksik yanına işaret etmektedir. “Terli, üstünkörü, soluk soluğa. Yürürken bakma hayata” (2016b, s.28) dizeleriyle de insanların hızlı yaşam düzeni içinde birçok inceliği kaçırabileceğine ve bunları yakalayabilmesi için yavaşlayıp hayatı dinlemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. İnsanların şiir gibi kendisine incelik kazandıracak unsurlara ihtiyacı artmakla birlikte; modern yaşam biçimi insanların şiire olan uzaklığını gittikçe arttırmaktadır. Çağımızın robotik yaşam biçimi şiirle insan arasına mesafe koydukça bireyin estetiğe olan özlemi katlanmaktadır. Bundan dolayı insanların bu önemli ihtiyacına dikkat çekip onların iç seslerini dile getiren şiir üzerine karşılaştırmalı ve sosyolojik bir akademik çalışma yapılmasının anlamlı olacağı kanaatine varılmıştır.

Bilindiği üzere birey, düşünme yetisini dille gerçekleştirmekte ve insan ilişkilerinin ana malzemesini dil oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireyler arasında meydana gelen iletişim sorunlarının temelinde dilden kaynaklanan yetersizlikler bulunmaktadır. Birey hem alıcı hem de verici pozisyonunda iken iletileri olduğu gibi değil, belleğinde bulunan önceki yaşam tecrübesiyle harmanlayarak algılama eğilimindedir (Sever, 1998, s.52). Dolayısıyla bireyin aktardığı veya duyduğu iletileri yorumlayarak dönüştürmesi kaçınılmaz bir durum olarak görünmektedir. Belleğinde dil kullanımına ilişkin yetersiz deneyimlere sahip olan kişi, iletilerin doğru yorumlanmasında sorun yaşamakta, bu durum ise iletişime büyük bir zarar vermektedir. Günümüzde şiddet olaylarının tahlilinde dilin yanlış kullanımından kaynaklanan birçok noktayı bulmak mümkündür. Bu nedenle ortak kullanım

aracı olarak dilin etkili kullanımı, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Modern çağ anlayışı ile kitle iletişim araçlarının etkisi altından yıpranan dili, en iyi şekilde koruyacak olan şiidir. Dilin korunması sağlıklı iletişimin gerçekleşmesine yardımcı olacak, böylece şiir toplumsal hayatın düzenlenmesinde büyük bir rol oynamış olacaktır (Akın, 1996, s.119).

Bu araştırma, şiir türünü edebiyat sosyolojisi bağlamında karşılaştırmalı yöntemle ele alan ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır. İlk yapılan araştırmaların taşıdığı önemin farkında olarak tezin her aşamasında titizlikle davranılmıştır. Bilhassa çalışmanın kuramsal çerçevesini oluştururken bu alanın öncülüğünü yapmış kişilerin ortaya koyduğu fikirlerden yararlanmaya özen gösterilmiştir. Nitekim bu fikirler esaslı bir çıkış noktası oluşturarak tezin genel oluşumuna kılavuzluk etmiştir. Dolayısıyla tezin dayandığı ana düşüncenin etraflıca ele alınması gözetilmiştir. Bu bağlamda edebiyat sosyolojisi alanında önemli çalışmaları bulunan Köksal Alver'in *Edebiyat Sosyolojisi ve Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* adlı eserleri faydalandığımız kaynaklar arasında öne çıkan isimler olmuştur.

Tezin yöntemi olan karşılaştırmalı edebiyat ise yine edebiyat sosyolojisi gibi yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde roman türü üzerine yoğunlaşan karşılaştırmalı çalışmalar dikkat çekmektedir. Özellikle tezin ikinci bölümünde ağırlıklı olarak kullanılan bu yöntemin doğru uygulanabilmesi için faydalanılan temel kaynak Gürsel Aytaç'ın *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* isimli kitabı olmuştur. Bu yöntemin günümüzde kazandığı önem ve uygulama şekline dair önemli bilgilerin yer aldığı eser, tezin yönteminin sisteme oturmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bu araştırma, Türk ve Arap edebiyatı için yeni sayılabilecek iki önemli kavram olan edebiyat sosyolojisi ile karşılaştırmalı edebiyatı, şiir türü üzerinde kullanarak irdelemeye çalışması yönüyle önem taşımaktadır.

Tezin oluşumunda faydalanılan kaynaklardan biri de; bizzat şiirleri araştırmaya konu olan Gülten Akın'ın *Şiiri Düzde Kuşatmak* isimli eseridir.

Bu eser şairin toplumsal duyarlılığının açık bir göstergesi niteliğindedir. Nitekim Akın bu eseriyle şiirin halk tarafından iyice anlaşılmasını ve amacının net olarak görülmesini hedeflemiş ve bu nedenle şiire dair düşüncelerini kapsamlı bir şekilde dile getirmiştir. Şiirin kalıcılığını toplumsal odaklı olmasına bağlayan Akın, yazılanların ne kadar çok kişiye ulaşırsa insanlığa o kadar yararlı olacağını belirtmiştir. *Orman Şiirleri* isimli şiirinde; şairi ağaca, şiirlerini de kozalağa benzeten Akın, dört kez yinelediği “çoğal” kelimesiyle şiirlerin dünyayı doldurması gerektiğini ifade etmiştir.

Akın’a göre şairin işi, şiiri yazıp bir kenara çekilmekle son bulmamakta, şair yazdıklarının hesabını, bunların nasıl anlaşılması gerektiğini açığa kavuşturmak zorundadır. Şiirin sahip olduğu etkili değişim gücünün gerçekleşebilmesi için toplumun şiirde geçenleri kavrayabilmesi gerekmektedir. Şair ise bunu kolaylaştırmak için yazdıklarına dair açıklamalar yapmalı ve insanları aydınlatabilmelidir. Tezde ele alınan Akın’a ait şiirlerin bu eserdeki düşüncelerin kılavuzluğunda daha kolay incelendiği fark edilmiş; bu durum ise şairin iddiasını doğrulamıştır. Akın, şairin genel olarak şiir, özelde ise kendisinin kaleme aldığı şiirler üzerine açıklama yapmasının önemiyle ilgili şunları söylemiştir:

Bir ozanın düzyazıları, konuşmaları, onun altyapısında, kişiliğinde, kimliğinde nelerin olduğunu ya da nelerin olmadığını ortaya koyar. Ozanların bunu şiirlerinin estetik yapısı içinde netleştirmeleri beklenemez. Kimileri ozanın kişiliğinin şiirlerinden ayrı tutulması gerektiğini, kimileri ise ozanın kişiliği ve şiirlerinin ayrılmazlığını düşünür. Ben bu ikincilerdenim (177).

Akın bu eserinde şiirin ve şairin sahip olması gereken özellikleri ayrıntılı ve vurgulu bir şekilde açıklama çabasına girişmiştir. Bu düşünceler şairin toplumcu tutumunu açıkça gösteren açıklamalar şeklindedir. Bu bağlamda Akın; şiirin, yaşamın içinden temellenmesi gerektiğinin altını çizmiş ve şairleri buna yönlendirmiştir. *Savaşı Beklerken* isimli şiirinde (2016b, s.39) insanı bir sorumluluk olarak tanımlayan Akın’a göre şair öncelikle insan olarak sorumludur. Bu nedenle kişinin yaptığı iş ne olursa olsun onu bilinçli bir şekilde yapmalıdır. Bir şair olarak topluma karşı sorumluluğu ise son derece somut anlaşılmalıdır. Buna göre şair, şiiriyle

hayatı ve toplumu değiştirebilme gúcüne sahip olmalıdır. Dolayısıyla savaş ve şiddet gibi ciddi toplumsal olayların yaygınlaştığı günümüzde şairlerin sadece estetik kaygıyla hareket ederek şiirlerini oluşturmaları yanlış bir tutumdur. Akın, şairin toplumun yaşadığı sıkıntılarını görmezden gelerek şiirlerini oluşturmaya çalışmasını “Yürüyüp nereye gidiyorsun kan çiçeklerine basa basa” (2017, s.23) dizeleriyle yanlış bir gidişat olarak düşünmüş ve bu şairi “aykırı bir can” (2017, s.23) ifadesiyle nitelemiştir. Akın şairin, topluma karşı sorumluluk taşıyan aktif bir konumda olduğunu ve bundan dolayı şiirini daha işlevsel kılması gerektiğini eserinde şöyle ifade etmiştir:

Büyük kentlerde ekonomik koşulların belirlediği toplumsal çevrede yaşayan ozan, iyi bir ozansa (bizim eneze, cılıza hiç sözümüz yok) bütün içtenliğiyle yaşadığını yazacaktır. Yaşamından şiirine koşut çizgiler çekecektir. O, herkesten önce çağının, toplumunun açmazlarını bilen, durumunun, konumunun bilincine varandır. Duyargaları uykuda bile çalışır (44).

Gülten Akın’ın poetikasını iyi anlamak ve toplumcu yönünü doğru okuyup değerlendirmek için onun şiir anlayışı üzerinde durmakta yarar vardır. Akın’a göre edebi dallar içerisinde en zor olanı şiirdir. Çünkü şiir, dilin mevcut malzemeleri içerisinde en doğru ifadeleri seçerek yazmak iken; roman dilin tüm malzemelerini bir kurgu içerisinde kullanarak yazmaktan ibarettir (1996, s.154-155). şiir, az sözle birçok etkili anlam ifade etme alanı iken; roman yazara kelimeleri bolca kullanma serbestliği sunmaktadır. şiir bu dar alanda var olmaya çalışırken elbette şairlerin sayısı roman yazarlarına göre belirgin bir azlık göstermektedir. Ayrıca şiir, kişinin kendinden yola çıkarak başkalarıyla bağlar kurmasını gerektirmektedir. Kendi bireysel durumlarını ifade ederken pek çok insanın duygusunu dile getirebilme başarısı şiirle mümkün olmaktadır. Birçok insanın yaşadığı ortak hissi kendi içerisinde yakalayıp etkili bir şekilde ifade eden şair, sözünü kalıcı hale getirmeyi başarmış olmaktadır.

Akın; şiirin romana oranla taşıdığı zorluğa ek olarak toplumcu şiirin bireysel şiire göre daha zor olduğundan da bahsetmektedir. Çünkü toplumcu şiir, şairin benliğine dair çeşitli durumları şiirde aşmış olmasını ve ürünün

şiiresselliğinin sloganların ve toplumsal gelişmelerin üstünde kalmasını gerektirmektedir (1996, s.42). Bu nedenle şair bireysel başlayıp da toplumsala evrilmeyen şiir sürecini eksik bulmaktadır. Ona göre iyi bir şair; kendinden yola çıkarak başladığı şiir hayatına toplumsal konulara yönelerek devam etmelidir. Ayrıca Akın, şiir yazmayı erkek işi olarak gören ataerkil toplumlarda kadın şairlerin var olma çabalarını son derece anlamlı bulmaktadır. Dolayısıyla Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın, Doğu toplumunda yaşayan iki kadın olarak şiiri romana, toplumsalı bireysele tercih etmek gibi büyük zorlukları göğüslemiş ve kendi ülke edebiyatlarında önemli bir yer edinmişlerdir.

Günümüzün şiir anlayışından son derece farklı olarak şaire, topluma yol gösteren bir rol biçen Akın'ın şiire olan tutumu, onun şiirlerinin edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilmeye uygun özellikler taşıdığına dair fikir vermektedir. Şairin, yaşadığı dönem itibariyle önemli toplumsal gelişmelere tanık olması, onun toplumsal duyarlılığı ile birleşince ortaya çıkan şiirlerde yaşadığı toplumun insan manzaralarını görmek mümkün olabilmektedir.

Akın'ın şiire olan bakış açısı ve yüklediği misyon Arap toplumunda şiirin taşıdığı anlam ile örtüşmektedir. Nitekim Arap edebiyatında dönemler arasında farklılıklar görülmekle birlikte en önemli edebi tür olma özelliğiyle yerini koruyan şiir; toplumun nabzını tutan, acı ve sevinçlerin yansıdığı, insanlara yol gösteren taraflarıyla kendine özgülüğünü devam ettirmiştir. Arap edebiyatının tüm dönemlerinde şiir, sosyal yaşamla iç içe bir gelişim göstermiştir. Modern çağda ise Arap dünyasında yaşanan savaş, işgal, fakirlik, siyasi baskı, geri kalmışlık, gibi gelişmelere koşut olarak bu ilişki sürmüştür. Özellikle 1948 Arap –İsrail savaşının ardından Arap entelektüelleri, Arap dünyasının varlığını tehdit etmeye başlayan dış güçlerin emelleri karşısında uluslarını bilinçlendirmeye ve uyarmaya yönelik bir çaba içine girmişlerdir. IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren edebiyatta ortaya çıkan toplumcu gerçekçilik akımı, Arap edebiyatçıları büyük ölçüde etkilemiştir. Bunun yanı sıra Arap coğrafyasında sömürgeci devletlerin baskısına karşı bir tepki olarak Arap milliyetçiliği rüzgârı esmeye başlamıştır.

Böylece yıllardır süregelen klasik Arap düşüncesinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu düşünce devrimi gerek şiir gerekse roman türüne yansyarak etkisini göstermiştir. Artık yazar, sanatını icra ederken “ben” merkezli bir sanat icrası yerine toplumsal sorumluluk bilincinden hareketle eserlerini ortaya koymaya başlamıştır. Arap dünyasında bu önemli gelişmeler yaşanırken, çağdaş Arap şiirine damgasını vuran Nâzik el-Melâike'nin bu gelişmelere tepkisiz kalması elbette düşünülemezdi. O da diğer çağdaşları gibi, yazdığı çeşitli şiirlerde, içinde yaşadığı toplumun sorunlarını ve bilhassa Arap dünyasını kısa ve uzun vadede bekleyen ciddi tehditlere karşı tepkisini ortaya koymuş ve sesini gür bir şekilde okuyuculara iletmeye çalışmıştır. Toplumun aksayan yönlerine dikkat çekmiş, yaraları üzerine parmak basmış ve Arap insanının yaşadığı acıları yüreğinde hissetmiştir.

Ayrıca şairin ülkesi olan Irak, diğer Arap ülkelerinden farklı olarak geçmişte olduğu gibi yakın tarihte de savaş ve göz yaşlarına sahne olmuştur. Bunun yanı sıra; ülkede yaşanan siyasi baskılar, askeri darbeler, feodal toplum yapısı, fakirlik, eğitimsizlik gibi birçok etken, Nâzik el-Melâike'nin edebî dünyasının şekillenmesinde büyük bir rol oynadığı gibi toplumcu-gerçekçi bir kimlik kazanmasına da yol açmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması ve dağılmasının ardından onun külleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde durum Arap dünyasından pek farklı değildir. Anadolu insanı da benzer şekilde Arap insanının yaşadığı kaderi paylaşarak sömürgeci güçlere karşı savaşmış, ekonomik sıkıntılar yaşamış, gelenek ve göreneklerine bağlı kalmıştır. Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan ve Türk şiirine damgasını vuran Gülten Akın, Nâzik el-Melâike gibi şiirlerinde toplumcu şair olma özelliğiyle ön plana çıkmıştır. Her iki şair de şiirlerinde bir taraftan dünyaya toplumcu gerçekçi açıdan bakıp sosyal yaşamı irdelerken öte yandan gelenek ve göreneklere bağlı tutucu bir toplumda yaşayan şairler olarak toplumda ötelenen/edilgenleşen kadının konumu ve kadın sorunlarıyla yakından ilgilenmişlerdir. Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın'ın şiir anlayışında temel benzerlikler bulunması nedeniyle, edebiyat

sosyolojisi bağlamında her iki şairin şiirlerinin karşılaştırıp incelenmesi ve değerlendirilmesinin isabetli bir yaklaşım olacağı düşüncesine varılmıştır.

Genel olarak edebiyat, özelde ise şiir farklı dönemlerde farklı biçimlerle bir iletişim yöntemi olarak görülmüştür. Örneğin ilk toplumlarda şiir dua ve büyü olarak kullanılıyorken, geri kalmış toplumlarda bilgi aktarım aracı olarak varlığını sürdürmüştür (Akın, 1996, s.115). Şiirin taşıdığı bu iletişimsel özellik nedeniyle farklı dönemlerde bazı otorite sahipleri şairler üzerinde baskı kurmuştur. Çünkü şiirin yoğun bir elektrik içerdiği, bu nedenle toplum üzerinde büyük ve ciddi etkiler bırakabilme özelliğine sahip olduğu bilinmektedir (Akın, 1996, s.118). Şiirin her fırsatta bir başkaldırı olarak nitelendirilmesini öngören Akın, söz konusu iletişim içerisinde dünyayı yeniden düzenlemek ve eksikleri gidermek anlamında bu vurgusunu yinelemiştir.

Akın'ın şiirlerinin toplumcu yönünün en görünür olduğu yerler şairin şiirine umudu bilinçli ve kasıtlı olarak yerleştirmeye çalıştığı kısımlardır. Hem kendi iç enerjisini yükseltmek hem de toplumu ayakta tutabilmek için sık sık umuda sarılan Akın, şiirlerinde bu duyguyu hissedilir derecede bilinçli olarak işlemeye çalışmıştır. *Kör Aynadan İnce Kıza* isimli şiirinde “ Senin sular gibi umudun var” (2017, s.14) diyerek umudunu geniş tutma çabasında olan şair, bu duyguyu karşısındakine de verebilmek için ikinci tekil şahıs zamirini kullanarak telkin yoluna gitmiştir. Şairin tanınmış şiirlerinden olan *Deli Kızın Türküsü I* de “Karayı kaldırın mavi koyun” “Karayı kaldırın sevgi koyun” şeklinde üç kez yinelenen dizeler “umudumu yitirmedim”, “umudumu yitirmeyin” ve “umudumu götürmeyin” (2017, s.16) şeklinde devam etmiş ve şairin umuda ne denli sarıldığını gösteren önemli kısımlar olarak dikkat çekmiştir. Hatta şair umutsuz başladığı şiiri dahi umuda bağlayarak bitirmiş ve bu çabasını elden bırakmamıştır. Örneğin *Sonbaharda Bir Salı* isimli şiirinde Akın, “Bilirim diyordu içinden, bilirim. Kişiye istediğini vermezler” diyerek umutsuzluğa kapılırken, şiirin sonunda “Bir büyük şehrin kalabalığında. Yaşadığını duyuyordu her şeye rağmen” (2017, s.27) dizeleriyle kapısını umuda açık tutmuştur.

Bu bağlamda el-Melâike ile Akın arasındaki farkı derinleştiren en belirgin unsurlardan biri umut duygusudur. Her iki şairin ürünlerinde toplumsal duyarlık ortak bir unsur olarak hissedilmekle beraber, yaşanan toplumsal gelişmelere karşı benimsedikleri tutum aynı olmamıştır. Nitekim Irak'ta meydana gelen sosyal gelişmelerin uzun bir zamana yayılan olumsuzluk göstermesi el-Melâike'nin romantik eğilimiyle birleşerek umutsuzluğunu karamsarlığa dönüştürmüştür. Halkın yaşadığı sıkıntılar şairi derin bir üzüntüye sürüklemiş ve onun "Hüzün Şairi" olarak anılmasına yol açmıştır. Akın ise bahsedildiği gibi umudu bilinçli olarak şiirine yerleştirmeye çalışmış ve ters giden durumları düzeltebilmek için umudu temel bir çıkış noktası yapmıştır.

Akın'ın, şiirlerinin doğru bir şekilde anlaşılma kaygısını duyarak sık sık yaptığı açıklamalarından oluşan *Şiiri Düzde Kuşatmak* isimli eserine karşın el-Melâike'de buna benzer bir poetikadan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Şairin düz yazı eserlerinden *Kadâyâ eş-Şi'ri'l-Mu'âsır* (Çağdaş Arap Şiirinin Sorunları) adındaki eseri modern şiirin biçim özellikleri üzerine eğilmiştir. Arap edebiyatında serbest şiirin öncülerinden kabul edilen el-Melâike, bu türün özelliklerinin iyice anlaşılmasını ve altında yatan nedenleri derinlemesine incelemeyi önclemiştir. Temelde Arap şiirinin toplumsal gerçeklikten ayrı tutulmadığı anlayışı göz önüne alınacak olduğunda el-Melâike'nin bu açıklamaya ihtiyaç duymadığını söylemek mümkün görünmektedir. Ayrıca şairin serbest şiir türünü detaylı bir şekilde açıklamaya gidip bunun sınırlarını belirlemeye çalışması yine onun toplumsal duyarlığı ile alakalı bir durum olarak belirmektedir. Nitekim şair, serbest şiirin ilkleri arasında gösterilen *el-Kûlîra* (Kolera) şiirinin yazıldığı arka plandan bahsederken; Mısır'da büyük sayıda ölümlere yol açan kolera salgınının dehşetine dikkati çekebilmek için serbest şiir türünün ifade imkânlarından faydalanılması gerektiğini öne sürmüştür. Konunun önemini hissettirerek insanların duygularına ortak olabilme gayretini gösteren şair böylece, biçimin içeriğe yaptığı katkı oranında anlam kazandığının altını çizmektedir. Dolayısıyla eserde bu türün açıklanmasına öncelik veren şair

birçok toplumsal konunun bu türle daha etkili ifade edilebileceğinin önünü açmış olmaktadır.

Tezin birinci bölümünde; toplumun edebiyatla, şiirle ve kadın şairle olan ilişkisi önce genel anlamda, daha sonra ise Türk ve Arap edebiyatı özelinde ele alınmıştır. Edebiyat ve şiirin toplumla olan sıkı ilişkisine vurgu yapılarak Nâzik el-Melâike ve Gülten Akın'ın şiirlerinin edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesinin temeli açıklanmıştır. Kadın şairlerin toplumdaki konumuyla ilgili olarak ise; feminist eleştiri kuramından yola çıkılarak onların edebiyata yaptıkları katkılara yine edebiyat sosyolojisi bağlamında değinilmiştir. Ayrıca Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın'ın hayatları, yaşadıkları dönem ve toplumsal duyarlıkları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde; Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın'ın, edebiyat sosyolojisi bağlamında şiirlerinde en çok değindikleri izlekler yer almaktadır. Savaş, yoksulluk, siyaset, göç-kent, kadın, hastalık ve anne-çocuk unsuru olmak üzere yedi alt başlıktan oluşan bu bölümde şiirler, sosyolojik tahlili yapılarak ve karşılaştırılarak ele alınmıştır. Bu başlıklardan; savaş, yoksulluk ve kadın izlekleri her iki şairin de benzer yoğunlukta işledikleri konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan diğer izleklerin şiirde ele alınma sıklığı şairlere göre değişkenlik göstermiştir. Örneğin; el-Melâike şiirlerinde siyaset izleğine geniş yer verirken Akın bu izleği görece az kullanmıştır. Benzer şekilde Akın göç ve kent yaşamına şiirlerinde sıkça değinmiş; ancak el-Melâike'nin şiirlerinde bu izlekle ilgili aynı yoğunluğa rastlanmamıştır. Ülke şartları ile şairin bireysel tercihi bu farklılığın oluşmasında belirleyici rol oynamış ve tezde bu noktalara değinilmiştir.

Bahsi geçen sosyolojik izleklerin her biri tek başına bir araştırma konusu olabilecek, birçok değişkene sahip konular olarak bilinmektedir. Bu konuların iki farklı şair ve ülke şartları ışığında ayrı ayrı incelenmesi, tezin ciddi bir kaynakçadan beslenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Konu çeşitliliğinin, incelenmesi gereken kaynak sayısını arttırması tezin yazım sürecinde karşılaşılan büyük zorluklardan biri olmuştur. Ele alınan başlıkların

iki farklı kültürle çarpılarak değerlendirilmesi anlamına gelen karşılaştırma, teze geniş bir sosyolojik pencereden bakılması zorunluluğunu getirmiştir. Bu gereklilik tezin içeriğini zenginleştirmiş ve geniş bir bakış açısı sağlamıştır. Çalışmada geçen töre cinayeti, aydın yabancılaştırması, aşiret yapısı, İkinci Dünya Savaşı, gecekondu, amansız hastalık, milliyetçilik, feminizm gibi kavramlara yer vererek sosyolojik bir edebiyat çalışması yapmak amaçlanmıştır. Ayrıca araştırma konusu olan şairler modern döneme ait oldukları için; süreli yayınlarda yer alan birçok makaleden faydalanılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde yer alan başlıkların içeriğinin düzenlenmesinde karşılaşılan temel zorluklardan biri ise; birbiriyle yakın bir ilişki içerisinde olan kavramları ayrı ayrı ele almaya çalışmak olmuştur. Örneğin; göçe yol açan başat sebeplerden biri olarak yoksulluğun gösterilmesi göç ve yoksulluğu ayrı başlıklar altında incelemeyi zorlaştırmıştır. Modern çağın büyük çıkmazlarından biri olarak; kavramlaştırma önceliği birbirinin sebep ve sonucu olan birçok kavramın tek başına ele alınmasını gerekli göstermeye çalışmıştır. Oysaki sosyolojide insan davranışlarının tek bir nedenle açıklanamayacağı, bu nedenle birden fazla değişkenin tek bir kavramı açıklamaya yardımcı olması olağan bir durum olarak kabul edilmektedir. Birçok başlıkta karşılaşılan bu durumda; iç içe geçmiş kavramlar içerisinde en çok ön plana çıkan göz önüne alınmış ve ait olduğu başlığa yerleştirilmesinde bir tercih yapılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte aralarındaki ilişkiye değinilmiş ve söz konusu şiirin her iki başlığı da içine aldığı belirtilmiştir.

Tezde ele alınan şiirler, tez konusunun sınırlılığı gereği edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilmeye müsait izlekler üzerinden seçilmiştir. Bu nedenle her iki şairin de birey merkezli kabul edilebilecek şiirleri göz ardı edilmiştir. Bununla birlikte toplum merkezli şiirlerin açıklanmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle, destekleyici bir unsur olarak birey merkezli şiirlerin kullanıldığı yerler de olmuştur.

Şiirlerin incelenmesinde öncelikle; edebiyat sosyolojisi çalışmalarının gereği olarak, şiirlerin yazılmasına ortam hazırlayan sosyolojik arka planın

verilmesine özen gösterilmiştir. Bu arka plan, ortak izleklerde, her iki şairi karşılaştırıp benzer ve farklı yönlerine dikkat çekilerek verilmeye çalışılmıştır. Ortak izleklerde söz konusu sosyolojik tahlillerin genişliği göze çarpmaktadır. Nitekim her iki şair de yaşadıkları dönem itibariyle, yoğun sosyolojik gelişmelere tanıklık eden kişiler olarak bu arka plandan ciddi bir şekilde etkilenmişlerdir. Teze araştırma konusu olan bu iki şairin edebiyat sosyolojisi bağlamında incelenmesi bu nedenle anlam kazanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

1.1. EDEBİYAT VE TOPLUM

Edebiyat ve toplumun karşılıklı etkileşimini inceleyen edebiyat sosyolojisinin, bir disiplin olarak bilimsel bir nitelik kazanması XX. yüzyıla kadar götürülmektedir (Alver, 2015, s.347). Bununla birlikte edebiyat ve toplum ilişkisi, sanatın toplumun bir aynası olduğunu ileri süren Antik Çağ filozofu Platon'dan günümüze kadar gelmiş olan yansıtma kuramı kadar eskidir. Temelde edebiyatın toplumla olan ilişkisini öne çıkaran bu kuramın bakış açısı yüzyıllar boyu etkisini devam ettirmiş ve farklı aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. İletişim araçlarının günümüzde ulaştığı teknolojik gelişmeler dahi kültürler arası farklılığın yoğunluğunu azaltmamış ve böylece edebiyat kendi toplumunun aynası olma özelliğini her dönem korumuştur. Köksal Alver edebiyatın toplumla olan ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir (2012):

Edebiyatın sosyolojik imkânı, toplum sorunlarının incelenmesi, açıklanması ve yorumlanmasında edebiyatın göz önünde bulundurulması gerektiğini öne sürmektedir. Buna göre edebiyat, yalnızca duygu ve düşüncelerin güzel ve etkili bir biçimde ifade edilmesi biçiminde değerlendirilemez. Edebiyat aynı zamanda sosyokültürel ortama ait bir gerçekliktir. Edebiyatın güzeli önceleme ve etki oluşturma özelliğini kabul edip onun doğrudan toplum ve insan sorunları üzerine yapıldığını kabul eden bu yaklaşım, edebiyatı dar ve sınırlı bir çevre ile değil toplum bütünlüğünde değerlendirmeyi önemsemektedir (s.11).

Edebiyat; yansıtma, yaratma ve üretim süreci olmak üzere farklı tanımlarla ifade edilmeye çalışılsa da her şekilde hayatla ilişkili ve ondan beslenen bir dinamiktir. Edebiyata dair yapılan tanımlar, hep gerçeklikle ilişkisi noktasında ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Yaşam denilen gerçekliği dönüştürme gayretiyle eserini ortaya çıkarmaya çalışan yazar, her ne kadar gerçekliği temel alsada bu gerçeklik yazarın elinde değişime uğramıştır (Cengiz, 2015, s.269). Ayakları yaşam gerçekliğine bağlı olan eserin gerçeklikle olan ilişkisi dolaylı yollardan kendini göstermektedir. Bu özellik; edebi eseri, sosyolojik veya tarihi bir eserden ayıran temel bir çıkış

noktasıdır. Yazarın özneliği olarak da ifade edilebilecek olan bu durum, eserin ideolojiden aldığı destekle üretim sürecine katıldığını, dolayısıyla aralarındaki kaçınılmaz ilişkiyi vurgulamaktadır. Yazarın gerçeklik karşısındaki tutumu diyebileceğimiz ideoloji; edebiyat, toplum ve gerçeklik kavramlarının diğeri bir tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal yaşamın en önemli dinamiklerinden biri olan ve edebiyatın gerçeklikle olan ilişkisinde etkin bir role sahip olan ideolojinin edebiyat sahasında rol oynamaması düşünülemez. Çünkü edebiyat gerçeklikle beslenen ve onu dönüştüren bir güç olarak ideoloji sayesinde bu işlevi yerine getirebilmektedir. Yazar, gerçekliği edebi esere taşıırken bu taşımanın ne yönde ve ne boyutta olacağını belirleyen güç olarak ideoloji, bu yönüyle yazarı güdümlen ve ona üretim sürecinde katkı sunan bir dinamiktir. Çünkü ideoloji, üretim sürecinde yazarı yönlendirme ve gerçeklik karşısındaki tavrını belirleme konusunda ona yardımcı olmaktadır.

Yazarın, gerçekliği eserinde yansıtma işlemi, onu ideolojiye bağlar. Çünkü yansıtma, gerçekliği bilmenin yanı sıra değerlendirme işlemine de dayanır. Değerlendirme ise sanatçının ideolojisiyle ilgilidir. Her ne kadar eserin oluşumunda ideoloji dışında farklı etkenler söz konusu olsa da sanatın genel yönü, yaşadığı toplumun ideolojisiyle koşullanmıştır (Bezirci, 1989, s.106-107).

İçinde bulunduğumuz modern çağda, yaşama dair ayrıntılı durumların ve iş bölümündeki çeşitliliğin artması, bireyin zihninde hayatın gerçekliğine ilişkin karmaşık bir görüntü çizmektedir. Ayrıntıların derinleşmesi, bireyin parçalar arasındaki bağlantıları görmesini zorlaştırmakta ve yaşamı, bütünlüğü içerisinde algılamasına engel olmaktadır. Bu durum, toplumda yabancılaşmanın artmasına neden olmakta ve insanlar yaşama dair bir fikir sahibi olamamanın yol açtığı zihinsel karmaşayla hayatlarına devam etmek zorunda kalmaktadır (İlhan, 2012, s.91). Modern çağın karmaşık ayrıntıları içerisinde bir anlam bütünlüğüne ihtiyaç duyan birey, bu amaçla şiire daha çok yönelme isteği duyarken söz konusu kopuk ayrıntılara şiirde de rastlamaktadır. Okurun aradığını bulamaması şiirden uzaklaşmasına yol

açarken; şiir, iletişim işlevini yerine getirmemiş olmaktadır. Bu nedenle şiirde kullanılmak istenilen ayrıntıların, bütünsel bir gerçekliğe dayanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu ifadelerin okuyucu nezdinde daha net bir anlama kavuşabilmesi için, şair onları bakış açısını şekillendiren fikirlerle harmanlayarak oluşturmalıdır. Nitekim şaire bir bakış açısı kazandıran ideoloji, eserde bir ayıklama ve önem sıralaması yapmayı gerektirmektedir. Bu durum ise okuyucunun yaşamın bütünlüğünü kavramasına yardımcı olmasını sağlayan önemli bir unsur konumundadır (Akın G. 1996, s.18). Dolayısıyla ideolojinin kişideki algısı anlamına gelen bakış açısı ile biçimlendirilen ürün, toplum için ağırlığı olan bir anlam taşımakta ve bu da eseri uzun soluklu yapmaktadır.

Dünya edebiyatının temelini oluşturan Klasisizm, Romantizm ve Realizm akımlarını incelediğimizde edebiyatla toplum arasında bulunan güçlü ilişki bariz bir şekilde göze çarpar. Hümanizm, Rönesans ve Fransız İhtilali gibi toplumu derinden etkileyen olaylar, edebi akımların oluşmasında başat bir rol oynamış ve edebiyatın toplumla olan kaçınılmaz etkileşimini açığa çıkarmıştır (Kara, 2010, s.73).

Eleştirel gerçeklik, toplumcu gerçeklik ve devrimci romantizm gibi çağdaş sanat akımları da temelde romantizm ve realizmin ilkeleri geliştirilerek oluşturulmuş biçimleridir. Sanatın bir yansıtma olduğunu düşünen eleştirmenlere göre; toplumsal gelişmelerin kaynaklık ettiği bu akımlar, ideolojilerin ürünleridir (Atay, 2016, s.162). Nitekim edebi metne bir bütün olarak bakıldığında onun ekonomik ve toplumsal yapıyla birlikte ideolojinin de eklemlenmiş bir biçimi olduğu fark edilmektedir (Gürsel, 1981, s.1). Bu bağlamda edebiyat, kendi organik bütünlüğü içinde ideolojik yapıyı yeniden üretmekle kalmayıp dönemin sorunlarının algılanması noktasında bir veri niteliği kazanmaktadır.

İki büyük dünya savaşından sonra pek çok sanatçı, modernist anlayışların etkisi altında edebiyatı estetik merkezli bir eksene taşımaya gayret göstermiş ve özellikle de biçimi öne çıkararak edebiyatın gerçeklikle bağ kurmak gibi bir önceliği ve görevinin olmaması gerektiğini öne

sürmüşlerdir. Ancak edebiyatı var eden ve düşüncenin aktarıldığı temel bir unsur olarak dil, edebiyatın ideolojiyle olan ilişkisinin de anahtarıdır. Bu bağlamda; edebiyat eleştirmeni İngiliz akademisyen Eagleton (1943-), edebi metnin dilini, “Siyasal tarihin felaketleriyle yaralanmış, yarılmış ve bölünmüş, üstüne emperyalist, milliyetçi, bölgeci ve sınıfsal savaşın kutsal emanetleri saçılmış bir toprak” olarak nitelendirmektedir (2009, s.61). Bu durumda edebiyatçı, toplumsal gerçekliği değerlendirirken mevcut ideolojiyle aynı çizgide olsa da olmasa da eserini ondan yalıtarak oluşturması mümkün değildir. Bu nedenle bireyci yaklaşımı öne çıkaran söz konusu modernist yaklaşımda ve ideolojiden arınmış bir ürün ortaya çıkarmayı hedef yapan post-modern söylemlerde dahi ideolojinin sanatçının öznelliğini besleyen bir etken olduğu göz önüne alınmalıdır (Cengiz, 2015, s.272).

Edebiyatın toplumla olan ilişkisi ele alındığında ön plana çıkan unsurlardan biri olan gerçekliği, yazar bir değerlendirmeye tabi tutuktan sonra eserine aktarmaktadır. Değerlendirme ise yazarın ideolojisiyle ilgilidir. Bu nedenle toplumun bir bireyi olan yazar, ne kadar uzak kalsa da kendini mevcut ideolojik ortamın dışında tutamamaktadır. Yazar, kendisini çevreleyen genel ideolojiye bağlı olmakla birlikte, eseriyle oluşturduğu dönüşüm sayesinde ideolojiye karşı etken bir konum kazanmış olmaktadır.

Edebiyatın toplumla olan ilişkisini oluşturan birincil araç metnin dilidir. Dil ise insanların sosyalleşme sürecinde iletişim kurmalarına olanak sağlayan başat unsurdur. Dilin bu önemli işlevi onun tanımlarında da yer bulmuştur. Örneğin Türkiye’de dilbilimin kurucusu olarak gösterilen Doğan Aksan (1929-2010), “Dil, bir toplumun düşünce yapısını, anlatım yollarını gösteren, onu millet yapan, insanın toplumla en sıkı bağlarını oluşturan ve onun bilinçaltına inen kültürün en güçlü ögesidir.” (2007, s.92) diyerek dilin bizzat toplumun kendisi demek olduğunu belirtmeye çalışmaktadır. Türk dilbilimine ilişkin önemli çalışmaları bulunan Muharrem Ergin’e (1923-1995) göre de dil; “Fertleri birbirine bağlayan en yaklaşımcı sosyal akrabalık bağıdır.” (2001, s.20). Postmodernist düşünürler ise dili gerçeklikle ilişkilendirerek dile yüklenen anlamı daha ileri seviyeye götürmüşlerdir

(Somuncuoğlu, 2014, s.984). Her iki durumda da dilin insanla olan canlı ilişkisi açığa çıkmaktadır.

Edebi eleştirinin; metin, yazar, okur ve toplum olmak üzere toplam dört unsuru göz önüne alarak gerekleēebileēi bilgisinden yola çıktığımızda her unsurun ayrı ayrı edebiyat-toplum ilişkisine ışık tuttuğunu görmek mümkün olmaktadır (Alver, 2012, s.252). Örneğin; metne dönük kuramları baz aldığımızda kullanılan dil, birebir kültürün taşıyıcısı niteliğinde olduğu için edebiyat-toplum ilişkisinin merkezinde yer alan unsurlardan biri durumundadır. Nitekim dil, toplumun iletişimi ve edebiyatın aktarımı için temel bir malzemedir. Dolayısıyla dil, edebiyat ve toplumu aynı zeminde buluşturan ve aralarındaki ilişkinin kaçınılmaz olduğunu gösteren önemli bir ögedir. Bir eseri diğerinden ayıran ve onu zgn kılan sanatçının eserde kullandığı dil iken, bu dil aynı zamanda onu toplumsal ve evrensel olmaya götüren bir araçtır. Toplumbilimde ve edebiyat eleştirisinde önemli çalışmaları bulunan Alman düşünür Adorno (1903-1969), dilin bu bireysel ve toplumsal özelliklerinden dolayı onun çift yönlü bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmiştir (2004, s.122).

Edebiyat ve sosyoloji alanında tanınmış bir isim olan ve Türk edebiyatında önemli bir yer tutan Cemil Meriç (1916-1987), her edebi eserin sosyal bir olay olduğunu ve ferdin içtimai bir eseri olduğunu belirterek, tek başına metnin dahi toplumla yakın bir ilişkisi olabileēini açıklamıştır (2016, s.448). Bu nedenle toplumun bir yesi durumundaki yazar ile toplumun iletişim aracı olan dil bir araya gelerek esere doğrudan veya dolaylı olarak sosyolojik ruhu işlemiş olmaktadır. Buna göre bir eserin toplumsal olup olmadığını tartışmak yerine onun taşıdığı toplumsallık boyutunu değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Yazarı, bireysel özelliklerinin yanı sıra ayrıca içinde yaşadığı toplumla birlikte ele almak gerekliliğinden dolayı söz konusu ilişki, sanatçıya dönük eleştirinin temel alındığı kuramlarda da ortaya çıkmaktadır. İlk sistematik edebiyat teorisini, eleştirmen Austin Warren ile birlikte ortaya koyan karşılaştırmalı edebiyat eleştirmeni Wellek, her yazarın toplumun bir

üyesi olması yönüyle toplumsal bir varlık olarak incelenebileceğinin altını çizmiştir (2001, s.111). İçinde yaşadığı toplumda daha çok gören ve duyan bir kişi olarak yazarın dış dünyayı ve insanı betimlerken ona ait çeşitli kusur ve çarpıklıkları vurgulaması kaçınılmazdır. Edebiyatını, taşıdığı inancın ve fikrin bir ifadesi olarak gören ve ondan işlevsel bir değer taşımamasını bekleyen yazarda bu durum çok daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır (Kalkancı, 2014, s.3). Ayrıca sanatçılarda ortak özelliklerin olduğunu göz önüne alırsak dönemin etkisinin yazarda kaçınılmaz surette ortaya çıkacağını kabul etmek gerekir. Bu durumda sanatçının yaşadığı dönem, eserin zihniyetini oluşturan büyük bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kendinden önceki sanat anlayışını yanlış veya eksik bulup edebiyatta yeni bir hareketin içine girme durumu belirli aralıklarla yaşansa bile bu durum sanat için geçerli olan gelenek fikrini ortadan kaldırmamaktadır. Her sanatçının gelenekten yararlanma derecesi farklılık göstermekle birlikte, edebiyatta gelenek; hem buna karşı olan hem de olmayanlar için kaçınılmaz bir çıkış noktasıdır. Çünkü hiç bir sanatçı, iletmek istediği dünya görüşünü tek başına veremeyeceği için mutlaka geleneğin sürekliliğinden yardım almak zorundadır (Eliot'den akt. Karataş T. 2016, s.15). Bu nedenle sanata ortak bir yapı gözüyle bakmak gerekmektedir. Bu düşünce, topluma ve tarihe inanmakla beliren bilimsel bir düşüncedir (Anday, 2015b, s.99).

Okuru odak noktası yapan kuramlarda ise durum yine değişmemektedir. Zira okurun anlayışına etki eden faktörlerden biri de kuşkusuz içinde bulunduğu toplumun özellikleri olacaktır. Dolayısıyla edebiyat kuramları, adı geçen bu unsurlardan bir tanesini temel alması yönüyle çeşitlilik gösterse de bunlar, toplumla olan ilişkileri noktasında ortak bir paydaya sahiplerdir. Özetle edebiyatın; içerisinde ortaya çıktığı toplum, ifade biçimi olan dil, sahip olduğu içerik ve sanatkârı açısından bütünüyle sosyal bir oluşum olduğunu söylemek mümkündür (Çetişli, 2014, s.27-28).

Disiplinler arası çalışmaların gittikçe önem kazandığı akademik dünyada, sosyal arka planı büyük olan edebiyatı sadece biçimsel özellikleriyle değerlendirmek elbette yetersiz kalacaktır. Edebiyatın iç

dinamiklerinin ortaya çıkmasını sağlayan edebiyat sosyolojisi, farklı fikirlerin de oluşmasına yol açmış ve edebiyatın bu bağlamda etkin bir iletişim biçimi olduğu ileri sürülmüştür. Bir iletişim sisteminde yer alan verici, mesaj ve alıcı unsurlarının edebiyat için de söz konusu olabileceği söylenmiş ve vericinin yazara, mesajın edebi esere, alıcının ise okura karşılık geldiği belirtilerek edebiyatın toplumla olan ilişkisi çok yönlü bir şekilde ele alınmıştır (Yener, 2004, s.186). Aynı düşünce Cemil Meriç tarafından, “Edebi eserin ana özelliği, kişiyle toplum arasında bir bildirişim aracı olmasıdır” şeklinde ifade edilmiştir (2012, s.448).

Edebiyatın bir iletişim sistemi içinde oluştuğunu düşünmek onun işlevini daha anlamlı kılmaktadır. Zira edebi eser, oluşumunu tamamlayıp kendi içinde kapalı kalan bir yapı değildir. Belli bir kaynaktan doğup bir alıcıya yönelir. Çünkü eser, oluşturulduğu esnada dahi bir muhatabı esas olarak oluşturulur. Kaynakla alıcı arasındaki bu daimi süreklilik ve akış esere canlı ve dinamik bir özellik kazandırmaktadır. Çağın her döneminde farklı alıcılara seslenen eser, toplumun yeni değerlendirmeleri ve onlardaki yansımalarıyla farklı boyut ve anlamlar kazanır. Eserin bu dinamik dönüşümü, toplumla olan iletişimi sebebiyledir. İnsanlara iletilen mesajlar, geniş veya küçük çaplı kitleler üzerinde meydana getirdiği büyük veya küçük oranlı değişiklikler, eserin sahip olduğu toplumsal yönü doğrultusunda bir iletişim oluşturur. Yani bir eser ne kadar çok topluma dönükse gerçekleştirdiği iletişim o kadar kuvvetli ve etkili olacaktır. Edebiyat, sahip olduğu etkili ifade biçimi sayesinde toplumla güçlü bir iletişim kurma olanağına sahiptir. Bu iletişim geniş kitlelere ulaşabilme özelliği sayesinde daha kapsamlı, kullanılan dil sayesinde ise daha etkilidir. Dolayısıyla edebiyatı bir iletişim sistemi içerisinde düşünmek, onun toplumla olan ilişkisine uygun düşmektedir.

Edebiyatın toplumla olan sıkı ilişkisine rağmen edebiyat sosyolojisinin bir bilim olarak ortaya çıkmasının geç olmasının sebeplerinden biri, edebiyatın bireysel duyguların ifadesi olarak görülmesi eğilimidir. Ancak bilimsel metotların gelişmesine paralel olarak edebi eleştiri metotlarının da gelişmesiyle birlikte edebiyatın çok yönlü bir sanat olduğu ortaya çıkarılmış

ve sosyoloji, bu yönlerin önemli bir ayağı olarak önem kazanmıştır. Buna göre edebiyatın; büyük ölçüde bir sosyal gerçeklik olan hayatı canlandırdığı, sadece bireylere dönük olduğunun düşünülmemeyeceği ve aynı zamanda sosyal bir işleve sahip olduğu belirtilmiştir (Wellek-Werren, 2015, s.107). Bu nedenle, birey ile toplumu birbirinden bağımsız iki farklı kavram olarak değil, aksine birbirlerini tamamlayan bütünleyici unsurlar olarak görmek gerekir.

Edebiyatın toplumla olan ilişkisi, edebiyatın ortaya çıkışıyla var olmasına rağmen bu ilişkinin bilimsel bir nitelik kazanması XX. yüzyılı bulacak kadar geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Cemil Meriç bu gecikmeyi; toplumun aynaya bakmaktan hoşlanmayan, kendi gerçekliği ile yüzleşmekten kaçınan tavrına ve yazarların sırların açığa çıkarılmasını istemeyen, bilimin objesi olmayı reddeden tavırlarına bağlamaktadır (2004, s.324). Edebiyat sosyolojisinin geri kalma nedenlerinden biri de sanat tarihini toplum tarihinden ayrı gösteren estetik anlayıştır (Kösemihal, 1964, s.10,11). Ayrıca Rusya’da ortaya çıkan biçimciliğin de eserin sadece biçimini odak noktası yapması ve sosyoloji gibi eserin oluşumunu etkileyebilecek diğer unsurların göz ardı edilmesi gerektiğini savunması da yine edebiyat sosyolojisini geciktiren sebepler arasında gösterilebilir. Sadece toplumu merkeze alan ve biçimciliğin karşıtı sayılabilecek olan toplumcu gerçekçi yaklaşımın yine Rusya’da ortaya çıkması dikkat çekicidir. Dolayısıyla edebiyat sosyolojisinin gecikme sebepleri arasında olan Rus biçimciliği ile edebiyat sosyolojisine ciddi malzeme oluşturan toplumcu gerçekçi yaklaşımın kaynağı aynı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyata ilişkin iki karşıt durumun aynı ülkede meydana gelmesi, toplumsal gelişmelerin edebiyatı ne denli etkilediğini gösteren önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı edebiyat kuramcıları, sanatın işlevinin bir yansıtma olduğu fikrine, sanatı edilgen göstermesinden ve onu güdümlü bir hale getirmesinden dolayı karşı çıkmışlardır. Ancak ideoloji ile sanatın iç içe olduğu en bariz örneklerinden biri olan Rus edebiyatına bakıldığında; dönemin mevcut ideolojisinin edebiyat üzerindeki baskısının en ileri olduğu dönemlerde bile edebiyat, insan ve toplumun değişen isteklerini odak noktası yapmak

suretiyle, çeşitli kurgular üzerinden hayatı sorgulayarak edilgenlikten uzakta kalmayı başarabilmiştir (Atay, 2016, s.168).

Bir edebi eserin başarısının toplumu ne derece doğru yansıttığına bağlanması birçok edebiyat araştırmacısının üzerinde durduğu bir konudur. Örneğin sosyoloji ve edebiyat alanında önemli görüşler öne süren Alman düşünür Dilthey (1833-1911) “Her büyük sanatçı kendi çağının kültürel oluşmuşluğu ve kültürel savaşlarıyla içten bir ilişki içinde eserini yaratır” derken başarılı bir eserde bulunması gereken sosyolojik yöne dikkat çekmiştir (2011, s.33). Edebiyat teorisyeni Fransız sosyolog Goldmann’a (1913-1970) göre büyük edebiyat, bir toplumsal grubu temsil eder. Düşünceler toplumsal koşullardan doğan ortak üretimlerdir ve toplumsal gruplar tarafından şekillendirilirler. Büyük edebiyat da bu tarzdan oluşan bir dünya görüşünün ürünüdür ve ortak grup bilincini temsil eder (Goldmann’dan akt. Wolff, 2000, s.59).

Gerek Arap gerek Türk edebiyatında, klasik eserlere göz attığımızda bu eserlerin dönemin toplumsal olaylarıyla çok yakın bir ilişki içinde olduğu göze çarpar. Aradan uzun bir zaman geçmesine rağmen o dönemi eseriyle canlı tutmayı başarabilen ve böylece günümüze ışık tutmayı sağlayıp okura farklı ufuklar açan yazar, kalıcı eser ortaya koyabilmeyi başarmıştır. Çünkü yaşadığı dönemi eserine yansıtan yazar sadece kendi dönemiyle ilgilenmiş olmayıp geçmişle şimdi arasında köprü kurarak hayatına yön verme ihtiyacında olan okura yol göstermiş olmakta, böylece eseri geleceğe de uzanabilmektedir. Edebiyat araştırmacısı Durali Yılmaz (1948-), bu konuyla ilgili şunları ifade etmiştir (2011):

İnsanoğlu ne kadar bilgili ve ne kadar büyük olursa olsun edindiği kültür ve içinde doğup büyüdüğü toplum doğrultusunda düşünür. Bugüne kadar kendi toplumunun dışında düşünebilen bir dahi hemen hemen hiç görülmemiştir. Her dahi kendi toplumundan ve kültüründen güç aldığı sürece büyüktür ve önemlidir. Evrenselliği yakalamanın sırrı da buradadır (s.31).

Yazar, basit bir şekilde çevresindeki olayları sadece kaydetmeyip toplumun ruhu sayılabilecek insani değerleri, hayalleri, ümitleri ve hayal kırıklıklarını yansıtarak bize bir düşünce ve duygu çözümlemesi yapma

imkânı sunar. Oluşturduğu eseriyle toplumun bir kesitini bize aktararak çeşitli bileşenlerden oluşan bu sosyolojik karışımı açık seçik hale getirme çabası gösterir. Böylece eser, önce bireyin sonra ise bireyin içinde yaşadığı toplumun özelliklerinin farkına varmasını sağlayarak yol gösterici bir mahiyet kazanır.

Yazar toplumu eserine yansıtırken kimi zaman bunu bilinçli olarak yapar, kimi zaman ise farkında olmadan gerçekleştirir. Her iki durumda da yazarın toplumdan bağımsız bir eser ortaya koyamayacağı açıktır. Örneğin toplumun büyük bir kısmını etkileyen olayların yaşandığı devirlerde bir kısım yazarlar eserleriyle olaylara dâhil olup toplumu yönlendirmeyi seçerken bazı yazarlar bu olayların tamamen dışında kalıp eserlerini bu olaylardan bağımsız olarak oluşturmayı tercih etmişlerdir. Ancak her iki durumda da tercih sebepleri toplumsal şartlarla alakalıdır. Dolayısıyla edebiyat-toplum ilişkisi belli eserler için geçerli olmayıp edebiyatın tamamı için söz konusudur.

Başlangıçta edebiyat ile toplum arasındaki ilişki yalnızca eserin ortaya çıkmasında etkili olan toplumsal sebepleri tespit etmekten ibaretti. Bu ilişkinin konu edilmesi daha sonra edebiyatın eleştiri sahasına dâhil olarak eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacı güdüldü. Bu eleştirel anlayış, toplumun esere yansımalarını görmekten ziyade eserde ele alınış şeklini değerlendirmektir. Çünkü her toplumsal durum her yazarda farklı etki bırakacak ve her yazar bunu eserinde farklı bir şekilde ele alacaktır. Dolayısıyla sosyolojik eleştiri, eserin estetik değerini göz ardı etmeden onu, oluşumuna etki edebilecek öğeler çerçevesinde yeniden anlamlandırma çabasıdır. Çünkü eleştiri, edebi eseri daha iyi anlayıp onun güzelliklerini ortaya çıkarmaya yönelik bir eylemdir (Moran, 2004, s.168). Edebiyatla toplum arasında bulunan ilişkiye dikkat çekmek elbette birtakım faydalara sahip olması nedeniyledir. Bunlar; edebi eser içerisinde bahsi geçen toplumsal bir durumun sosyal bir gerçekliğe ışık tutması ve toplumsal gelişmelere ait bilginin edebi eseri anlamada yardımcı olması şeklinde belirtilmektedir (Alver, 2012, s.14). Dolayısıyla edebiyat ile sosyoloji birbirini besleyen ve birbirlerinin daha çok gelişmelerine zemin hazırlayan iki önemli disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle aralarındaki ilişki

tek taraflı olmayıp karşılıklı ve etkileşimseldir. Buna göre toplum, edebiyatı etkilediği gibi edebiyat da toplumu etkilemektedir. Ayrıca edebi eser, bir toplumu anlamak ve o toplumun geleceği ile ilgili çıkarımlarda bulunabilmek için son derece önemli bir kaynak özelliğindedir.

Edebi eserler, bir dönemin sosyolojik ve tarihi gerçekleri için birinci derece kaynak olarak değerlendirilmese bile, elde edilen bulguları desteklemede, çeşitlendirmede, belgelerden kalan boşlukları tamamlamada ya da onlara farklı açılardan bakılmasını sağlayarak yeni yorum olanakları oluşturmada bu ürünlerin büyük bir role sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Edebiyatın bu önemli işlevi nedeniyle sosyoloji ve tarih, edebiyattan ciddi bir istifade sağlamak durumundadır.

Bir edebi eserin değerlendirilmesinde göz önüne alınması gereken birçok değişken mevcuttur. Sanatçının fiziksel ve ruhsal durumu, ailesi, yetiştiği çevre, sanatçının eseri oluşturma amacı, eserin oluşumunu hazırlayan dönemseller şartlar bu değişkenlerden bazılarıdır. Bir eserin edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesi ise içerdiği hususların anlaşılması ve esere daha geniş bir açıdan bakılması konusunda ciddi bir boşluğu kapatmaktadır. Bu nedenle, eserin sosyolojik yönü, adı geçen değişkenler içerisinde önemli bir paya sahiptir

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin ekolleri içerisinde yer alan Fransız ekolü, toplumbilim ve politika gibi edebiyat dışı verileri önemsemektedir. Bu nedenle bu ekol, belirgin bir şekilde edebiyat sosyolojisine koşut özellikler göstermektedir (Cuma, 2009, s.93). Bundan yola çıkarak Gürsel Aytaç, “Fransız edebiyatından önemli ölçüde etkilenmiş olan yeni Türk edebiyatında da toplumsallık boyutunun ön planda tutulmasına şaşmamak gerek” (2003, s.82) diyerek Türk edebiyatının toplum merkezli yapısının arka planına dikkat çekmiştir.

1.2. ŞİİR VE TOPLUM

Edebiyatın toplumla olan ilişkisi, içinde bulundurduğu tüm türler için geçerli bir durum olup şiir de bu ilişkinin dışında kalmamaktadır. Şiirin toplumu yansıtan bir ayna olduğu düşüncesi Antik Çağ filozofları Platon ve Aristo'ya kadar uzanan çok eski bir düşüncedir. Bu bakış açısı yüzyıllar boyu devam ederek zamanımıza kadar gelmiş bir kuramdır. Bu görüşü benimseyenlerin sık sık başvurduğu ayna benzetmesi, şiirin toplumla olan yakın ilişkisine ışık tutan açıklayıcı bir örnektir (Moran, 2014, s.17-18).

Edebiyatı toplumla ilişkili olması noktasında canlı ve dinamik kılan özelliği; insanı heyecan, umut, kaygı, tutku gibi duygusal yanlarıyla ele alıp bir bütün olarak görmesidir. Bu nedenle insanları sadece siyasi birer topluluk olarak ele alan tarih, sosyolojiye edebiyatın verdiği zengin malzemeyi vermekten uzaktır (Levend, 2014, s.53). Özellikle şiir türünde, toplumun yaşantısına şairin iç dünyasındaki yankılar ile tanık olmak edebiyat sosyolojisini birey-toplum ilişkisi çerçevesinde önemli bir noktaya taşımaktadır.

En köklü edebi tür olması sebebiyle şiirin, tarih boyunca toplumsal değişimin kaydını tuttuğunu söylemek mümkündür. Şiir bu kaydı kendine özgü ifade ve biçime uygun olarak gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan şiirle ilgili olabilecek her özelliğin toplumsallıkla bağlantılı olabileceğini göz önüne almak gerekmektedir. Şiiri diğer türlerden ayıran noktalardan biri ise eski bir sanat olması nedeniyle halkın bu türe aşina olmasıdır. Nitekim bazı edebi türler sadece belli toplumlarda ortaya çıkıp kültürel etkileşim sonucu daha sonra diğer toplumlarda etkisini gösterebiliyorken şiir, her dönemde ve toplumda çok eski tarihlerden beri varlığını sürdürmektedir. Şiirin taşıdığı bu özellik, onun toplumla olan sıkı bağını gösteren önemli bir noktadır. Şiir, söyleyiş biçimi ve içeriğiyle, ait olduğu topluma ilişkin önemli kodlar taşır. Tanınmış İngiliz şair ve edebiyat eleştirmeni Eliot (1888-1965), şiirin söz konusu ayırt edici yönünü şöyle dile getirmiştir: “Bir milletin diğer milletler gibi düşünmesini sağlamak kolay ama diğer milletler gibi hissetmesini sağlamak zordur” (Eliot'den akt. Akın H. 2016, s.514). Bu nedenle şiirin

açığa çıkardığı milli kimlik, diğer türlerin ortaya koyduğu ulusal farklılıklardan daha güçlüdür.

Şiirin unsurları arasında önemli bir yer tutan sembolizm ve vezin gibi kavramlar ancak bir toplumun şiir geleneği içerisinde anlam kazanan sosyolojik unsurlardır. Edebiyatın ifade biçimi olarak dil denilen sosyal malzemeye birlikte bahsi geçen unsurları şiirde kullanmak durumunda olması edebiyatın sosyal bir kurum olarak kabul edilmesini gerekli kılmaktadır (Wellek-Warren, 2015, s.107).

İnsanların zihinlerinde ferdi görünümlü bir tür olarak yer alsa da şiirlerde topluma dair çok sayıda özellik bulmak mümkündür. Çünkü bireysellik, toplumun karşısı bir ifade olarak düşünülmemelidir. Nitekim bireyci söylemin yaygınlık kazanmaya başlamasıyla toplumsal içerikli şiirlerin artması birbirine koşut olarak ilerlemiştir. Kendisini bir birey olarak ifade etmeye çalışan kişi, bu farkındalık ve duyarlılıkla çevresindeki insanların sorunlarına yönelmiştir. Böylece bireyden yola çıkan düşünce, bireylerden oluşan toplumun geneline de yayılmıştır. Bu bağlamda toplumcu şairlere göz attığımızda bir kısmının başlangıçta bireysel şiirler oluşturup daha sonra toplumcu şiirlere yöneldiğini görürüz. Dolayısıyla bireysel şiirlerin kişinin kendinden başlayarak topluma ulaşmasını sağlayan bir basamak niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kendi iç gerekçelerinden yola çıkmış olsa da olabildiğince çok insanı ilgilendiren ortak sözler seçme çabasında olduğunu söyleyen Akın G. (1999, s.158), şiirdeki bireysellik ve toplum ilişkisine benzer şekilde dikkat çekmektedir. Buna dayanarak, bir sanat eserini özgün kılan bireyselliği, eserin ortaya çıkarılmasında çıkış noktası olarak kabul etmek mümkündür. Daha sonra eser, içerdiği fikirlerle toplumu kuşatabilme gücüne paralel olarak anlam kazanmaktadır. Şairi yazmaya sevk eden kişisel etkenler bir basamak niteliği kazanıp, sonrasında hayata dair anlamlı görüşler ortaya koymayı amaçlayan toplumsal bir yapıya bürünmektedir. Dolayısıyla iyi şairler şiir hayatlarına bireysel içerikli şiirlerle başlamış, kendine dair soruları cevaplayan ve arayışını tamamlamayı başaran şair, bir adım sonrasına

geçerek toplumla ilgilenmeye başlamıştır (Akın G. 1996, s.41). Bu nedenle şiiri bireyci veya toplumcu diye ayırmayıp ikisinin bir arada olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Anday, 2015a, s.396).

Edebi metin, temelde bir kurguya dayansa da bu durum onun tamamen gerçekliğin dışında olduğu anlamına gelmemektedir. Eser, dönemin zihniyetini yansıtırken onu yorumlayıp dönüştürmekte; böylece insanın gerçekliği anlamlandırma gayretini somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla edebi metin, gerçeklikten yola çıkarak daha kapsayıcı ve kuşatıcı bir gerçekliğe ulaşma çabasını okura yansıtmaktadır (Aktaş Ş. 2009, s.195). Birey ve toplumu farklı bir açıdan ve farklı bir yöntemle ele alan edebiyat, sosyolojik analize çeşitli alternatifler getirmektedir. Örneğin masallar, her ne kadar hayali ürünler olarak ifade edilse de bu edebi türde, ait olduğu toplumun duygu, düşünce ve isteklerine ilişkin birçok ize rastlamak mümkündür. Dolayısıyla, gerçek hayatın belirli sembollerle yeniden kurgulanarak anlatıldığı masallar, toplumun iç dünyasının dışa vurumu olarak nitelendirilebilir. Her anlatıcının bir şeyler kattığı ve kişiden kişiye aktararak toplumun zengin bir kültür malzemesi haline gelen masallar, bir anlatı türü olması itibariyle toplumsal yönü ağır basmaktadır (Şimşek, 2016, s.190). Şiir de masal gibi yazıdan önce toplumda var olan bir anlatı türü olarak içinde bulunduğu toplumun özelliklerini kendine özgü ifade biçimleriyle yansıtmıştır.

İnsanoğlu, tarih boyunca, kendine ve hayata dair karmaşık ve belirsiz bulunduğu durumlar için her zaman bir netlik arama gayreti içinde olmuştur. Şiir, tarih boyunca insanların hayata ilişkin sorgulamaları ve duygu karmaşalarını izleme imkânı buldukları bir alan olarak toplumsal hayata dair önemli bir unsur olarak görülmüştür. Roman gibi düz yazı türlerinden farklı olarak şiirin, kendine özgü anlatım tarzıyla, gerçekliği kurgusal bir yapı içerisine yerleştirerek değerlendirmeye girişme çabası, insanların gerçeklik arayışına uygun bir karşılık olarak benimsenmiştir.

Düz yazıda durgun bir tonda ifade edilen duygu ve düşünceler şiire geçince coşkulu bir anlatıma kavuşmaktadır. Şiirin sahip olduğu bu duygusal

içerik ve ahenk sebebiyle sözlü kültürde aktarımı kolay bir tür olması onun toplumla olan bağına sağlamlaştırmıştır. Kişilerin bireysel ve toplumsal yaşamlarında olumlu ve olumsuz durumlar karşısında etkileyici sözler duyma ihtiyacı şairi toplumun sözcüsü konumuna getirmiştir.

Şair toplumsal bir konuyu şiirine dâhil ederken; bir tarihçiden farklı olarak bu konuyu kendi içinde oluşturduğu etkilerle birlikte ele almaktadır. Dolayısıyla edebi kurgu olarak nitelendirilen bu yapı içerisinde yer alan unsurlar, dönemin toplumsal gerçekleriyle ilişkisiz gibi bir görüntü çizse de dikkatli bir şekilde incelendiğinde zamanın toplumu hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. (Wellek-Werren, 2015, s.120)

Edebi türler içerisinde duygunun yoğun bir şekilde ifade edilmesine fırsat veren şiir, bir taraftan bireysel bir hislenişin dışı vurumu iken diğer yandan toplumun duygularının ortak ifadesidir. Şair kendinden yola çıkarak oluşturduğu eserinde bazen isteyerek bazen de farkında olmadan bir toplumun hislerine tercüman olmak suretiyle sosyal bir kimliğe bürünür. Bu nedenle, bazı şairler yaşantıları itibariyle toplumdan kopuk bir görüntü çizseler de ortaya çıkardıkları eserleriyle bizzat toplumun içinde yer alırlar.

Her millette insanların hafızalarında büyük yer tutan ve onu hayatı boyunca etkileyen birtakım toplumsal olaylar mevcuttur. Aradan uzun zaman geçtiği halde toplumu derinden etkileyen bu olaylar kişide kolektif şuuraltı oluşturur. Şairler sözü edilen bu şuuraltını su yüzüne çıkarabildikleri ölçüde toplumun ortak his ve düşüncelerini ifade etmiş olurlar. Bir romancı toplumda edindiği izlenimleri eserine yansıtırken bu yansıtma çoğu okuyucunun kolayca fark edebileceği noktalardır. Ancak şair, şiirinde toplumun kolektif şuur altına dokunduğu için şiirin toplumla olan ilişkisi farklı bir özellik taşımaktadır. Uzun soluklu eserlerin kalıcı olma sebeplerinden biri de toplumla olan bu sıkı ilişkileri sebebiyledir. Dolayısıyla lirik şiire öznel bir ifadeden daha fazla anlam yükleyen husus, yapabildiği ölçüde, yapıtın bir toplumun bütünsel sesi olma özelliğini kazandıracak olan söz konusu kolektif bilinçaltını ortaya çıkarabilme oranıdır (Adorno, 2004, s.125).

Türk edebiyatında önemli bir yer tutan divan edebiyatı, şiir-toplum ilişkisi ekseninde birçok tartışmanın oluşmasına yol açan konular arasında önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta halktan kopuk bir edebiyat olduğu ileri sürülen divan edebiyatı daha sonraları yapılan çok sayıda araştırma sonucunda divan şairlerinin toplumdan edindiği izlenimleri hayal gücüyle birleştirerek eserlerini meydana getirdikleri ortaya çıkarılmak suretiyle söz konusu iddiaların asılsız olduğu anlaşılmıştır (Tökel, 2000, s.2). Aslında divan şiirinin ilk başta toplumdan kopuk olarak düşünülmesi edebiyat sosyolojisi araştırmalarının söz konusu dönemde henüz yeterli bir düzeye ulaşmadığını gösteren önemli göstergelerden biridir. Nitekim bahsi geçen iddialar üzerine, edebiyat sosyolojisi bağlamında divan şiirine ilişkin yoğun araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların sonucunda; hangi dönem ve toplumda olursa olsun, şairin içinde yaşadığı toplumdan kopuk eserler meydana getirmesinin mümkün olmadığına bir kez daha vurgu yapılmış ve divan şiirinin atasözlerinden, geleneklere kadar birçok toplumsal unsuru bünyesinde barındırdığı açığa çıkarılmıştır (Şen, 2007, s.505).

Bazı şiirler toplumla ilişkili olmanın çok daha ötesinde toplum üzerinde büyük bir yönlendirici etkiye sahiptir. Bu etki, otorite sahiplerini korkutmuş ve onları kalem sahipleri için ciddi önlemler almaya yöneltmiştir. Edebiyatı otorite için bir tehlike olabilecek duruma getiren özellik, onun düzeni sorgulamasıdır. Nitekim Platon, ideal bir toplum kurmaya çalışırken şairlerin insanları yanlış yönlendirme ihtimaline karşı onları devletine kabul etmemeyi tercih etmiştir (Culler, 2007, s.61). Özellikle önemli toplumsal gelişmelerin yaşandığı Rusya’da yönetim, edebiyatı bizzat kendi görüşleriyle uyumlu olması gerektiği konusunda resmiyete bağlayarak söz konusu tehlikeyi bertaraf etmeye çalışmıştır. Şiirin topluma hizmet etmesi gerektiğini savunan toplumcu gerçekçi şairler şiir-toplum ilişkisini en üst seviyeye çıkararak kitleleri peşlerinden sürükleyen şiirleriyle bizzat toplumun içinde yer almışlardır. Böylece toplumcu şairler, kendi sesini duyurmaya çalışırken şiirlerine toplumu da dâhil ederek şiirin etkisinin daha geniş bir alana yayılmasını sağlamışlardır.

Şiirin toplumla olan ilişkisinin şimdiki durumuna bakıldığında bu ilişkinin geçmişe nazaran daha sönük kaldığı ve şiirin taşıdığı toplumsal dinamiklerin büyük ölçüde azalmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte her malzemeyi tüketime uygun hale getirme çabasına şiir de dâhil edilmeye çalışılmış, ancak yapısı itibariyle buna uygun olmayan şiir bu çabanın dışında kaldığı için bir roman veya resim türü kadar etkin olamamıştır. Bu nedenle çağımızda çok sayıda şiir kitabı ve şair mevcutken yol gösterici şair profiline rastlanmamaktadır (Ayhan, 2016, s.68). Modern ve post-modern edebiyatın somut gerçekçiliğe uzak durma, içe dönüklük ve bireyciliği toplumun önüne çıkarma gibi temel özelliklere sahip olması (Bingöl ve Timur, 2016) şairin toplum nezdindeki algısında değişikliğe yol açmıştır.

Şiirlerinde toplumdan kopuk olma izlenimi veren son dönem şairleri, toplumun şair için zihninde biçtiği role aykırı düşmüştür. Dağınıklık, karışıklık ve belirsizliğin baskın olduğu günümüz şiirinde yolunu kaybetmiş bir insan görüntüsü çizen şairin toplum nezdinde bir rehber olarak benimsenmesi doğal olarak mümkün görünmemektedir. Çünkü şair, karmaşıklaşan dünyada toplumu karmaşık bir eserle baş başa bırakarak yol gösterici tipinden olabildiğince uzaklaşmıştır. Bu edebi anlayışa göre gerçek, kişilere göre değişebilen bir kavram olup sabit olmadığı için şiirin yansıtma görevi taşıma gibi bir özelliği bulunmamaktadır (Bingöl ve Timur, 2016, s.1297). Dolayısıyla bu fikir benimsenerek ortaya konulan eserlerde; birden fazla gerçeğin bulunduğu karmaşık bir ortamda, iletişim içinde olmaktan uzak kalan şair ve okurun şaşkınlığı söz konusudur.

Modern çağın insanının sorunlarını derinlemesine ve çok yönlü ele alma noktasında roman ve hikâye türünün elverişliliği karşısında bir gerileme gösteren şiirin genelde Arap dünyasında özelde ise Irak'ta hala büyük bir yer tutmasının sebebi, hikâye ve roman türünün henüz tam olarak yerleşmemesidir. Ayrıca tiyatro ve sinema gibi görsele dönük sanat türlerinin bu ülkelerde zayıf oluşu da şiirin geçmişten gelen etkin konumunun sarsılmamasına yol açmıştır ('Alevan, 1981, s.5). Bu nedenle modern çağın

öne çıkan roman ve hikâye gibi edebi türleri ile görsel sanatların nispeten zayıf kaldığı Irak'ta şiir, etkin rolünü korumuştur.

Şiir ve toplum arasındaki ilişki Arap şiirinde çok daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Diğer bireyler gibi, ait olduğu kabileye sıkı bir bağlılık içerisinde olan Arap şairi, kendi duyguları ile yaşadığı çevrenin duygularının örtüştüğü ortak noktaları bulabilmekte, böylece şiirine yansıttığı toplumsal unsurların sayısı fazlalaşmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak Arap toplumunda şairler, toplumsal hayatlarına dair konuları duygularını da katarak tamamen şiirlerine yansıtmışlardır. Dolayısıyla İslamiyet öncesi döneme ait şiirlerin sözlü olarak aktarılıp zamanımıza kadar gelmesinin en önemli nedenlerinden biri; toplumun ortak duygu ve düşüncelerinin şiirin etkili söyleyişle ifade edilmesidir. Araplar, hayatın çeşitli alanlarında sahip oldukları kültürün şiir sayesinde korunduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle Arap şiiri, önemli bir tarihi kaynak olarak kabul edilir. Yoğun bir sosyal içeriğe sahip olması nedeniyle şiir için “Arapların Divanı”, yani kayıt ve sicil defteri denmiştir (Teko, 2011). Bu bağlamda, şiirin toplumda edindiği yer bakımından, Arap ve Türk toplumun farklılıklar gösterdiğini söylemek mümkündür. Çünkü Arap toplumunda şiir, sadece edebi zevke sahip kişilerin ilgilendiği bir alan olmayıp devlet yöneticilerden orta kesim halka kadar toplumun her katmanında kendine yer bulabilmiştir.

Klasik Arap edebiyatında kafiye ve vezin şiirin vazgeçilmez özellikleri arasında olmakla birlikte, şiirin asıl gücü beyitler arasındaki bağın, şairin sezgi ve hayalinden ziyade dış dünyada gözlenebilen şeyleri doğrudan doğruya ifade edebilme; böylece şairin ve dinleyenin ortak bir deneyimini yansıtmasında yatıyordu (Er, 2012, s.13). Bu özellik ise özelde Arap şiirinin genelde şiirin toplumla yakın ilişkisini gösteren önemli bir noktadır.

Arap şiirinin en ayırt edici özelliklerinden biri ise toplumsal hayatı şiirin merkezine aldıkları halde şiirin biçimsel özelliklerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya ve şiirlerinde edebi sanatları olabildiğince kullanmaya özen göstermeleridir. Oysaki Türk şairlerden toplumcu kimliğiyle öne çıkanların büyük bir bölümü şiirin biçimsel özelliklerini de başkaldırıya dâhil edip

sadece ifade edilen fikri odak noktası yaparak şiirin önceki biçimini tamamen kaldırmaya yönelmişlerdir. Modern Arap şiirinde biçimsel özelliklerde farklılıklara gidildiği görülse de bu yöneliş Türk şiirindeki kadar keskin çizgilerle gerçekleşmemiştir. Yazının henüz kullanılmadığı dönemlerde sözlü olarak aktarılmasına rağmen oturmuş bir şiir geleneğinin olması, Arap şiirinin biçimden vazgeçmeden toplumla alakalı olma özelliğini gösteren önemli bir noktadır.

Tarihte uzun müddet kültürleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde bulunduğumuz ve günümüzde de coğrafyamıza komşu olan Arap toplumlarını tanıyarak, Türk edebiyatıyla yakın ilişki içerisinde bulunan Arap edebiyatının önemi büyüktür. Değişik kültürlerin etkisi altında kalan Arap Yarımadasının iklim ve coğrafi özelliklerinden dolayı burada Araplar göçebe hayatı sürdürmüş ve bu yaşam tarzlarının neticesinde şiir hayatlarının vazgeçilmez ilgi odağı haline almıştır.

Arap edebiyatının farklı dönemlerindeki şiirleri arasında, edebiyat sosyolojisi bağlamında ele alınacak en elverişli şiirlerin, Çağdaş Arap Edebiyatı dönemine ait şiirler arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Nitekim Arap coğrafyasında meydana gelen savaşlar, sömürgeci güçlere karşı mücadele, milliyetçi düşünce ve akımlar, darbe ve devrimler gibi son derece büyük önem taşıyan toplumsal gelişmeleri göz önüne almadan modern Arap şiirinde isabetli bir değerlendirmeye ulaşmak zordur. Çünkü söz edilen gelişmeler, Modern Arap şiirinin tematik yapısına damgasını vurmuş ve bu şiirin ayırt edici özelliklerini oluşturmuştur.

Şairin şiir hakkındaki düşünceleri anlamına gelen poetikanın varlığı şiirin toplumsallık boyutunu gösteren ayrı bir noktadır. Çünkü şair poetikasında, kendi şiirinin anlaşılıp anlaşılmamasına dair düşüncelerini ifade ederken okuru kendine muhatap alır ve bir iletişime geçer. Dolayısıyla şairler ve edebiyat akımları anlam üzerine fikir yürütürken dolaylı yollardan sanatın toplumsallık boyutuna işaret eden okur merkezli sürecin bir parçası olurlar (Öner, 2016, s.347). Öte yandan okurun metni anlamak için verdiği uğraşlar ise eseri açık bir yapıya dönüştürür. Okur, eseri okurken kendinden kattığı

birikimi ve duygularıyla eseri yeniden anlamlandırma çabasına düşmektedir (Eco, 2000, s.71). Yazar ve okur arasındaki bu etkileşimi ortaya çıkaran bu düşünce, şiirin bireyden topluma uzanan özelliğine vurgu yapmaktadır. Metni, farklı okur profilleriyle buluşturma çabası olan poetikalar, sanatın toplumla olan ilişkisinin başka bir uzantısıdır. Bu nedenle şiirde anlam meselesine dair ortaya sürülen tüm düşüncelerin toplumla ilgili izler taşıması kaçınılmazdır. Nitekim toplumcu şiirleriyle ön plana çıkan şairler olarak Akın ve el-Melâike kendi şiir poetikalarını oluşturmuşlardır. Akın; *Şiiri Düzde Kuşatmak* adlı eserinde, şiir anlayışını ayrıntılarıyla açıklamaya girişerek, şiirinin, toplumun en geniş sınırlarına ulaşmasını hedeflemiştir. Buna benzer şekilde el-Melâike de *Kağayâ eş-Şi'ri'l-Mu'âşır* (Modern Arap Şiirinin Sorunları) adlı eserinde ve şiir kitaplarının ön sözlerinde şiire dair fikirlerini dile getirmiş, özellikle öncülüğünü yaptığı serbest şiirin halk tarafından doğru anlaşılması için ayrıntılı açıklamalar yapmaktan kaçınmamıştır. Her iki şairin bu özel çabası, iletmek istedikleri mesajın halka ulaşması için şiirlerini anlaşılır kılabilmek amacına dayanmaktadır.

Şiirin toplumla olan ilişkisi her eserde aynı oranda kendini göstermez. Söz konusu ilişkinin şiire hâkim olma boyutu elbette ki şairin temayülüne ve yaşanılan döneme göre ciddi bir farklılık gösterir. Toplumsal olayların çok yoğun yaşandığı dönemlerde toplumsal içerikli şiirlerde artış olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla Nâzik el-Melâike ve Gülten Akın yaşadıkları dönemin önemli toplumsal gelişmelerine tanık olarak şiirlerine bunları büyük ölçüde yansıtmışlardır.

Şiir, edebi türler içerisinde bireysel ifadelerin alanı olarak algılanırken; şiir çeşitleri içerisinde duyguyu ön plana çıkarması yönüyle bireyselliğe en yakın olarak lirik şiir görünmektedir. Bununla birlikte bireysel görünümlü şiir türünün en ferdi tarafını oluşturan lirik şiirin dahi toplumla sıkı bir bağının olduğunu söylemek mümkündür. Adorno, insanların lirik şiire olabildiğince bireysel bir rol çizmek istemesinin nedenleri arasında modern çağ toplumunun bunalımlarından kaçma amacıyla lirik şiire sığınmasını gösterir. Kendisine toplumun olumsuz şartlarından tamamen uzak bir yer arayan ve madde odaklı fikirlerin ağırlığını atmaya çalışan insan için

lirik şiir bir özgürlük alanıdır. Dolayısıyla bu talep, özünde, toplumda yaşanan aksaklıklara bir protesto olma ifadesi taşır. Bu durum ise şiirde ters bir iz düşünüm bırakarak lirik şiirin şartlara direnişini simgeler (Adorno, 2004, s.118). Bu nedenle lirik şiirin toplumdan uzak bir görüntü çizmesinin altında modern çağın önemli sosyolojik gerçekleri yatmaktadır.

Sonuç olarak şiir; hem yalnızlık, aşk, doğa gibi bireysel görünümlü temalarıyla hem de sosyal içerikli temalarıyla kitlelerin ortak sesi olmaya devam etmiştir. Kimi şiirlerde görünür olan bu ilişki, bazı şiirlerin arka planında yer almaktadır. Dolayısıyla en bireysel yanlarıyla bilinen edebi türlerin, toplumla ilişkili yönlerinin olabileceğini göz önünde bulundurarak esere yaklaşmak gerekmektedir.

1.3. KADIN ŞAİR VE TOPLUM

Yazar olarak kadına dönük feminist eleştirinin 1975–1980 yılları arasında yapılan araştırmalarla ortaya çıktığı kabul edilir (Moran, 2014, s.255). Bu eleştiri kuramına göre; kadın yazarlar benzer yaşantılara sahip olmalarından dolayı ortaya çıkardıkları ürünlerde dile getirdikleri düşünce ve duygular bakımından benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla kadın yazarların farklı bir geleneğe sahip olmaları biyolojik bir ayırmadan kaynaklanmayıp aynı türden tecrübeleri yaşamış olmaları nedeniyledir. Bu durumda kadın yazarların dünyayı ve yaşamı erkek yazarlardan farklı algılayıp değerlendirmeleri doğaldır.

Kadın yazarlar başlangıçta, edebiyatta varlık gösterebilmek adına elverişli bir ortama sahip değillerdi. Çünkü çoğu işin olduğu gibi yazarlığın da bir erkek işi olduğu ve kadının bunun dışında kalması gerektiği inancı yaygındı. Bununla ilgili olarak Akın G.; “Ben erkek işi diye nitelenen, kadınların yapamayacağı kanısı yaygınlaştırılmış bir işi, şiir yazma işini, yaşamının ana çizgisine yerleştirip bunu kırk üç yıldır sürdüren bir kadını” (1996, s.177) diyerek bu algının yanlışlığına dikkat çekmektedir. Bu koşullar altında kadının eline kalem alıp söz konusu fikirleri göğüslemesi ağır bir durumdu. Ayrıca evdeki geleneksel rollerini bırakırken kendisine hissettirilen yetersizlik duygusuyla başa çıkabilmesi gerekirdi. Buna benzer kaygıların ortasında ürün ortaya çıkarmaya çalışan kadın yazar, zamanla bu bunalımı aşip kendine özgü bir dil oluşturabilmeyi başarmıştır (Gilbert ve Gubar’dan akt. Moran, 2014, s.256)

Edebiyat sahasında kadın olgusu ile ilgili tüm düşünceler erkek edebiyatçılar tarafından ortaya konurken kadınların kendilerine dair bu düşüncelerin ifadesine etkin olarak katılmamaları büyük bir eksiklikti. Kadının topluma aktif bir biçimde katılmasına imkân veren sosyal hayattaki gelişmelere paralel olarak kadının edebiyat alanına etkin bir şekilde dâhil olduğu görülmüştür. Kendini kendi diliyle anlatarak yazan kadın, var olma noktasında önemli bir adım atmıştır.

Edebiyattaki kadın duyarlılığı ile ilgili en büyük sorunlardan biri ise bu duyarlılığın çok sınırlı bir çerçevede algılanmasıdır. Kadın duygusallığını, genelde aşkı için mücadele eden klişe örneklere indirgeyen algının tersine, kadının dünyayı genel olarak algılama biçimi ve bakış açısı üzerinde durulması gerekmektedir (Alp, 2007, s.74).

Kadın duyarlılığının edebiyata dâhil olması edebiyat sosyolojisindeki büyük bir açığın kapanmasına yol açmıştır. Nitekim toplumsal olayları sadece bir erkek yazarın bakış açısıyla okuyan halk, tam anlamıyla görülemeyen kimi durumları kadın yazarlarla daha net görme imkânını yakalamış olmaktadır. Kadın ve erkekle birlikte tamamlanan toplum, kendini “ayna” niteliğindeki edebi eserlerde açıkça görmüş olmaktadır. Bu durum, sonraki kuşaklar için yol gösterici bir özelliğe sahip olmasını beraberinde getirir. Evrensel olanı yakalama amacı taşıyan edebiyat, kadın yazarlar ile zenginliğe kavuşmuş ve toplumu bir bütünlük içinde kucaklama imkânı bulmuştur. Kadın duyarlılığı sanatın içeriğine büyük bir genişlik katarken, duygusal yönü ağır basan şiir türünde bu duyarlılık daha büyük bir anlam kazanmaktadır.

Yazarlığı bir erkek işi olarak gören anlayışın aksine; şiir yazımında ön koşul olarak gösterilen duyarlılık meselesi kadın olmakla yakından ilişkilidir. Bunun yanı sıra kadınların içinde buldukları toplumsal koşulların zorluğu ile sahip oldukları ayrıntılı gözlem yeteneği, onların şiir yazmalarında önemli bir etkiye sahiptir (Akın G. 1996, s.154). Söz konusu özelliklerinden dolayı kadınlar şiir yazmaya erkeklerden daha yatkın oldukları halde toplumsal kültür buna engel olmuş ve kadınlar şiir yazma konusunda ötelenmiştir. Bahsi edilen kadın duyarlılığının izlerine halk edebiyatında rastlamak mümkündür. Nitekim mani, ağıt ve türkülerde kadınlar üstü kapalı bir şekilde duygu ve düşüncelerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kadınlar her ne kadar toplumun kendilerine biçtiği görevlerle kuşatılmış olsalar da, taşıdıkları duyarlılığın itici gücüyle, duygularını ifade etmekten geri durmamışlardır.

Sosyal karışıklıkların ileri düzeyde olduğu dönemlerde; kadın yazarlar erkek meslektaşları gibi, içinde buldukları dönemi eserlerinde işlemeye özen göstermişlerdir. Zira bir yazar olarak her iki cins için de durum

değişmemiş ve toplumdan etkilenen bir birey olarak eserlerine bunları yansıtmakta istekli davranmışlardır.

Bazı yazarlar, cinsiyet odaklı bir yaklaşımı besleme ihtimali taşıdığından ve edebiyatın evrensellikten uzak algılanmasına yol açabileceği düşüncesiyle kadın edebiyatı diye bir sınıflandırma yapmanın yanlış olduğunu savunmuşlardır (Karataş E. 2009, s.1663). Bununla birlikte bir eseri değerlendirmede yazarın kadınlığının tanımlanması yabana atılacak bir bilgi sayılmamalıdır. Çünkü hayata bakışı, taşıdığı toplumsal rolleri, gözlem yeteneği ve yorumlarıyla şekillenen kadının kimliği çerçevesinde esere baktığımızda ortaya konulan ürün daha anlamlı olmaktadır (Andaç, 2004, s.8). Dolayısıyla kadın yazarların eserlerinde gerek cinsiyetlerine özgü duygu durumları gerekse erkeklerden farklı olarak yaşadıkları hayat tecrübelerinin yansımalarını incelemenin edebiyata farklı boyutlar katacağı söylenebilir.

Kadınların biyolojik yapıları ve hayat tecrübelerindeki farklılıklardan ötürü; kadın edebiyatçıların çalışmalarında okuma yapılırken hangi kuramsal yaklaşım temel alınırsa alınsın, eseri ortaya çıkaran kişinin bizzat kadın olmasından kaynaklanan etki ve yansımaların eserin içerisinde yer alması kaçınılmazdır. Ayrıca hayal gücünün bilinçaltından bağımsız olamayacağı göz önüne alındığında kadın edebiyatçıların eserleri için feminist bir okuma gerçekleştirmenin esere farklı boyutlar kazandıracağı açıktır (Parla, 2004, s.20).

Kadın duyarlığını bir eserde görünür hale getiren bazı özellikler bulunmaktadır. Temelde bu duyarlık, kadınların içinde yaşadıkları toplumun düzenine bir kadın olarak gösterdikleri tepki veya uyumlarını yansıttıkları ölçüde anlam kazanır. Kadın yazını belirleyen ortak özelliklere bakıldığında; eserlerdeki kadın duyarlığının annelik, ataerkil toplumsal yapının kadın üzerindeki etkileri ve kadının toplumdaki tüm olumsuz şartlara rağmen kendini gerçekleştirebilme düzeyi gibi etkenler etrafında biçimlendiği görülmektedir (Alp, 2007, s.10). Dolayısıyla kadın yazınında önemli bir yer tutan kadın duyarlığını göz önüne almak, söz konusu eserin toplumsal tarafına ayna tutarak ona anlam katmaktadır.

Kadın şairlerin ortaya çıkışındaki tarihsel süreç Türk ve Arap toplumunda ciddi farklılıklar göstermektedir. Nitekim Türk edebiyatında XV. yüzyılın sonlarına kadar tek bir kadın şair (Müneccime Hatun) biliniyorken (Yılmaz A. 2012, s.50), Arap edebiyatında Cahiliye döneminden Abbasi döneminin sonuna dek (XIII. yüzyıl) 242 kadın şairin varlığı tespit edilmiştir (Korkmaz, 2014, s.62). Arap toplumunda şiire verilen önem doğrultusunda şairlerin ortaya çıkışı yazarları incelemiştir. Ayrıca şiire olan bakış açısının, bu sonuçların ortaya çıkmasında büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Türk toplumunda kadının kendinden bahsettirmemesi önemli bir meziyet olarak kabul ediliyor ve kadın şair, şiirinde duygularını ifade ederek kendisinden bahsedilmesine imkân verdiği için şiir yazmanın sakınılası bir durum olduğu düşünülüyordu. Bu kültür kapsamında; kadınların erkeklere nazaran daha kısıtlı eğitim olanaklarına sahip olmaları, şiirlerin okunduğu ve eleştirildiği meclislere katılamamaları kadınların şiirde varlık göstermelerine engel olan diğer etkenler olarak gösterilebilir. Bu durum, kadının şiir yazması konusunda olumsuz bir tutum geliştirilmesine yol açtığı için kadın şairler kapsamında bir gelenekten mahrum olduğumuzu söylemek yanlış olmayacaktır (Bekiroğlu, 2000).

Türk edebiyatında “kadın şair” geleneğinin bulunmayışı toplumsal koşullarla ilişkili bir durumdur. Nitekim kadın, küçüklükten itibaren edilgen olma pozisyonunda tutulmaya çalışılmış, hislenen kişi değil, kendisine his duyulan bir duygudaş olarak kabul edilmiştir (Akın G. 1996, s.66). Toplumsal cinsiyet algısı bağlamında değerlendirilebilecek olan bu durum kadını, şair olma noktasında son derece geriye itmiştir. Kişinin kendini özgürce dışa vurma biçimi olarak tanımlanan sanatta kadının görünür olmaması, ataerkil toplumlarda kadına yönelik özgürlük kısıtlamasının yansımalarından biridir.

Kadın, duygularını yoğun bir şekilde hissetmeye müsait bir varlık iken, yaşadığı toplumun geleneksel yapısı içinde duygu ve coşkularını belli etmemeye yönelik, dengeli ve kurallı davranacak şekilde yetiştirilmiştir. Kadın olmanın sessiz kalmak ve duyguları bastırmakla aynı anlamda algılandığı bir dönemde duyguların ifadesi olan şiire yönelmek bir cesaret işi olarak görülüyordu. Buna karşın Arap toplumunda şiire olan olumlu bakış ve

verilen önem, bu konuda ortaya bir cinsiyet farklılığı çıkarmaktan çok uzaktır. Arap toplumunda kadının sosyal hayattaki yerine ilişkin birtakım olumsuzluklar mevcut olmakla birlikte kadının şiir yazması hususunda menfi bir yaklaşıma rastlanmamaktadır. Hatta kadın Arap şairler arasında tanınmış bir isim olan Hansa'nın erkek şairlerin şiirlerini başarıyla eleştirdiği ve yine tanınmış erkek şairlerin Hansa'dan övgüyle bahsettiği aktarılmaktadır (Kokmaz, 2014, s.62). Şiiri kendi milletlerinin bir kaydı olarak gören bir kültürde cinsiyeti aşan bu durum doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern İngiliz Edebiyatının öncü yazarlarından olan Virginia Woolf (1882-1941) da kadınların yazması konusuna ilişkin önemli tespitlerde bulunarak bununla ilgili araştırmalara önemli bir kaynak isim olmuştur. Woolf, kadınların şiir veya tiyatroya yönelmeyip sadece roman yazmalarını, bu türün diğerlerine oranla daha kolay olmasına bağlamaktadır (Woolf, 2004, s.74). Kadın yazarların kolay bir tür seçmesini ise tembelleğe değil; aksine kendilerine ait bir çalışma odasının olmamasına dayandırmaktadır (Woolf, 2004). Kadınların elverişli bir çalışma ortamına sahip olamamaları ise onları daha az dikkat gerektiren roman türüne yöneltmiştir. Yazarın bir çalışma odasına sahip olmak diye somutlaştırdığı durum aslında kadınların sosyal hayattaki sınırlılıklarının bir göstergesi niteliğindedir. Nitekim yazar, kadınların yaşam şartlarındaki sınırlılıkların çok sayıda oluşundan dolayı, eserlerini zenginleştirmelerine katkı sağlayacak yeterli düzeyde hayat tecrübesinden yoksun bir yaşam sürmekte oluşlarını diğer bir sebep olarak eklemektedir (Woolf, 2004, s.75). Akın, *O Kadınlar İçin Beşli Sekizli* isimli şiirinde Woolf'un ifade ettiği gerçeği şöyle dile getirmiştir:

*Derin bir boşluğu söylesin diye
Adımızı e ile a ile çağırırlar
Sesimiz kendi göğsümüze içerden
Çarpa çarpa incelmışse
Denizlerimiz sığ dağlarımız düzse
Nasıl yankı veririz (2016a, s.26)*

Buna göre kadın edebiyatı, temelde sadece yaşadıkları çevre ile ilgili bireysel gözlem ve hislenişlerin bir ifadesi olarak oluşturulduğu için güçlü bir gelenekten yoksun kalmıştır. Sonuç olarak yazar, kadınların kendi yetenekleriyle ilgili potansiyellerini hayata geçirebilmeleri için onların iyi bir eğitimden sonra meslek sahibi olmaları gerektiğini belirtmiş ve özgürlüklerini bu şekilde genişleterek edebi ürün ortaya çıkarabileceklerini öne sürmüştür. Böylece kadınların yazma uğraşı üzerinden meydana getirdikleri eserlerin oluşturduğu birikim, onların zaman içerisinde hayatlarını kolaylaştıracak ve edebiyatla daha çok uğraşmalarına zemin hazırlayacaktır.

Araştırmanın konusu olan Nâzik el-Melâike ve Gülten Akın, toplumdaki kadın şair algısını ciddi ölçüde değiştiren öncü şairler olarak benzerlik göstermektedirler. Nitekim her iki şair de aldıkları muteber ödüllerle edebiyat dünyasında isimlerini duyurabilmiş (Alp, 2007; ‘Usmân, 2017, s.24) ve ünleri ülkelerinin sınırlarını aşan şairler olarak büyük bir iz bırakmışlardır. Türk ve Arap edebiyatında hâkim olan eril yapıyı değişikliğe uğratan bu iki isim, “iyi kadın şair yoktur” algısının değişmesine yol açan şairler olarak önem taşımaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

NÂZİK EL-MELÂİKE İLE GÜLTEN AKIN

2.1. HAYATLARI

Şairlerin yaşamlarının şiirlerin oluşumunda belirleyici bir rol oynadığı bilgisinden hareketle Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın'ın hayatlarından bahsetme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bilhassa, insan yaşamını şiire aktarma amacı güden bir edebi anlayışa sahip olan bu şairlerin şiirlerinde, yaşam öykülerinin izleri kuşkusuz önemli bir belirginlik taşımaktadır. Dolayısıyla bu şairlerin hayatlarındaki önemli gelişmeleri ve dönüm noktalarını bilmekte yarar vardır.

Nâzik el-Melâike (1923-2007) ile Gülten Akın (1933-2015), yaklaşık aynı dönemleri yaşamış iki kadın şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki şairin yetiştiği aile ortamı, şiire yönelmelerini sağlayacak özellikler taşıyordu. Bilhassa el-Melâike şiirle iç içe olan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Şair bir annenin ve öğretmen bir babanın kızı olan el-Melâike'nin kardeşleri ve dayısının da şiir alanında önemli bir edebi birikime sahip kişiler olduğu bilinmektedir ('Uşmân, 2017, s.6). Çocuk yaşta şiir yazmaya başlayan el-Melâike, yazdığı şiirleri ilk önce annesine gösterir ve onun eleştirilerini dinlerdi. Arap dili hocası olan ve Irak'taki büyük edebiyatçılardan sayılan babası ise el-Melâike'nin dili doğru kullanması noktasında hassas davranmaktaydı. Şair kelimesinin anlamını henüz bilmediği bir yaşta Irak lehçesi ile şiirler yazdığı için el-Melâike'nin şairlik yetisini fark eden ailesi, evde kendisine "şair" ismini takmıştır. Bu konudaki gelişimini rahatça sürdürebilmesi için ailesi onu ev işlerinden uzak tutmuştur. Akın da benzer şekilde çocukken şiir yazmaya başlamış ve dedesiyle dayısının da şiirle uğraşmaları onun bu yönelimini beslemiştir (Akın G. 1996, s.151). Her iki şair de okumaya çok düşkün olup çocukluklarını her türlü edebi eseri okuyarak geçirmişler ve ana dillerinin inceliklerine vakıf olmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak şiirlerinde dili titiz bir şekilde kullanmaya özen göstermişlerdir.

el-Melâike ile Akın'ın eğitim ve mesleki durumlarına bakıldığında kariyer süreçlerinin hareketli bir şekilde ilerlediğini söylemek mümkündür. Nitekim Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun olan el-Melâike, lisans eğitimini edebiyat üzerine yapmıştır. Bunlara ek olarak Güzel Sanatlar Fakültesi'nde müzik ve oyunculuk eğitimi almıştır. İngilizce, Almanca, Fransızca ve Latince dillerini iyi düzeyde bilen şair, bu sayede Batı edebiyatını yakından inceleme olanağı bulmuştur. Amerika'da önce Princeton Üniversitesi'nde edebi eleştiri eğitimi almış, ardından Wisconsin Üniversitesi'nde karşılaştırmalı edebiyat üzerine yüksek lisansını tamamlamıştır (Hâtır, 1990, s.12-13). Akın da el-Melâike gibi Yüksek Öğretmen Okulu mezunudur. Lisans eğitimini ise hukuk alanında tamamlamıştır. Hem öğretmenlik hem de avukatlık yaparak hayatını sürdüren Akın, bunların dışında Türk Dil Kurumu'nun Derleme ve Tarama Kolu'nda çalışmış ve Kültür Bakanlığı Yayın Danışma Kurulu üyeliğinde bulunmuştur (Erken, 2010, s.8).

Her iki şairin hayatlarında göze çarpan bir diğer husus, yaşamlarını sürdürdükleri yerlerde sıkça değişiklik yapmalarındır. Eğitim için bir süre Amerika'da yaşayan el-Melâike, bunun dışında Basra, Kuveyt ve Kahire Üniversiteleri'nde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Ayrıca Irak'ta meydana gelen darbe neticesinde oradan ayrılmak zorunda kalan şair, bir müddet Lübnan'da yaşamına devam etmiştir. Buna benzer bir hareketlilik Akın'ın hayatında da mevcuttur. Öncelikle, babasının mesleği gereği doğduğu memleket Yozgat'tan Ankara'ya gelmiş, daha sonraları ise kaymakam olan eşinin görevi nedeniyle Van, Tekirdağ, Sinop, Antalya, Artvin, Kahramanmaraş, Ordu ve Giresun olmak üzere çeşitli şehir ve ilçelerde yaşama imkânı bulmuştur (Erken, 2010, s.8). Emekli olduktan sonra ise yaşamını Balıkesir'de sürdürmüştür.

Şairlerin hayatlarından yola çıkarak birtakım öne çıkan noktalara değinecek olursak şunları söylemek mümkündür. el-Melâike varlıklı ve kültürlü bir ailede yetişmişken Akın, orta halli bir ailenin çocuğu olarak zor şartlarda hayata tutunmuş ve hem okuyup hem çalışmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle el-Melâike'nin yaşadığı dönemde ülkesinde mevcut olan

ekonomik sıkıntılar, şairi kişisel olarak önemli ölçüde etkilememiştir. Bu yüzden şair, halkın sorunlarına kendinden yola çıkarak değil; toplumsal duyarlılık sahibi bir aydın olarak yaklaşımıştır. Buna karşın Akın, ülkesindeki toplumsal sıkıntıların etkisinden uzak bir yaşam sürmemiştir. Bu nedenle şiirini kendi yaşadıkları ile halkın yaşadıklarını harmanlayarak oluşturmuştur. Dolayısıyla el-Melâike ile Akın'ın toplumsal olaylara yaklaşımlarında, yaşam öykülerinden kaynaklanan etkenlerin olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. YAŞADIKLARI DÖNEM

el-Melâike ve Akın'ın yaşadıkları dönemin, dünya tarihinin hareketli olduğu zaman dilimlerinden bir olduğunu söylemek mümkündür. Ağırlıklı olarak II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından kaynaklanan bu hareketlilik, birçok ülkenin siyasi ve sosyal durumunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde ekonomik buhran ve yönetim sorunları birçok ülkenin karşılaştığı ve bunları aşmak için sıkı tedbirler almaya yöneldiği başlıca meseleler olarak ortaya çıkmıştır. Uzun soluklu etkilere sahip olan bu sorunlar Türkiye ve Irak için de geçerli olmuş; bu nedenle el-Melâike ve Akın, içinde yaşadıkları toplumu derinden etkileyen dönemin olaylarını şiirlerine büyük ölçüde yansıtmışlardır.

Irak ve Türkiye bahsi geçen dönemlerde ilk olarak yönetim sorunlarının yaşanmasıyla dikkat çekmektedir. Darbe, sıkıyönetim, kitle gösterileri gibi farklı şekillerde ortaya çıkan bu karışıklıklar uzun süre devam ederek toplumda bir kaos oluşmasına yol açmıştır. Gerek dünya ekonomisinin olumsuz gidişatı gerek ülke içi meseleler nedeniyle ciddi boyutlarda yaşanan iktisadi buhran, bu sorunların artmasına neden olmuştur (Kayabaşı, 2011, s.32). Dolayısıyla bu dönemde, her iki ülkede olumsuz toplumsal koşulların mevcut olduğu ve bu olumsuzluğun toplumun geniş bir kesimine yayıldığı görülmektedir.

el-Melâike'nin yaşadığı dönemde Irak'ın genel durumuna bakılacak olursa bu dönemde ülkenin çok hareketli bir süreç yaşadığı görülür. Bu süreçte ülkede; askeri darbeler, rejim değişikliği, iç isyanlar, savaşlar ve mezhep çatışmaları gibi son derece önemli gelişmeler yaşanmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler ülkenin tamamını etkileyen ve büyük sonuçları olan olaylar olarak görünmektedir. Nitekim ülkenin monarşiden cumhuriyete geçmesini sağlayan devrim (1958), ülkenin genel yapısını büyük ölçüde etkilemiş, peşinden birçok askeri darbenin gerçekleşmesine yol açmıştır. Ülkenin siyasi istikrarı için büyük bir tehlike arz eden bu darbeler sonucu yönetime gelenler, iktidarlarını sağlamlaştırmak adına sert tedbirler alırken

hükümete karşı gelme tehlikesi taşıyanlarla ilgili çok sayıda idam kararı verilmiştir (Erkmen, 2008, s.79).

Irak; etnik ve mezhep farklılıklarına sahip bir ülke olarak zaman zaman uzun süreli Kürt isyanları, son dönemde ise mezhep çatışmalarıyla öne çıkmıştır. Dönemin yöneticileri bu karışıklıkları bastırabilmek adına sıkı önlemler almış; bu durumların sık yaşanması ve uzun sürmesi ise halkın içinde huzursuzluğa sebep olmuştur (Erkmen, 2008, s.68)

1980-1988 yıllarını içine alan dönemde ülkenin İran'la girdiği sekiz yıllık savaş, büyük oranda ölümlere neden olmuş ve ülke ekonomisini bir hayli yıpratmıştır. İki taraftan bir milyondan fazla kişinin hayatını kaybettiği bu savaş nedeniyle, Irak'ta başlamış olan önemli projeler kesintiye uğramış ve Irak, Körfez ülkelerine yüklü miktarda borçlanmıştır. Uzun sürmesi nedeniyle savaşın yüksek bir maliyete sahip olması Irak'ın toplumsal gelişimine büyük bir engel oluşturmuştur. Nitekim bu savaş nedeniyle aşırı borçlanan Irak, Kuveyt'ten bu borçların iptalini istemiş, ancak bu talebin reddedilmesi sonucu dönemin yönetimi bir bahane öne sürerek ülkeyi işgal etmiştir. Ülkenin savaş tarihine çok büyük bir iz bırakan İran Savaşı'ndan iki yıl sonra Kuveyt Savaşı'nın başlaması uluslararası toplumda büyük bir tepki oluşturmuştur. Bu durum Birleşmiş Milletlerin ülkeye on üç yıl sürecek büyük bir ambargo uygulama kararını almasına sebep olmuştur. Bu ambargo neticesinde halk çok sıkıntılı bir dönemin içine girmiş; hastalık, kıtlık ve fakirlik ile mücadeleye sürüklenmiştir (Yeşilbursa, 2009, s.1340).

Amerika'nın Irak'ı 2003'te işgal etmesiyle son bulan ambargo, Irak'ı mevcut sıkıntılardan kurtarmamış, ülkedeki yönetim boşluğu nedeniyle başlayan mezhep çatışmaları artarak devam etmiştir. Hem iç hem dış siyasette bahsi geçen sorunların yaşanması, ülkenin mevcut kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmış, savaşlarda ve darbelerde çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, büyük bir kısmı ise göç etmek zorunda kalmıştır (Yeşilbursa, 2009, s.1331). Böylece Irak'ta yaşanan olaylar, bir sorunu ortadan kaldıran çözümün başka bir sorun olarak ortaya çıkması şeklinde kısır döngü olarak

devam etmiştir. Halkın önce diktatörlüğün sonra da cumhuriyetin uygulamaları sırasında gördüğü baskılar artarak devam etmiştir.

Ülkesinde meydana gelen tüm bu olumsuz gelişmelere yakından tanık olan el-Melâike'nin şiirlerine hâkim olan umutsuzluk, karamsarlık ve hüznün duyguları, sözü edilen gelişmeler doğrultusunda anlam kazanmaktadır. Ülkede hüküm süren siyasi istikrarsızlık ve ekonomik buhran halkı kaosa sürüklemiş ve insanlar geleceğe olan güvenlerini kaybetmişlerdir. Bu toplumun içinde yetişen bir insan olarak el-Melâike de şiirlerinde sürekli aynı temayı ve duygu halini işlemiştir. Dolayısıyla Irak, uzun bir zamana yayılan krizlerin yoğun yaşandığı bir ülke olarak diğer Arap toplumlarından bariz bir şekilde ayrılmakta ve bu özelliği kendi şairlerinin şiirlerinde vücut bulmaktadır. Iraklı şair için toplumcu olmak bir tercih değil kaçınılmaz bir durum olarak belirmektedir. Bu nedenle birey ile toplumun bütünlüğü Irak için çok daha belirginlik kazanmaktadır. Bireylerin yaşadıkları sıkıntılar ortak sıkıntılar olduğu için şair, şiirinde kendini ve toplumunu bir görmekte ve duymaktadır.

Uzun süren bir imparatorluğun ardından yeni bir ülke olarak ayakta durmaya çalışan Türkiye'nin bu döneme denk gelen mücadelesi elbette ki zorlu olmuştur. Cumhuriyet rejimine ayak uydurmaya çalışarak ülkenin kuruluşunda varlık gösteren partinin yanında başka bir parti daha kurulmasıyla çok partili döneme geçiş sürecinin başlaması birçok gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet rejimine geçerek yeni bir sistemi ve anayasayı benimseyen Türkiye'nin bu dönüşüm süreci sancılı geçmiştir. Kore Savaşı (1950), askeri darbeler (1960-1980) ve muhtıra (1971), Kıbrıs Harekâtı (1974) ve bunun sonucu olarak silah ambargosunun yaşanması (1975), anayasa değişiklikleri ve PKK terör örgütüyle mücadele etme bu dönemde meydana gelen başlıca gelişmelerdir (Kayabaşı, 2011, s.33-34).

Yeni bir rejim ülkesi olarak siyasi istikrarsızlık sonucunda gerçekleşen darbeler ve muhtıra, ülkede çok sayıda tutuklanma ve idamların meydana gelmesine yol açmıştır. Ülkedeki karışıklıkları bastırmak için alınan sert tedbirler ve sıkıyönetim toplumdaki huzursuzluğu arttırmıştır. Ekonomik

krizlerle başa çıkabilmek adına atılan adımlar uzun vadeli planlardan yoksun olduğu için başarısızlıkla sonuçlanmış, tarımda makineleşme nedeniyle köyden kente göç eden insanlar işsizlikle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Savaşlar, iç isyanlar ve ambargo neticesinde devletin ekonomik gücü bir hayli azalmıştır. Dolayısıyla politikadaki yetersizliklerin ekonomik sıkıntılara, bunun ise toplumda bir kaosa neden olduğunu gösteren bir ilişkidir bahsetmek mümkündür.

Bu dönemde insanlar, ekonomik anlamda rahat olmayıp iş bulamadığı için huzursuzdur. Kente göç eden kırsal kesim; buna ek olarak şehir hayatının farklılık ve zorluklarıyla mücadele etme sorunu yaşamaktadır. Ülkedeki karışıklıklar ve mevcut güvensizlik ortamı, geleceğe dair ümitleri kırmakta ve toplumda karamsarlığa neden olmaktadır. İnsanlar geçim derdiyle meşgul, karışıklıklardan tedirgin ve gelecekte ümitsizdir. Akın'ın şiirlerine yaşadığı dönemin gelişmeleri ışığında bakılacak olursa, bu döneme dair birçok iz taşıdığını görmek mümkündür.

Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın'ın şiirlerini yaşadıkları dönem bağlamında biçimlendiren en büyük etkenlerden biri; bu dönemde her iki ülkede değişiklik gösteren özgürlük ortamıdır. Nitekim el-Melâike'nin yaşadığı dönemde; üst üste darbelerin gerçekleşmesi, İngiliz sömürgesinden kurtulma çabaları ve sıkça savaşların yaşanması yönetimin ülkede sıkı bir idareye gitmesine yol açmış ve özgürlükler konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Ülkede mevcut olan baskıcı yönetim ile kadın haklarındaki kısıtlılıklar, Iraklı şairin ifadelerinde büyük bir içe kapanıklığın oluşmasına yol açmaktadır. Birçok toplumsal konuyu kendi benliği üzerinde sorgulama biçiminde gerçekleştirmeye çalışan şair, açık eleştirilerden kaçınmaktadır. Geniş bir Batı edebiyatı birikimine sahip olan el-Melâike; eğitimli kadın bir şair olarak, dışı kapalı bir toplumda yaşamının baskısını üzerinde derinden hissetmiştir. Hem kendinin hem de halkının özgürleşmesini büyük bir arzuyla isteyen şair, söz konusu baskıdan dolayı ifadelerini genelleştirmekten uzak durup onlara kişisel bir izlenim verme çabasına girmiştir. Bu yönelişten dolayı, toplumsal duyarlılığı yüksek olmasına rağmen şairin ben merkezli şiirlerinde bir fazlalık göze çarpmaktadır. Yaşadığı toplumsal yabancılaşma

sonucu objektifi kendine çeviren el-Melâike; kimi zaman sadece kendini sorgulamış, kimi zaman ise toplumsal duyusunu ben merkezli şiirlerine dağıtmıştır. Bu şiirleri arasında öne çıkan *Ene* (Ben) isimli şiirinde bu durumu açıkça görmek mümkündür:

الليلُ يسألُ مَنْ أنا
أنا سرُّهُ القَلْبُ العميقُ الأسودُ
أنا صَمْتُهُ المَتمَرِّدُ
قَنَعْتُ كُنْهِي بالسُّكونِ
وَأَفْفَتُّ قَلْبِي بِالظُّنونِ
وَبَقَيْتُ سَاهِمَةً هُنَا
أرْنو وَتَسألُنِي القُرُونُ
أنا مَنْ أَكُونُ؟

*Gece, benim kim olduğumu soruyor
Ben onun sırrıyım, endişeli, derin ve karanlık
Ben onun ayaklanmış sessizliğiyim
Sesiz kalmakla kendimi ikna ettim
Bir de kalbime şüpheleri yerleştirdim
Böylece üzüntü içinde kaldım burada
Önüme bakıyorum ve soruyor asırlar bana
Kim oluyorum ben? (1986, c. II, s.114)*

el-Melâike'nin şiirlerinde üstü kapalı bir şekilde yapılan eleştirilere veya olumsuz bir durum karşısında şairin üzüntüsünü dile getirmekten ibaret olan ifadelere rastlanırken; Akın'ın şiirlerinde dönemin özgür ortamının şiire başkaldırı ve meydan okuma biçiminde yansımaları görülür. Nitekim Türkiye'de özellikle 1961 yılında düzenlenen anayasa sonrasında sosyal devlet ve sosyal adalet kavramlarının üzerinde durulduğu görülmüştür. Bu dönemin özgürlükçü ortamı, siyasal hayatın çeşitlenmesine yol açmış; böylece basın-yayın, dernek ve sendika faaliyetleri hız kazanmıştır. Devlet, bireye tanıdığı hak ve özgürlüklerin koruyucusu olarak özgürlükçü bir siyasal yapının oluşmasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde halkın siyasete katılımı, demokratik gelişime katkı sağlayan önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır (Gözler, 2000, s.86). 1961 Anayasasının insan hak ve özgürlüklerine ilişkin tanıdığı özgürlük ortamının izlerine Akın'ın şiirlerinde rastlamak mümkündür. Şairin lisans eğitimini hukuk alanında tamamladığı

göz önüne alınca onun bu temayülü şaşırtıcı olmamaktadır. Örneğin Akın birçok şiirinde yönetimi sert bir üslupla eleştirmiş ve bu eleştirilerini açıkça dile getirmiştir. Bu nedenle Akın'ın şiirlerinde başkaldırı, direniş, çağ ve sistem eleştirisi gibi izlekler sıkça kullanılmıştır. Öfkeli bir tonun hissedildiği bu şiirlerde şair keskin ifadeler kullanmış ve düşman gördüklerine meydan okumuştur:

*Unutma sakın unutma
Bağıslama sakın
Sakın düşmanını sevme, sakın susma
Bekle büyük kavgayı bekle
Anlıyor musun yüreğim? (2017, s.156)*

Ülkelerinde olumsuz koşulların hüküm sürdüğü dönemlerde yaşayan şairler olarak el-Melâike ve Akın'ın bu bağlamda ortak bir özellik taşıdıklarını söylemek mümkündür. Ancak bu iki şairin ülkede yaşanan olumsuzluklara karşı tutumlarında farklılıklar göze çarpmaktadır. Nitekim el-Melâike söz konusu durumlarla ilgili duygularını ifade etmekten öteye gitmemiş ve ülke koşulları gereği şiirlerinde çözüm öne sürmekten genellikle uzak durmuştur. Akın'ın şiirleri ise didaktik unsurları barındırmakta ve karışıklıklar içerisinde kalan topluma yol göstermeyi amaçlamaktadır.

2.3. ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL DUYARLIK

el-Melâike ile Akın'ın şiire olan bakış açılarında önemli benzerlikler vardır. “Şiir yaşanmış olayların sonucudur” (1986, s.7) diyen el-Melâike ile “Her şiirim yaşamdan çıkmıştır” (1996, s.141) diyen Akın, şiirin kaynağı konusunda aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Dolayısıyla toplumsal temaları şiire yansıtma noktasında bu iki şairin önemli bir ortak paydaya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu iki şairin şiirle toplumu birbirine çok yakın bulmalarının altında onların hayata olan bakış açıları yatmaktadır. Nitekim her iki şair de hayatın sürekli bir değişim içerisinde olduğunu, dolayısıyla şairin de bu değişime ayak uydurarak toplumun sesi olması gerektiğini belirtmektedirler (Akın G. 1996, s.9).

el-Melâike'nin sahip olduğu toplumsal duyarlık, onun köklü Arap şiirinin biçiminde önemli bir değişimi başlatacak kadar ileri bir boyuta ulaşmıştır. Şair, toplumsal gelişmelere paralel olarak şiirin önceki biçiminden kurtulması gerektiğini öne sürerek serbest şiir türüne öncülük etmiş ve şiirin bu gelişmelerin gerisinde kalmasını doğru bulmamıştır. Arap edebiyatında şiirin biçimine ilişkin aşırı bir bağlılık söz konusuysen el-Melâike, bin yıldan fazla bir süredir etkisini sürdüren bu köklü şiir geleneğine karşı devrim niteliğinde bir girişimde bulunmuştur. Şairin tüm eleştirileri göze alarak anlamı öne çıkaran serbest şiiri savunması onun toplumsal duyarlılığıyla yakından ilgilidir. Çünkü serbest şiirin öncülerinden kabul edilen şair, bu türü, sosyal bir gereklilik olarak görmektedir (1967). Akın ise güncel bir konuyu serbest nazım şekilleriyle işlemekle birlikte halk edebiyatı nazım türlerinden destan, ağıt, türkü ve ilahiyi de kullanarak yeniyi gelenekle birlikte dönüştürebilme çabasını da göstermiştir.

Edebiyatın biçimsel olarak toplumla olan ilişkisine dair el-Melâike çarpıcı bir örnek vermektedir. Arap edebiyatında serbest şiirin öncülerinden kabul edilen şair, yaşadığı toplumdaki evlerin biçimleriyle şiirin biçimi arasında yakın bir ilişki olduğuna dikkat çekmiştir. Eski Irak evlerinde bahçenin ortada bulunduğunu ve evin diğer unsurlarının bu bahçenin etrafında ve onu temel alarak son derece düzenli olarak şekillendirildiğini

belirtir. Buna karşın Batı'da evlerin bahçesi ön tarafta yer almakta ve evin diğer unsurları yapılırken bu bahçeye göre bir şekil verme zorunluluğu hissedilmemekte, mimari gelişigüzel yapılabilmektedir. Klasik Arap şiirinde tek bir beyite dayanarak şiirin kalan kısımlarını oluşturmak gerekliliği söz konusudur (Cerîdetu'l İttihâd, 2007, s.73). Evlerin şekilleriyle şiirin biçimi arasındaki benzerliğe dikkat çeken şair, edebiyatın biçimsel özellikleriyle dahi toplumla olan yakın ilişkisine vurgu yapmıştır.

Toplumsal duyarlılığın yansıması elbette her şairde farklı biçimlerde tezahür etmektedir. Nitekim el-Melâike ve Akın'ın şiirlerine genel olarak hâkim olan havaya baktığımızda; el-Melâike'nin şiirlerinde hüznün daha baskın olduğunu, Akın'ın ise yaşama coşkusu taşıyan dizeler oluşturma çabasında olduğu göze çarpar. Bununla ilgili olarak el-Melâike, aradığı mükemmelliği çevresinde bulamadığı zaman yaşadığı huzursuzluğun kendisini bu duruma ittiğini söylemektedir ('Abbasî, 2012). el-Melâike'nin şiirlerinde ve bilhassa edebi hayatının ilk dönemlerinde yazmış olduğu şiirlerde melankolik ve depresif bir ruh hali içinde olduğu görülür. Dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik şartları ile şairin mizacı, karakteri ve yetiştirme tarzı onun bu pesimist ruh halinin, yani hayata karşı oluşan karamsar bakışının eserlerine de büyük oranda yansımasına neden olmuştur. Eserlerinin pek çoğunda; dünyadaki varlık algısını sorgulayan, anlamsız bir dünyada yaşadığına kendini inandırmaya çalışan, dünyada yalnız ve tek başına olduğu hissine kapılan, bedbaht bir insan tipiyle karşılaşılmaktadır. Depresif bir yapıyla karşımıza çıkan el-Melâike'nin iç ve dış dünyasında görülen olumsuzluklar, eserlerine önemli ölçüde ve belirgin bir şekilde yansımıştır. Bu nedenle şiir karakterlerinin çoğunda mutsuz, umutsuz, hayattan zevk almayan, karamsar, sıkıntılı bir ruh haline büründüğünü görülmüştür. Sahip olduğu melankolik ve pesimist ruh hali, hem ağırlıklı olarak şiirinin izleklerini belirlemiş hem de bu şiirlerin kelime hazinesinde de kendisini göstermiştir. Örneğin *Âdem ve Firdevsuhu* (Âdem ve Onun Firdevsi) adlı şiirinde şair bu bağlamda şunları ifade etmiştir:

كلما ذاق قطرة من نعيم
أعقبها من الأسي ألف قطرة

Bir damla mutluluk tatsa
Peşinden bin damla üzüntü gelir (1986, c.I, s.42)

el-Melâike'nin şiirlerine yayılan söz konusu hüznün, bireysel bir yaklaşım olmayıp çağdaş Arap şairlerinin şiirlerinin ortak özelliğidir. İçinde yaşadıkları çağın geniş çaplı savaş, yoksulluk, işgal ve siyasi istikrarsızlık gibi birçok karışıklığı barındırması, şairlerin hüznü odak noktası yapıp şiirlerini bunun etrafında oluşturmalarına yol açmıştır. Bu sorunları şiirlerine sık sık taşıyarak bahsi geçen sorunların ortadan kalkmasını umut eden şairler insanların yaşadıkları sıkıntılara dikkat çekmeye çalışmışlardır. Bu şairlerin şiirlerinde yoğun olarak toplumda aksayan yönlerin ve bundan dolayı duyulan üzüntünün yer alması kimi zaman halkın kimi zaman ise yöneticilerin dikkatini çekmeye çalışarak bir bilinçlendirme çabasına dayanmaktadır.

Irak'ın İkinci Dünya Savaşı'na dâhil olması, İran'la yapılan savaş, askeri darbe gibi ülke istikrarını ciddi ölçüde olumsuz etkileyen olaylara ek olarak Arap coğrafyasında yaşanan benzer sorunların oluşturduğu hüznü bir şair neslin içinde yer alan el-Melâike, romantizmin de etkisiyle hassas bir toplumsal duyarlık kazanmıştır. Şaire "Hüzün Şairi" ismini kazandıran bu hassasiyet, şiirlerindeki hüznün sınırlarını genişletmiş ve hayata karşı alınan bir tavır haline gelmiştir. Dolayısıyla el-Melâike içe kapanık, ciddi, hüznü ve karamsar bir şair olmakla birlikte toplumsal sorunlara yönelik olarak geliştirdiği duyarlılığını kaybetmemesi onu diğer toplumcu şairlerden ayıran önemli bir özelliktir. Toplumsal yapının olumsuz yanlarıyla pekişen hüznü kişiliğin içinde, şairin şiirleri ve konuşmalarıyla toplumu için mücadele etmekten geri durmaması onun çabalarına büyük bir anlam katmaktadır. Aşağıdaki dizeler, şairin yaşadığı hüznü göstermesi bakımından dikkate değerdir:

وَأَكْفُ الْحَيَاةِ تَجْرَحُنِي فِيْمَ
بَقَائِي ؟ حَسْبِي أَسَى وَعَذَابَا
فِي رَبِيعِ الشَّبَابِ مَا أَعْمَقَ الْجَرْحَ
إِذَا كَانَتْ الْحَيَاةُ شَبَابَا

*Hayatın pençesi beni yaralıyor
Öyleyse benim varlığıma ne hacet!?
Gençliğin baharında hüznün ve keder bana yeter
Gençlikte hayat bu ise yara ne kadar derindir!. (1986, c.I, s.250)*

el-Melâike’de ileri boyutlarda izlenen hüznün, temelde Irak edebiyatının arka fonunu oluşturmaktadır. Farklı ırk, din ve mezheplerin yaşandığı bir ülke olarak Irak, bunlardan her birinin tam anlamıyla mutlu olamadığı ve bu yüzden karamsarlığa kapıldıkları bir ülke durumundadır. Örneğin; Irak’ta yaşayan topluluklardan olan Türkmenler, karamsarlık ve ümitsizliğin hakim olduğu bir edebiyata sahiptirler. Nitekim Türkmenlerin yaşadıkları katliamlar, hayatta kalanların maruz kaldığı düşmanca ortam, ana dillerinden uzak kalmak zorunda bırakılmaları, yaşanan olumsuzlukların düzelebileceğine ilişkin gelişmelerin bulunmayışı, ülke siyasetindeki belirsizliklerin onları kendi kaderlerine bırakması gibi uzun bir zamana yayılan sıkıntılar bu edebiyatın oluşumuna zemin hazırlamıştır (Demirci, 2016, s.100). Dolayısıyla el-Melâike, olumsuz durumların düzelmeyip kötüye gittiğini gördükçe bu hüznü kabullenmiş ve değişime olan inancını kaybetmiştir. el-Melâike’de görülen hüznün ve karamsarlık duygusu umutsuzluk durumunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla siyasi ve sosyal karışıklıkların büyük ölçüde yaşanması, şairlerin olumsuz durumlara daha çok odaklanmalarına sebep olduğu için el-Melâike’nin şiirlerinde karamsarlığa dair abartılı ifadeler rastlamak mümkündür. Şairin *Me’sâtu’l-Hayâ* (Hayatın Dramı) adlı şiirinde geçen aşağıdaki dizeler onun karamsar ve umutsuz tutumunu özetler niteliktedir:

كَلَّ مَا فِي الْوُجُودِ يُؤْلَمُنِي الْآنَ
وَهَذِي الْحَيَاةُ تَجْرَحُ نَفْسِي
أَيْنَ لَوْنُ الْأَزْهَارِ لَمْ أَعِدِ الْآنَ
أَرَى فِي الْأَزْهَارِ غَيْرَ الْبَوَارِ
كَلَّمَا شَمْتُ زَهْرَةً صَوَّرَ الْوَهْمُ
لِعَيْنِي قَاطِفَ الْأَزْهَارِ

*Kâinattaki her şey şimdi bana acı veriyor
Bu hayat içimi yaralıyor
Nerde çiçeklerin rengi, görmez oldum şimdi
Çiçeklerde yokluktan başka bir şey*

Ne zaman bir çiçeği koklasam
Gözümün önüne onun koparan gelir (1986, s.34-35)

el-Melâike'nin, hüznün temalı şiirleri, şairin iç dünyasını yansıtıyor görünümü vermekle birlikte temelde bu şiirler sosyal eleştiri barındırır. Nitekim el-Melâike'ye göre şairin görevi; toplumsal sorunlara, sosyal adalet, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlara dikkat çekmektir. Dolayısıyla şair bu bağlamda, insanlığın yükünü, sıkıntısını, acısını çeken ve yaşayan biri konumundadır. el-Melâike'ye göre şairler her zaman üzüntünün rahminden doğar. el-Melâike'nin; şairi, insanların acı ve sıkıntılarını paylaşan kişi olarak nitelenmesi onun toplumsal duyarlığı ile yakından ilgilidir. Şair, *Me'sâtu'l-Etfâl* (Çocukların Dramı) adlı şiirinde bu düşüncelerini şu şekilde yansıtmıştır:

ذَٰلِكَ الشَّاعِرُ الَّذِي كَانَ يَحْيَا
عُمُرَهُ بَاكِيًا عَلَى كُلِّ بَاكِ
ذَٰلِكَ الْعَاطِفُ النَّبِيلُ عَلَى الْأَحْزَانِ
ذَٰكَ الْمُتَلَقِي عَلَى الْأَشْوَاكِ

Her gözyaşı dökene ağlayarak
Ömrünü geçiren o kişi şairdi.
Hüzünlere duygulanan asil kişi
Dikenlerin buluşma noktası (1986, c.I, s.129)

el-Melâike'nin şiirlerine hüznün ve karamsarlığın hâkim olmasının sebeplerinden biri de Batı edebiyatının etkisinin altında kalmış olmasıdır (Divsalar, 2006). Örneğin Batı felsefesinde varoluşçuluk akımının fikirlerinden ciddi bir şekilde etkilenen şairin şiirlerinde bu akımın izleri kolaylıkla görülmektedir. Nitekim bu akım; insanın evrendeki yerini, var olmanın niteliklerini, varlığın etki ve tepkilerini sorgular. Bireyin yaşamına odaklanır. Evrendeki yeri, benliği ve var olma nedenini sorgular. Varoluşçuluk çoğunlukla bireysel sorgulamaya bağlıdır. el-Melâike'nin Batı edebiyatı eğitimi almış olması ile şiirlerini oluşturan bu temel duygular arasında bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Şair, yaşadığı çağın sıkıntılarının gölgesinde hayata dair fikirlerini sorgularken Batı edebiyatında okuduğu fikirlerin, romantik şairlerin ve Batı felsefesinin etkisi

altında kalmıştır. Örneğin; şiirlerine karamsarlık ve hüznün duygularının hâkim olduğu Arthur Schopenhauer¹ (1788-1860) ve John Keats² (1795-1821) gibi şairlerin etkisine el-Melâike'nin şiirlerinde büyük ölçüde rastlanmaktadır. el-Melâike, *Me'sâtu'l- Hayâ* (Hayatın Dramı) isimli şiir kitabının ön sözünde bu etkilenmeden söz etmiştir (1986, c.I, s.6-7). Hatta Schopenhauer, karamsar olarak bilinmekle birlikte, ölümü dünya sıkıntılarında son veren bir nimet olarak görüyorken, el-Melâike ölümü en büyük felaket olarak görmekte ve bu nedenle şiirlerinde sürekli başka bir çıkış arama çabası göze çarpmaktadır. Böylece şair, şiirinde baskın duygu olarak hüznün ve karamsarlığın bulunması konusunda etkilendiği isimleri dahi geride bırakarak karamsarlığını ileri bir boyuta taşımıştır. İçinde yaşadığımız dünyanın bütün olası dünyaların en kötüsü olduğunu söyleyerek (Edworthy, 2008, s.10) bu fikir etrafında felsefesini oluşturan Schopenhauer'un bu görüşü ile el-Melâike'ye ait aşağıdaki dizelerde dikkat çekici bir benzerlik göze çarpmaktadır:

هي هذي الحياة زَرَّاعَةُ الْأَشْوَاكِ
لا الزُّهْرَ، والدُّجَى لا الضِّيَاءِ
هي نَبْعُ الْإِثْمِ تَسْتَلْهُمُ الشَّرَّ
وَتَحْيَا فِي الْأَرْضِ لا فِي السَّمَاءِ

*İşte hayat budur; diken eken
Çiçek değil... Karanlıktır aydınlık değil
Kötülükten ilham alan günah kaynağıdır
O yerde yaşıyor, gökyüzünde değil* (1986, c.I, s.37)

el-Melâike, hayata dair taşıdığı bu fikirler bağlamında, üzüntünün insan olmanın ve yaşamanın bir gereği olduğunu, bu nedenle acı çekmenin kaçınılmazlığını düşünmektedir. Bu durum ise şairin şiirlerinde karamsarlığı

¹ Hayat üzerine olan karamsar düşünceleriyle ünlü bir Alman filozoftur.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Arthur_Schopenhauer

²Sıkıntılarla dolu bir yaşam geçirip genç yaşta (25) hayatını kaybeden, içe kapanıklığı ve karamsarlığıyla bilinen İngiliz şair.

https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Keats

Keats'e göre "İnsanın bu dünyaya uyum sağlaması için ruhunun en hassas bölümünün çıkartılması gerekir" (Edworthy, 2008, s.10).

ve ümitsizliği belirgin hale getiren bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla el-Melâike yaşadığı duyguların kişisel olmayıp herkesi içine alan genelgeçer bir gerçek olduğunu vurgulamıştır. *‘İnder-Ruhbân* (Rahiplerin Yanında) adlı şiirde sözü edilen durumu görmek mümkündür:

لن تَذوقُوا شَهْدَ السَّعَادَةِ
مَادُمْتُمْ أَنَاسِيَّ مِنْ تُرَابٍ وَمَاءٍ
كُنَيْتُ هَذِهِ الطَّبِيعَةَ لِلأَحْيَاءِ
أَنْ يَكْرَعُوا كَوُوسَ الشَّقَاءِ

*Mutluluk balını tadamayacaksınız
Topraktan ve sudan yaratılmış bir insan olduğunuz sürece
Bu kanun yaşayanlar için yazılmıştır
Sıkıntı kadehlerini yudumlamak için* (1986, c. I, s.84)

el-Melâike'nin ilk şiir kitabının adını taşıyan *Me'sâtu'l-Hayâ* (Hayatın Dramı), şairin şiirlerinde egemen olan karamsarlık duygusunu yansıtan bir isim niteliğindedir. Bu kitapta bulunan şiirlerin isimlerinde keder, acı, ağıt, üzüntü (كآبة، آلام، مرثية، أحران) gibi kelimelerin ağırlıklı olarak kullanılması şairin hayata olan yaklaşımıyla ilgili önemli bir fikir vermektedir. Batı felsefesinin etkisiyle mutluluğu arama ekseninde; edebi yaşamının başlangıç yılları olan gençlik döneminde kâinata, insana ve ölüme dair birçok sorgulamalara giren el-Melâike'nin (Divsalar, 2006) şiirlerinde sıkça soru cümlesi kullanması bu sorgulamaların neticesidir:

ما الذي يُطَلِّعُ النَّجْمَ عَلَى الكونِ مساءً؟
ما كُنْتُ هَذَا الوُجُودِ؟
أَيُّ شَيْءٍ هَذَا الفِضَاءُ وما سِرُّ دُجَاهِ؟
هل خَلَفَهُ مِنْ حُدُودِ؟

*Akşam vakti yıldızları bu evrende ortaya çıkaran nedir?
Bu varlığın mahiyeti nedir?
Bu uzay neyin nesidir, karanlığının sırrı nedir?
Onun ardında sınır var mıdır?* (1986, c.I, s.64)

el-Melâike; edebi yaşamının ilk dönemlerinde hayatın anlamını sorgulama ve mutluluğu arama ekseninde şiirlerinde birçok farklı öğeye

başvurmuştur. Doğaya sığınma, tan vakti ve karanlık vakitlerde huzuru arama; köy kulübesi, şehir, köşk vs. mekânlarda mutluluğa ulaşmaya çalışma gibi Batı edebiyatı romantizm eserlerinde yer alan dış unsurlara yönelmiştir. Beklediği mutluluğu bulamayan şair; dış dünyadan uzaklaşarak rüya, ruh, hayal gibi metafizik kavramlardan medet beklemiştir. “Zordur bu dünyada cevabı bulmak” (c. I, s.26) diyerek yaptığı arayışın çetinliğine vurguda bulunan şair bu amaçla gittiği yerlerden eli boş dönmüştür. Bu yüzden hayatın acı, ölümün kaçınılmaz, mutluluğun ise ulaşılması imkânsız bir şey olduğunu düşünmüştür. Bu arayışına ilk kitabının ön sözünde değinen şair, şiirlerinde karamsarlık duygusunun baskınlığı eleştirilerine cevap vermeye çalışmıştır. Dolayısıyla şairin mutluluğu aradığı mekân ve zamanlara dair çeşitli ifadelerle şiirlerinde rastlamak mümkündür:

قد بَحْتْنَا عَنِ السَّعَادَةِ لَكِنْ
مَا عَثَرْنَا بِكُورِهَا الْمَسْحُورِ
أَبَدًا نَسْأَلُ اللَّيَالِيَّ عَنْهَا
وَهِيَ سِرُّ الدُّنْيَا وَلَغْزُ الدُّهُورِ

*Mutluluğu aradık, fakat
Onu sihirli kulübesinde hiç bulamadık
Onu gecelere soruyoruz
O dünyanın sırrı ve kaderin bilmecesidir. (1986, c.I, s.66)*

Şair, sorduğu sorulara kendisini tatmin edecek bir cevap bulamayınca karamsarlığını pekiştirmekte ve hüznü kabullenerek içselleştirmektedir. *el-Feyedân* (Sel) adlı şiirde yer alan aşağıdaki dizelerden, el-Melâike'nin bu yaklaşımını hayata karşı bir tutum olarak benimsediği anlaşılmaktadır:

عبثًا تضر عين، عاشقة الليل
لقلب الظلام والأسرار
عبثًا فالحياء سننُّها الحزن
وحكم الآهات والدمع جار

*Gecenin aşığı, boşuna yalvarıyorsun
Karanlığın ve sırların kalbine
Boşuna... Çünkü hayatın kuralı hüzündür
Bir de ahlar ve göz yaşlardır (1986, c. I, s.648)*

el-Melâike'nin ilk dönem şiirlerinde baskın bir duygu olarak beliren karamsarlığın edebi yaşamının ilerleyen dönemlerinde gittikçe azaldığı fark edilir. *Me'sâtu'l-Hayâ* (Hayatın Dramı) ismiyle şiirlerine başlayan şair, *Uğniye Lil'İnsân* (İnsana Şarkı) adını verdiği şiiriyle azalan hüznünü görünür kılmıştır.

Toplumsal izleklerin edebi eserlerde sıklıkla işlenmesi realizm ve toplumsal gerçekçilik sınırları içerisinde değerlendirilirken el-Melâike'nin çizgisi romantizme daha yakındır. el-Melâike'nin şiirlerinde görülen romantizm, elbette ki coşkulu bir söylemin tamamen uzağında, toplumun yaşadığı sıkıntılara karşı bir hassasiyet geliştirme şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim romantizm akımının temel özelliklerinden biri de toplumsal sorunları çeşitli yönlerden ele alıp onları karşılaştırmaktır. Bireysel duygulara ve doğayla ilgili kavramlara sıkça yer vermesi onu romantik şairler arasına koyarken toplumsal sorunları önceleyen tutumu onun realizm akımından ayrı tutulmasını zorlaştırmıştır. Şairin romantizm ile realizm arasındaki gidiş gelişlerini ortaya çıkaran durumlardan biri de şiirlerinde özel isim kullanma sıklığıdır. Nitekim el-Melâike bizzat toplumsal sorunlardan bahsettiği şiirlerinde özel kişi ve mekan isimlerine yer vermiştir. Örneğin birçok sosyal eleştiri içeren *en-Nâime Fi'şşari'* (Sokakta Uyuyan Kız çocuğu) adlı şiire şair özel bir isimle başlamıştır. Şiirin ilk dizesini oluşturan bu cümlenin Irak'taki bir semt ismi ile başlaması anlatılacak olanların gerçekliğini okuyucuya hissettirmektedir. Bu nedenle şiirin izleğine koşut olarak özel isim kullanılması anlam kazanmaktadır:

في الكّرّادة، في ليلة أمطار ورياح

Kerrade'de... Yağmurlu ve rüzgârlı bir gecede (1986, c.II, s. 269)

Romantizmin, toplumcu sanat anlayışına yakın bir çizgide olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim romantikler toplumun sorunları üzerinde durup yanlış buldukları noktaları eleştirmektedirler. Bununla birlikte toplumcu sanat anlayışı, romantizm akımında, sıkıntılara maruz kalan kişilere duyulan merhamet ve acıma duygusu biçiminde ortaya çıkmaktadır (Çetişli, 2014, s. 81-82). Bu nedenle, el-Melâike'deki toplumsal duyarlığın, şiirlerine

büyük ölçüde romantizmin öngördüğü şekilde yansıdığını söylemek mümkündür.

Romantizmin belirgin özelliklerinden biri de hayata bakışın hüznü ve karamsarlık temelinde biçimlenmesidir (Çetişli, 2014, s.82). Ancak romantiklerin hüznü ile toplumcu şairlerin hüznü ciddi bir farklılık göstermektedir. Romantizmde esas olan hüznü, sanatçının bireysel özelliğinden kaynaklanırken, toplumcu şairlerin hüznü mevcut toplumsal koşulların olumsuzluğundan kaynaklanmaktadır (Tur, 2005, s.15). el-Melâike’de romantizme özgü bir hüznü bulunmakla beraber onu “Hüznü Şairi” yapan asıl nedeninin ülkesi Irak’ta ve Arap dünyasında yaşanan olumsuz gelişmeler olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla romantizmin etkisiyle başlayan hüznü tutum, toplumsal gelişmelerin olumsuz seyretmesi sonucu büyüterek şairde genel bir tutuma dönüşmüştür.

Realizm ise modern Arap edebiyatçıları tarafından, toplumsal sorunların işlendiği ve kitleleri bilinçlendirip söz konusu problemleri çözmeye yönelten bir akım olarak görülmektedir. Bu noktada romantizmin toplumsal sorunlara yaklaşımı, sorunlara yer verilmesi ve bunlar karşısındaki duyguların dile getirmesi olarak belirirken; realizm daha dinamik bir özelliğe sahip olarak söz konusu sorunları çözmeyi de hedefleyen bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın kişisel düşünceleriyle toplum ve kimlik sorununa eserinde yer vermesi romantik edebiyatın ilgi odağında olmuştur. Özellikle Doğu ülkelerinde kaleme alınan edebi eserlerde realizm ile romantizmin sıkı bir ilişki içerisinde geliştiği göze çarpmaktadır (Azizaliyeva, 2016, s.86). Romantik yazarı realizme yaklaştıran nokta; hakikat arayışı içerisine girdiğinde, toplumdaki sorunları gözlemlemek durumunda kalıp onlar için fikir ortaya koyma gereksinimi duymasıdır. Bu nedenle şairin bireysel bir hüznü olarak göze çarpan ifadeler, aslında şairin içinde yaşadığı toplumun hüznüne ışık tutmaktadır. Romantizm ürünlerinde toplumun durumuna şairin durumu üzerinden giderek fikir yürütülürken, realizmde toplumun görüntüsü bizzat toplum üzerinden verilmektedir. Aynı şekilde el-Melâike’nin

şairlerinde öne çıkan hüznü yüklü duygular, aslında siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı Irak toplumu arasında yaygınlaşan hüznün bir tezahürüdür. Dolayısıyla şairin kişiliğinin ve şiirlerinin ülkesi Irak'ın bir izdüşümü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim şair şiirlerinde sık sık kadere sitem ederken kendi toplumunun sıkıntılarını, acısını ve kederini dolaylı bir şekilde şiirlerine yansıtmıştır. Şairin *Zâte Mesâ* (Bir Akşam) adlı şiirinde sözü edilen durum şu şekilde ifade edilmiştir:

ما الذي أَبْقَيْتِ في قلبي الجريحِ
ليس إلا الألمَ المرَّ الشديدا
لم يَعْذُ في جسمي الذَّاوي وَروحي
مَوْضِعُ يَحْتَمِلُ الجُرْحَ الجديدا

*Yaralı kalbimde ne bıraktın
Acı ve keskin bir elemden başka
Bitkin vücudum ve ruhumda
Yeni bir yaraya dayanacak bir yer kalmadı* (1986, c.I, s.581)

Toplumcu bir şair olarak el-Melâike'nin şiirlerine konu ettiği insan gruplarına göz atıldığında yaşam mücadelesinde daha çok zorluk yaşayan kırsal kesim insanı karşımıza çıkmaktadır. Bu kesim içerisinde ise köylülerin içinde bulunduğu durumu şair, çoban üzerinden dile getirmektedir. Şair, *er-Rîf* (Köyde) adlı şiirinde doğanın insana huzur ve mutluluk veren bir yer olması gerekirken orada yaşayan insanların mutsuzluğunu sorgulamaktadır

حدّ ثوني ما لي أراكم حزانى؟
كلُّ راعٍ في وحشةٍ واكتئاب
كلُّ راعٍ جهمُ الملامح
لا يشدُّ ولا يزدهيه سحرُ الغاب

*Söyleyin bana neden sizi üzgün görüyorum?
Her çoban yalnızlık ve keder içinde
Her çobanın yüzü asık
Ormanın büyüğü ona şarkı söyletmiyor, onu neşelendirmiyor*
(1986, c.I, s.98)

el-Melâike'nin toplumsal duyarlılığı ile örtüşen durumlardan biri de şairin hareketliliği öne çıkarması ve onu övmesidir. Şairin hayatında sık sık

şehir değiştirmek şeklinde ortaya çıkan bu hareketlilik, duygu ve düşünce dünyasında da gerçekleşmiştir. Örneğin *Da've ile'l-Hayâ* (Hayata ağrı) adını taşıyan şiirde şairin bu tutumu açıkça görülmektedir:

إغضب ، كفاك وداعة. أنا لا أحب الوادعين

.....
إني ضجرت من الوقار ووجهه الجهم الرصين
وصرخت لا كان الرماد وعاش عاش أظى الحنين
إغضب على الصمت المهيئ
أنا لا أحب الساكنين
إني أحبك نابضا ، متحركا ،
كالطفل ، كالريح العنيفة كالفذر

*Öfkelen, yeter yumuşak davrandığın, sevmem yumuşak huyluları
Sıkıldım ağır başlılıktan ve onun asık yüzlü halinden
Ve haykırdım: hayır, kl değil, sevginin ateşi yaşasın
Öfkelen bu kötü sessizliğe karşı
Sevmem sessizleri
Seni canlı, hareketli severim
ocuk gibi, deli rüzgâr gibi, kader gibi.(1986, c.II, s.402)*

Toplumcu şairlerin genel özelliklerine baktığımızda şiiri mevcut toplumsal huzursuzluklardan bir kaçış olarak gördüklerine tanık oluruz. Bu şairlerin toplumsal olaylarla yakın bir ilişki içerisinde olmaya çalışan ve halka yol gösterme konusunda aktif bir rol üstlenen şairler olmaları nedeniyle olumsuz durumlarla karşılaştıklarında yaşadıkları hayal kırıklığı ve umutsuzluğu atabilmek için şiiri bir sığınak olarak görmeleri doğaldır. Bunun yanı sıra toplumsal olaylara aktif bir yaklaşımı olmadığı halde geniş çaplı sosyal karışıklıkların yoğun olarak yaşandığı dönemlerde şairler, dışarıda tükenmeye yüz tutan coşku ve neşelerini şiir yoluyla içeride elde etmeye çalışmışlardır. Toplumsal gelişmelerle yakından ilgilenen şairin, aynı zamanda toplumsal karışıklıklardan kaçarak şiire sığınması iki zıt nokta gibi görünse dahi temelde bunlar birbirini besleyen iki kaçınılmaz durumdur. Nitekim içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalamayan sanatçı, bunlar üzerinde kafa yorarak zaman zaman karamsarlıklara kapılmaktadır. Romantizm akımından etkilenen şairlerin toplum sorunlarına karşı ařırđ

hassas olmaları yine buna benzer bir durumla açıklanabilir. el-Melâike'nin şiirlerinin çoğunda izlerini açık bir şekilde görebildiğimiz romantizm, şairin toplumsal duyarlılığı ile yakından ilgilidir. el-Melâike'nin doğaya karşı büyük bir sevgi duyması, şiiri yaşamdan bir kaçış olarak ifade etmesi ve toplumsal temaları şiirlerine yansıtması arasında yakın bir ilişki vardır. Toplumdan doğaya kaçış isteği romantik edebiyatta sıkça karşılaşılan bir durumdur (Çetişli, 2014, s.83). Bu nedenle el-Melâike'nin şiirlerinde “kaçış” isteğini belli eden çok sayıda ifadeye rastlanır:

أه لو كان في الحياة مفرُّ
من سقاء الأوهام والأفكار
في شعاب الهدوء يا ليتنا
نلقي بأعباء خوفنا الجبار

*Ah keşke hayatta bir kaçış olsaydı
Vehim ve fikirlerin sıkıntısından
Sessizliğin geçitlerinde
Keşke atabilsek ağır korkumuzun yüklerini (1986, c.I, s.184)*

el-Melâike, içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kaçacağı yer olarak önceliği doğaya vermiştir. Doğa, romantizm akımının en belirgin özelliklerinden biri olarak şairin şiirlerinde geniş yer tutmuştur:

وَأَعْرَقُ فِي بَحْرِ يَأْسِ حَزِينِ
أَحَاوِلُ أَنْ أَعْرِزِي بِشَيْءٍ
بِغَابٍ ، بِوَادٍ ، بِظِلَّةٍ تَيْنِ

*Ümitsizlik ve hüznün denizinde boğuluyorum
Bir şeyle teselli olmaya çalışıyorum
Bir ormanda, bir vadide, bir incir ağacı gölgesinde (1986, c.II, s.45)*

Ancak el-Melâike doğaya kaçarak ulaşacağını düşündüğü huzuru bulamamış ve sözlerini “umutlarım boşa çıktı” (وأخيب) diyerek sürdürmüştür.

el-Melâike'nin şiirlerinde kullandığı kavramlardan olan “ütopya” kelimesi gerçek hayatta yaşanan sıkıntıların düzeleceğine olan umudu kaybetmenin sonucu olarak bu sıkıntılardan kaçışın başka bir ifadesidir.

Gerçek olmayan kurgusal mekân anlamına gelen ütopya, tarihte birçok düşünürün hayal ettikleri dünyayı eserlerinde işleme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ütopya; kanun önünde herkesin eşit olduğu, adaletin hüküm sürdüğü, kötülüğün bulunmadığı, her insanın üzerine düşen görevi yaptığı, açlık, zulüm ve fakirliğin olmadığı bir kanun ve adalet diyarı olma özelliğiyle öne çıkar. Böyle bir mekânın hayali elbette toplumsal karışıklığa ve huzursuzluğa yol açan konuların ciddi oranda artış gösterdiği dönemlerde kişinin başvurduğu bir teselli mahiyetinde olup dönemin sosyal koşullarını yansıtması bakımından önemli bir malzeme sayılmaktadır. Batı edebiyatı ve felsefesinde örneğine çok rastlanan ütopya fikri el-Melâike'nin de ilgisini çekmiş ve yaşadığı dönemin bahsi geçen sıkıntıları nedeniyle bu kavramı şiirinde kullanmaktan geri durmamıştır. Aradığı iç huzuru yakalamasına fırsat verdiği için şair ütopya fikrini o kadar benimsemiştir ki onu; kanına karışan bir rüya, yaşarken ve ölürlen dahi söz ettiği bir yer (1986, c.II, s.38) olarak nitelemiştir:

ويوتوبيا حُلْمٌ في دَمِي أُمُوثٌ وَأَحْيَا عَلَى ذِكْرِهِ

el-Melâike'nin şiirlerinde ütopya ve kaçış isteği üzerinden belirginleşen durum, sosyolojide yabancılaşma adı altında değerlendirilmektedir. Birçok sosyal ve psikolojik değişkeni içerisinde barındırması nedeniyle bu olgunun incelenmesi büyük bir önem kazanmaktadır. Temel karakterini modern dünyanın yapılanması içinde kazanan yabancılaşma, pek çok disipline konu olduğu gibi edebiyat sosyolojisinin de önemli bir inceleme alanı olmuştur. Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kavramın çizgileri IX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında belirginlik kazanmıştır. Nitekim bu dönemde modernleşme kapsamında yapılan sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik düzenlemeler hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. İç dünyasını, söz konusu gelişmelerin hızına uydurmakta zorlanan birey, değerlerinden uzaklaşmış ve insan ilişkilerinin yapısı büyük zarar görmüştür.

Bilim ve teknikle her şeye gücünün yetebileceğini düşünen insan, zamanla bu durumun tersine dönerek kendisinin eşyanın kontrolü altına

girdiği gerçeğiyle karşı karşıya gelmiştir. Bireyin kendine yönelik algısını ve insan ilişkilerini ciddi bir biçimde etkileyen bu durumun bir sonucu olarak; yaşama, benliğe ve içinde bulunulan çağa ilişkin sorgulamalar baş göstermiştir. Bu sorgulamalarını derinleştiren birey, içinden çıkamadığı durumların ortaya çıkması üzerine kendine ve topluma karşı bir yabancılaşmanın içine sürüklenmiştir. Eşyanın yaşama hâkim olması üzerine kendisini yüce bir varlık olmaktan ziyade bir nesne gibi hissetmeye başlayan birey; bu duygunun etkisiyle yaşadığı çevreden, benliğinden ve işinden uzaklaşma isteği duymaya başlamıştır. Yabancılaşma içerisine giren modern çağ insanı, kendi benliğinden uzaklaştıkça toplumdan da uzaklaşmakta, yaşamdan bir tat ve doyum alamamaktadır (Can G. 2016, s.232).

Modern yaşamın getirdiği yabancılaşmayı toplumda en çok hisseden kesim aydınlar olmuştur. Aydınların toplumu etkilemekle birlikte toplumdan etkilenmesi, aydın ve yabancılaşma kavramlarının birlikte değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İçinde yaşadığı toplumun temel problemleri ve değerleriyle yakından ilgilenen ve bunlar üzerine düşünüp yorum getiren kişi olarak bilinen aydının (Balcı, 2002, s.28), çevresinden uzaklaşması anlamına gelen yabancılaşma içine girmesi (Marshall, 1999, s.798) bu sürecin arka planına dair önemli ipuçları taşımaktadır.

Aydının en temel özelliklerinden biri sayılabilecek olan eleştirel sorgulama; varoluş, hayatın anlamı ve mutluluğu arama şeklinde başlayıp, içinde bulunduğu toplumun değerlerini ve davranışlarına yön veren dinamikleri de içine alarak genişlemektedir. Bu sürecin kesintisiz ilerlemesi aydını, kendine ve toplumuna yabancılaşmaya götürmektedir. Dolayısıyla aydın yabancılaşması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Yetiştirdiği toplumun dünyasına bakmakla yetinmeyip, bakışını evrensel çevirebilen aydının görüşleri kapsamlı olup genellikle toplumun mevcut inançlarının dışında gelişmiştir. Bu kapsamlı görüşlerin toplum tarafından doğru anlaşılması, anlaşılma beklentisi taşıyan aydının yabancılaşma içerisine girmesi için ona haklı gerekçeler sunmuş olmaktadır. Nâzik el-Melâike, gerek kişilik özellikleri gerek yetiştirdiği sosyokültürel yapı

sebebiyle aydın yabancılaşmasını büyük ölçüde yaşamış bir şair konumundadır. Nitekim el-Melâike'nin; çok okuyan, az konuşan, sanata düşkün ve ciddi bir yapıya sahip olması onu erken yaşlarından itibaren yalnız yaşamaya ve bu özellikleri taşımadıkları için arkadaşlarından uzak durmaya itmiştir ('Usmân, 2017, s.41). el-Melâike kendi yabancılaşma sürecini anlatırken, bunun hayatının ilk dönemlerinde gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Şaire göre bu yalnızlık, sanatçıya özgü bir serbestliktir (Usmân, 2017, s.76). Bu düşüncenin izlerine şiirlerinde de rastlamak mümkündür:

المقاييسُ ليسَ تَعْنِينِي
الأحاسيسُ هي قانوني
أنا لا أهوى
ما يُحِبُّ الناسُ

*Ölçüler ilgilendirmez beni
Duygulardır benim kanunum
Sevmem
İnsanların sevdiğini (1986, c.II, s. 91-92)*

Aydın yabancılaşmasının önemli bir boyutunu gösteren sosyolojik sebeplerden biri ise ülkedeki baskıcı otorite olmuştur. Bu yabancılık, “Bir şeyleri değiştirme imkânlarına set çeken olağanüstü güçlü toplumsal otoritelerin -medya, hükümetler, büyük şirketler vs.- oluşturduğu ağ karşısında kişinin kendini ne denli yalnız hissettiğinin ifadesidir” (Said, 2011, s.15). Nitekim şairin yaşadığı ülke olan Irak'ta sık sık savaşların yaşanması ve askeri yönetimin hüküm sürmesi bahsi geçen toplumsal otoritelerin baskısını arttırmıştır. Bahsi geçen etkenler, el-Melâike'nin şiirlerinde bariz bir şekilde görünen yalnızlık ve toplumdan uzaklaşma durumlarının önemli sebepleri arasında gösterilebilir. Aydının yabancılığı kimi zaman bir yalnızlık ifadesi olarak okunabildiği gibi kimi zaman toplumda yaşanan aksaklıklara karşı geliştirilen bir tür isyan biçiminde de okunabilmektedir. Nitekim el-Melâike, bir aydın olarak toplumdaki aksaklıkların giderilmesini arzu ettiği halde ülke yönetiminin sıkı kanunlara dayanması nedeniyle bunların gerçekleşmeyeceğini fark etmiş ve mevcut durumun kötüye gidişi devam ettikçe yabancılaşma onun için kaçınılmaz bir durum olmuştur. Özellikle

geleneklerin baskın olduğu, toplumdaki değer yargılarının birçok aksaklıklar içerdiği dışa kapalı bir ülke özelliğinde olan Irak'ta, kadın haklarına ilişkin yaşanan ihlallerde şairin yaşadığı çaresizlik bu yabancılaşmayı pekiştirmiştir. Dolayısıyla el-Melâike'de yabancılaşma, kişisel ve sosyal değişkenleri büyük ölçüde içinde barındıran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Şairin *Da've ile'l-Ahlâm* (Düşlere Çağrı) adlı şiirinde yaşadığı yabancılaşmanın boyutu belirginleşmektedir:

سنحلّم أنا صنعنا نرودُ جبالَ القمرِ
ونَمْرَحُ في عُزلةِ اللانهايةِ واللا بشرِ
بعيدا، بعيدا، إلى حيث لا تستطيع الذكرُ
إلينا الوصولَ فنحن وراءَ امتدادِ الفكرِ

*Ayın tepesine çıkıp dolaştığımızı hayal edelim
Sonsuz ve kimsesiz bir yalnızlıkta eğlenelim
Uzaklara, çok uzaklara, erkeklerin bize ulaşamayacağı yerlere
Çünkü biz gelişen fikirlerin peşindeyiz (1986, c.II, s.235)*

Aydınlar, benzer kaygılara sahip olmakla birlikte tek bir sosyal grup olma özelliğine sahip değildir. Topluma dair beklentilerini ve amaçlarını dile getirecek herhangi bir öğreti oluşturmaktan uzaktırlar (Bottonmare, 1997, s.85). Bu nedenle onların kendilerinden başka dayanakları yoktur. Bu durum onların yalnızlık ve yabancılıklarını derinleştiren önemli bir etken olmaktadır.

وَلَمَنْ أَشْكَو عَذَابِي وَ أَسَايَا ؟
وَلَمَنْ أَرْسِلُ هَذِي الأَغْنِيَاتِ ؟
وَحَوَالِيَّ عَبِيدٌ وَضَحَايَا
وَوُجُودٌ مُعْرَقٌ فِي الظلماتِ

*Çilemi ve kederimi kime şikâyet edeyim?
Kime göndereyim bu şarkıları?
Etrafımda köle ve kurban doluyken
Kâinat karanlık ile kaplıyken (1986, c.I, s.481-482)*

el-Melâike'de görülen yabancılaşmanın göstergelerinden biri de onun şiirlerinde sık sık geceye olan sevgisini dile getirip gündüzden kaçmasıdır. İlk şiir kitabının '*Âşîkatu'l-Leyl* (Gecenin Aşığı) ismini taşıması, onun gerçek

hayattan kaçma isteğini gösteren önemli bir vurgudur. Bahsi edilen şiir kitabında bulunan *Fî Vâdi'l-'Abîd* (Kölelerin Vadisinde) isimli şiirde şair, geceye duyduğu sevgiyi şöyle açıklamıştır:

إن أكن عاشقة الليل فكأسي
مُشْرِقٌ بالضوءِ والحُبِّ الوريقِ
وجَمالِ الليلِ قد طَهَّرَ نفسي
بالذَّجَى والهمسِ والصمْتِ العميقِ
أبدأ يملأ أوهامي وحسبي
بمعاني الرّوح والشعرِ الرقيقِ
فدعوا لي ليلَ أحلامي ويأسي
ولكم أنتم تباشير الحياة

*Geceye âşık olduğumda kadehim
Aşk ve ışıkla parlıyor
Gecenin güzelliği ruhumu arıtıyor
Karanlığı, fısıltısı ve derin sessizliğiyle
Hayallerimi ve duygumu dolduruyor
Ruhun yüce ifadeleri ve zarif şiirler
Hüznümü ve gece hayallerimi bana bırakın
Hayatın müjdeleri de sizin olsun. (1986, c.I, s. 483-484)*

Gülten Akın'ın şiire olan bakış açısına ve bunu eserlerine yansıtma oranına bakıldığında ise şairin güçlü bir toplumsal duyarlığa sahip olduğu fark edilir. Nitekim Akın'a göre bir eser ne kadar kişisel olursa olsun onun toplumdan yalıtılması mümkün değildir. Çünkü insanın kişiliği toplumsal yaşamla kuşatıldığı için şiirin çıktığı yaşam kişisel bir yaşam olmaktan çıkmaktadır. Özellikle toplumsal oluşumunu tamamlama sancıları içinde olan bir ortamda, şairin şiirine yaşadıklarını ve umutlarını yansıtması kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla şiirin yaşamdan çıktığını belirten Akın, bunun kişisel yaşamla sınırlandırılmayacağını çünkü en yalnız insanın hayatında bile başka insanların bir şekilde yer aldığını söylemektedir (1996, s.59). Akın'ın bu düşünceleri onun *Dizeler* isimli şiirinde daha özlü bir ifadeyle yer bulmuştur:

*Biz de yandık
Çünkü yandı halkımız
Boğulduk halkın boğulduğu sular da (2016a, s.146)*

Şiirin eleştiren ve değiştirmeye çalışan bir özellik taşıdığını, bu yönüyle bir başkaldırı sayılabileceğini söyleyen Akın, şiirin toplumla olan dinamik ilişkisine vurgu yapmıştır. Bu tutum sadece Akın için geçerli olmayıp modern dönem edebiyatı sanatçılarının genel bir özelliğidir. Şiirinde özgürlüğünü kısıtlayan durumları eleştiren ve düzenin işleyişini sorgulayan şair, muhalif bir tutum benimsemekte ve karşı çıktığı konuları dile getirmektedir. Şaire göre içinde bulunduğu durumun aksayan yanlarını değiştirme ve hayatın eksik taraflarını kapatmaya çalışma çabası olarak da karşımıza çıkan şiir, bunları gerçekleştirmeye gücünün yetmediği noktalarda en azından geleceğe dair bir umut aşılama görevini görür. Ayrıca insanoğlunun hep daha iyiyi ve daha güzeli aramaya eğilimli yapısı için şiir insanlara hayal ettikleri dünyaya sığınma imkânı verir. Bunun yanı sıra; kişinin güzel bulduğu bir durumun silinmeyip kalıcı olmasını sağlamak için şiirin etkili ifadesine sarılması bu türün toplumla birçok yönden ilişkili olduğunu gösteren başka bir özelliktir. Buna göre; şiir yazmanın en önemli noktasının yaşamın sanata dönüştürüldüğü nokta (1996, s.32) olduğunu söyleyen Akın, şiirle yaşamı birbirinden ayrı değerlendirilmeyecek iki öge olarak ifade etmiştir.

Elli yılı aşkın bir şiir serüvenine sahip olan Akın, birçok toplumcu şair gibi bireysel konulu şiirlerle şiir hayatına başlamış, daha sonra toplumsal temalı şiirlere yönelmiştir. Bireysel izlekleri kullandığı ilk şiirlerinde kapalı ve dolaylı ifadeleri tercih eden şair, toplumsal temalı şiirlerinde açık ve yalın ifadeler kullanmaya özen göstermiştir. Hatta bu özeni ileri bir noktaya taşımış ve birçok şiirinde bölgesel ağızlara yer vererek toplumsal duyarlılığını şiirin biçimine de yansıtmıştır. Şiiri bir ileti biçimi olarak gören Akın, halk edebiyatına ait türleri kullanmış; böylece anlatmak istediklerinin büyük bir kesime ulaşmasını amaçlamıştır. Anadolu'nun farklı ilçelerinde yaşayan Akın, o bölge ağzının kelimelerini şiirlerinde kullanmaktan çekinmemiştir. Kendi benliğini toplumsal sorunlarla ilişkilendirerek şiirini kurgulamayı tercih eden Akın'ın eserlerinde hem bireyi hem toplumu aynı anda görme imkânı bulunmaktadır. Bu tercihin şair için en önemli sebebi şiirin toplumla yakın bir ilişki içinde olması gerektiğine inanmasıdır. Bununla ilgili olarak

Akın şunları söylemektedir: “Şiirimin dil kaynağı, halkımızın konuşma dilidir. Şiirim dramatik öğeleri baskın olarak barındırması nedeniyle de konuşma dilinden kaynaklanır. Kitabilik taşımaz” (1996, s.149). Akın’ın yerel deyişlere yer verdiği şiirler arasında *Güz* isimli şiirini göstermek mümkündür:

*“Ağlama kız, deme incinirim Yâr Yâr
ben ağlamam dağlar taşlar ağlasın
Körüm, çelimsizim, göğnüğü³, hastayım.
sebebolanları nerde bulayım
adamdan içerli kuşlar ağlasın”* (2017, s.114)

Akın, şiirde bireyselliğin başlangıçta kaçınılmaz olduğunu ancak şiirin uzun soluklu ve kalıcı olup geleceğe taşınabilmesi için sanatçının bu bireysel duyarlılığını toplumsala evirmesi gerektiğini düşünmektedir (1996, s.42). Şairin toplumsal sorunlara değinmesinin bir görev olduğunu dile getirir. Buna dayanarak şiiri, -diğer sanat türleri için de geçerli olduğu üzere- şairin halkla bütünleşmesini sağlayan bir iletişim aracı olarak gördüğünü belirtir (1996, s.164). Bu iletişim, insanla dünya ve insanla insan arasında gerçekleşmelidir. Bununla birlikte Akın’ın belirttiği toplumsallık, şiirde sadece toplumsal sorunlara değinmenin yeterli olduğu anlamında değildir. Bahsi geçen aksaklıkları düzeltmeyi de şiirin amacı olarak düşünmektedir (1996, s.10). Buna göre iyi şair Akın için, yaşamından şiire koşut çizgiler çeken, çağının ve toplumun açmazlarını herkesten önce bilen kişidir (1996, s.44). Bu nedenle şair, bireysel odaklı şiir yazarların da bakışlarını topluma çevirmeleri için *Orman Şiirleri* isimli şiirinde onlara çağrıda bulunmuştur:

*Ormanda çamların kozalağı
Azdır tek ağacınkinden
Tek tek yaşıyorsun hani kozalağın
Doğur ve çoğal, çoğal, çoğal çoğal
Dünyayı doldursun şiirlerin
Eylemin ülkeni doldursun
Yok olmayasıya yok olmayasıya* (2017, s.137)

³ Göğnük: Üzüntüden ağlar duruma gelme. (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c6fc03aa649d8.33053035

Akın'ın sahip olduğu toplumcu dünya görüşü, siyasi otoriteye eleştirel bir bakış yöneltmesini beraberinde getirmektedir. Akın'ın içerisinde bulunduğu toplumcu şairlerin kuşağında; işçi sınıfının hakları, zayıf insanların ezilmesi ve sömürülmesi, yoksul insanların zorlu yaşamları gibi toplumsal izlekler şiirlerinde ön planda yer almaktadır. Bireyin farklı durumlarını sosyal yaşam ekseninde ele alarak işlemeyi deneyen bu şairlerin şiirlerinde siyasal izlekler, yer yer slogana dönüşerek sert ifadelere evrilmiştir (Canberk, 2001, s.104-105). Bununla birlikte Akın'ın toplumcu gerçekçi şiir çizgisinde slogan içerikli söylemlerden uzak durmayı tercih ederek şiirlerini daha insancıl bir eksende oluşturduğunu ve politik- ideolojik söylemi biraz daha ötelediğini söylemek mümkündür. Şairin bu tutumu özellikle benimsediğini kendi ifadelerinden öğrenmek de mümkündür (1999):

Şu cinsten, bu milliyetten, öteki sınıftan olabilirsiniz. Ama şiir yazarken yönlendirici olan, ozanlığınızdır. Bununla kişiliğinizin, kimliğinizin, ideolojinizin bir yana konması gerektiğini elbet söylemiyorum. O zaten peteğinize doldurduğunuz balın kokusuyla, kıvamıyla yansıyacaktır. Ama yaptığımız iş neyse, onun gereğine uymak, ozansanız estetik kaygıyı hep elde ve önde tutmak gerektiğini unutamazsınız (s.177).

Akın'ın sahip olduğu toplumsal duyarlık kapsamında yaptığı benzetme ise şiir-anayasa benzetmesidir. Bu benzerlik ilk bakışta dikkat çekici durmakla birlikte şairin lisans eğitimini hukuk alanında yaptığı göz önüne alındığında şiirle yasa arasında bir kesişim noktası tespit etmesi şaşırtıcı görünmemektedir. Buna göre; şiir ve anayasanın içeriği toplumun sahip olması gereken düzen ile ilgili olup bunların ifadesi için makul sayıda en uygun kelimelerin seçilmesine dikkat edilmektedir (1996, s.105-106). Örneğin anayasada; “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.” (Gözler, 2000, s.257) şeklinde belirtilen durum şiirde kendine has söyleyişiyle şöyle bir ifadeye kavuşmaktadır:

*Zalimin gecesi mazlumun gecesiyle birdir
Ve daha uzundur zulme karar verenin gecesi
Çünkü acıların, çığlıkların, kargışların sesi
İğne deliğinden geçegen olur*

*Dokuna dokuna kıyıcıya cellada
Varır, sebebin kapısında durur* (2016a, s.161)

Şiirde anlamı ön plana çıkaran Akın, bu kapsamda şiirin konusunun halkın hayatı olduğunu, kendi yaşamını da halkın bir parçası olarak şiirinde ele aldığını belirtmektedir. Daha sonra Akın, hayata dair bu gerçekleri dile getirmenin yeterli olmadığını ifade ederek, şiiriyle halkın yaşam biçiminin yükseltilmesine yardımcı olmayı amaçladığını söylemektedir (1996, s.158). Akın, toplumun sorunlarını, kendi iç dünyasındaki bireysel sorunlardan ve duygulardan ayrı, açık bir şekilde dillendirdiği görülmektedir:

*Ev ufak insan yoğsul
Anca iyiliğin sağlığın peşine düşüldü
Küşüştüler kadifeyle kılıptan
İpekler işlenmiyor
Bedestene hor bakıldı* (2016b, s. 39)

Akın'ın şiirlerinde hem ülkede yaşanan karışıklıklar hem de bizzat yaşadığı bireysel acılara rağmen yaşam coşkusunu kaybetmeme çabası hissedilir. Şairin toplumsal duyarlılığı ile alakalı olan bu durum, şiirlerinde önemli bir dinamik oluşturur. Akın, yaşama arzusunu şiirlerinde sık sık dile getirerek okurlarına gelecekle ilgili umut filizlerini aşılama çabasıdır:

*Yasadır anımsatalım:
Tohum ekenlerin, fide dikenlerin
Kimse durduramaz yağmurunu
Güneşini kimse kesemez* (2016b, s.120)

Akın'ın bu tutumunda dönemsel bir değişiklik olmayıp hayatının farklı dönemlerinde yer yer karamsarlığa kapılsa da sürekli bu duyguyu dağıtma çabası fark edilir. Eşinin görevi nedeniyle Anadolu'nun birçok ilçesinde yaşayan şair, insanlarla iç içe bir yaşam geçirmiş ve geleneksel dinamiklerden güç alarak hayata dair coşkusunu ve umudunu yaşadığı sıkıntılara rağmen kaybetmemeye çalışmıştır. *Annecik* isimli şiirinde “Acı şey çaresiz yaşamak acı şey” dizesini iki kez tekrar ederken “Rüzgârı senin değirmenine çevirebilirim” diyerek olumsuzlukları olumlu hale getirebilmek

için yapılacak şeyler olduğunu kararlı bir şekilde hissettirmiştir. Dolayısıyla Akın'ın şiirlerinde hüznü ve umudu aynı anda görmek mümkündür.

Eserlerine umudu bilinçli bir şekilde yerleştiren Akın, “Ben bir sanat yapısının konusu ne olursa olsun, bağrında bir umut çiçeği taşımasından yanayım” (1996, s.12) diyerek umudu taşımanın ve yaymanın da şairin bir görevi olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim Akın'ın şiirine genel olarak hâkim olan hava, doğrudan veya dolaylı olarak umut ve direnme etrafında şekillenmektedir (Kalender, 2004, s.11).

Akın, ünlü şiiri *Deli Kızın Türküsü*'nde “Karayı kaldırın mavi koyun umudumu yitirmedim” dizesini birkaç kez tekrarlayarak kendine telinde bulunur. Şair, gerçeği kabullenmekle birlikte umudunu yitirmemeyi aynı çizgide tutmaya çalışmıştır:

*Karayı kaldırın mavi koyun umudumu yitirmedim
Beni çağırın gülümserken uykunun bir yerinde
Eliniz beyazken uzatın isterim
Karayı kaldırın sevgi koyun umudumu yitirmedim* (2017, s.16)

Hayatı yaşanılır kılmak için umuda sarılmak gerektiğini düşünen Akın, bu duyguyu insanlara telkin etmekten vazgeçmemiş, insanların pes etmeden yaşamına devam etmesini öğütlemiştir. Şairin *Kurt* isimindeki şiiri onun umuda olan yaklaşımını özetlemektedir:

*Ellerin kalsın ellerin titrediğini görme
Başın mı oyala az bir umutlandır
Kimseyi eskisi kadar...Yok düşünme
Sevememek biraz yorgunluktandır
Hani o günlerdeki gibi
Yine her şey düzelir* (2017, s.77)

Akın'ın yaşama ve şiire karşı benimsediği düşünceler netlik taşımaktadır. Bunun bir sonucu olarak şiirlerinde soru cümlelerine pek rastlanmaz. Bununla birlikte yer yer Akın'ın şiirlerinde okuru düşündürten sorularla karşılaşmak mümkündür. Akın'ın şiirlerindeki sorgulamalar kendi iç dünyasına ait olmayıp okura dönüktür. Örneğin *Öfke Ağıdı* isimli şiirinde şair,

insanların çocuk eğitiminde öncelikle gereken konuları dikkate vererek onları sorgulamaya çağırıştır:

*Candan özge değer var mı?
Vatan nedir?
Dostluk yenilir içilir mi?
Sevgi neye yarar sevgi? (2016a, s.39)*

Toplumsal duyarlık taşıyan aydın bir şair olarak Akın'ın hem şiirlerinde hem yaptığı açıklamalarda, gerçek hayattan kaçış isteğine ilişkin birçok ifadeye rastlanmaktadır. Doğaya tutkun olduğunu ifade eden Akın, kendini doğada dinlediğini ve özgürleştiğini dile getirmiştir (1996, s.147).

*kaçtık
güze kaçtım, otlar
böğürtlene saklanan bülbül
mevsimi şaşırmış acemi kelebek (2016b, s.136)*

Doğal bir ortamda yaşama imkânına sahipken babasının mesleği dolayısıyla memleketi Yozgat'tan ayrılmak zorunda kalan Akın, Ankara'da önceki özgür ortamından uzakta yaşamaya başlamıştır. Buna ek olarak; toplumdaki kadın rolü gereği, sakin durma ve coşkuyu belli etmeme beklentisine cevap verme çabası içinde, yaşadığı çevrenin sınırlarını şiirin geniş dünyasıyla aşmaya çalışmıştır (1996, s.125). Akın'ın doğayla baş başa kalması umudunu tazelemesine yol açmış ve bunu “*Sevgiyse büyük, şarkıysa güzel, yaşamaksa*” (2016, s.31) şeklinde dile getirmiştir. Özlediği doğaya ulaşamayan Akın için ikinci olarak kaçtığı yer şiirdir. Bu yönüyle şiir, şair için bir umut aşılama özelliğine sahiptir.

Taşıdığı toplumsal duyarlığın bir sonucu olarak Akın'ın benimsediği kavramlardan biri de ütopyadır. Şair, kendisini daha rahat hissettiği ve kimsenin bir dayatma yapamayacağı düş dünyasını kurtarıcı bir yer olarak betimlemiş ve içinde yaşadığı dönemin sıkıntılarına ütopya fikri ile karşı koymayı denemiştir. Bu ütopyayı ozanlara mahsus bulan Akın, orada düş gücünden olabildiğince faydalanmayı kast etmiştir. Akın, dönemin şartları ile ütopya fikri arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, ahlaki değerlerin pratikten

çekildiği yerde kişinin iç dünyasında derinleşebildiğini ifade etmiştir (1996, s.159-160).

Toplumun sorunlarıyla yakından ilgilenen şair, yaşadığı dönemin sıkıntılı süreçlerinde bir “aydın yabancılığı” içerisine girmiştir. “*Ben yalnızlığımı gözlerim gibi taşıdım*” diyen Akın’da bu yabancılığın izleri görülür. Şiir hayatını farklı dönemlere ayıran Akın, ilk şiir kitaplarındaki temalardan bahsederken yalnızlığı da ekleyerek sözlerine şöyle devam etmiştir (1999):

Bu yalnızlık, o günlerde sanatçı kişiliğimin bir parçasıydı. Koca bir kalabalığın ortasında bile, kendi içime kapanıp saklandığımı, bunu sık sık yaptığımı anımsıyorum. İletişimimi kesiyordum ya da en aza indiriyordum. İsteğe isteye. Şiirle birlikte olabilmek isteğiydi bu. Ama hep orda kalamıyordum. Kalabalığa ya da başkalarına döndüğümdeyse kendimi dışlanmış buluyordum. Arada yalnızlığın hiç istemediğim faslı başlıyordu. Bu durumla nasıl baş edeceğimi bilemiyordum (s.144).

Akın’ın bu düşüncelerine pek çok şiirinde rastlamak mümkündür. Örneğin *Deli Kızın Türküsü* adlı şiirinde bu bağlamda şöyle demiştir:

*Ben ışıklar konfetler bayramlar istemem
Uzanmışım gölgeliğe bir başıma
Şu uzaktan tükenmez yalnızlıktan
İçten içe ürküyorum ama
Böyle de iyiyim* (2017, s.16)

Akın’ın toplumsal izlekli şiirlerinde göze çarpan özelliklerden biri de hareketlilik çağrıştıran ifadelerle yer vermesidir.

*Ayakta ve soluk soluğayız
Bir yağmadan çıktık elimiz nesneye değmedi
Soluk soluğayız ve ayakta* (2016a, s.27)

Akın’ın toplumsal izlekli şiirlerinde fark edilen bir diğer husus ise; kişi ve mekân isimleri ile tarih kullanma sıklığıdır. Bu ifadelerin sık geçmesi, şiire güçlü bir gerçeklik tonu katmaktadır:

*Altmış ikilerde Van 'da, Gevaş 'ta
Artos dağlarının eteği kardan*

.....
*Akçadağ 'da doğan en güzel Türkçe
Kadir 'i tanır mısınız Kadir 'i?*

.....
Ordu 'dan Fatsa 'dan Kumru 'dan

.....
*Ertan şimdi ölümsüz ağıtlarda
Zeki 'yi bildiniz mi?
Sinop 'ta Gerze 'nin dağlarında*

.....
*Salman 'ı bilir misiniz Salman 'ı?
Mustafa Hüseyin Bayram ve
Binlerce başkaları (2016, s.31-32)*

Akın'ın bu isimleri kasıtlı olarak fazla kullanmasının sebebi; anlatılanların hayatın içinden olaylar ve kişiler olduğunu, toplumda yaşanan sıkıntıların birçok kişiyi ilgilendirdiğini ve bu sorunların kişisel olmadığını vurgulamak istemesidir. Adı geçen mekân isimlerinin birçoğunun şairin yaşadığı yerler olduğu bilgisi şiire güçlü bir gerçeklik daha katmıştır. Buna ek olarak Akın'daki toplumcu tutum kendi ülkesini de aşmakta ve tüm insanları kucaklamaktadır:

*Belki Güney Amerika, Asya ve Afrika
Ve Ortadoğu 'da
Halklar kendi marşlarıyla yürüsün dedin (2016a, s.40)*

Akın'ın şiirlerinde gerçekçiliği kuvvetli bir şekilde hissettiren diğer unsur olayların birinci şahsın ağzından aktarılmasıdır. Birinci şahsı çoğul olarak kullanmayı tercih etmesi, yaşanan acıların halkın büyük bir çoğunluğunu etkilediğini ve halka bir grup bilinci aşılama çalışmakta olduğunu hissettirir.

Altmış sekizdeyiz. Kırkı ve Elliye gördük

.....

Yedi yaşındaydık Kırklarda... (Akın, 2017, s.118)

Akın'ın bu söyleyişi bilinçli olarak tercih ettiğini kendi ifadelerinden öğrenmek mümkündür (1996):

Toplumcu ozanlar toplum sorumluluğunu somut bir biçimde anarlar. Onların görevi hayatın değiştirilmesine katılmak, şiirleriyle hayatın değişebilir olduğunu hiç durmadan vurgulamaktır. Bunu yaparken biz tekil davranmayız, birimizin yazdığı ötekilerinkiyle bütünlenir. Giderek yaşamın bir parçası olur (142).

Bununla birlikte Akın, kendi yaşadığı olayların dışında ele aldığı kişilerin sıkıntılarını kendi sıkıntısı gibi benimsediğini gösterebilmek adına yine birinci şahıs olarak dizelerini oluşturmuştur. Bu husus, şairin toplumcu yönünün altını kalın çizgilerle çizen önemli bir özelliktir.

*Omzumuzda kürek, şafakla
Kum yoluna vardığımızda
Atabildiğimizde küreğimizi sağlıklı
Basabildiğimizde yürüyen kamyonun tekerleğine
Cennettir bu
Ve cehennemdir:
Binemeyip düştüğümüzde
Altına altına tekerlerin
Bir lokma ekmek uğruna
Çıldırduğumuzda
Silah gibi çekip yüreğimizi
Dostumuzun sırtına başına
Savaştığımızda göze göz dişe diş (2016a, s.95)*

el-Melâike ve Akın'ın şiirlerinde dikkati çeken özelliklerden biri de; şiire konu olarak seçilen sosyal tabakadaki farklılıktır. Nitekim Akın'ın şiirlerinde el-Melâike'den farklı olarak ağırlıklı bir şekilde işçiler ele alınmıştır. Sanayileşmenin ilerlemesi nedeniyle toplumun önemli bir itici gücü haline gelen işçiler, toplumcu gerçekçi şairlerin özellikle işlediği bir sosyal sınıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte hala ülkede büyük bir nüfusa sahip olan köylüler de Akın'ın şiirlerinde bahsi geçen diğer bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Alamanya'ya ağır işçi giden
Kanber Kutlu'yu tanır mısınız?
Maraş'ta Hatay'da orda burada (2016a, s.31)*

Şiire konu olarak seçilen insan grupları ile ilgili olarak Akın şunları söylemektedir (1996):

Benim yazdığım insan, ekonomik ya da siyasal olarak yöneten durumundaki insan değil, o kendisine buyruklar verilen, çalışarak yaşamak zorunda olan, ezilen, kıyılan, savaşlarda yiten, kimi kez de direnen insan. Kısaca halk dediğimiz çoğunluk. (s.165).

el-Melâike ve Akın'ın şiirlerinin yapısına edebiyat sosyolojisi bağlamında bakıldığında Akın'ın şiirlerinde hikâye etme tarzının kullanıldığı ama el-Melâike'de bu türe rastlanmadığı görülmektedir. Bu yapıda, temelde tek bir kişi veya grubun etrafında şekillenen özel bir durum anlatılıyor gibi görünse de bunun üzerinden birçok kişiyi aktarma gayesi güdülür. Bu sayede hem insanların acıları yüzlerine vurulmamış olur hem de yönetime yöneltilen eleştirilerin dozu daha iyi ayarlanır (Kayabaşı, 2011, s.99). Bu durum da şaire özgür bir anlatım imkânı sunar. Fakir bir ailenin hayatının anlatıldığı *Temeline* şiiri, bir kadının sıkıntılarını anlatan *Ayşe Anasını Göremez* şiiri, *Öğretmen Türküleri* ve köyden kente göç eden insanların bahsedildiği *Seyran Destanı* eseri bu hikâye etme tarzının tercih edildiği örneklerden bazılarıdır. Bu şiirlerde hikâyeye konu olan kişilerin toplumun farklı kesimlerinden seçilmiş olması ve böylece toplumun her sınıfından bahsedilmeye çalışılması dikkat çekicidir. Şair, değinmek istediği toplumsal grubun içerisinden onları temsil eden bir kişi belirleyerek onun dilinden ve yaşantısı üzerinden kendi tezini, tespit, eleştiri ve önerilerini ifade etmeye girişmektedir. Yazarın sözcülüğünü üstlenen bu kişiler, toplumun içerisinden bir birey olmaları yönüyle, şiirin taşıdığı iletinin halka aktarılmasında etkili bir özellik olarak belirlemektedirler.

el-Melâike'nin şiirlerinde görülen hüznün, karamsarlık, içinde yaşadığı toplumun huzursuzluğu nedeniyle hayali beldelere kaçış isteği, yalnızlık hissi ve kendini boşlukta hissetme, kişinin iç dünyasına sığınması, doğaya yönelme ve aşırı hassasiyet gibi hususlar onun romantik eğilimini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu eğilim kadın hissiyatıyla birleşince ondaki hüznün derinleştiğine tanık oluruz. Sonuç olarak el-Melâike'nin şiirlerindeki toplumsal duyarlılık, olumsuz durumların düzelmeyip daha da kötüleştiğine

tanık olmaktan hareketle insanların yaşadığı acıların kaçınılmaz olduğunu kabullenmekten doğan bir üzüntü şeklinde romantik bir toplumculuk olarak belirirken; Akın'da görülen toplumcu yaklaşım, sıkıntıların ortadan kalkacağına dair ümidi kaybetmeme çabasını elden bırakmayan yapıcı bir yaklaşımdır. Toplumcu gerçekçi bir şair olan Akın ile romantik şair el-Melâike'nin toplumsal olayları şiirlerinde ele alış tarzı bu bağlamda farklılık göstermektedir.

Her iki şair de edebi hayatlarının ilk dönemlerinde sözü geçen “aydın yabancılaştmasını” yaşamış ve yalnızlıklarının farkında olarak bunu şairliklerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmüşlerdir. Bu dönemde çok sayıda kişisel temalı şiir ortaya koyup benliklerine ve hayata dair sorgulamalarını işlemişlerdir. Hayatlarının sonraki döneminde bu kabuğun dışına çıkmayı başarabilen el-Melâike ve Akın, duyarlıklarını, içinde yaşadıkları topluma evirdiklerini ifade etmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÂZİK EL-MELÂİKE İLE GÜLTEN AKIN'IN ŞİİRLERİNDE GEÇEN TOPLUMSAL İZLEKLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. KADIN

Kadın; her dönemde kendisine atfedilen çeşitli toplumsal anlamlarla, edebi yaklaşımlarda büyük yer tutan önemli bir izlektir. Bu nedenle Nâzik el-Melâike ve Gülten Akın gibi kadın şairlerin şiirlerinde hemcinslerine geniş yer vermeleri kaçınılmaz olmuştur. Ataerkil bir toplumda yaşayan kadın şairler olarak el-Melâike ve Akın'ın kadın temalı şiirleri, elbette toplumsal baskıyı merkeze alan bir düşünceden yola çıkılarak kaleme alınmıştır. Her iki şair de şiirlerinde; kadınların toplum içerisindeki ikincil konuları, korkuları, özgürlüklerinin kısıtlanması gibi başlıca konulara değinmişlerdir. Ayrıca bu şiirlerin bir kısmında, birer kadın olarak kendi yaşadıkları sorunları dile getirip toplumdaki diğer kadınların sesi olmuşlardır. el-Melâike ile Akın'ın kadın izlekli şiirlerinin özelliklerini oluşturan temel unsur; kuşkusuz buldukları ülkedeki kadının konumudur. Bu yüzden; şairlerin yaşadıkları dönemde Türkiye ve Irak'ta kadının konumuna ve sahip olduğu özgürlüklerin tarihsel gelişimine göz atmak gerekir.

Arap coğrafyasının farklı ülkelerinde bulunan Arap kadınları, hak ve özgürlükler konusunda aynı kaderi paylaşmakla beraber, kadınların hak arama mücadelesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Irak'ta, kadın hareketlerinin doğuşuna çoğu Arap ülkesinde olduğu gibi reformist erkekler öncülük etmesine rağmen hiçbir kadın ismine rastlanmaması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Iraklı kadının temel hak ve özgürlüklerini kazanma mücadelesinde; Cemîl Şıdkî ez-Zehâvî⁴ Ma'rûf ar-Ruşâfî⁵ ve Şeyh

⁴ Iraklı ez-Zehâvî (1863-1936), Arap dünyasının önde gelen şair ve düşünürlerinden kabul edilir.

<https://www.diwanalarab.com/spip.php?article962>

⁵ Ma'rûf ar-Ruşâfî (1875-1945), Modern Irak edebiyatının önde gelen edebiyatçı ve eğitimcilerinden biridir.

<https://www.almsal.com/post/534695>

Ahmed Dâvûd⁶ isimleri öne çıkmaktadır. Üçü de erkek olan bu reformistlerin, kadınların hak arama mücadelesine yaptıkları katkılar, Irak'ın içinde sınırlı kalmamış, konunun uluslararası platformlara taşınmasını sağlamıştır (Nas, 2007, s.50).

Erkek reformistler, modernleşme sürecinde kadın hareketlerinin önemli bir etken olduğunu düşünerek kadınların toplum içerisindeki konumunu yükseltme çalışmalarına büyük bir önem vermişlerdir. Bu bağlamda; ülkenin geri kalmışlığı ile kolonyal güçler tarafından işgal edilmesini halkın çağdaş yaşamdan uzak olmasına bağlamışlardır. Dolayısıyla kadın hakları konusunda yürüttükleri mücadeleye olan yaklaşımlarını geniş tutarak ülkenin bağımsızlığını kazanması ve modern bir devlet konumuna gelmesi için bu konuyu bir çıkış noktası olarak görmüşlerdir (Öncel, 2013, s.184).

Adı geçen Iraklı reformistler; kadının eğitimi, örtünmesi, çekeşlilik, boşanma gibi konuların kadınlara dönük yönleriyle toplum içerisinde sorgulanmasının önünü açmışlardır. Irak'taki kadın hareketi ilk etapta kadınların temel hak ve özgürlüklere sahip olma mücadelesi etrafında oluşup şekillenmişken, bu mücadele İngilizlerin Irak'ı işgalinden sonra, ulusal kimliğe sahip çıkma eğilimi gösteren bir dönüşüme doğru ilerlemeye başlamıştır (Nas, 2007, s.54). Kadınların kamusal alana ulusal birlik kaygısıyla çıkması, onların hareket alanını genişletmiştir. Çoğunlukla erkek yöneticilerin eşlerinin öncülük ettiği kadın örgütleri; manda yönetimine karşı gösteri düzenleme, savaş yaralıları için yardım toplama, propaganda niteliğindeki kitap ve broşür dağıtımının sağlanması gibi önem taşıyan faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Böylece kadınlar ilk dönemde gündeme getirdikleri eğitim, ekonomik özgürlük, örtünme gibi konulardan uzaklaşıp ülke bütünlüğünü esas alan bir yöneliş göstermişlerdir. Bununla birlikte; Irak'taki kadınlar için yeni bir aktivizm tecrübesi sayılabilecek olan bu durum, kadın derneklerinin daha çok tanınmasına ve mücadele alanının genişlemesine olanak sağlamıştır.

⁶ Şeyh Ahmed Dâvûd (1870-1948), Irak'ta dönemin diyanetten sorumlu bakanıdır. <https://www.almadasupplements.com/news.php?action=view&id=3203>

Dönemin başbakanı olan Râşid 'Ali (1982-1965), 1940 yılında İngiliz Manda Yönetimi'ne karşı bir darbe girişiminde bulunmuştu. Bu darbe girişiminin ardından ulusal mücadele ile kadın örgütleri arasındaki ilişki güç kazanmıştır. Nitekim bu girişim sonrasında, ülkede milliyetçilik akımının yükseldiği dikkat çekmektedir. Bu nedenle Irak'ta kadınların temel haklarını alma mücadelesi, ülkenin milliyetçi ideolojisiyle iç içe bir gelişim gösterir. Bu yakın ilişkiyi, feminist ve milliyetçi yönleriyle bilinen el-Melâike'de açıkça görmek mümkündür. Şair bir taraftan dernekler aracılığıyla kadınlara dönük çok sayıda konferansa katılırken, diğer yandan Arap birliği ve Irak'ın bütünlüğünü önceleyen tutumunu şiirlerine güçlü bir vurguyla yansıtır.

Irak'ta yaşanan bahsi geçen durum, genel olarak modern ulus devletlerde görülen bir gerçeklik olma özelliğine sahiptir (Aktaş M. 2012, s.35). Nitekim kadınların siyasi ve sosyal hakları modern ulus devletlerinin reformları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu devletler yeni oluşum sürecinde olmaları nedeniyle kadınlara temel hak ve özgürlüklerini sağlama sözünü vermektedirler.

Kadın hakları ile ilgili sözü edilen gelişmelere rağmen Iraklı kadının sahip olduğu özgürlüklerde ciddi kısıtlamalar göze çarpmaktadır. Irak'taki merkezi otoritenin istikrardan uzak olması bu konuda büyük bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim yönetime geçenler, otoriteyi sağlamak için yeterli güce sahip olamayınca Irak'ın toplumsal yapısının temelini oluşturan aşiretlerle iş birliği yapma yolunu tercih etmektedirler. Aşiretler arasında kadının hak ve özgürlüklerine ilişkin büyük engeller bulunduğundan dolayı onlarla iş birliği yapma yoluna giden devlet tarafından kadın mücadelesine dair önemli bir adım atılması zorlaşmaktadır. Örneğin özgürlükçü bir düşünceden yola çıkarak halk tabanında geniş bir yankı bulan Baas Partisi yönetiminin zaman içerisinde yaşadığı güç kaybını aşiretlerle telafi etmek için başvurduğu yollardan biri de kadınların özgürlüklerini kısıtlamak olmuştur (Salihi, 2013, s.77). Aşiretlerin yardımına ihtiyaç duyan parti yönetimi onları tatmin etmek için birçok düzenleme getirmiştir. Dolayısıyla aşiretler temel alınarak oluşturulan bu düzenlemelerde; kadınların sosyal hayattaki temel özgürlüklerine ilişkin ciddi ihlaller göze çarpmaktadır. Örneğin Irak'ta kanun

ve geleneklerin sınırları içerisinde erkeklerin eşlerini şiddet yoluyla terbiye etmesine (tedip hakkı) izin verilmektedir (Duman, 2009, s.99). Kadın haklarının sağlanması konusunda en büyük engel olarak yer alan bu yetki, kadına şiddetin önünü açmış ve böylece Irak'ta kadınların eşlerinden şiddet görme yaygınlığı artmıştır. Buna ek olarak; Irak'ta kadın boşanma hakkına sahip olmayıp bu hak sadece erkeğe verilmiştir. Kadın sadece; eşi üç yıl veya üçten daha fazla hapis cezasına çarptırıldığı zaman mahkemeden boşanma talep etme hakkına sahip olabilmektedir. (Yunus, 2011, s.78). Ayrıca Irak kanununa göre erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesi ile ilgili bir engel bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra; 09/04/2003 tarihinden önce yürürlükte olan yasaya göre evli bir kadının pasaport alabilmesi için eşinin onayı gerekmektedir (Waraqa, 2014, s.46). Kadınları her alanda erkeğe bağlı hale getirmeye yol açan bu tür düzenlemeler sonucu Irak toplumunda kadın hakları ile ilgili ciddi ihlaller yaşanmıştır. Yasalarda başlayan bu cinsiyet ayrımcılığının kapsamı toplum içerisinde farklı uygulamalarla genişlemektedir. Örneğin resmi bir yasak olmamasına rağmen kadınların araba kullanmalarına izin verilmemektedir (Duman, 2009, s.99).

Bir kadın şair olarak el-Melâike, temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bir yaşam süren Iraklı kadını şiirlerine birçok kez konu edinmiştir. Şair, toplumsal yaşamın her alanında kadını sınırlayan resmi ve gayri resmî birçok kısıtlama bulunmasından dolayı onun iç dünyasında yaşadığı daralmayı *el-Uf'uvân* (Engerek Yılanı) adlı şiirinde dile getirmiştir. el-Melâike'nin, kadınların yaşamını birçok sınırlılıkla kuşatan toplumsal düzeni yılanla benzetmesi anlamlıdır. Nitekim bu yılan, kadın nereye giderse gitsin sinsi bir düşman gibi kendisini takip etmektedir. Böylece şair; ataerkil sistemin kadın düşmanı olduğuna, toplumsal hayatın her köşesine sızan bu sınırlılıkların çokluğuna ve bu durumdan kaçışın zorluğuna işaret etmiştir:

أَيْنَ أَمْشِي؟ مَلَأْتُ الدُّرُوبَ
وَسَيَّمْتُ الْمَرْوَجَ
وَالْعَدُوَّ الْخَفِيَّ الْجُوجُ
لَمْ يَزَلْ يَفْتَنِي خُطُواتِي ، فَأَيْنَ الْهَرُوبُ؟
الْمَمَرَاتِ وَالطَّرِيقِ الذَاهِبَاتِ؟
بِالْأَغَانِي إِلَى كُلِّ أَفُقٍ غَرِيبٍ

وَدُرُوبِ الْحَيَاةِ
وَالدَّهَالِيزِ فِي ظُلُمَاتِ الدُّجَى الْحَالِكَاتِ
وَزَوَايَا النَّهَارِ الْجَدِيبِ
جُبْنُهَا كُلُّهَا ، وَعَدْوِي الْخَفِيِّ الْعَنِيدُ
صَامِدٌ كَجِبَالِ الْجَلِيدِ

*Nerde yürüyeyim? Usandım yollardan!
Bıktım çayır ve çimenlerden
İnatçı sinsî düşman ise
Hâlâ beni takip etmekte. Kaçış nereye !?
Geçitler ve yollar,
Açılıyor her biri yabancı bir ufka şarkılarla
Yaşam yollarını,
Kapkaranlık gecelerdeki dehlizleri,
Gündüzün kurak köşelerini
Dolaştım hepsini birer birer
Oysa inatçı sinsî düşmanım
Yerinde duruyor bir buz dağı gibi. (1986, c.II, s.77)*

el-Melâike, aşağıda verilen *Şevratun 'Alâ's-Şems* (Güneşe Devrim) adlı şiirinde, kadının toplum içerisinde kabul gören ikincil durumunu üstü kapalı olarak eleştirmiştir. Gündüz vakti sadece evin işleri, çocukların bakımı ve eşinin hizmetini görmek için çalışan kadın; kendisi için hiçbir şey yapamadığından dolayı “gündüz vakti” ona köleliği çağrıştırmaktadır. Buna karşın kadının yapması gereken işler gece vakti son bulduğu için düş kurarak sahip olamadığı özgürlüğün hayalini kurabilmektedir. Bu bağlamda gündüz kadın için bir esaret; gece ise özgürlük anlamına gelmektedir. Bu yüzden şair, kadını ikinci planda tutan toplumsal yapıya olan öfkesini güneş üzerinden dile getirmeye çalışmaktadır. Gündüzün kendisine yüklediği ağır sorumluluklardan geceye kaçan kadın, beklediği özgürlüğü bulamasa da onun hayaliyle teselli olabilmıştır:

لَا تَنْشُرِي الْأَضْوَاءَ فَوْقَ خَمِيلَتِي
إِنْ تُشْرِقِي ، فَلغِيرِ قَلْبِي الشَّاعِرِ
مَا عَادَ ضَوْؤُكَ يَسْتَنْبِرُ خَوَالِجِي
حَسْبِي نَجْمُ اللَّيْلِ تَلَهُمْ خَاطِرِي
هِنَّ الصَّدِيقَاتُ السَّوَاهِرُ فِي الدُّجَى
يَفْهَمْنَ رُوحِي وَانْفَجَارَ مِشَاعِرِي
وَيُرْفَنُ فِي جَفْنِي خُيُوطَ أَشْعَةٍ
فَضِيَّةً ، تَحْتَ الْمَسَاءِ السَّاحِرِ

*Fidanlarımın üzerine saçma ışıklarını
Doğacaksan, şair yüreğim için doğma!
Duygularımı uyandırmıyor artık senin ışığın
İlham veren gecenin yıldızları bana yeter.
Onlardır ki, sabaha kadar bana arkadaşlık eden,
Ruhumu ve duygularımın taşkınığını anlayan
Yoruyor gözlerimi ip gibi ışınlar.
Sihirli bir akşamın karanlığında bir gümüş misalidir onlar
(1986, c.I, s.488)*

Erkek-egemen sistem, kadının bireysel yönelişini göz ardı edip onların her konuda teslimiyetini öncelemekte ve söz konusu beklentilere uymayan kadınları dışlamaktadır. Buna göre toplumda kadın; güçsüzlük, duygusallık, sessizlik gibi kavramlarla kodlanmakta ve bu sınırların dışına çıkan kadınlar kendi doğalarına aykırı davranmakla suçlanmaktadır. Dolayısıyla bu tip toplumlarda kadına ilişkin oluşturulan benzer algılar, onlar üzerinde uygulanan denetimin önemli bir dayanağı niteliğindedir. Bu fikir temel alınarak oluşturulan toplumsal cinsiyet rolleri, kadını günlük yaşamı içerisinde yanlış bir şey yapma korkusuyla dar bir yaşam alanına sıkıştırmakta; bu nedenle kadınların davranışlarının şekillenmesinde bu korku büyük bir rol oynamaktadır (Irzık ve Parla, 2014, s.7-8). el-Melâike, bahsi geçen nedenlerden dolayı kadınların günlük yaşamlarına hâkim olan korku duygusu nedeniyle içlerine kapanmalarına *Selc Ve Nâr* (Buz ve Ateş) isimli şiirde şu şekilde değinmiştir:

تَسْأَلُ مَاذَا أَقْصَدُ؟ لَا ، دَعْنِي ، لَا تَسْأَلُ
لَا تَطْرُقْ بَوَابَهُ هَذَا الرُّكْنِ الْمُقْفَلُ
اتركني يحجب أسرارِي سِتْرًا مُسَدَّلًا
إِنَّ وِرَاءَ الأَسْتَارِ وِرودًا قَدْ تَدْبَلُ
إِن أَنَا كَاشِفَتُكَ ، إِن عَرَيْتُ رُؤْيَ حَبِي
وَزَوَايَا حَافِلَةً بِالأَلْهَفَةِ فِي قَلْبِي
فَسْتَعْضِبُ مِنِّي ، سَوْفَ تَتَوْرُ عَلَى ذَنْبِي
وَسَيُنْبِتُ تَأْنِيْبُكَ أَشْوَاكَ فِي دَرْبِي

.....
لا ، لا تَسْأَلُ...دعني صامتةً منطويه
أترك أخبارِي وأناشِدي حيثُ هي
اتركني أسئلةً وِرودًا منزويه
وِرودًا تبقى في تحت ثلوجك منحنيةً

يا آدمُ لا تسأل... جزأوك مطويّه
في زاويةٍ من قلبك حبرى منسيّة
ذلك ما شاءتُه أقدارٌ مقضيه
آدم مثلُ الثلج ، وحواءُ نارِيه

*Ne kastettiğimi mi soruyorsun? Hayır, bırak, sorma bunu!
Çalma bu kilitli cephenin kapısını
Beni bırak! Sırlarımın üstünü bir perde örtsün
Perdenin arkasında solan güller var
Şayet durumumu sana açıklasaydım,
Sevgimi açıkça ifade etseydim,
Yüreğimin derinliklerindeki büyük özlemi bilseydin
Bana öfkelenecektin, günahlarım karşı ayaklanacaktın
İşittiğim azarlar, yolumda bir diken gibi bitecekti*

.....
*Hayır, sorma... Beni bırak sessiz ve içine kapanık
Bırak bildiklerim ve şarkılarımı, onlar olduğu gibi
Cevapsız bir soru olarak beni bırak
Buzun altında eğilmiş güller olarak bırak
Ey Âdem sorma! Senin Havva'n içine kapanmış
Yüreğinin bir köşesinde, şaşkın ve unutulmuş
Kader böyle istemişti; Âdem buz, Havva ateş.
(1986, c. II, s.483-484-485)*

Kadının toplumsal konumuna ilişkin olumsuz algının en görünür taraflarından biri ahlaki meselelerde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Irak gibi doğu toplumlarında, çoğunlukla toplumun sınırlarını belirlediği ahlaki konularda, kadın ve erkek arasında ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır. Bu eşitsizlik, kadının ölümüne karar verecek kadar ileri bir boyuta ulaşmaktadır. Namus veya töre cinayeti adıyla bilinen bu durum; ataerkil yapıya sahip toplumlarda kadının erkek karşısındaki konumuna dair birçok noktayı açıklayan kavramdır. Hukuki kuralların zayıf kaldığı aşiret toplumlarında, etkin bir güç haline gelen töreyle devamlılığı sağlanan namus cinayeti, gerçekleştiği toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğini güçlü bir şekilde simgelemektedir.

“Bir toplumun üyelerinin çoğunun inandığı, terbiye standartlarını sağlamada esas olan ahlaki kurallar ve davranış biçimleri” (Marshall,1999, s.763) şeklinde tanımlanan töre, bütünüyle sosyolojik bir kavram olma özelliğine sahip bir kavramdır. Çünkü töre kurallarının oluşum süreci;

toplumun ihtiyaç, beklenti ve değerleri esas alınarak bir gelişim izlemiştir. Buna göre; kişinin yaptıkları ile yapmaktan kaçındıkları bireysel kararlarına değil, toplumun beklentilerine dayanmaktadır.

Törenin; özellikle aile ve akrabalık ilişkilerin güçlü olduğu, insanların birbirlerine ekonomik anlamda bağlı olduğu, ülke kanunlarının uygulanma noktasında zayıf kaldığı, eğitim seviyesi düşük, dışa kapalı tarım toplumlarında insanların yaşamını biçimlendirmede etkin bir role sahip olduğu bilinmektedir. Geniş aile tipinin yaygın olduğu bu tip toplumlarda kişilerin, ekonomik anlamda birbirlerine bağlı olmaları aralarındaki ilişkiyi büyük ölçüde etkilemekte ve kişiler bu nedenle davranışlarında serbest karar verememektedirler. Ekonomik ilişkilerin bulunması, sosyal hayatın diğer durumlarına da yansiyarak genişlemekte ve aile bireylerinin yaşamlarını biçimlendirmesi aile büyüklerinin kararları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu durum; kişilerin buldukları davranışların hesabını, aile içerisindeki diğer bireylere verme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Buna karşın; kişilerin ekonomik anlamda bağımsız olduğu, insanların birbirlerini yakından tanımadığı ve bu nedenle birbirlerine hesap verme zorunluluğu hissetmediği, ülke kanunlarının yaygın biçimde uygulandığı, çekirdek aile tipinin yaygın olduğu, eğitim seviyesi yüksek sanayi toplumlarında töreye göre değil, bireysel kararlara göre yaşam sürdürme söz konusu olmaktadır.

Töre toplumlarında bireyin bulunduğu davranış, ait olduğu ailedeki tüm bireyleri yakından etkilemekte ve bu durum kişilerin topluma hesap vermelerinin kaçınılmaz bir durum olduğu anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Buna göre konulan kurallar ve verilen cezalar; ailenin “onur”, “şeref” ve “itibar” kelimeleriyle ifade edilen değerlerini korumaya yönelik olup bireyi önceleyen bir anlayıştan uzaktır. Bu nedenle ailenin toplum içerisinde utanç duymadan yaşaması, kişilerin töreye göre hareket etmesine bağlıdır. Bu toplumlarda aileler, toplumun karşısına törenin gereğini yerine getirmiş olarak çıkmayı öncelikli bir durum olarak görüp töreye aykırı olan bir davranışı bağışlamayı tercih etmemektedirler. Dolayısıyla töre toplumlarında söz konusu olan kişinin onuru olmayıp ait olduğu ailenin onurudur. Bu düşünce temel alınarak; kadınların karşı cinsle, töreye göre yanlış kabul

edilen bir münasebet içinde olması, kadının ait olduğu tüm ailenin ve sülalenin utanç duymasına yol açabilecek kadar olumsuz bir güç kazanmıştır. Bu durumun son derece geniş bir etki alanına sahip olması nedeniyle, olası olumsuz sonuçlara meydan vermemek adına, kadınlar eve kapatılma, örtünme, kamusal alana girmeme gibi hareketlerini sınırlandıran birçok sıkı müdahaleye maruz bırakılmışlardır (Kalav, 2012, s.156).

Töre, sosyal hayata dair kapsamlı bir kural dizini olarak bilinmekle birlikte, bunlar içerisinde bir alt unsur olarak düşünülmesi gereken ‘namus’ kavramı, ahlaki davranışları içine aldığı için kritik bir önem kazanmaktadır. Namus, temelde ‘bir toplum içinde ahlaki kurallara bağlılık’ (TDK, Güncel Türkçe Sözlük, 2017) tanımının doğrultusunda geniş bir anlam içeriğine sahip olması gerekiyorken, bu kavramın toplum nezdindeki algısında ciddi bir daralma göze çarpmaktadır. Nitekim ataerkil toplumlarda namus genellikle kadına atfedilen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tip toplumlarda kadın namusun taşıyıcısı, erkek ise namusun koruyucusudur. (Yılmaz B.O. 2003, s.71). Bu anlayış temelinde; kadının karşı cinsle, zorunlu veya isteyerek, töreye göre yanlış kabul edilen bir irtibat içinde olması, ailenin namusuna leke düşüren ve erkeğin müdahale etmesi gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir (Ebû-‘Ûde, 2003, s.245).

Geniş ailelerin bir üst yapısı olan aşiretlerde, kadının söz konusu davranışı namusu lekeleyen bir durum olarak görüldüğü için bu davranışın cezası ölüm olarak belirlenmektedir. Namusla ilişkili bir yanlışın ölümle cezalandırılmasının, toplumun namus konusundaki hassasiyetini gösteren bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, töre birçok çeşitli durumu içine almakla birlikte namus cinayetleri ile töre cinayetlerinin aynı anlamda kullanılabilmesi bu hassasiyetin ayrı bir göstergesidir. Töreye göre namusa aykırı görülen bir davranış gerçekleştiğinde aile meclisi toplanarak cinayeti gerçekleştirecek olan kişiyi belirlemektedir. Bu görevi yerine getirme, kadına en yakın olan erkek akrabasının sorumluluğunda görülmektedir. Cinayeti, çoğunlukla evin en küçük erkek kardeşinin işlediği görülmekle beraber kadına akrabalık bakımından en yakın olan erkekler içerisinde baba, amca ve akraba çocukları da cinayeti işleyebilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı açıklamaya göre (2002); dünyanın çeşitli yerlerinde, her yıl namus nedeni ile öldürülen kadınların sayısının beş binden fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı, namus kavramının kazandığı toplumsal anlamı göstermesi açısından düşündürücüdür. Ürdün, Fas, Suriye gibi bazı ülkelerde cinayetin namus nedeniyle işlenmesinin ceza indirimine yol açması, bundan kaynaklı ölüm oranlarının artışı açıklayan önemli bir etkidir (Öncel, 2013, s.125).

el-Melâike, toplumdaki kadın algısının onu ölüme götürecek bir boyutta olmasını ele alarak töre cinayeti üzerinden bu konuyu sorgulamıştır. Dolayısıyla el-Melâike, kadının günlük hayatında karşılaştığı sıkıntılar ile onun ölümüne sebep olacak durumların tamamının temelde toplumsal cinsiyet rollerine dayandığını ima ederek tek bir konuda kadının genel durumunu özetlemiştir. el-Melâike; romantik bir üslupla kaleme aldığı ve namus cinayeti üzerinden kadın konusuna değindiği *Gaslen Lil 'ar* (Namusu Temizlemek İçin) adlı şiiri ile arka planı geniş olan toplumsal bir soruna parmak basmış ve Arap kabile toplumunun kadına bakış açısını tüm çıplaklığıyla ortaya koyarken yer yer ironik bir söyleme başvurmuştur. Bu şiir uluslararası medya da dâhil olmak üzere büyük ilgi görmüştür (Gazete Karınca, 21.01.2018):

" أمّاه " ! وَحَشْرَجَةٌ وَدَمَوْعٌ وَسَوَادُ
وَأَنْبَجَسِ الدَّمِ وَاخْتَلَجَ الْجِسْمَ الْمَطْعُونُ
وَالشَّعْرُ الْمَتَمَوِّجُ عُشَّشَ فِيهِ الطَّيْنُ
" أمّاه " ! وَلَمْ يَسْمَعْهَا إِلَّا الْجَلَادُ
وَعَدَا سَيِّجِيءُ الْفَجْرِ وَتَصْنَحُوا الْأُورَادُ
وَالْعَشْرُونَ ثَنَادِي وَالْأَمَلُ الْمَفْنُونُ
فَتُجِيبُ الْمَرْجَةَ وَالْأَزْهَارُ
رَحَلْتُ عَنَّا غَسَلًا لِلْعَارِ
وَيَعُودُ الْجَلَادُ الْوَحْشِيُّ وَيَلْقَى النَّاسَ
" العارُ ؟ " وَيَمْسَحُ مُدْبِيَّتَهُ – " مَرَّقْنَا الْعَارَ "

*"Anneciğim!...." Bir hırıldı, yaşlı bir göz ve bir karanlık
Kan aktı, yaralı bedenle karıştı
Dağınık saçlar çamura bulaştı
"Anneciğim!" Cellâttan başka onu kimse duymaz oldu
Elbette yarın gün ağaracak ve yapraklar uyanacak
Yirmili kızlar ve güzel umutlar seslenecek*

*Çayır ve çiçekler cevap verecek:
Namusu temizlemek için bizden ayrıldı
Vahşi cellat geri dönüyor ve insanlarla buluşuyor
“Namussuzluk!?”
“Bıçağını siliyor ve “Namusu temizledik” diyor.
(1986, c.II, s.351-352)*

Namus, toplum nezdinde taşıdığı hassasiyet nedeniyle ölüm de dâhil olmak üzere her türlü şiddeti mazur gösterecek kritik bir kavram olma özelliğindedir. Buna dayanarak; sosyal hayatta kadına şiddeti ortaya çıkaran çeşitli sebepler kişisel olarak değerlendirilebilecek özelliklere sahipken; bundan çok daha ağır bir şiddet türü olan namus cinayeti, töreye dayanması yönüyle toplumsal bir özelliğe sahiptir (Yılmaz B.O. 2003, s.73). Bu nedenle cinayeti yerine getiren kişi, ortak bir kararı uygulaması nedeniyle topluma uygun bir davranışta bulunmuş olarak haklılık duyabilmektedir. Nâzik el-Melâike, ailenin onurunu korumak için kardeşin kardeşi vurmasında sakınca görmeyen bu toplumsal anlayışı ironi bir dille şöyle eleştirmektedir:

"وَرَجَعْنَا فُضْلًا بِيضِ السُّمْعَةِ أَحْرَارُ"
"يا رَبِّ الحائَةِ ، أَيْنَ الخَمْرُ؟ وَأَيْنَ الكَأْسُ؟"
"نادِ الغائِيَةَ الكَسَلَى العاطِرَةَ الأنفاسُ"
"أفدي عَيْبِيها بِالقرآنِ وَبالأقْدارِ"
"إملاً كَأَساتِكَ يا جَزَّارُ"
"وَعلى المَقْتولةِ عَسَلُ العازِ"
"وَسَيأتي الفَجْرُ وَتَسألُ عنها الفَتياتُ"
"أينَ تَراها" فَيَرُدُّ الوَحشُ "قتلناها"
"وَصَمَّتْ عارٍ في جَبْهَتِنَا وَغَسَلْناها"

*Erdemli, saygın ve özgür bir şekilde döndük
Ey meyhaneci içki ve kadeh nerede!?
Solukları güzel kokulu olan tembel dansözünü çağırın
Onun gözlerini Kuran ve kadere feda ederim
Kadehini doldur ey cellât!
Öldürülenin şerefine .. Namusu temizlemek adına
Sabah olacak ve kızlar onu soracak
Onu nerde göreceğiz acaba! ? Vahşi cellât “Onu öldürdük” diye
cevap verir
Alnımızda kara bir leke vardı, onu temizledik. (1986, c.II, s.352)*

el-Melâike'nin romantik bir üslupla başladığı şiir, tüm kadınları içine alan bir iletive dönüşerek son bulmaktadır. Bahsi geçen cinayetin dilden dile dolaşmasından bahsedilirken diğer kadınların benzer bir davranış içerisine girmekten kaçınmaları için bu cinayetin kasıtlı olarak duyurulması ve böylece onların korkutulması söz konusudur. Bu haberi duyan kadınların babalarından ve kardeşlerinden dahi korkmaları sonucunda erkeklere karşı genel bir çekincenin içine girmeleri ve günlük yaşantılarını erkekten korku duyma ekseninde geçirmeleri durumu ortaya çıkmakta ve kadın, erkeğin kendi yaşamında denetim kurma serbestliğini kabullenerek davranışlarını şekillendirmektedir. Böylece el-Melâike; namus cinayetini kadının toplum içerisindeki ikincil konumuna ayna tutan önemli bir unsur olarak şiirinde kullanmakta ve birçok farklı görünümlere sahip olan kadın sorunlarını tek bir konu içerisinde başarılı bir şekilde özetlemiş olmaktadır:

وَسَتَّحْكِي قِصَّتَهَا السَّودَاءَ الْجَارَاتُ ،
وَسَتَّرُوبِهَا فِي الْحَارَةِ حَتَّى النَّخْلَاتُ ،
حَتَّى الْأَبْوَابِ الْخَشَبِيَّةِ لَنْ تَنْسَاهَا
وَسَتَّهْمِسُهَا حَتَّى الْأَحْجَارُ
غَسْلًا لِلْعَارِ ..
غَسْلًا لِلْعَارِ ..

"يا جاراتِ الحارَةِ ، يا قَتِيَّاتِ الْقَرْيَةِ "
"الْخُبْرُ سَتَّعْجُنُهُ بِدُمُوعِ مَاقِينَا "
"سَنَقُصُّ جَدَائِلَنَا وَسَنَسْلُخُ أَيْدِينَا "
"لِنَتَظَلَّ ثِيَابَهُمْ بِيضَ اللَّوْنِ نَقِيَّةً "
"لَا بَسْمَةَ ، لَا فَرْحَةَ ، لَا لَفْتَةَ فَالْمُدِّيَّةُ "
"تَرَفُّبْنَا فِي قَبْضَةِ الْوَدْنِ وَأَخِينَا "
"وَعَدَا مَنْ يَدْرِي أَيُّ قِفَارٍ "
"سَتُّوَارِينَا غَسْلًا لِلْعَارِ ؟ "

*Kara bahtlı hikâyesini anlatacak
Mahallede, hatta hurma ağaçlarına
Ahşap kapılar dahi bu hikâyeyi unutmayacak
Taşlar bile fısıldayacak
"Namus temizlendi "..... Temizlendi namus" diye
Ey mahallenin kadınları! Ey köyün kızları!
Ekmeği gözyaşlarımızla yoğuracağız
Saç örgülerimizi keseceğiz ve elimizin derisini soyacağız
Onların (erkelerin) elbiseleri ak ve temiz kalsın diye.
Ne bir tebessüm ne bir sevinç ne de bir iltifat var*

*Bıçak, babamızın ve kardeşimizin elinde, dolaşıyor peşimizde
Kim bilir yarın hangi ıssız bir yer bedenimizi kucaklayacak
Namus temizliği adına. (1986, c.II, s.353-354)*

Töre cinayetleri, toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğinin büyük oranda yansıma bulduğu önemli sorunlardan biridir. Nitekim kadının tecavüze uğraması veya evlenmeden önce hamile kalması gibi durumlarda sorunun çözümüne olan yaklaşım, kadının mağduriyetini gidermeye yönelik olmayıp olayın üstünü kapatmak şeklinde tercih edilmektedir. Bu olayın üstünü kapatabilecek en kesin çözümün, kadının hayatına son verme olduğu konusunda ailenin erkek üyeleri hemfikir olmaktadır. Bu kararın verilmesini kolaylaştıran anlayışın altında yatan nedenin ise kadının toplumdaki yerinin önemsiz olarak görülmesiyle alakalı olduğunu söylemek mümkündür.

Müslüman nüfusun büyük bir çoğunluk oluşturduğu Türkiye ve Irak gibi ülkelerde kadının bedenini kendine değil; aileye, aşirete ya da topluma ait gören erkek egemen bir anlayış ve tutum söz konusudur. Bu anlayışın temelinde, kadını bir birey olarak değil evin bir malı olarak gören ataerkil ideoloji yatmaktadır. Buna göre kadın tıpkı bir toprak gibi yabancından korunması gereken bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla toprağın elinden alınması korkusu, namusa zarar gelebilme ihtimalini taşıdığından toprak ile namus arasında bir paralellik ortaya çıkmıştır (Tahincioğlu, 2011, s.128). Birçok önemli tarım arazisine sahip olan Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Irak'ta tarımın yapıldığı Erbil ve Duhûk gibi şehirlerde namus cinayetlerindeki artışa dikkat edilirse toprak-namus ilişkisi daha çok anlam kazanmaktadır.

Ataerkil sistemi ortaya çıkaran sebeplerden biri de; tek eşli evliliklerin yaygınlaşıp çekirdek aile tipinin ortaya çıkmasıdır. Nitekim bu düzen içerisinde evin geçimini sağlama işini tek başına üstlenen erkek, ailenin ekonomik durumuna yön vermesi nedeniyle aile içerisinde söz sahibi olarak evin reisi konumunda değerlendirilmiştir. Erkeğin aile içerisinde bu özelliği kazanması, zaman içerisinde ona kontrolü altındakileri yaşatma ve öldürme hakkını kendinde görme inancını kazandırmıştır. Bu düzene dayalı olarak ev içerisinde edilgen bir rol üstlenen kadın, erkeğin çocuklarını dünyaya getirip

onları besleyen biri haline gelmiştir. Evcil köle anlamına gelen famulus sözcüğünden türeyen familia kelimesinin, erkeğin mülkiyeti altındaki kölelerin tamamı anlamına gelmesi, kadınların evcil köleye dönüşme sürecini açıklayan önemli bir noktadır (Engels'ten akt. Kalav, 2012, s.156). Bu nedenle evde etkin bir konuma sahip olmaktan uzak kalan kadın, doğurduğu çocukların erkeğe ait olduğuna inandırma sorumluluğu taşıma gibi edilgen bir rol edinmiştir. Kadının; mülkiyeti elinde bulunduran erkeğin, mirasını bırakacağı çocukların kendi çocukları olduğundan emin olmasını sağlaması gerekiyordu. Namus adı altında şekillenen bu düzen, erkeğe aile içerisindeki kadının bedenine hükmetme hakkını veren anlayışın arka planına ilişkin çok önemli bir sosyolojik gerçeklik taşımaktadır.

Bu anlayış sadece geleneklere dayanmakla kalmayıp devlet politikası ve kanunlarını etkileyecek kadar büyük bir güce sahiptir. Erkeğe davranış serbestliği tanıyan bu tutum, yasalardaki boşluklarla pekişmekte ve buna dayalı olarak birçok insan hakları ihlali yaşanmaktadır. Bunun en büyük göstergelerinden biri, Türk Ceza Kanunu'nda (TCK), tecavüz suçunun 'Kişilere Karşı Suçlar' başlığı altında bulunması gerekirken "Adab-ı Umumiye ve Nizam-ı Aile Aleyhine Cürümler" başlığı altında yer almış olmasıdır. Kadının bedenine yönelik işlenen bir suçun bizzat kadına karşı olmayıp toplum adabına ya da aileye karşı işlenen bir suç niteliğinde değerlendirilmesi, bununla ilgili inanışın toplum içerisinde kökleşmesi ve devam etmesi sorununu da beraberinde getirmektedir. Yasaların bu tip içeriklere sahip olması, bireyin bedensel bütünlüğü yerine birinci derecede 'genel ahlak', 'aile ve toplum düzeni', 'edep töreleri' gibi zaman içerisinde değişikliğe uğrayan ve hukuki geçerlikten yoksun kavramları korumaya öncelik verdiğini göstermiş olmaktadır (İlkkaracan, 2015, s.12-13).

TCK'da bu konuya ilişkin düzenlemelerdeki yetersizlikler, Irak devletinin yasalarında da benzer biçimde yer almaktadır. Örneğin Irak Ceza Kanunu'nda (ICK) tecavüz suçu aynı şekilde kişilere karşı işlenmiş suçlar içinde değil ahlaka karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır (Bakir, 2014, s.105). Nitekim tecavüz suçunu işleyen, bu suçun mağduru ile evlendiği takdirde ceza uygulanmamaktadır. Bu durum ise ICK'nın cinsel suçları

sadece genel ahlak açısından ele aldığını ve düzenlemeleri kadınların insani haklarını göz önüne almadan oluşturduğunu ispatlamaktadır (Bakir, 2014, s.102). Irak'ta namus cinayetlerinin bir suç olarak kabul edilmemesi bahsi geçen artışa yol açan önemli bir etken olarak görülmektedir. Namusu korumayı hafifletici bir neden olarak kabul eden ICK, "namus cinayeti" işleyen bir katili hafifletilmiş altı aylık bir hapis cezasına çarptırmayı öngörmektedir (Duman, 2009, s.99).

Arap coğrafyası içerisinde diğer ülkelere nazaran kapalı bir toplum olma özelliğindeki Irak'ta aşiret kültürünün baskın olması töre cinayetlerini besleyen önemli bir sebep olarak durmaktadır. Bu nedenle töreye bağlı olarak hareket eden aşiretlerin kadın konusundaki tutumları sonucunda namus cinayetlerinde bir artış olduğu öne sürülmektedir (Bayrak, 2010, s.233). Aşiretlerin kapalı bir yapıya sahip olmaları nedeniyle cinayetlerin çoğu açığa çıkmamakla birlikte söz konusu artış önemli bir sosyal gerçeklik olarak devam etmektedir.

Hayatın her alanında varlığını hissettiren aşiret sistemi, Irak toplumunun en belirgin ayrıcalığı olarak öne çıkmaktadır. Bununla alakalı olarak Irak devletinin temelini aşiret yapısının oluşturduğu iddia edilmektedir (Bayatlı, 2016, s.31). Nitekim 1916'da çıkarılmış olan Aşiret Davaları Yasası, Irak devletinin kuruluş tarihini (1921) incelemektedir. Genel Devlet Yasası'na ek olarak bu yasanın da bulunması ve resmi varlığını kraliyet döneminde de devam ettirmesi devletin iki yasa ile yönetildiğini göstermektedir (Tâhir, 2015). Cumhuriyet rejiminin başlamasından sonra resmîyette aşiretler yer almamakla birlikte toplum içerisindeki etkisini korumaya devam etmiştir. Yeni rejim bunun önüne geçebilmek için insanların soy isimlerinde aşiretlerinin adını kullanmasını yasaklamak gibi bir tedbire başvurursa da ülke içerisinde uzun süren savaşların yıpratıcılığı nedeniyle bu konunun üzerine gidememiş; hatta yer yer sorunların çözümünde aşiretlerden yardım istemek durumunda kalmıştır (Bayatlı, 2016, s.32).

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra hükümet yıkıldığı için ülkede yaşanan otorite boşluğu nedeniyle sosyal hayatı düzenleyen kuralları

aşiretlerin belirlemesinin önü açılmıştır. (Bayrak, 2010, s.233). Bu bağlamda Irak'ın işgal öncesi ve sonrası döneminde kadının sosyal konumu ile ilgili önemli farklılıklar görülmüştür. İşgal öncesinde çeşitli konumlarda çalışabilme olanağı olan Iraklı kadınlar, Ortadoğu ülkeleri içerisinde birçok özgürlüğe sahip olma konusunda öne çıkarken, işgal sonrasında bu özgürlüklerinin çoğunu kaybetmek durumunda kalmışlardır (Jamail, 2008). Özellikle milislerin baskın olduğu bölgelerde kadınlar, radikal görüşlü gruplar tarafından peçe takmak ve makyaj yapmamak gibi uyarılarla karşılaşmakta ve bunlara uyulması konusunda büyük bir baskı görmekte ve korku yaşamaktadırlar. Bu baskıların etkilerinden biri ise okuyan kız öğrenci sayısında büyük bir düşüş görülmesi olmuştur. Nitekim Irak Eğitim Bakanı'nın 2007'de yaptığı bir açıklamaya göre kadınların yüzde yetmiş artık bir eğitim kurumuna kayıt yaptırmamaktadır (Jamail, 2008). İç karışıklıkların yoğun olarak yaşandığı Irak'ta kadınların siyaset alanında etkin olmaları da mümkün görünmemektedir. Ülkedeki yasal düzenlemeler kadının siyasi haklarını tanımakla birlikte aşiretlerin baskısı nedeniyle kadınlar bu haklarını kullanamamaktadırlar. Örneğin 2009'da yapılan yerel seçimlere katılan dört bin kadın aday, radikal görüşlü grupların baskısı sonucu seçim kampanyalarına katılamamıştır (Duman, 2009, s.99). Ayrıca ülkedeki erkeklerin kadınlara oy verme konusunda isteksiz olması ile ülke genelinde kadınların oy kullanma oranlarındaki düşüklük, kadınların siyaset alanında etkin olmalarının önünü tıkamakta; bu durum ise onların sosyal hayatta söz sahibi olmalarına engel olmaktadır.

Yönetimdeki boşluktan ve zafiyetten kaynaklanan olumsuz yaşam koşulları içerisinde yasaların uygulanmasına dair büyük aksaklıklar yaşanmıştır. İş başına gelen hükümetlerin güçsüzlüğü nedeniyle birçok insan ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü için aşiretlere başvurmaya başlamıştır. Aşiretlerin sorun çözümüne müdahale etmesini hazırlayan ve onları etkin bir duruma getiren bu ortamda kadınlar, bu yapıların keyfi uygulamalarına boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Böylece ölmüş birçok aşiret geleneği tekrar canlanmış; bu durum da kadınların sahip oldukları haklarının ellerinden gitmesine yol açmıştır. Sözü edilen geleneklerden biri de; aşiretler arası

anlaşmazlıkların çözümünde bir tür tazminat veya kan parası olarak yapılan evlilik anlamına gelen “faşliye” geleneğidir. Ülkedeki derneklerin yaptığı araştırmalara göre her yıl yaklaşık iki yüz elli faşliye evliliği gerçekleşmektedir (el-Ceffâl, 2015). Normalde 1950’li yılların sonunda Irak yönetimi kadınların kan parası olarak verilmesi biçiminde gerçekleşen faşliye geleneğini yasaklamış ve bu yasanın ardından gösterilen etkin çabalarla ülke içerisinde ortadan kalkması sağlanmıştı. Ancak işgal sonrasında bu evlilik tipinin tekrar yaygınlaştığı görülmüştür (el-Ceffâl, 2015). Kadının isteği dışında gerçekleştirilen ve ona hiçbir söz hakkı tanımayan bu evlenme biçiminde, boşanma ve ayrılma talep etme gibi herhangi bir durum söz konusu olmamaktadır.

Akın’ın bireyselden toplumsala giden tüm şairlik evrelerinde de kadın teması kendine yer bulabilmiştir. Nitekim bireyi temel alan ilk şiir kitaplarında kadın, insan olmanın bir parçası olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Akın’ın şiirinde kadına; sevinç, hüznün, yalnızlık, bunalım gibi insan olmanın getirdiği özelliklerle değinilmiş ve kadın bir birey olarak işlenmiştir (Akın G. 1996, s.177). Daha sonra toplumsal sorunlara yönelen şair, kadının toplum içindeki konumunu sorgulayan şiirler kaleme almaya başlamıştır. Bu bağlamda Akın; erkek egemen toplumda kadının hem aile içinde hem toplumda maruz kaldığı sınırlılıklara, kuşatılmışlıklara ve bastırılmış duygularıyla ezilmişliğine öncelik vermiştir. Kadının bir birey olarak ele alındığı şiirlerde dahi şair, kendinden yola çıkarak toplumdaki kadınların duygularına dokunduğu için bu izlek, toplumsala daha yakın durmaktadır.

Birey ve toplum ekseninde ortak bir payda özelliğini taşıyan kadın, şairin toplumsal duyusunu genişletmesine yol açan önemli bir çıkış noktası olmuştur. Nitekim güçlü karşısında hemcinslerinin ezilmişliğini görüp bunları dile getiren şair daha sonra bu duyarlılığını tüm zayıflar için geliştirerek kapsamlı bir toplumsal bilince sahip olmuştur. Bu nedenle Akın, şiirlerinde kadına yer verirken; onun karşı cinsi tarafından ezilen bir birey olmasına ve toplumun kadına ilişkin olumsuz algılarının onun üzerinde oluşturduğu baskıya dikkat çekmek istemiştir. Daha mutlu bir yaşam sürmek umuduyla hayatını bir başkasıyla birleştiren kadınlar, evlendikten sonra bekledikleri

mutluluğu bulmak bir yana; daha büyük sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Akın, *Ayşe Anasını Göremez* adlı şiirde evli kadınların eşleri tarafından ezilmelerine değinirken toplumdaki aile anlayışını da ironik bir dille sorgulamıştır:

*Hayat daha ağır yüklendi
Dilber Hanımın sırtına
Bir de
Dilber'i başkasına
Kaçıp gcecek diye korkan Hasan
Korkmadı
fkesi daha bir yağlı
Sillesi daha bir kavi
Yumruğu daha bir oturaklı
Ciddi aile müessesesi
Azatlı klesiyken, azatsız kölesi
Vurdu, yaraladı, onarmadı (2016a, s.87-88)*

Ataerkil bir toplumda yaşayan kadınlar, birçok kısıtlama içerisinde zorlu bir yaşam sürmekte ve bu toplumsal baskı altında kendilerini gerekleştirmemektedirler. Akın; kadının hareket özgürlüğünü belirleyen toplumsal düzenin onu dört bir yandan kuşattığını ve ona yapmak istediklerini gerçekleştirme imkn vermekten uzak olduğunu *Kestim Kara Saçlarını* isimli şiirinde şöyle dile getirmiştir:

*Uzaktı dn yakındı dn çevreydi dn
Yasaktı yasaydı treydi dn
İçinde dışında yanında değilim
İim ayıp dışım geçim sol yanım sevgi
Bu nasıl yaşamaydı dn (2017, s.53)*

Ataerkil toplumlarda namusun kadına atfedilen bir kavram olarak ortaya çıkması durumuna Akın'ın şiirlerinde de rastlanmaktadır. Kadın bir taraftan güçsüz, duygusal ve pasif bir varlık olarak görülürken; diğer yandan namusun taşıyıcısı olarak toplumun geleceğini elinde tutan ve milletin şerefini temsil eden bir birey olarak betimlenir (Glenn, 1994, s.9-13). Akın, şiirlerinde kadını çoğunlukla ezilen ve temel haklarından mahrum bırakılan bir birey olarak ele alırken söz konusu olumlu algıya da değinerek kadınların toplum içerisindeki çelişkili konularını ortaya koymuştur. *Yozgat'tan Gelirik* adlı şiirde bir erkeğin ağzından kadına övgüde bulunuluyorken aynı

zamanda kadının toplumdaki yerine ve görevlerine ilişkin birçok noktaya da işaret edilmiştir:

*Avradımız bile avradımız
Yiğittir
Pes etmez tezvaraya
Hamur yoğurur
Oğlan doğurur tekne başında
Sirtında çitirgi⁷ yazıda⁸ yabanda
Burçak tarlasında er kişi niyetine
Bilakis
Ellerine koyduk namusumuzu
Anamızı oğlumuzu kızımızı (2016a, s.62)*

Kadınların yaşamlarında korku duymalarına sebep oluşturan birçok etken bulunmaktadır. Bunların başında; fiziksel şiddete maruz kalma, toplumsal dışlanma ve yoksulluk gelmektedir. Bu etkenler arasında yoksulluk, kadının toplumdaki konumu hakkında önemli bir fikir vermesi açısından büyük bir yer tutmaktadır. Nitekim yoksulluk her ne kadar küresel bir boyuta ulaşan bir kavram olsa da bu sorunun cinsiyet bazlı ciddi farklılıklar içerdiği açıktır.

Toplumdaki kadın-erkek eşitsizliği, yoksulluk konusuna da yansiyarak aynı konumdaki kadın ile erkeğin yoksulluğu farklı boyutlarda yaşadığı gözlenmiştir. Yoksulluk, toplumsal cinsiyet yaklaşımına göre ele alındığında; kadınlar kendisiyle aynı konumda bulunan erkeklere göre yoksulluğu daha derinden yaşamaktadırlar. Bu durum “yoksulluğun kadınlaşması” ifadesinin kullanılmasını gerekli kılacak önemli gerçekler içermektedir. Bu nedenle toplumu geniş çapta etkileyen yoksulluğa kadınlar açısından spesifik bir gözle bakmak birçok açıdan önem taşımaktadır. Böylece kadınların içerisinde

⁷ Söğüt ve kavak ağaçlarının ince dalları.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c5131ed65c226.66781145

⁸ Düz yer, ova, kır.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c5131027da702.61476279

bulunduğu yoksulluğu aşmaya dönük atılabilecek adımların niteliği üzerinde durularak daha yapıcı çözümlere ulaşmak mümkün olmaktadır.

Kadın, ilk çağlarda üretim sürecine katıldığı için toplumda baskın bir konuma sahip olmuştur. Geçimin toprak üzerinden sağlandığı dönemlerde de üretim sürecinden uzak kalmayarak toplum içerisindeki etkin rolünü sürdürmüştür (Arıkoğlu, 2016, s.4). Daha sonra modern sanayinin gelişimiyle birlikte iş yeri, evin dışına çıkarak fabrika gibi sanayi kuruluşlarına kaymıştır. Böylece kadınla erkek işbölümünde bir ayrıma gitmiş; çocukların bakımı ve ev işlerini kadın üstlenirken erkek evin geçimini sağlamak üzere evin dışına çıkmıştır. Mevcut toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında, bu mekânsal ayrışmanın büyük bir etkisi olduğu açıktır. Nitekim buna göre evdeki kadın narin, duygusal ve korunmaya muhtaç; kamusal alanda görünürlüğü olan erkek ise cesur, mantıklı düşünen ve güçlü bir birey olarak algılanmıştır (Karakaya, 2018, s.79). Bu algıyla birlikte ev, yuva kavramı üzerinden kutsallaştırılmış ve kadının eve bağlılığı güçlendirilmiştir. Bununla birlikte; evde kalarak toplum içerisindeki görünürlüğünü kaybeden kadının ev içerisinde yerine getirdiği işler de benzer şekilde görünürlüğünü kaybetmiş ve basit işler olarak algılanmıştır. Akın, toplumun kadınlara çok sayıda sorumluluk yüklediğine ve onların sadece kendilerine biçilen bu görevleri yaparak ömürlerini tükettiğine *Evdeki Kadının Şiiri* isimli şiirinde şu şekilde dikkat çekmiştir:

*mutfak oda yatak arasında
yatakla beşik
nice nice yol döşendi (2016b, s.101)*

Buna karşın erkeğin maddi gelir getiren işi daha değerli sayılmış; erkek üretici, kadın ise tüketici olarak görülmüştür. Böylece erkek hem maddi gücü elinde bulduran kişi olarak hem de sosyal hayatın içinde bulunarak yaşadığı yerin siyaset ve ekonomi gibi konularında söz sahibi olup etkinliğini güçlendirmiştir. Evle bütünleştirilen kadın ise sosyal hayatın birçok avantajından uzak kalmış ve evin geçimine maddi bir katkı sunmadığı için ikincil konuma itilmiştir.

Türk ve Arap toplumlarında, ailenin geçiminin genel olarak erkeğe dayanması kadını erkeğe bağımlı hale getirmiştir. Kadının ekonomik bağımsızlığa sahip olmaması, gerek bekârlıkta gerek evlilikte onun söz sahibi olmasının önüne geçmiştir. Sosyolojide yoksulluk ve kadının toplumdaki yeri gibi bazı temel konular birbirlerinin neden ve sonucu olarak iç içe geçmiş konulardır. Bu bağlamda kadının toplum içerisinde etkin bir konumunun bulunmayışı onun yoksulluk sorununu derinden yaşamasına yol açan bir etken olmuştur. Kadının eğitim olanaklarından yoksun bırakılması, meslek sahibi olmaması, çocuk bakımı ve ev içi işlerinin kadınlara bırakılması, vasıfsız işlerde çalışması, çoğu kez bir anne olmanın getirdiği yükün altında yaşamını sürdürmek zorunda kalması gibi faktörler yoksulluğun kadınlar için ağırlaşmasına ve kalıcı hale gelmesine yol açmıştır (Çamur, 2010, s.20).

Toplumların gelişmişliği bağlamında gösterilen ölçütlerden biri de kadının çalışma hayatına katılma oranıdır (Karakaya, 2018, s.75). Bu nedenle kadının dışarda çalışmayıp ev işlerinden ve çocukların bakımından sorumlu olması onun ikincil konumunu pekiştiren bir etken olmuştur. Kadınların iş hayatındaki oranı özellikle Doğu toplumlarında erkeklere oranla oldukça azdır. Toplumların kadına olan geleneksel bakışı, onu sosyal hayattan uzak tutarak evine ve çocuğuna odaklamıştır. Bu durum kadının erkeğe ekonomik anlamda muhtaç olmasının önünü açmış ve yoksulluğun kadınlar özelinde genişlemesine büyük bir zemin hazırlamıştır.

Sanayi Devrimi'nin yol açtığı geniş çaplı sosyal değişimlerle birlikte kadın iş hayatına atılmış ve ekonomik bağımsızlığını kazanarak yaşamına daha iyi bir şekilde devam etmeye çalışmıştır. Kadının sadece ev içi işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu olduğunu ön gören geleneksel anlayış, aile ekonomisine destek olması amacıyla kadının çalışmasını kabullenerek önemli bir değişim geçirmiştir. Ancak daha önce yoksulluk ve erkeğe ekonomik anlamda bağımlı olma gibi sorunlarla boğuşan kadın için iş hayatına başladıktan sonra farklı mağduriyetler söz konusu olmuştur. Nitekim kadınların iş gücüne katılmaları, toplumdaki cinsiyete dayalı iş bölümünün etkisini azaltmamış; kadının ev içi işleri ve çocuk bakımı gibi yükümlülükleri de yerine getirmesi beklenmiştir. Böylece hem iş hayatında hem de evde aktif

bir şekilde rollerini yerine getirmesi beklenen kadın için, farklı görünümde bir mağduriyet geçerli olmuştur (Rowbotham, 2000, s.20). Dolayısıyla ataerkil sistemin kadına yaptığı sınırlandırmalar ile modern çağın kadını mecbur bıraktığı yaşam koşulları bir araya gelerek kadının toplumdaki konumuna ilişkin sorunu katlamaktadır.

Kadının çalışması fikri kabul görmekle birlikte, toplumda kadına atfedilen görevlerin paylaşılması geleneksel toplumlarda pek fazla kabul görmemiş ve erkek, ev içi işleri kadınla paylaşma konusunda isteksiz davranmıştır. Kadının çalışarak aile ekonomisine ilişkin görevleri paylaşması, aynı oranda ev içi işlerinin paylaşımını sağlamamıştır. Çünkü kadınlığı ‘ev kadınlığı’ ve ‘annelik’ kavramlarıyla aynı çizgide tutan bu geleneksel anlayış, temelinde kadın-erkek eşitsizliğine ayna tutan önemli bir gösterge durumundadır. Nitekim aslında içinde kültürel ve toplumsal kodlar taşıyan kadına ilişkin bu tanım, biyolojik bir özellik olarak algılanmakta ve bu durum bizzat kadınların da kabullendiği bir gerçeğe dönüşmektedir. Böylece farklı rolleri üstlenerek bunları yerine getirmeye çalışan kadın, bu rollerin uyumsuzluğu nedeniyle bir çatışma yaşamaktadır (Çarıkçı ve Avşar, 2005, s.67). Çalışan kadın, anne ve eş rollerini yerine getirmek için çabalarırken büyük bir zaman baskısı yaşamakta ve böylece bir gerilime sürüklenmektedir (Dursun ve İştar, 2014, s.128).

Dünyanın birçok ülkesinde, ekonomik özgürlüğe sahip olan kadınların aynı zamanda ev işlerinden sorumlu olması söz konusu olmaktadır. Böylece kadına iki ayrı sorumluluk yükleme durumu ortaya çıkmakta ve bu durumda kadın aşırı yükümlülükler üstlenmiş bir birey olarak tükenmişlik sendromuna yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle Akın, kadının çalışması sonucu farklı mağduriyetler içerisine girdiğini dile getirerek “sömürünün katmerlendiğini” ve erkeğin eski düzeninin devam ettiğini ifade etmiştir (1996, s.68). *Ayşe Anasını Göremez* isimli şiirde ise bu görüşünü şu şekilde yansıtmıştır:

*Dilber
Kanter
Eve döner
Durmadan oturmadan
Aman boyacı Hasan, şimdi boyacı Hasan
Aşını sofrasını (2016a, s.89)*

Akın'ın kadın izlekli şiirlerinde, kadınların korkularına geniş yer vermesi dikkat çekmektedir. “Tüm kadın tüm utanç tüm korku” dizesinde kadını korkuyla bütünleştiren Akın, kadının yaşamında korkunun belirleyici etkisini vurgulamaya çalışmıştır. Kadınlar, sözü edilen nedenlerden dolayı erkeklerden ve toplumsal baskıdan korku duyarak kendilerine verilen rolü kabullenmekte ve ses çıkarmamaktadırlar. Bu korku sebebiyle ürkek, suçlu ve içe kapanık bir kişiliğe bürünen kadın, yaşamını bu duygularla sürdürmektedir. *Korkak Kadınlar Şiiri* adlı şiirde Akın bu korkuyu şöyle ifade etmiştir:

*saati sormadan korkuları vardır
yitirmek tek yığı⁹
sevdikleri sevmedikleri de olmuşsa zamanla
şakırlar sevdiklerini de
ötekini nevroza dönüştürüp saklarlar (2016b, s.102)*

Kadının korkularına temel oluşturan sebeplerin başında erkek tarafından fiziksel şiddete uğrama gelmektedir. Nitekim şiddet, kişinin hayatında korkunun egemen olmasına yol açmakta ve derin fiziksel ve psikolojik sorunlara yol açmaktadır. Bu özelliğinden dolayı şiddet, 1996 yılında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından bir halk sağlığı sorunu olarak ifade edilmiştir (Tatlılıoğlu, 2015, s.200). Kadına şiddet, özel hayatın içerisinde gerçekleşmekle beraber toplumun kadına olan bakışını yansıtmayı ve yaygınlığı bakımından önemli bir toplumsal sorun olagelmıştır. Türkiye ve Irak gibi gelişmekte olan ülkelerde şiddete uğrayan kadınların oranı %20-50

⁹ Belirli nesnelere ya da durumlar karşısında duyulan olağandışı güçlü korku.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=347119

iken bu oranın gelişmiş ülkelerde daha düşük olduğu belirlenmiştir (Tatlılıoğlu, 2015, s.195). Bu oranlar her ne kadar ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de kadına yönelik şiddet temelde tüm toplumları içine alan evrensel bir sorun niteliğindedir.

Kadının sosyal hayatta erkek karşısındaki eşitsiz durumunun en görünür alanlarından biri de toplumdaki kadına şiddet olgusudur. Şiddet, cinsiyet ayrımcılığının ötesinde temel insan haklarının ihlali olması nedeniyle büyük bir önem arz etmektedir. Şiddet farklı şekillerde uygulanmakla beraber fiziksel güç bakımından ikincil konumda olan kadını hedef alan fiziksel şiddet bu türlerin başında gelmektedir. Bu toplumsal sorun, çok eski tarihlere gitmekle birlikte modern çağda bireyin özgürlüklerinin öncelik kazanmasıyla dikkat çekici bir görünürlüğe sahip olmuştur. Ancak insan özgürlüklerinin geniş bir zeminde incelendiği modern çağda kadına şiddet oranının azalmaması düşündürücüdür. 1980 yılından sonraki dönemde bireyin sahip olduğu özgürlüklerin artması ondaki “ben” duygusunun kuvvetlenmesine yol açmıştır. Bu dönemde bencil tarafını sivrilten bireyin, aile içerisindeki çatışmalara girmekte tereddüt göstermemesi aile içi şiddeti arttırmaktadır. Toplumun en küçük birimi olan ailede başlayıp şiddetin en geniş biçimi olan savaşa kadar uzanan bu çatışma zemininin, özgürlüklerin hâkim olduğu bir çağda oluşması insanoğlunun çelişkilerinden biridir (Arıkoğlu, 2016, s.3).

Erkeğin özel mülkiyeti elinde bulundurması, onda, kadın bedenini de bir malı gibi görme inancının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlayışın bir sonucu olarak; erkeğin kadın bedenine fiziksel şiddet uygulama hakkını kendinde bulması şaşırtıcı görünmemektedir (Arıkoğlu, 2016, s.3). Erkek, fiziksel şiddeti otoritesini sağlama aracı olarak kullanmaktadır. Erkeğin, sözünün geçmediği durumlarda baskın konumunu korumak için bu yola başvurması kadına şiddetin devamlılık göstermesine ve bunun yaygın bir sosyolojik kavrama dönüşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla şiddet otoriteye koşut olarak ilerlemektedir.

Kadınların bir kısmı korku duyduklarından dolayı; bir kısmı ise bu konunun bir aile mahremiyeti olduğunu düşündüklerinden dolayı gördükleri

şiddeti saklamasına rağmen bu konunun ileri boyutlara ulaştığı açıktır. Gülten Akın, *Dedem Öldüğünde* isimli şiirinde kadının gördüğü fiziksel şiddeti kendi hayatından örneklendirerek toplumun kadına olan bakışını sorgulamıştır:

*Annem incecik bedenine
Deli vuruşlar indiğinde
Ağzından çıkan sözcükler şunlardı
“Bağırma, duymasın kimse”
Beni eğitmek içinse
Elini kullanmadı birileri, hayır
Buna teşekkür mü etmeliyim
Bir var ki alttan almalıymışım onlara göre
Bana yöneltilene karşılık
Bir aşağıda olmalıymış sözlerim (2016b, s.37)*

el-Melâike ile Akın birer kadın şair olarak içinde yaşadıkları toplumun kadın sorunlarına hem yaşadıkları hem gözlemledikleri üzerinden şiirlerinde geniş vermişlerdir. Bu şiirlerde, her iki şairin de kadınların mağduriyetine yol açtıkları için karşı cinsleri olan erkeğe ve toplumsal düzene karşı duydukları öfke yer yer fark edilmektedir. Şiirlerinde hem toplumun kadına ilişkin yanlış algılarını düzeltmek hem de hemcinslerini bilinçlendirme çabası hissedilmektedir.

el-Melâike'nin şiirlerinde kadın sorunlarını ele alma biçimi genel ve yüzeysel olma gibi özelliklerle dikkat çekmektedir. Nitekim el-Melâike'nin kadın konusuna olan yaklaşımı daha çok düşünsel planda olup bu sorunun çözümüne yönelik olarak çeşitli konferanslar verme ve düz yazı kaleme alma yoluyla kadınları bilinçlendirmeye çalışmıştır (Ersöz, 2017). Bu nedenle şiirlerinde kadınların yaşamına ilişkin ayrıntı vermekten uzak durmuştur. Akın ise kadınların sosyal yaşamlarındaki birçok farklı durumunu ayrıntılı olarak ele almayı tercih etmiştir. O da el-Melâike gibi kadınlara dönük konferans verme ve düz yazı kaleme alma gibi yollara başvurmakla birlikte şiiri bundan ayrı tutmamıştır.

el-Melâike'nin kadın izlekli şiirlerinde çeşitlilik bulunmayıp toplumdaki kadın algısının onu ölüme götürecektir bir boyutta olmasını ele alarak töre cinayeti üzerinden bu konuyu sorgulamıştır. Dolayısıyla el-

Melâike, kadının günlük hayatında karşılaştığı sıkıntılar ile onun ölümüne sebep olacak durumların tamamının temelde toplumsal cinsiyet rollerine dayandığını ima ederek tek bir konuda kadının genel durumunu özetlemiştir. Kadınların yaşamlarındaki çeşitli durumlarına şiirlerinde yer veren Akın, Doğu toplumlarının önemli bir konusu olan töre cinayetlerine değinmemiştir. Birçok ilde halka yakın bir ilişki içinde bulunup onların sorunlarını gözleme imkânına sahip olan Akın'ın, bu cinayetlerin yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşamamış olması bu sorunu şiirine yansıtmayı göz ardı etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

el-Melâike, kadın izlekli şiirlerinde romantik edebi eğilimini devam ettirirken Akın şiirlerinde sosyolojik tahliller ortaya koyarak daha aktif bir rol üstlenmiştir. Edebi metinlerde oluşturulmak istenen etkiye göre değişen anlatma biçimleri (Aktaş Ş. 2009, s.199) arasında kadın konusunda Akın'ın anlatma-nakletme yöntemini tercih ettiği göze çarpmaktadır. Şair, konunun gerçekliğini vurgulamak adına kadınların sıkıntılarında bahsederken bu yöntemi kullanmış ve diğer temalarda olduğu gibi kadın konusunda da özel kişi ve yer isimleri ile halk arasında bilinen ifadeleri kullanmaya özen göstermiştir.

el-Melâike ile Akın'ın kadın temalı şiirlerinde göze çarpan önemli farklardan biri ise kadının toplumdaki yerine ilişkin yapılan eleştirilerin açıklığıdır. el-Melâike, eleştirilerini üstü kapalı ifade etmeyi tercih ederken; Akın'ın eleştirileri daha açık bir anlam taşımaktadır. Bu farklılığın, kadının ülkeye göre değişiklik gösteren konumuyla alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim kadının toplumdaki konumu ile ilgili Türkiye ve Irak'ta büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. Her iki ülkede kadın hareketlerinin önemli tarihlerine göz atılacak olursa bu fark daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin; Türkiye'de 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun gereği kadınlara boşanma, velayet ve malları üzerinde tasarruf hakkı tanınarak toplumdaki eril yapıyı yumuşatacak önemli adımlar atılmışken Iraklı kadın bu haklardan mahrum bir şekilde yaşamını sürdürmektedir.

Türkiye’de kızlar için ilk ortaokul 1862 yılında açılırken Irak’ta kız mektebinin açılması 1899 yılını bulmuştur. Türkiye’de hukuk fakültesine kızların kayıt yaptırması ilk olarak 1921 yılında gerçekleştirilirken Irak’ta 1936 yılını beklemek gerekmiştir. Türkiye’nin ilk kadın dergisi olan *Terakki-i Muhadderat* 1869’da yayınlanırken; Irak’ın ilk kadın dergisi *Leyla* 1923’te yayınlanmaya başlamıştır. Türkiye’deki ilk kadın derneği olarak bilinen *Cemiyet-i İmdadiye* 1908’de kurulurken; Irak’taki ilk kadın derneği *Nâdî en-Nahda en-Nisaîyye* (Kadın Uyanışı Derneği) 1923’te kurulmuştur. Buna ek olarak; kadın haklarına ilişkin bir farkındalık oluşturmak ve hak ihlallerini ortadan kaldırmak amacıyla her yıl 8 Mart tarihinde kutlanan Dünya Kadınlar Günü Türkiye’de ilk olarak 1921 yılında kutlanmaya başlanmıştır. Sıkıyönetimin olduğu yıllarda (1980-1984) bu kutlamalar askıya alınmış, 1984 yılından beri her yıl düzenli olarak kutlanmıştır (Özmen, 2015, s.36-37). Birleşmiş Milletler tarafından 1977 yılında uluslararası bir gün olan tanımlanan Dünya Kadınlar Günü’nün Irak’ta ilk olarak kutlanmaya başlanması ise ancak 2004 yılında gerçekleşmiştir.

Kadınların sosyal alanlarda sahip oldukları hakların gösterdiği farklılık siyaset alanında da ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye’de kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını almaları 1934 yılında gerçekleşmişken, Iraklı kadınların bu hakka sahip olmaları ancak 1980 yılında mümkün olabilmiştir. Sözü edilen gelişmelere ilişkin iki ülke arasındaki tarih farklarının bu kadar çok olması, Türkiye ve Irak’taki kadının konumuyla ilgili fikir veren ve Akın’ın eleştirilerdeki açıklığı ile el-Melâike’nin kapalı ifadelerini açıklamaya yardımcı olan önemli bir sosyal gerçekliktir.

3.2. YOKSULLUK

İnsanlık tarihinden beri var olan yoksulluk sorunu, sanayi devriminin ortaya çıkmasından sonra daha keskin hatlarla belirgin bir hal almış ve sosyolojik bir boyut kazanmıştır. Yoksulluk her ne kadar az gelişmiş ülkelerin en önemli sorunu gibi görünse de son yıllarda gelişmiş ülkeleri de ilgilendirmeye başlayan bir soruna dönüşmüştür. Özellikle geri kalmış üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan insanlar, açlık ve yoksulluktan kaçıp daha iyi bir gelecek için, refah seviyesi yüksek olan Avrupa ülkeleri ve Amerika gibi yerlere tüm engellere rağmen kaçak yollarla girmeye çalışmışlardır. Gittikleri ülkelerde sosyal alanlarda pek çok sıkıntıyla karşılaşan bu insanlar, aynı şekilde buldukları ülke için de kültürel, ekonomi ve güvenlik açısından bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu nedenle dünyanın herhangi bir yerinde açlık çeken insanların sorunu, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin sorununun bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla yoksulluk sorunu, oluşturduğu geniş çaplı etkiler nedeniyle belirli ülkelere özgü olmaktan çıkıp uluslararası bir boyut kazanmıştır.

İçinde bulunduğumuz çağda, birçok teknolojik gelişmelerle insan hayatını ciddi ölçüde kolaylaştırma ve mutluluk sağlama konusunda önemli adımlar atılmışken; diğer taraftan söz konusu teknolojik gelişmeleri kullanmak bir yana günlük temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşayan yoksul insanların sayısında artış görülmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık beşte birinin yoksul olduğunu ortaya çıkaran veriler, yoksulluk sorunun boyutuna ilişkin önemli bir fikir vermektedir (Kule, 2005, s.260).

Gelir düzeyindeki düşüklükten hareketle tanımı yapılmaya çalışılan yoksulluk kavramı, sanayi devriminden sonra kitlesel bir boyut kazanarak ekonomik bir mesele olmak dışında başka özelliklere de sahip olabileceğine dair yeni boyutlar kazanmıştır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk; bazı temel tüketim maddelerinden yoksunluk olarak değil, bunlara ulaşabilme özgürlüğünden yoksun olma şeklinde ifade edildiğinde, bu sorun, kişisel durumun yanı sıra sosyal ve siyasi etkenleri de devreye koymayı gerekli

kılmaktadır (Metin, 2014). Dolayısıyla geliri merkeze alan yaklaşım, yerini insana bırakarak konuya farklı açılardan bakmaya başlamıştır.

Yoksulluk, kendisini ortaya çıkaran sebeplerin karmaşasının yanı sıra sonuç itibariyle de çeşitliliğe sahiptir. Nitekim yoksulluk; süregelen hastalıklar, eğitim seviyesindeki düşüklük ve erken ölüm gibi olumsuz yaşam standartlarında yansıma bulabilirken, öz saygının kazanılması, toplumda aktif bir şekilde yer alma, toplumda utanç duymadan yaşama gibi birçok önemli sosyolojik ve psikolojik konularda da belirleyici olan kapsamlı bir olgudur (Metin, 2014, s.6318). Bu nedenle yoksulluk; bir metaya sahip olma veya olmama şeklinde açıklanmanın çok daha ötesinde karmaşık bir sorundur.

Bahsi geçen nedenlerden dolayı; edebiyat sosyolojisinin de önemli temalarından biri olan yoksulluk, halkın sorunlarına duyarlık gösteren el-Melâike ile Akın'ın şiirlerinde geniş yer tutmuştur. Yaşadıkları dönem itibariyle buldukların ülkenin ciddi ekonomik sıkıntılar içinde olması ve halkın bu sıkıntıyı uzun süreli ve ileri boyutlarda yaşaması bu temanın şiirlerinde işleme yoğunluğunu doğal olarak arttırmıştır.

Yoksulluk insanlık tarihinden beri var olan bir sorun olmakla birlikte bazı ülkelerin belirli dönemlerinde bu sorun ileri bir boyuta ulaşabilmektedir. 1980 yılında İran ile Irak arasında baş gösteren savaşın sekiz yıl sürmesi Irak'ı iflasın eşiğine getirmişti. Ülke ekonomisinin büyük bir çöküş yaşamasında bu savaşın büyük bir etkisi olmuştur. Nitekim yürütülen projelerin büyük bir kısmı savaşın başlamasıyla askıya alınmış; böylece Irak'ın mevcut bütçesinde ciddi bir erime meydana gelmiştir. İran Savaşı'nın ülke ekonomisinde açtığı boşluğu kapatılmak adına ülke yönetimi bazı arayışlara girmiştir. Borçlu olduğu Kuveyt'ten bu borçların talebini isteyen Irak Hükümeti, olumsuz yanıt alınca Kuveyt'in Osmanlı Dönemi'nde Irak toprakları içerisinde bulunduğunu gerekçe göstererek bu ülkeye savaş açmıştır. Bölgedeki diğer petrol ülkeleri Kuveyt'in işgalini kendileri için büyük bir tehdit olarak algılayıp Irak güçlerini Kuveyt'ten çıkarmak için güçlü bir ittifak oluşturmuşlardır. Bu nedenle işgalin üzerinden henüz dört gün geçmişken Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak'a bir ekonomik ambargo kararı almıştır. Bu karar karşısında geri adım atmayan Irak

Hükümeti işgali sürdürünce, Uluslararası Koalisyon Güçleri silahlı güç kullanarak Irak Ordusu'nu Kuveyt'ten çıkarmıştır (İHH, 2015, s.5).

Irak yönetiminin ülke ekonomisini düzeltmek adına attığı adımlar, mevcut durumun daha da kötüleşmesine yol açacak sonuçlar doğurmuştur. İran Savaşı'nın olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik düşünceler Körfez Savaşı ile beraberinde ekonomik ambargoyu da getirerek ülke ekonomisini çıkmaza sürüklemiştir. Bu süreçte Irak Hükümeti'nin yürüttüğü politikanın, uzlaşmacı bir tutumdan uzak oluşu uluslararası arenada yalnız kalmasına neden olmuştur. Ülke yönetiminin hatalı bir siyaset takip etmesi sonucu oluşan ekonomik gerileme Irak'ın çeşitli bölgelerinde isyan çıkmasına neden olmuştur. İç isyanlar ve bunlara karşı gösterilen baskılarla ülke istikrarı büyük zarar görmüştür. Dolayısıyla yürütülen yanlış politikaların en ağır bedelini Irak halkı ödemiş ve 1990 sonrası dönemde, ülke dörtte üçe varacak şekilde büyük bir fakirliğe sürüklenmiştir (İHH, 2015, s.12). Dünya Gıda Örgütü'nün 2003 tarihli araştırma sonuçları Irak halkının yaşadığı yoksulluğun boyutunu göstermesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim bu araştırmanın sonuçlarına göre; Iraklı ailelerin %11'i aşırı yoksulluk, %43'ü yoksullukla karşı karşıyadır (Necm, 2011, s.74).

el-Melâike, ülkesinin en önemli ve temel sorunu olarak fakirlik ve yoksulluğu görmektedir. Nitekim insanın onurlu bir yaşam sürebilmesi temel maddi imkânlarla sahip olmakla gerçekleşmektedir. Ekonomik gelişmenin olmadığı bir yerde; nitelikli bir sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. İnsanların siyasi, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılabilmesi, üretebilmesi ve değer yaratabilmesi sağlıklı olmasına, sağlıklı olması da iyi beslenebilmesine bağlıdır. Nâzik el-Melâike de yoksulluk sorununa geniş bir açıdan bakmış ve geçim sıkıntısıyla boğuşan birçok insan bulunuyorken önemli teknolojik gelişmelerin olduğu bir çağda yaşanılmasının bir anlamı olmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda; ülke kalkınmasının ön koşulu olarak, insanın fiziksel varlığını devam ettirebileceği yeterli beslenme imkânlarına sahip olmayı işaret etmiştir. Dolayısıyla bir ülkede veya bir toplumda insanların temel sorunu olan beslenme sorunu

çözülmediği sürece hiçbir meselenin çözüme kavuşturulamayacağı mesajını vermiştir:

هل فَخَارٌ وحوالنا عالمٌ
يملاهُ الجائعونَ والأشقياءُ؟

Övünecek yer var mı?

Etrafımızda aç ve mutsuz insanlarla dolu bir dünya varken

(1986, c. I, s.388)

el-Melâike yoksulluk sorununa birey ve toplum olmak üzere iki açıdan bakmıştır. Yoksulluk sorunu bulunan bir ülkede herhangi bir gelişimin söz konusu olmayacağını söylerken yoksul bireyin iç dünyasını da göz ardı etmemiştir. Dolayısıyla şair, yoksul ülkenin gelişim sorununa bakmakla kalmamış; bireyin yoksulluk yaşaması durumunda kişisel gelişimini gerçekleştiremeyeceğinin altını çizmiştir:

كيف يَرْقى الجِياغُ في عالمِ الرُّوحِ
وَهُم في جِبالةِ الجِسمِ أَسْرَى
.....
هُؤلاءِ الجِياغُ في عَزلةِ الجِرْمانِ
تَمْتَدُّ حَوْلَهُمْ أَسْوَارُ
لَفَّ أَرْواحَهُمْ جِبابٌ كَثِيفٌ
وَنَنْطَوْتُ في عُيونِهِمْ أَسْرارُ

Aç insanlar nasıl yükselir ruh dünyasında

Beden bağıyla tutsakken

.....

Bu aç insanlar yokluk içerisinde yalnız

Etraflarında duvarlar

İçlerinde koca bir örtü kaplı

Gözlerinde sırlar yüklü (1986, c. I, s.440-441)

el-Melâike'nin çoğunlukla açlık kavramıyla birlikte ele aldığı yoksulluk teması; söz konusu dönemde Irak'ta halkın büyük bir kısmını içine alan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere insanoğlunun tarih boyunca en büyük endişelerinden birini açlık sorunu oluşturmuş;

yoksulluk, sefalet ve ölümle birlikte açlık “mahşerin dört atlısı”ndan¹⁰ biri sıfatıyla anılır olmuştur. Nitekim insanın yaşamını sürdürebilmesi için açlığını gidermesi temel bir ihtiyaç olduğundan; yoksulluğun açlıkla belirginleşmesi anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla el-Melâike'nin sıkıntı içerisinde bulunan topluluklar arasında gördüğü gruplardan biri de açlık çekenlerdir. Şair, *Havâtır Mesâiyye* (Akşam Düşünceleri) isimli şiirinde açlık çeken insanlardan şu şekilde söz etmiştir:

وَأَبْصَرْتُ عِنْدَ ضِفَافِ الشَّقَاءِ
جُمُوعَ الْحَزَائِيِّ وَرَكْبَ الْجِيَاعِ
تَشَرَّدَهُمْ صَرَخَاتُ الْقَضَاءِ

*Sıkıntı ve meşakkat içinde olan insanlarda
Hüzünlü ve aç grupları gördüm
Kaderin çığılıkları dağıtmış onları (1986, c.I, s.569)*

Birçok farklı noktada yansıma bulabilen yoksulluğun en görünür taraflarından biri hastalıktır. Nitekim yoksulluk sağlık olanaklarından yoksunluğa yol açarken hastalık yoksulluğu derinleştirir (Erdoğan, 2011, s.61). el-Melâike, *er-Rîf* (Köyde) adlı şiirinde, yoksulluk-hastalık ilişkisine, yoksulluğun had safhası olan açlık üzerinden dikkat çekmiştir:

يَا دِيَارَا سَكَّانَهَا الْجُوعَ وَالْحَمَى
خَوَاءً مِنَ النَّدَى وَالْحَنَانِ

*Ey fakirlik ve hastalığın kol gezdiği diyar!
Bereketten ve sevgiden yoksun (1986, c.I, s.443)*

Yoksulluk beden üzerinde hastalık gibi geçici bir etkiyle kendini göstermekle beraber; yoksul bir yaşam süren insanlarda kalıcı fiziksel özellikler de bulunmaktadır. Yoksulluğun cisimleştiği bir alan olarak beden, üzerine kazınan yoksulluğu farklı biçimlerde taşımaktadır. el-Melâike; fakir

¹⁰ Hristiyanlıkta, Kıyamet alameti olarak ortaya çıkacağına inanılan dört atlıdan birinin açlığı simgelediğine inanılmaktadır.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mah%C5%9Ferin_D%C3%B6rt_Atl%C4%B1s%C4%B1

bir mahalleyi betimlerken, yoksulluğun fiziksel duruş üzerindeki yansımaları mahallenin kedisi üzerinden dile getirmektedir:

قَطُّ جَائِعٍ لَمْ تَبْقَ مِنْهُ سِوَى عِظَامٍ

Kemiklerden başka bir şeyi kalmayan aç bir kedi (1986, c.II, s.274)

Yoksulluğu ortaya çıkaran temel sebeplerden biri de savaşlardır. Irak, savaş ve yoksulluk ilişkisinin en bariz görüldüğü ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 yılında Irak ile İran arasında başlayıp sekiz yıl süren savaş, Irak'ın ekonomik çöküşünün başlangıcını temsil etmektedir. Savaşın uzun sürmesi maliyeti arttırmış ve bu süreçte Irak, Körfez ülkelerine yüklü miktarda borçlanmıştır. Ülkede yürütülen projeler savaşın başlamasıyla durmuş ve Irak'ın mevcut bütçe ve rezervlerinde ciddi bir azalma oluşmuştur. Savaş bittiğinde iflasın eşiğine gelen Irak; Suudi Arabistan ve Kuveyt'ten borçlarının iptalini talep etmiştir. Bu talebin reddedilmesi üzerine Irak, Kuveyt'in Osmanlı döneminde Irak sınırları içerisinde olduğunu ileri sürerek 1990 yılında Kuveyt'e savaş açmıştır. Bu durum, Irak'ın borçlu olduğu diğer ülkeleri de rahatsız etmiş ve bu işgale karşı bir koalisyon oluşturulmuştur. Bunun sonucu olarak Irak, Birleşmiş Milletler tarafından ciddi bir ekonomik ambargo yaptırımıyla karşı karşıya kalmıştır. Kuveyt'ten çekilme konusunda direnen Irak hükümeti, Uluslararası Koalisyon Güçlerinin hava ve kara saldırılarıyla karşılaşmış ve ülkedeki tahribat ileri boyutlara ulaşmıştır (İHH, 2015, s.4-5). Ayrıca bu ambargo kapsamında Irak'ın gıda ithalatına engel konulması, ülkedeki açlık sorununu tırmandırmıştır (Saçaklıoğlu, 2005, s.65). Şair, savaşın Irak halkına yaşattığı sıkıntıları dile getirirken; onların verdikleri yaşam mücadelesinde yalnız kaldıklarının altını çizmiştir. Dolayısıyla ambargoyla yönetimi cezalandırmaya çalışan dünya ülkelerinin, masum insanların yaşadıkları sıkıntılardan habersiz olduğuna dikkat çekerek aslında bu ambargo kararının yanlışlığına vurgu yapmıştır:

وَجِياعٌ فِي ظِلْمَةِ الْأَكْوَاخِ لَمْ
تَدْرُ بِأَحْزَانِهِمْ عَيْونُ الصَّبَّاحِ
لَيْسَ يَدْرِي الْقَمْرِيُّ لَا لَيْسَ يَدْرِي
مَا وَرَاءَ الْأَكْوَاخِ مِنْ جِرْمَانِ

*Kulübenin karanlığında aç insanlar
Bilmez onların hüznlerini sabahın ışıkları
Bilmez kumru, hayır bilmez
Kulübenin ardındaki yokluğu
(1986, c.I, s.442-443,)*

İran Savaşı ile Körfez Savaşı'nı art arda yaşayan Irak için bundan sonraki dönemde, istihdam ve gelirlerde önemli bir gerileme görülürken; başta besin maddeleri olmak üzere temel ihtiyaçların fiyatlarında on beş-yirmi katlık bir artış meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra; savaş sırasında su ve kanalizasyon şebekelerinin hasara uğraması bu hizmetlerin büyük ölçüde aksamasına neden olmuştur. Böylece başta bebekler olmak üzere birçok insanın ölüm sebebinin kötü beslenme ve temiz su yetersizliğinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır (Can Y. 2017, s.1114-1115).

Savaş ve ambargolar öncesinde Irak'ın ortalama yıllık geliri doksan milyar dolar civarında iken sonrasında bu rakam yirmi beş milyara gerilemiştir. Ülke bütçesinin uzun yıllar savaşa tahsis edilmesi ile mevcut kaynakların savaşlar nedeniyle zarar görmesi ülkenin dörtte üçe varan bir fakirleşmeye ulaşmasına yol açmıştır (İHH, 2015, s.11). Savaşın yol açtığı yıkıcı ve kalıcı etkilerin ülkeye hâkim olan havasını gözlemleyen şair, *el-Harbu'l- 'Âlemiyyetu's-Sâniye* (İkinci Dünya Savaşı) isimli şiirinde, etrafında açlık ve fakirlikten başka bir şey görmediğini ifade etmiştir:

ضَاعَ الْخَيَالُ وَالْحُلْمُ الْفَاتِنُ
ضَاعَ الْجَمَالُ ضَاعَ الرِّخَاءُ
لَيْسَ إِلَّا دُنْيَا مِنَ الْجُوعِ وَالْفَقْرِ
عَلَيْهَا يُعَدَّبُ الْأَبْرِيَاءُ

*Kayboldu hayaller ve büyüleyici rüyalar
Kayboldu bolluk ve bereket!
Sadece açlık ve fakirlikten oluşan bir dünya
Üzerinde masumlara eziyet edilen (1986, c.I, s.47)*

Dünyanın en önemli sorunlarından biri olmaya devam eden yoksulluk, kentsel ve kırsal yönleriyle ele alınması durumunda, kırsal alanlarda yoksulluğun daha ileri boyutta yaşandığı gözlenmiştir (Karsan ve Karlı, 2016,

s.169). Araştırmalar, dünyanın en yoksul insanların %70'inin kırsal alanlarda yaşadığını ortaya koymuştur (IFAD, 2018). Birçok savaşa sahne olan Irak'ta, ekonomik gerileme ve siyasi istikrarsızlık gibi sorunların bulunması özellikle kırsal kesimde yaşayan insanları etkilemiş ve onların yoksulluğu daha derinden yaşamalarına neden olmuştur. Kırsalda aşırı yoksullukla mücadele eden insanların oranı %55'e ulaşmaktadır (Necm, 2011, s.74). Bu nedenle el-Melâike'nin yoksulluğu kırsal kesim insanı üzerinden ele alması anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla; şairin yoksulluk temalı şiirlerinde kırsal yoksulluk özel bir yer tutmakta ve şairin yakınması ve üzüntüsü güçlü bir şekilde kendini hissettirmektedir:

حَبِيبَتِهَا الْقَرْيَ وَدُجَاهَا الْحَزِينِ
إِنَّ فِي أَرْضِهَا بَشَرًا جَائِعِينَ
لَمْ تَجِدْ عِنْدَهُمْ غَيْرَ دَمْعٍ سَخِينِ

*zd onu köyler ve hazin karanlığı
Topraklarında a insanlar vardır
Onlarda kanlı gözyaşından başka bir Şey bulamazsın
(1986, c. I, s.446)*

Yapılan araştırmalara göre; dünya genelinde yaklaşık yedi insandan biri açlık sorunu yaşamaktadır. Dünyada her yıl on bir milyon kişinin açlık veya yetersiz beslenme sebebiyle ldğu tahmin edilmektedir. Açlık sorunu yaşayan grup içerisindeki insanların %80'ini ise gelişmekte olan ülkelerin kırsal yörelerinde yaşayanlar oluşturmaktadır (Ekşi, 2012, s.40). Açlık ve yoksulluk sorunu diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Irak'ta da daha çok kırsal yörelerde gözlemlenen bir problemdir. Bu nedenle el-Melâike, ülkesinin kırsal kesiminde yaşayan insanların açlık sorununa şiirlerinde sıklıkla değinmiştir. şairin şiirlerine genel olarak hâkim olan sakin hava; bir çiftçinin açlıktan öldüğünü anlattığı *el-Ķařr ve 'l-Kh* (Köşk ve Kulübe) isimli şiirinde dağılmakta ve şairin sesinin yükseldiği görülmektedir:

كَيْفَ هَذَا يَا رَبِّ؟ رَفَقًا بِنَا رَفَقًا
فَقَدْ غَصَّتِ الْكُؤُوسُ دُمُوعًا
وَطَعَّتْ فِي الْفِضَاءِ أَهَانُنَا الْحَيْرَى
تُعَنِّي رَجَائُنَا الْمَصْرُوعَا

*Nasıl olur Allah'ım? Merhamet et bize, merhamet
Gözyaşımız sel oldu
Şaşkın feryatlarımız kâinatı kapladı
Virane umutlarımızı murıldanıyor (1986, c.I, s.160)*

Nâzik el-Melâike, kırsal kesimlerde yaşayan fakirlerin sorunlarını ele alırken daha iyi bir yaşam ümidiyle şehre gelen ve burada büyük gettolaşmayı meydana getiren insanların yaşadıkları dramı da dile getirmiştir. Bilindiği gibi şehre göç eden insanlar, maddi sıkıntılardan dolayı şehrin dış kesimlerinde, boş bulduğu yere barınabileceği bir kulübe veya toprak bir ev inşa etmiştir. Bu gecekondu, denetimden uzak olduğu gibi belediyeçilik hizmetlerinden de tamamen yoksundur. Arabaların giremeyeceği şekilde çıkmaz sokaklarla örülmüş, gelişi güzel yerlerde yükselen ve alt yapısı olmayan toprak yığınlarından ibarettir. Şehirlerdeki bu sıradan yapılaşmanın bedelini insanların bazen canlarıyla ödedikleri görülmektedir. Nitekim 1954 yılında Bağdat'ta meydana gelen sel felaketinde çok sayıda can ve mal kaybı yaşanmıştı. Bunun bedelini de daha önce herhangi bir önlem almayan devlet yetkilileri değil de çaresiz ve yoksul olan Iraklı insanlar ödemiştir. Nâzik el-Melâike bu olayı şiirlerine konu ederken kırsalda yoksulluk yaşayan insanların kente geldikleri zaman da yine farklı sıkıntılarla karşılaştıklarını dile getirmiştir:

وَتَرَى بِالْخِيَالِ مَا حَلَّ بِالْفَرْيَةِ
وَالْبَائِسِينَ مِنْ وَيَلَاتِ
فَجَاءَتْهُمْ ، تَحْتَ الدُّجَى ، لَجَّةُ الْمَوْجِ
فَبَاتُوا صَرَعى الْقَضَاءِ الْعَاتِي
وَمَضُوا يَضْرِبُونَ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ
وَمَا مِنْ مَنْجَى مِنَ الْمَأْسَاءِ

*Hayalde görebilirsin bunu ancak
Köyün ve yoksulların başına gelenleri
Karanlığın ortasında aniden çıkıverdi önlerine dalgalar
Yenik düştüler zalim kadere
Yardım için sağa sola koşuştular zifiri karanlıkta
Bulamadılar kendilerini kurtaracak kişileri (1986, c.I, s.647)*

Irak yönetiminin o dönemdeki baskısı nedeniyle el-Melâike, yönetim ve sistemi genelde üstü kapalı eleştirmeyi tercih etmektedir. Nitekim bu şiirin son dizesinde “Yenik düştüler zalim kadere” derken aslında yönetimi alaycı bir üslupla eleştirmektedir. Zira şair yoksul ve çaresiz insanların doğal bir afet karşısında yaralanmalarının, canlarını ve mallarını yitirmelerinin kadere bağlanacak bir durum olmadığı kanaatini taşımaktadır. Ona göre bu durum, yönetimin tedbirsiz ve sorumsuz davranmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle şair; son dizede bu felaketi yaşayan insanların yardım isteklerine cevap veremeyen yöneticilerin acizliklerine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla halkın yaşadığı yoksulluğun aslında onların kaderi olmadığını altını çizmekte ve bu sorunu çözemeyen sorumluları suçlamaktadır. el-Melâike; halkın yaşam koşullarını iyileştirme konusunda her zaman umut dağıtan dönemin siyasî yöneticilerinin dürüst davranmayarak, mevcut sorunların çözümünde halkın beklentilerine karşılık vermediklerini ve onları oyalayıp kandırdıklarını dolaylı bir anlatımla ifade etmeye çalışmıştır:

هل تَعَلَّيْتُمْ عَلَى الْفَقْرِ وَالْأَحْزَانِ
وَالسُّقْمِ أَيُّهَا الْوَاهِمُونَ

*Yoksulluğun, üzüntülerin ve hastalığın üstesinden geldiniz mi
Ey evham sahipleri! (1986, c.I, s.59)*

Yoksul insanların hayatlarından bahsederken el-Melâike'nin detaylı bir anlatım tercih ettiği görülmektedir. Şair; Irak sokaklarına hâkim olan fakirliği gözler önüne sererken, diğer toplumsal izlekli şiirlerine nazaran daha ayrıntılı bir anlatım ön plana çıkmaktadır. Yoksulluğun boyutunun sadece insanlarla sınırlı kalmadığını; hayvanları ve sokakları dahi vurduğunu ifade ederek gerçekçi bir bakış açısıyla okuyucuya bir kesit vermiştir:

وَاللَّيْلُ أَسْلَمَ نَفْسَهُ دُونَ اهْتِمَامٍ ، لِلصَّبَّاحِ
وَأَتَى الضِّيَاءُ بِصَوْتِ بَائِعَةِ الْحَلِيبِ وَالصِّيَامِ
بِمُؤَاءٍ قَطِّ جَانِعٍ لَمْ تَبْقَ مِنْهُ سِوَى عِظَامِ
بِمُشَاوَرَةِ الْبَائِعِينَ ، وَبِالْمَرَارَةِ وَالْكَفَّاحِ
بِتَرَاثِقِ الصِّيْبَانِ بِالْأَحْجَارِ فِي غُرْضِ الطَّرِيقِ

بِمَسَارِبِ الْمَاءِ الْمُلَوَّثِ فِي الْأَرْقَةِ ، بِالرِّيَّاحِ
تَلَهُو بِأَبْوَابِ السُّطُوحِ بِلَا رَفِيقٍ
فِي شِبْهِ نَسِيَانٍ عَمِيقٍ

*Gece kendini sabaha bıraktı kaygısızca
Bir oruç vaktinde sütçüün sesiyle
Bir kemik yığınınu dönmüş aç bir kedinin miyavlamasıyla
Esnafın kavgasıyla, acıyla, zorluklarla
Yol ortasındaki çocukların birbirlerine taş atmasıyla
Sokaklardaki lağım suların akmasıyla
Yoldaşsız olan teras kapılarında oyalanan rüzgârla
Derin bir unutkanlık içindeymiş gibi
Güneşin ışığı geldi (1986, c.I, s.273)*

el-Melâike, Irak'ta yaşanan siyasi çekişmelerin sonucu olarak ülkedeki açlık sorununun gittikçe kötüleşmesinden endişe duymaktadır. Bilindiği üzere Irak gerek yer alt gerekse yer üstü kaynaklara sahip bir ülkedir. Irak, en verimli petrol yatakları ile Fırat ve Dicle nehirlerinin içinden aktığı büyük verimli topraklarıyla bilinmektedir. Bütün bu zenginliğe rağmen ülkede açık ve sefaletin kol gezmesi bir şair ve bir vatandaş olarak Nâzık el-Melike'nin acı ve üzüntüsünü daha da derinleştirmiştir. el-Melâike, toplumdaki yoksulluğun daha fazla ilerlemeden durmasını isterken şiirine yüklediği vurgulu ses, bu sorunun boyutuna ilişkin önemli bir fikir vermektedir:

حسبُ هذه الأرض الكئيبة دمع
البائسين الجياع والأيتام

*Muhtaçların, açların ve yetimlerin gözyaşları
Bu topraklara artık yeter (1986, c.I, s.138)*

Irak'ın İran'la sekiz yıllık bir savaş yürütmesi, ardından Körfez Savaşı ve ambargo ile tanışan Irak halkı için bundan sonraki süreçte ülkenin toparlanması mümkün olmamıştır. İç savaşlar, mezhep çatışmaları ve son olarak 2003 yılında gerçekleşen Amerika'nın işgaliyle savaş yorgunu Irak için olumlu gelişmelerden bahsetmek zorlaşmıştır. Ülkedeki siyasi ve sosyal gelişmelerin olumsuz yönde ilerlemesi, yoksulluk sorununu aşma meselesini

sürekli sorgulayan el-Melâike'yi, bu konuda da ümitsiz ve karamsar bir tutum içerisine itmiştir:

يا سفيني ما عاد في القرية الحلوّة
مرسى لنا ففيمّ البقاء
ليس تحت الصّفصاف إلا بيوت الطّين
والسّم والطوى والبكاء
أقلعي أقلعي بنا قد سئنا
صَرَخات الجِيع في كلّ شِعْب
قد رأينا الدموع في كلّ عين
وشهدنا الشقاء في كلّ قلب
ما الذي يا سفينُ يُعْري بأن نَبقى إذن؟
ما الذي ترى يُبقينا؟
هل وجدنا طيف السعادة
هل في هذه الأرض فرحة تُغرينا؟

*Ey gemicğim! Kalmadı şirin köyde
Demir atacak bir liman bize. Öyleyse ne diye kalalım burada!
Hasırların altında kerpiç evler,
Hastalık, açlık ve hıçkırıklardan başka bir şey yok.
Demir al, demir al... Usandık artık
Her yerde aç insanların çıղlığından
Her gözde bir yaş görüyoruz,
Her kalpte de bir hüzn olduğuna tanıklık ediyoruz.
Öyleyse bizi burada tutan nedir?
Mutluluk hayalini bulabildik mi!
Bizleri cezbedecek bir sevinç var mıdır bu yerde! (1986, c.I, s.109)*

Yoksulluk, yol açtığı açlık ve hastalık gibi fiziksel sorunların yanı sıra toplum içerisinde dışlanmışlık ve ezilmişlik gibi boyutları da bulunan geniş çaplı bir sorundur. Diğer izleklere nazaran ölüm temalı şiirleri kaleme almadaki sıklığıyla bilinen el-Melâike; yoksul insanların toplumda değer görmeyişini, toplumun yoksul insanların ölümünden sonra sergilediğı tavırlar üzerinden açıklamayı tercih etmiştir:

ذهبت ولم يشحب لها حدّ ولم ترُجف شفاه
لم نسمع الأبواب قصّة موتها نرؤى ونرؤى
لم ترتفع أستار نافذة تسيل أسى وشجوا
لئتابع التابوت بالتحديق حتى لا تراه
إلا بقية هيكل في الدرب ترعشه الذكر

نَبَأُ تَعَنَّزَ فِي الدُّرُوبِ فَلَمْ يَجِدْ مَأْوَى صَدَاهُ
فَأَوَى إِلَى النَّسِيَانِ فِي بَعْضِ الْحَفْرِ
يَرْتِي كَابْتَهُ الْقَمْرُ

*Gitti...Ne bir benzi solan ne dudağı titreyen
Ölüim hikâyesine kulak vermedi kapılar
Perdeler arasından görünmedi üzgün bakış
Tabutun gidişini izlemek için
Kimse onu görmedi birkaç kişi dışında
Yollarda tökezleyen bir haberdi, yankı bulmadı
O da bazı çukurlarda hiçliğe sığındı
Kederli haberine ay ağlamakta (1986, c.II, s.273)*

Yoksulluk teması Gülten Akın'ın da şiirlerinde yoğunlukla geçen izleklerden biri olmuştur. Akın, *Sivas'dan Gelirik* adlı şiirinde, tanınmış Sivaslı ozanlardan örnekler vermek yoluyla yoksulluğun insanlık tarihinden beri var olan çok eski bir sorun olduğunu ve günümüzde de devam ettiğini belirterek bunun insanın başına gelebilecek en büyük sıkıntılardan biri olduğuna dikkat çekmiştir:

*Kocaman büyüğü aydınlığın ortasında
Bir kara leke yoksulluk
Bu nasıl bela
Bela ki bela
Ozan eden Ruhsati 'yi¹¹
Veysel 'i¹² kör eden
.....
Adlıları adsız koyan bela
Geldi çöktü yanar ocağımıza (2016a, s.71-72)*

İnsanların karşı karşıya kaldığı yoksulluğun açlık derecesine ulaştığına ve bunun birçok insanın temel sorunu olduğuna *Havada Kar Kokusu* isimli şiirinde Akın şöyle değinmiştir:

¹¹Asıl adı Mehmet olan Âşık Ruhsatî (1835-1911), ömrü fakirlikle geçmiş Sivaslı bir köy şairidir. <https://www.turkedebiyati.org/ruhsati.html>

¹²Âşık Veysel mahlasıyla bilinen Veysel Şatıroğlu (1894-1973), bir gözünü çiçek hastalığı nedeniyle diğer gözünü de bir kaza sonucu kaybeden ve Türkiye'de seferberliğin ilan edildiği yokluk yıllarında yaşayan Sivaslı bir şairdir.

<https://www.turkedebiyati.org/sairler/asikveysel.html>

*Denizlerden içerde
Ortalarda doğularda
Açlık kol geziyor
Varıp ocaklarda duruyor
Alime'nin oğlu eriyor
Hem vallaha hem billaha
Gözlerimin gözlerimin önünde
Gerze'den Cici Berber
Kepengini indirmeden yürüyor
Çıldırılmış ufalmış bir çocuk kadar kalmış (2016a, s.42)*

Aç insanların bulunduğu bir dünyada, teknolojik gelişmeler kaydetmenin bir anlam ifade etmediği düşüncesi, Akın'ın *Temeline* adlı şiirinde şu şekilde yer almıştır:

*Herhangi bir evde
Telli bebek için bir parça pirinç
Bir parça elma, bir yudumcuk çay
Yoksa,
Uzun yolların işçisi
Babanın kesesi yetmiyorsa
Batmıştır o ülke
Ölüm girmiştir temeline
.....
Uydu, ofset baskı, tüpte bebek
Nötron, üs, füze
Batmıştır o ülke
Ölüm girmiştir temeline. (2016a, s.94)*

Yoksulluğun ülke genelinde yaşanan bir sorun haline gelmesine sebep olan temel başlıklardan biri de savaşlardır. II. Dünya Savaşı'nın, bu savaşa girmeyen Türkiye üzerindeki en büyük etkisi ekonomik açıdan zarar görmesine yol açmasıydı. Savaşa girmeyerek fiziki tahribattan kendini koruyan Türkiye, ekonomik tahribatın önüne geçememiştir. Nitekim ekonomik abluka ve seferberlikle birlikte orduyu tedbir olarak sürekli savaşa hazır tutmak amacıyla savunmaya ayrılan bütçenin fazlalığı ülke ekonomisini büyük ölçüde sarsmıştı (Bülbül, 2006, s.44). Bu nedenle Akın'ın yoksulluk bağlamında kaleme aldığı şiirlerin bir kısmı, o dönemde savaş nedeniyle ciddi bir geçim sıkıntısı yaşayan halkın sorunlarını içermiştir. Savaşın yoksulluğa yol açan güçlü bir etken olduğunu şair *Küçük Kızın Türküsü* adlı şiirinde etkili bir biçimde ifade etmiştir:

*Başın dönerdi sabahları
Her atılan bomba bir parça
Yiyecek alır giderdi
İkinci Dünya Savaşı sırtından geçti
Unutacak mısın yüreğim (2017, s.155)*

Halkın büyük bir kısmı, dünya ülkeleri arasında yaşanan bu savaşın Türkiye'deki etkilerini maddi sıkıntılar yaşayarak görürken; öte yandan bu savaş nedeniyle zengin bir kesim meydana gelmişti. Savaş ortamında piyasaya ürün sunan büyük toprak sahibi çiftçiler ile bunları pazarlayan tüccarlar mal stoklama ve mevcut malları fahiş fiyatlarla satma yoluyla savaşın koşullarından en çok yararlanan gruplar olmuştu. Karaborsacılığın önünü açan bu durum, sözü geçen gruplarda sermaye birikimine yol açmıştı. Bu nedenle iki sınıf arasında ortaya çıkan gelir dengesizliği yoksulluk sorununu katlayan bir etken olarak belirliyordu. Dolayısıyla fakirlik temasının işlendiği şiirlerde, Akın bir karşılaştırmaya giderek halkın yoksulluğunu zenginlerin yaşantılarıyla birlikte anlatmayı tercih etmiş ve bu iki grup arasındaki yaşantı farkının uç noktalarda olduğuna *Yaz* şiirinde şöyle dikkat çekmiştir:

*Yedi yaşında kuraldır aç gitmek okula
Çürüyen buğdayların yanında, kürklerin ve pırlantaların yanında
Aç gitmek okula. Öğlen belki bir simit, bir portakalla (2017, s.118)*

Akın, savaş nedeniyle ülkede yaşanan yoksulluğun sorumlusu olarak dönemin yöneticilerini işaret etmiştir. Ülke savaşa girmediği halde halkı ekonomik sıkıntılardan uzak tutamadıkları ve savaş ortamından faydalanan zengin bir kesimin oluşmasına engel olamadıkları için şair dönemin yöneticilerini eleştirmiştir. Son derece düşük bir gelirle çalışan askerler ile uzun bir süre geçim sıkıntısı yaşayan halkın bu savaşın bedelini ağır bir şekilde ödemesi ve savaş zengini olan grubun lüks bir yaşam sürmesi söz konusuysa; şair yöneticilerin savaşa girmeme kararı alarak övünmelerinin anlamsız olduğuna vurguda bulunmuştur:

*Övündüler, savaş bizden uzakta
- Savaş bizden uzakta, bizim hünerimiz ve aklımızla
Öyleyse bir villa daha, bir kürk daha, bir Avrupa daha
Kara taşıtlarda bembeyaz besili kahkaha*

*Bir demek maydanoz, bir sepet yumurta bazan da
Aylık elli lira ve asker tayını¹³ doksan kuruş karşılığında
Kara kara kara
Ankara (2017, s.118-119)*

Yoksulluğun önde gelen sonuçlarından biri olan hastalık, Akın'ın şiirlerinde de çoğunlukla yoksullukla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla şair, hastalığın aslında bir kader değil; insanların yaşadıkları yoksulluğun temel bir sonucu olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak yoksulluk beden üzerinde hastalık gibi geçici bir etkiyle kendini göstermekle beraber yoksul bir yaşam süren insanlarda bu geçici etki kalıcı bir duruma dönüşmektedir. Akın, geçici olan hastalıkla onun kalıcı etkilerini peş peşe vererek yoksul insanların fiziksel duruşları ile yoksul yaşamları arasındaki ilişkiye aynı anda vurguda bulunmuştur. Buna ek olarak şair, yoksulluğun sadece beden üzerinde bir etkiye sahip olmakla kalmayıp insanların iç dünyasını da olumsuz olarak derinden etkilediğine dikkat çekmiş ve yoksul bir yaşam sürmenin birey üzerinde yol açtığı maddi ve manevi sonuçlara topyekûn değinerek yoksulluğu kapsayıcı bir bakışla ele almıştır:

*Sıska olmak, çirkin olmak, utanmak ayağından
-Ki sürer gider etkileri sonra-
Dişlerdeki hastalıkla, saçlardaki hastalıkla
Ellerde sırasız titreme ve çarpıntı
Ürkme utanmaktan utanmaktan
Şeker bulamama, top bulamama, bebek bulamama
Defter, kalem, kitap, günler süren ağlamalarla
-Ki her yalnızlıkta sürer gider etkileri sonra- (2017, s.118)*

Kırsal kesimde yaşayan insanların, kentte yaşam süren yoksul insanlara göre yoksulluğu daha derinden yaşadıklarına Akın'ın şiirlerinde de rastlanmaktadır. Şair, kırsalda yaşayan yoksul insanların yaz boyunca ne kadar çalışıp didinseler dahi kazandıklarının kış gelince geçimlerini sağlamaya yetmeyişini, çocuklarına ve hayvanlarına bakamayışlarını ve bu

¹³Tayın: Küçük asker ekmeği. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ca7289c84fd51.43988598

nedenle düştükleri umutsuzluğu *Havada Kar Kokusu* adlı Şiirinde Şöyle ifade etmiştir:

*Ne denli sündürse ne denli uzatsa
Bir yaz bir kış etmiyor
Şaşkın bebelere bakıyor
Hayvanlara bakıyor
Geçmişim diyor ben benden (2016a, s.43)*

Kırsalda yoksul bir yaşam süren insanlar, geçim sıkıntısından dolayı daha iyi bir yaşam umuduyla kente göç ettiğinde ise beklediklerini bulamamışlardır. Bilindiği üzere Sanayi Devrimi'nin dünya çapında meydana getirdiği etkiler sonucunda; kırsal alanlarda gelir azlığı ortaya çıkmış ve insanlar geçim kaygısıyla yeni iş olanakları bulabileceklerini düşündükleri kente yönelmişlerdir. Ancak kentlerin iş imkânları göç hızının altında kaldığı için kırsaldan göç eden bu insanların bir kısmı, daha iyi bir yaşam beklentisine ulaşamamışlardır. Dolayısıyla daha önce kırsalda yaşadıkları yoksulluk, kentsel yoksulluk adıyla isim değiştirmiştir (Kartal, 2014, s.147). Kasaba ve köylerde yoksulluktan kaçıp büyük Şehirlere göç eden insanların bu sorundan kurtulamadıklarını, bunun sadece Şekil değiştirdiği gerçeğini, *Seyran Destanı'nın İkinci Bölümü'nde* Akın Şöyle ifade etmiştir:

*Sinop'un, Gerze'nin oralarda
Koca bir denizi yornuksuz¹⁴ aşıran
İncelmiş azalmış bildircinleri
Yorup düşüren
Geçim sen
Kocaman kentlerde acımasızsın
Antene kuleye fenere çarparlar
Senin yüziünden
Salar rengi
Silinir dirimi¹⁵ (2016a, s.81)*

¹⁴Dinlence. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5aeaf295d7f622.52599089

¹⁵Yařama gücü. Güncel Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5aeaf34c077b92.78419375

Yoksul insanların yaşamından bahsederken detaylı bir anlatım tercih etme, Akın'ın yoksulluk temalı şiirlerinde de mevcuttur. Böylece, onların yaşadıkları yoksulluğun ileri boyutta olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır:

*Çinçin'de, Çalışkanlar'da¹⁶
Asri mezarlığın¹⁷ duvarında
Yaslanmış bir oda bir aralık
Üç kapkacak iki mitil
İki makine kilimi bir seccade (2016a, s.92)*

Yaşamlarının uzun bir kısmını yoksullukla geçiren insanlar, bu yaşantılarının bir sonucu olarak bazı davranışlar edinmektedirler. Bu davranışların önemli bir kısmı ise toplum içerisindeki konumlarıyla alakalı olmaktadır. Yoksul insanların sosyal hayatlarında karşılaştıkları dışlanma onlarda kalıcı davranışlar oluşturmaktadır. Akın, *Kapıcı Kadınlar Şiiri*'nde yoksulluk çeken insanların yaşadıklarına dikkat çekmekle beraber onların maruz kaldığı ezilmişliği de vurgulayarak sosyal bir eleştiride bulunmuştur:

*kısararak seslerini, sözlerini eksilterek
eğerek başlarını
yeraltından usulca çıkıyorlar
mor yemenileri ve turuncu hırkalarıyla
kapıcı kadınlar, kocalar, çocuklar (2016b, s.104)*

Yoksulluk teması, el-Melâike ile Akın'ın şiirlerinde geniş yer tutmuştur. Her iki şair de toplumun büyük bir kısmını ilgilendiren bu soruna karşı duyarsız kalmayarak şiirlerinde yoksul insanların yaşadıkları sıkıntılara ve yoksulluklarının ileri boyutta oluşuna değinmişlerdir. Bu bağlamda, yoksulluğun büyümesinde sorumlu gördükleri yönetime eleştiride bulunmaktan kaçınmamışlardır.

el-Melâike, varlıklı ve kültürlü bir ailede yetişmekle birlikte; ülkesinde yaşayan kırsal kesim insanının içinde bulunduğu yoksulluğu ve çaresizliği bir aydın olarak şiirlerine taşımıştır. Üstelik şair her ne kadar

¹⁶Kentsel dönüşüm projesi sonucu şimdi Gültepe olarak isim değiştiren Çinçin, Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı bir gecekondu mahallesi olarak bilinmektedir (Erol, 2018, s.859). Çalışkanlar da aynı bölgede bulunan diğer bir gecekondu mahallesidir.

¹⁷ Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı bir mezarlık olup Gültepe mahallesinde yer almaktadır.

romantik bir edebi eğilime sahip olsa da halkın yaşadığı yoksulluğu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaya çalışmıştır.

Akın ise; babasının görevi nedeniyle memleketi Yozgat'tan Ankara'ya göç eden biri olarak ülkede yaşanan ekonomik sıkıntıları bizzat deneyimlemiştir. Dolayısıyla bu konu etrafında kaleme aldığı şiirlerde, yer yer birinci tekil şahıs zamirini kullandığı göze çarpmaktadır. Akın'ın memleketinden ayrılarak Ankara'da yaşamaya başlaması onun hayatında büyük bir iz bırakmıştır. Bu nedenle kendisi gibi kırsaldan kente göç eden insanların hayatı daha çok dikkatini çekmiş ve şiirlerine konu ettiği yoksul insanların büyük bir kısmı bunlardan oluşmuştur. Ayrıca eşinin görevi nedeniyle Anadolu'nun birçok farklı ilinde bulunması yoksul halkın sorunlarını yakından gözlemlemesine fırsat sağlamıştır. Böylece Akın, sık sık kişi ve yer adı kullanarak bu gözlemlerini şiirlerine yansıtmıştır. Bunun yanı sıra; halk arasında kullanılan ifadeleri de şiirlerine taşıyarak konuyu somutlaştırmak ve gerçekçiliğini vurgulamak istemiştir. Akın'ın kendi yaşam tecrübesi ile birçok ilde bulunması gibi etkenler onun yoksulluk sorununu içselleştirip konuya eğilmesini sağlamıştır. Bu nedenle şiirlerinde yoksulluğun sosyolojik bir tahlilini yaparak hem neden hem de sonuçlarını irdlemiştir. Ancak el-Melâike'nin yoksulluk izlekli şiirlerine hâkim olan hava; yoksul halkın yaşadığı sıkıntılara karşı duyulan derin bir üzüntü olarak belirmektedir.

3.3. SAVAŞ

Savaş, toplumların kaderlerine yön veren en önemli olgulardan biridir ve bu yönüyle edebi ürünlerde de sıklıkla kullanılan bir tema olmuştur. Savaşın edebiyata yansması farklı açılardan gerçekleşebilmektedir. Bazı edebi ürünler belirli bir savaşı işleyerek doğrudan somut bir olay, durum ya da kişilere değinirken, bazı yapıtlar salt kavramsal boyutta kalarak savaş karşısı bir söylem içermekle yetinmişlerdir. İnsanların savaş sırasında yaşadıkları maddi ve manevi kayıplar ile derinleşen acıları ve ülkede yaşanan tahribat toplumsal hafızada büyük bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla duygusal yönü ağır basan şiir türünde insanların savaşa dair yaşadıklarının izini sürmek hem toplum hem birey bazında önem taşımaktadır.

Tarih; savaşın görünen taraflarını ve niceliksel verilerini ortaya koymakta ve bu bağlamda savaşlar genel olarak sınırlar, ekonomi ve milliyetçilik gibi temellerle anlatılmaktadır. Bununla birlikte gerek cephede gerek cephe gerisinde yaşanan ölüm, açlık, bunalım gibi insanlık durumlarıyla savaşın taşıdığı sosyolojik boyut genişlemektedir. Bu çeşitlilik çerçevesinde insanların savaş sırasında ve savaştan sonraki duygu ve düşünceleri edebiyata birçok malzeme vermiştir. Bunun yanı sıra savaşların toplum ve bireylerin yaşamında derin ve kalıcı izler bırakması edebi ürünlerde kendisine geniş yer bulmasına yol açmıştır.

Savaşlar genel olarak sınırlar, ekonomi, milliyetçilik gibi temellere dayandırılmış olsa da geniş çaplı toplumsal etkilere sahiptir. Bu nedenle etkilerini yalnızca cephe ve sınırlarda göstermekle kalmayıp; çoğu zaman geleceği de içine alarak bittikten sonra da devam eder. Savaş kavramı ve beraberinde getirdiği felaketler, yıkımlar, yoksulluklar, acılar, kısacası insanlık durumları dünya edebiyatında kendisine geniş bir yer bulmuş ve savaş edebiyatı oluşturacak kadar yaygın hale gelmiştir. Birçok sosyolojik unsuru bünyesinde barındıran savaş, geniş bir etki alanına sahip olması yönüyle edebiyata her zaman malzeme vermiştir. Bu bağlamda el-Melâike ile Akın, yaşadıkları dönemde savaşın başta kendi ülkeleri, daha sonra tüm

dünya ülkelerinde meydana getirdiği etkilere şiirlerinde farklı açılardan geniş yer vermişlerdir.

el-Melâike'nin yaşadığı dönemi (1923-2007) de içine alan Irak'ın yakın tarihine göz atıldığında ülkenin büyük bir savaş geçmişine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından İngiltere'nin işgaline uğrayan Irak, 1923 yılında bağımsızlığını kazanmakla birlikte bu tarihten sonra siyasi istikrarını bir türlü yakalayamamıştır (Kodal, 2009, s.398). Bu istikrarı sağlayabilmek için atılan adımlardan biri de birçok savaş kararı almak olmuştur. Bu savaşların çokluğu ve uzun süreli olması ise Irak'ı savaş yorgunu bir ülke haline getirmiştir. 1948'deki Arap-İsrail Savaşı, 1980-1988 yılları arasında İran'la yapılan savaş ve 1990'da Körfez Savaşı olarak bilinen Kuveyt'le yapılan savaş ülke tarihinin en önemli savaşlarından olup el-Melâike'nin yaşadığı dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra; Irak, İkinci Dünya Savaşı'na girmediği halde bu savaşa katılan İngiltere'nin manda yönetimi altında olması nedeniyle bu savaştan da büyük ölçüde etkilenmiştir. Dolayısıyla savaşlarla birlikte anılan bir ülkenin şairi olarak el-Melâike, savaşın birey ve toplum üzerinde meydana getirdiği olumsuzluklara şiirlerinde sıkça değinmiştir. Bu şiirlerde insanların ölümü, çocukların babasız kalışı ve ülkenin tahribatı gibi temel noktalara değinilmiş; savaşın özellikle bir insanlık dramı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Irak'ta o dönemde meydana gelen savaşların sıklığı ve uzun süreli oluşundan dolayı; şairin insanların ölümüne katlanamadığını belirten bir isyan duygusu bu şiirlerde açıkça hissedilmektedir. *el-Ḥarbu'l-ʿÂlemiyyetu's-Sâniye* (İkinci Dünya Savaşı) isimli şiirde şair savaşa ilişkin duygularını şöyle ifade etmiştir:

رَحْمَةً يَا حَيَاةَ حَسْبُكَ مَا سَالَ
عَلَى الْأَرْضِ مِنْ دِمَاءِ الضَّحَايَا
أَنْظُرِي الْآنَ هَلْ تَرِينَ سِوَى
أَثَارِ دُنْيَا بِالْأُمْسِ كَانَتْ جِنَانَا
لَيْسَ مِنْ سِحْرِهَا سِوَى سَوْدِ أَحْجَارِ
تُنْبِثُ الدُّمُوعَ وَالْأَشْجَانَا

*Merhamet ey hayat, yeter aktığı
Dünyaya kurbanların kanları
Bak şimdi, görüyor musun bir şey
Dünkü dünyanın izlerinden başka? Bahçeydiler
Büyüsü kalmadı taşların siyahlığı dışında
Gözyaşını ve hüznü körükleyen (1986, c.I, s. 43)*

el-Melâike'nin savaş bağlamında kaleme aldığı şiirlerin başında savaşın anlamsızlığı gelmektedir. Nitekim savaş, yaşamak için ölmek gibi içerisinde ciddi bir paradoks taşıyan kavramlardan biridir. Bu nedenle savaşın ölüm-yaşam çizgisinde ne için mücadele verdiği belirsiz kalmaktadır. Ayrıca aralarında kişisel olarak hiçbir sorun bulunmayan ve genelde aynı sosyoekonomik düzeye sahip olan kişilerin kendilerinin çıkarmadıkları bir sorun nedeniyle bir ölüm kalım savaşının içerisine girmeleri savaşın barındırdığı diğer paradokslardan biridir. Bu bağlamda el-Melâike savaşan kişileri 'kurbanlar' (ضحايا) olarak nitelmiş ve onların siyasi bir kararın kurbanı olmaktan ibaret olduklarını vurgulamak istemiştir.

Savaş alanında insanın sosyal yaşantısından uzak durmasıyla duygularına ket vurmak zorunda kalması gibi durumlar savaşanları bir çeşit yabancılaşma içerisine sürüklemektedir. Bahsi geçen bu etkenler özellikle karşı karşıya getirilen insanlar için savaşın anlamsızlığını ortaya koyan başlıca sebeplerdir (Kul, 2014, s.275). Edebiyattaki savaş karşıtı söylemlerin de buna benzer paradoksal durumlardan hareket ederek savaşın anlamsızlığına dikkat çektiği söylenebilir. el-Melâike de ülkesinde çokça yaşanan savaşların anlamsızlığına şiirlerinde sık sık değinmiştir. Savaşlardan etkilenenlerin onda hiçbir dahli olmayan masum insanlar olduğuna (1986, c.I, s.47) "يعذب الأبرياء" diyerek değinen şair, *Unşûdetu's-Selâm* (Barış Türküsü) adlı şiirinde insanları savaşın anlamını sorgulamaya çağırmaktadır:

فيم هذا الصراع يا أيها الأحياء ؟
فيم القتال ؟ فيم الدماء ؟
فيم راح الشُّبَّانُ في زَهْرَةِ العُمُرِ
ضحايا وفيم هذا العداء ؟

Ne diye bu kavga ey insanlar!?
Ne diye bu savaş ve kavga?
Ömrünün baharında delikanlılar ne diye kurban olarak gitti
Nedir bu düşmanlık!?(1986, c.I, s. 55)

Aristo, ünlü eseri Poetika'sında belirttiği gibi; edebiyat sadece olana değil, olabileceklere de değindiği için gerçekliği anlamada tarihten daha çok yol gösterici olmaktadır. (1995, s.30). Aynı şekilde edebî eserler, savaş ve edebiyat bağlamında da insanlık tarihinin olaylarını sıralamakla kalmayıp bunların çok yönlü kavranmasını sağlayacak bir kurgu oluşturmaktadır. Böylece okur, geçmişi bugün içerisinde anlamaya çalışırken bir anlam sorgulamasına yönelerek geleceğe yönelik temennilerin yoğunlaştığı bir alana sürüklenmektedir (Kul, 2014, s.275). Savaşsız bir dünyanın mümkün olabileceği düşüncesinin belirginleştiği bu alanda okur, bu sosyolojik gerçeği şiirin anlatım gücünün etkisine kapılarak anlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, el-Melâike'nin savaş karşıtı söylem üzerine kurulu şiirlerinde öne çıkan özelliklerden biri; savaşsız bir dünyanın mümkün ve gerekli olduğu inancını toplumda oluşturma çabasıdır. İnsanlara savaşın anlamını sorgulama isteği, el-Melâike'nin şiirlerinde doğrudan ve dolaylı olarak kendini fark ettirmektedir. Bu nedenle el-Melâike, savaşın mevcut sorunların çözümüne fayda sağlamaktan öte birçok ciddi sorunun ortaya çıkmasına yol açtığını vurgulamak ve barış içinde yaşamının mümkün olabildiği heyecanını uyandırmak suretiyle, şiirlerinde hem akla hem vicdana seslenmeyi tercih etmektedir. Bu nedenle savaş karşıtlığına ilişkin vermek istediği iletiyi, ortak insani duyarlılık üzerinden aktarmaya çalışmaktadır:

فيم هذا الصراع؟ فيم الدماء
الْحُمْرُ تجري على التَّرى العَطْشانِ
والشبابُ البرئُ في زهرة العُمُرِ
لماذا يُلقى إلى النيرانِ
في سبيل التَّرى هذا؟ أليس
الضوءُ والحبُّ والورودُ نِراءَ
وليالي السلامِ والأمنِ هل في
العُمُرِ أغلى منها وأحلى ضياءَ؟

*Bu kavga ne için? Bu al kanlar?
Susuz toprakta akan
Ömrünün baharında masum gençler
Neden ateşlere atılıyor?
Bu servet uğruna mı?
Işık, sevgi ve güller değer değil midir?
Barış ve güven geceleri..
Hayatta, onlardan daha değerli ve güzel bir ışık var mıdır?
(1986, c.I, s.386-387)*

Birinci Dünya Savaşı'ndan (1918) yaklaşık yirmi yıl kadar sonra meydana gelen İkinci Dünya Savaşı (1939); tüm dünya için, ilkinden daha büyük felaketler getirerek sonuçlanmıştır. Nitekim bu savaş büyük askeri ve ekonomik kayıpların yanı sıra çok sayıda savunmasız sivilin öldürülmesiyle diğer savaşlardan ayrılmaktadır. Altı yıl süren bu savaşta toplam ölü sayısının elli milyonu aştığı, otuz beş milyon kadar insanın da sakat kaldığı belirtilmektedir (Ataöv, 2008, s.9). Bu savaşta hayatta kalan insanlar ise savaştan sonraki dönemde uzun yıllar yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmışlar ve hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan büyük çöküşler yaşamışlardır. Bu savaşın ölümün yanı sıra ciddi oranda maddi ve manevi zararlara yol açması üzerine insanın varoluşu ve hayatın anlamı sorgulanmaya başlanmıştır.

Hayata ve insanın varlığına ilişkin sorgulamalar çok eski zamanlardan beri üzerinde konuşulan konular olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyada meydana getirdiği yıkıcı etki, sözü edilen sorgulamaların artmasına neden olmuştur. Nitekim çok sayıda insanın ölmesiyle yaşamın anlamsızlığı, yaşamına devam edenlerin ise çok zor şartlar altında hayat mücadelesi vermeleri ve insanın bu olumsuzluklar karşısındaki güçsüzlüğü gibi durumlar etrafında kaygı, güvensizlik, umutsuzluk, ölüm, yalnızlık, yabancılaşma gibi duygular üzerine felsefe yapılmıştır. Varoluşçu Felsefe olarak bilinen bu ekol, düşünce kaynağını dönemin olumsuz şartlarından almıştır.(Sarioğlu, 2008, s.255).

Savaş karşıtı bir şair olarak el-Melâike'nin bu karşıtlığı sadece kendi ülkesindeki savaşlarla sınırlı olmayıp evrensel duyarlık gösteren genel bir

tutumudur. Dolayısıyla Irak İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen bu savaşın tüm dünyayı etkileyen bir özellik kazanması şairin savaflara olan yaklaşımını genelleştirmiştir. Savaşın hem kendi ülkesinde hem tüm dünyada meydana getirdiği olumsuzlukları gözlemleyen şair, savaflarla çevrili bir yaşamın anlamsızlığını birçok kez yinelemiştir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları arasında gelişerek bir bunalım felsefesi şeklinde ortaya çıkan varoluşçuluğun izlerine el-Melâike'nin şiirlerinde sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca el-Melâike, bu akımdan beslenen Batı edebiyatı eserlerine hâkim olduğu için bu felsefenin görüşlerinden etkilenmiştir. Şair, acının hayatın kaçınılmaz bir gerçeği olduğunu kabullenen karamsar duruşunu savaş bağlamında şiirine aktararak varoluşçu felsefenin düşüncelerine koşut fikirler öne sürmüştür. Şairin 'Uyûnu'l-Emvât (Ölülerin Gözleri) adlı şiirinde bu düşüncenin izlerine rastlanır:

هكذا شاءت المقادير للعالم
إثمٌ وشفوةٌ وحروبٌ
وهي النفس تحمل الشرَّ والبُغضَ
فماذا يُفيدُها التهذيبُ ؟

*Kader böyle istemişti dünyaya
Günah, meşakkat ve savaflar
Kötülüğü ve nefreti taşıyan işte bu nefis
Onu temize çıkarmak ne fayda sağlar!?* (1986, c.I, s. 50)

Savaşın anlamsızlığından ve insanlığa verdiği büyük zararlardan söz edilirken; üzerinde durulan meselelerden biri de çocukların yaşadığı mağduriyet olagelmıştır. Savaş süresince etrafında olup bitenlere anlam vermekte zorlanan çocukların, başlarına geleceklere katlanmaktan başka bir seçenekleri bulunmamaktadır. Çocuklar, savaşın ortaya çıkmasında ve devam etmesinde en ufak bir etkiye sahip değilken; savaşın en ağır faturası kesilen kesim olmaktadır (Kul, 2014, s.286). Çocuklar savunmasız oldukları ve savaşın kargaşa ortamından dolayı yalnız kaldıkları için savaştan etkilenme boyutları derinleşmektedir. Nitekim son on yılda yaklaşık on milyon çocuğun savaş nedeniyle hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Hasuder, 2014). Hayatta kalan çocuklar ise en yakınlarını kaybetmek, yaralanmak, sakat

kalmak ve savaşın çocuk algısına ağır gelen travmasını yaşamak gibi büyük bedeller ödemektedirler.

Tüm dünyada olduğu gibi bir savaş ülkesi olarak Irak'ta da çocuklar son yirmi yıldır savaş nedeniyle büyük mağduriyetler yaşamışlardır. Savaşa bağlı direk ölüm oranlarına bakıldığında bunların yüzde yirmi dokuzunun çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra; savaş ortamının olumsuz koşulları altında sağlıksız yeme -içme ve bulaşıcı hastalıkların yaygınlığı gibi nedenlerle savaşın dolaylı olarak yol açtığı çocuk ölüm oranları da benzer yükseklikte seyretmektedir (Hasuder, 2014, s.17). Savaşı genel olarak anlamsız bulan el-Melâike'nin hassasiyeti, kuşkusuz çocuklar söz konusu olduğunda derinleşmekte ve çocukların savaştaki mağduriyetleri şiirlerinde önemli bir yer tutmaktadır:

يا قلوبَ الأطفالِ لا تُخَفِّي الآنَ
حنينا لن يرجعَ الآباءُ
هكذا شاءتِ السنينُ فرُفقا
بِغُيُونٍ قد عضَّ فيها البُكاءُ

*Ey çocuk kalpleri, şimdi atmayın
Babalar dönmeyecek
Böyle istemişti zaman
Merhamet edin o körpe gözlere
Tükenmişti ağlamaktan (1986, c.I, s.48)*

Savaşlar, birçok can kaybına yol açmasının yanı sıra ülke ekonomisinde büyük zararlar meydana getirerek savaşta hayatta kalan insanların yaşamını zorlaştıran maddi sıkıntılar da doğurmaktadır. Ülke bütçesinin büyük bir kısmının savaş giderlerine ayrılması maddi kaynakların tükenmesini beraberinde getirmektedir. Irak da bazen savaşın bazen de savaşın etkilerinin sürekliliği neticesinde olumsuz maddi koşullara maruz kalmıştır. Bereketli Hilal olarak isimlendirilen toprakların büyük bir kısmı Irak sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, ülkede peş peşe meydana gelen savaşlar çiftçiliği olumsuz olarak etkilemiş; böylece Irak tarım ürünlerinin %80'ini ithal eden bir ülke olma konumuna gerilemiştir (Salih, 2011, s.35). Özellikle sekiz yıl kadar süren İran Savaşı ülke ekonomisini büyük ölçüde

zayıflatarak insanlar arasında ümitsizliğin artmasına neden olmuştur. Bu savaşın yıkıcı etkileri henüz sona ermeden Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ülkeyi ayrı bir çıkmaza sürüklemiştir. Körfez Savaşı sonrasında uygulanan on üç yıllık ambargo, halkın yaşadığı maddi sıkıntıları en ileri dereceye götürmüş ve insanlar hayatta kalabilmek için büyük bir yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Petrol ihracatının durdurulmasıyla başlayan bu büyük ambargo, 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgaline kadar devam etmiştir. Bu nedenle el-Melâike, savaşın ülkesinde meydana getirdiği maddi zararlara ve bunun sonucu olarak insanların kaybettiği mutluluğa şiirlerinde dikkat çekmektedir:

جَفَّ زَهْرُ الرِّيَاضِ وَالْوَرَقُ النَّضْرُ
وَأَوْتُ إِلَى الْجَفَافِ الْحَقُولُ
أَسَفًا لَمْ تَدْعُ لَنَا الْحَرْبُ شَيْئًا
وَتَلَّشَى الْحَلْمُ الطَّرُوبُ الْجَمِيلُ
مَنْ تَرَى يَحْرَبُ الْحَقُولَ وَيَشْدُو
أَغْنِيَاتِ الْمَرَّاحِ وَقَتَّ الْحَصَادِ
أَيْنَ لَهُوَ الْأَطْفَالُ عِنْدَ الْبَحِيرَاتِ
وَفَوْقَ التَّلُوجِ فِي الْأَعْيَادِ
أَيْنَ؟ ضَاعَ الْخَيْالُ وَالْحَلْمُ الْفَاتِنِ
ضَاعَ الْجَمَالُ ضَاعَ الرَّخَاءُ

*Soldu kır çiçekleri ve yemyeşil yapraklar
Kuraklık vurdu bahçeleri
Yazık ki arkasında bize bir şey bırakmadı savaş
Söndü güzel düşlerin neşesi
Kim tohum saçacak tarlalara!
Hasat vakti neşeli türküler mırıldanarak
Nerde kaldı çocukların eğlencesi, göl kenarında
Ve karlı tepelerde, bayram günlerinde...
Kayboldu hayaller ve büyüleyici rüyalar
Kayboldu bolluk ve bereket! (1986, c.I, s.47)*

Gülten Akın ise; Türkiye'de herhangi bir savaşın yaşanmadığı bir dönemde yaşamını sürdürmüştür (1933-2015). Bununla birlikte Türkiye sınırları dışında meydana gelen savaşların ülkeye etkisi ve şairin toplumsal duyarlılığının sadece kendi ülkesi için geçerli olmayıp tüm insanları içine alması şairin savaş temalı şiirlerine temel oluşturmuştur. Akın da savaş karşıtı

birçok şair gibi savaşın anlamsızlığını ısrarla vurgulamış ve insanları savaş üzerine düşünmeye çağırmıştır:

*savaşı bir oyun diye sürdürüyorsunuz
sizin sonsuza dek yaşamak gibi
tuhaf huyunuz mu var (Akın, 2016b, s.174)*

Akın, savaşın karar vericisi olmadıkları halde savaşta çarpışan insanların ne için savaştıklarını bilmediklerini, karşı tarafın insanını öldürürken aslında tüm insanlığı yok ettiklerini ve savaşın gerçek bir kazananının olmadığını altını çizmektedir:

*Tabancalar alıyoruz
Kimin için? bunu bilmediğimizden
Birbirimizi vuruyoruz (2016a, s.56)*

Akın, savaşta en büyük mağduriyeti yaşayan kesim olarak çocuklara yapılan cinayete insan sorumluluğu üzerinden dikkat çekmeye çalışmaktadır:

*Aklım kırık, şaşırdı eski beklentilerim
Kimyasal korkular, kanlı gecelikler, dalgalı sirenler
Çocukları koyver, nereye gitseler ne yapsalar
Nasıl füzeler bombalar onları buluyor
Nergisten ben sorumluydum, ırgından ve çocuklardan
Yanlış mı belledim, insan sorumluluktur. (2016b, s.39)*

Akın'ın savaşa karşı tutumu sadece kendi ülkesi için söz konusu olmayıp tüm insanlığı içine alan genel bir durumdur. Irak'ta yaşanan savaşlarda mağdur olan insanlar Akın'ın da şiirinde yer bulmuştur:

*Iraklı çocuklar, anneleri...
Irak kül, Irak yıkıntı
Ortadoğu yara dünya (2016b, s.153)*

Akın, savaş karşıtı şiirlerinde, savaşın hayatını kaybettiğini veya savaş ortamında açlık ve yokluğa sürüklendiklerini ancak buna karar veren otoritelerin bu kararlarının altında toplumun önceliklerini göz önüne almayan menfaat çıkarlarının yattığını vurgulamaktadır. Şairin savaşın sebeplerine ve yol açtığı olumsuzluklara değinmesinde, insanları savaşa karşı durma konusunda bilinçlendirme çabası fark edilmektedir:

*Dışarda savaş, Yeni bir Roma yapılırken
Eski bir Roma yıkılmada
Kurtların türküyle gezdiği bir dünya
Ve köpekler uzun bir bahar kızgınlığında
Kan, ateş, bitmeyen açlık, çürüyen Avrupa
Tröstleri, bankaları, borsalarıyla
Erdem ve yiğitlik ve kancıklık en keskin yanlarıyla (2017, s.119)*

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen bu savaşın ülke üzerindeki etkileri büyük olup ekonomi alanında yoğunlaşmıştır. Nitekim iki milyona yakın çalışma yaşındaki insanın tedbir amacıyla silahaltında bulundurulması ve ülkenin tüm ekonomik gücünün olası bir savaş tehlikesine karşı savunmaya kaydırılması ülkenin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkileyen temel faktörler olmuştur. On altı yıllık bir ömrü olan Türkiye Cumhuriyeti'ni güçlendirmek amacıyla düşünülen çeşitli kalkınma planları savaş nedeniyle askıya alınmış; bu durum ise ülke sanayisi ve tarımında büyük bir duraklama ve gerilemeye yol açmıştır. Fiyatların savaş öncesine göre %500'ü bulacak kadar anormal bir artış göstermesi insanların büyük bir geçim sıkıntısı yaşamalarına neden olmuştur. Bu durum ise karaborsanın önünü açmış ve ülkedeki hayat pahalılığı çözülmesi zor bir hale gelmiştir. Dolayısıyla halk, katılmadığı bir savaşın bedelini ağır bir şekilde ödemek durumunda kalmıştır (Gözcü, 2008, s.95). Bu nedenle Akın; ülke menfaatlerini göz önüne alarak savaşa girmeme kararı aldıklarını iddia edip bununla övünen dönemin yöneticilerini, savaş ekonomisini başarılı bir şekilde yürütememeleri sonucu ülkeyi maddi zararlardan koruyamadıkları için sert bir dille eleştirmiştir. Savaşın ülkeye olan ekonomik yansımalarına detaylı bir şekilde yer veren şair, bu ortamda halk yokluk içerisinde yaşarken karaborsa ile zenginleşen insanların lüks bir yaşam sürdürdüğüne dikkat çekerek yönetime olan eleştirisini sivrilmiştir:

*Yedi yaşındaydık Kırklarda. Üç yıl gittiler askere
Övündüler savaşa girmedik diye, hâlâ övünmedeler
Yedi yaşında kuraldır aç gitmek okula
Çürüyen buğdayların yanında, kürklerin ve pırlantaların yanında
Aç gitmek okula. Öğlen belki bir simit, bir portakalla
Sıska olmak, çirkin olmak, utanmak ayağından
-Ki sürer gider etkileri sonra-
Dışlerdeki hastalıkla, saçlardaki hastalıkla*

*Ellerde sırasız titreme ve çarpıntı
Ürkme utanmaktan utanmaktan
Şeker bulamama, top bulamama, bebek bulamama
Defter, kalem, kitap, günler süren ağlamalarla
-Ki her yalnızlıkta sürer gider sonra-
Övündüler, savaş bizden uzakta
-Savaş bizden uzakta, bizim hünerimiz ve aklımızla
Öyleyse bir villa daha, bir kürk daha, bir Avrupa daha
Kara taşıtlarda bembeyaz besili kahkaha
Bir demet maydanoz, bir sepet yumurta bazan da
Aylık elli lira ve asker tayını doksan kuruş karşılığında
Kara kara kara
Ankara (2017, s.118)*

İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye, yaklaşık yirmi milyonluk nüfusun bir milyon üç yüz bin civarındaki kısmını olası bir savaş ihtimaline karşı silahaltında tutmuştur (Karaca, 2005, s.20). Silahaltına alınan insanlardan büyük bir kısmı da hububat üretimi yapan kırsal kesim nüfusuna aitti. O dönemde bir tarım ülkesi olan Türkiye’de kırsal kesimin üretimden uzaklaştırılması ve savaşın dünya ülkelerini içine alması nedeniyle dış ticaret hacminde daralma oluşması, temel ihtiyaçların sağlanmasını zorlaştırmıştır. Devletin savaş ekonomisi nedeniyle bütçesini savaşa aktarması da buna eklenince ülke ekonomisi büyük bir düşüş yaşamıştır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı konjonktüründe Türkiye, ülke ekonomisini denetim altına almak için 1940 yılında Milli Koruma Kanunu’nu çıkarmıştır. Ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesine ilişkin devlete birçok yetkinin verildiği bu kanun ile üretim ve tüketime ciddi müdahaleler gerçekleşmiştir (Öztürk, 2013, s.142) . Bu kanun kapsamında alınan kararlardan biri de ekmeğin karneyle dağıtılması uygulamasıdır. Dolayısıyla ülke yönetimi ekmeğin üretim ve dağıtımını üstlenerek tüketimi sınırlandırma yoluna gitmiş ve 1941 yılında büyük şehirlerde ekmeğin karneyle dağıtılmasına karar vermiştir (Bakar, 2013, s.18). Yaklaşık beş yıl süren bu uygulama halk arasında büyük sıkıntılar doğurmuştur. Nitekim tarihin birçok döneminde temel tüketim maddelerinden olan ekmeğe ilişkin kısıtlama ve eksiklikler, halk arasında büyük öfke uyandıracak bir etkiye sahip olmuştur. Akın da halkın bu savaş

döneminde ekmeğe ulaşmada yaşadığı sıkıntıdan dolayı duyduğu öfkeyi şiirine taşımıştır:

*Şimdi de onulmaz korkundur
Evde ekmeğin tükenmesi
Un biter, ekme biter, gelsin ödünçler
Unutacak mısın yüreğim (2017, s.155)*

el-Melâike ile Akın'ın savaş temalı şiirleri karşılaştırıldığında; şairlerin yaşadıkları ülke ile kişisel tutumları bağlamında birtakım farklılıklar görülmektedir. Nitekim el-Melâike'nin yaşadığı dönemde, Irak'ta çok sayıda ve uzun süren savaşların meydana gelmesi şairin barışın gerçekleşmesine dair umudunu yer yer kaybetmesine neden olmuştur. Ülkede yaşanan savaşların devam etmesi üzerine ölme ve öldürmenin dünyanın yazgısı olduğunu düşünen şair, umutsuzluğunu dini ve mitolojik kaynaklarda geçen Habil ve Kabil örneği üzerinden dile getirmiştir:

فما كان هابيل
القتيلَ الوَحيدَ بَيْنَ النَّاسِ
إنها لغنةَ السَّماءِ على العالمِ

*Habil değildi
Tek öldürülen insanlar arasında
Bu, gökyüzünün dünyaya bir lanetidir (1986, c.I, s. 42)*

Bununla birlikte el-Melâike, savaşların son bulmasına ilişkin umudunu yer yer ifade etmiştir:

يا ملائِكَ السَّلَامِ أَقْبِلْ مِنَ الْأَجْوَاءِ
إِهْبِطْ عَلَى الْوُجُودِ الْكَثِيبِ
إِيَّاكَ لِلرَّاقِدِينَ فِي وَجْمَةِ الْمَوْتِ
وَأَشْرِقْ عَلَى الظَّلامِ الرَّهيبِ

*Ey barış meleği, iniver gökyüzünden
Kederli dünyanın üzerine
Ağlayıver ölümün sessizliğinde uzananlara
Aydınlatıver korkunç karanlığı (1986, c.I, s.45)*

Akın ise, yol gösterici bir tutum benimseyerek savaşların son bulacağına dair umudunu diri tutmaya çalışmaktadır:

*Kanı kanla yumazlar dedik
Bunu böyle belleyip bellettik
Şimdilik
Gün küçük dağların ardında
Ve yolumuz var daha (2016a, s.21)*

Akın'ın savaş izlekli şiirlerinde bulunan sert vurgulara ve öfkeli duruşa karşın; el-Melâike, romantik bir şair olarak savaşın yok ettiği ve savaşın olmadığı dünya betimlemelerini ayrıntılı vermeyi tercih etmektedir. Irak'ta peş peşe yaşanan savaşların oluşturduğu karamsarlık ile savaşız dünya hayalleri arasında gidip gelen el-Melâike'nin şiirlerinde şairin savaşa yaklaşımı yüzeysel kalmaktadır. Dolayısıyla el-Melâike'nin savaş izlekli şiirleri, ülkesinde sıkça yaşanan savaşlar nedeniyle duyduğu derin bir üzüntünün yansıması olarak belirmektedir. Ayrıca Akın; savaşın sebep ve sonuçlarını sıralarken yönetimi sert bir dille eleştirmekten geri durmuyorken, el-Melâike sadece savaşın anlamsızlığına dikkat çekmekle yetinmekte ve savaşa karar veren yönetime açık bir eleştiri yöneltmekten uzak durmaktadır.

Her iki şairin savaş temalı şiirlerinde ülke şartlarını açığa çıkaran bir özellik ise savaşın etkisidir. Uzun yıllar boyunca birebir savaşın içerisinde bulunan bir ülke olarak Irak'ta yaşayan el-Melâike'nin savaş temalı şiirleri insanlık dramını öne çıkaran yönleriyle dikkat çekmektedir. Bütünüyle savaştan bahsedilen şiirlerde, büyük sayılarda insanların ölümü, çocukların babasız kalışı, savaşta kaybedilenlere üzülmeye ve ülkenin tahribatı gibi temel noktalara değinilmektedir. Buna karşın Akın'ın yaşadığı dönemde ülkenin bizzat katıldığı bir savaş olmaması nedeniyle savaşın etkilerini ekonomik bağlamda yaşayan halkın sıkıntıları konu edilmiştir. Bu yüzden Akın'ın şiirlerinde savaş, Türkiye için söz konusu olan durumlarda hep ekonomik zararlarıyla birlikte anlatılmıştır:

*Unutacak mısın yüreğim
Başın dönerdi sabahları
Her atılan bomba bir parça
Yiyecek alır giderdi
İkinci Dünya Savaşı sırtından geçti (2017, s.155)*

el-Melâike ile Akın, savaş karşıtı söylem üzerine oluşturdukları şiirlerde insanlarda savaşa ilişkin bir sorgulatma isteği uyandırmayı amaçlamışlardır. Savaşın hiçbir sorunu çözmeyeceği ve savaşı bir dünyada yaşamının mümkün olabileceğini, hem akla hem de vicdana seslenerek ifade etmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla toplumsal duyarlığa sahip şairler olarak savaşın anlamsızlığına ve bir çözüm getirmeyip yaşamı daha da zorlaştıracağına dair güçlü vurgular yaparak halkı bilinçlendirmeye çalışma, çocukların savaştaki mağduriyetine dikkat çekme ve barışı yüceltme konusunda benzer bir tutum sergilemişlerdir.

3.4. SİYASET

Edebiyat; insanların milli kimlikleri niteliğinde olan önemli bir toplumsal dinamiktir. Siyaset ise söz konusu milli ruhun içinde taşınan, aynı zamanda diğer milletlerle dengeli bir ilişki yürütmeyi gerekli kılan bir unsurdur. Milli olma çerçevesi içinde ortaya çıkan bu iki kavramın birbirleriyle olan ilişkileri her dönemde farklı görünüm arz etse de süreklilik göstermiştir.

Toplumsal hayatı düzene koyma amacı taşıyan siyaset bu yönüyle edebiyat sosyolojisinin de önemli malzemeleri arasında yer almaktadır. Edebiyatın siyaset karşısındaki tutumu ise kimi zaman dönemin siyaset anlayışına koşut, kimi zaman ise karşıt fikirler öne sürmek şeklinde gerçekleşmiştir. Apolitik edebi ürünlerin dahi dönemin siyasi baskısı neticesinde ortaya çıkması nedeniyle dolaylı olarak siyasetle alakalı olduğu söylenmektedir. Bu nedenle siyasetin edebiyata olan etkisi toplumsal hayat bazında büyük olmakta ve özellikle siyasi gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerde bu etki artış göstermektedir.

Türk edebiyatının ilk yazılı eseri kabul edilen Orhun Abideleri'nin Göktürk Devleti'nin siyasi tecrübelerini içermesi edebiyat-siyaset ilişkisini gösteren önemli bir üründür (Ayan, 2015, s.306). Nitekim siyaset içerikli bu eserin edebî bir üslupla oluşturulması, edebiyatın siyasette göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Devlet adamlarına halka karşı nasıl bir yol izlemeleri gerektiğine ilişkin tavsiyeleri içeren siyasetnameler de edebiyat-siyaset ilişkisinin işlendiği ayrı bir türdür (Belen, 2015, s.275). Türkiye'de cumhuriyetin ilanından sonra ise siyasi düşüncenin edebiyatı önemli ölçüde belirlediği görülmektedir. Özellikle Tanzimat Dönemi Edebiyatında dünya görüşünün keskin söylemlerle dile getirildiği dikkat çekmektedir. 1970'li yıllardan sonra ise edebiyat ve siyaset ilişkisi, toplumcu gerçekçi anlayışın altında belirgin hale gelmiştir.

Arap edebiyatının/şiirinin ayırt edici özelliklerinden biri ise; siyasetle yakın bir ilişki içinde olmasıdır. Bununla birlikte; Arap ülkelerinde yaşanan toplumsal gelişmelere paralel olarak, modern Arap edebiyatında siyaset ve

toplum temalarının daha kapsamlı bir şekilde yer aldığı ve irdelendiği dikkat çekmektedir. (Ürün, 2016, s.134). Modern Arap edebiyatı tarihçileri, Arap edebiyatı tarihini siyasi dönemlere (Cahiliye Edebiyatı, İslam Dönemi Edebiyatı, Emevi Dönemi Edebiyatı, Abbasi Dönemi Edebiyatı) göre sınırlayıp inceleme yoluna gitmişler ve şairleri bu dönemler içerisinde değerlendirmişlerdir (Karaarslan, 2010, s.299). Şiirin ve şairin söz konusu siyasi dönemler içerisinde ele alınması tartışmalı bir konu olmakla birlikte bu sınıflama Arap şiirinin siyasete olan yakınlığını gösteren önemli bir noktadır. Edebiyat tarihinin siyasi gelişmeler ışığında dönemlere ayrılmasının bir benzerine Türk edebiyatında da rastlanmaktadır (İslam Öncesi Edebiyat, İslam Dönemi Edebiyatı, Tanzimat Dönemi Edebiyatı).

Arap edebiyatının önemli dönemlerinden olan Emevî ve Abbasî döneminin şiirleri büyük ölçüde devletin yönlendirmesiyle ilerlemiş, şiirin toplum üzerindeki büyük etkisinin farkında olan yöneticiler şairleri yanlarında tutmaya özen göstermişlerdir. Özellikle Irak şiiri Emevi döneminden beri politik unsurları içinde fazlasıyla barındıran şiir olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağımıza kadar Irak şiiri bu özelliğini korumuş ve modern Irak şiiri de doğuşundan itibaren politikaya bağlı olmuştur (Landau, 1994, s.79). Iraklı şair Bedr Şâkir es-Seyyâb (1926-1964) bununla ilgili olarak; *“Bizde siyasetle edebiyat öyle iç içedir ki onları birbirinden ayırmak çok güçtür”* diyerek bu yakın ilişkiye dikkat çekmiştir (Ali, 2006, s.16).

Türk hükümdar Atilla'nın şairleri ordusundan eksik etmediğinden yola çıkarak (Özarslan, 2016, s.167) eski Türk toplumlarında da şiirin devletin merkezinde yer alan bir öge olduğu görülür. Bununla birlikte şiirin devlet adamlarına olan yakınlığı Türk edebiyatında Arap şiiri kadar sürekli olmamış, etkisi tarihi süreç içerisinde giderek azalmıştır.

Siyaset, hayatın önemli bir gerçeği olması yönüyle, toplumun sesi olma kaygısı duyan bir sanatçının bu konuya kayıtsız kalması elbette beklenmemektedir. Nitekim el-Melâike'nin şiirlerinde de ülke siyasetinin etkisi güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Şairin yaşadığı dönemde istikrardan uzak bir görüntü çizen Irak siyaseti, iniş ve çıkışlarıyla el-Melâike'nin

şiiirlerine yansımıştır. Dolayısıyla o dönemde şiiirlerde siyaseti işlemek toplumun sorunlarıyla ilgilenmekle aynı anlama gelmektedir. Bundan dolayı el-Melâike duyarlı bir ozan sorumluluğu doğrultusunda ülkesinde meydana gelen tüm siyasî gelişmeleri yakından takip etmiş, toplumun aksayan yönlerine siyasilerin dikkatini çekmiş, eleştirilerini ve çözüm önerilerini sıralayarak bu bağlamdaki düşüncelerini şiiirlerine aktarmıştır.

Nâzik el-Melâike'nin siyasî içerikli şiiirlerini anlamak ve yorumlamak için Irak'ın yakın siyasî tarihine göz atacak olursak bu ülke siyasetinin genel itibariyle istikrardan uzak olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda el-Melâike'nin, ülkesinin siyasetine şiiirlerinde geniş yer vermesi anlam kazanmaktadır.

Bereketli ve sulak topraklara sahip bir ülke olarak Irak çok eski çağlardan beri göç alan bir yer özelliğinde olmuştur. Böylece ülkede yer alan aşiretlere yeni toplulukların da eklenmesiyle Irak'ta hüküm süren toplumsal çeşitlilik artarak devam etmiştir (eṭ-Ṭâlib, 1999, s.87). Çoğunlukla Araplar, Türkmenler ve Kürtler olarak beliren etnik dağılım, mezhep bağlamında Sünni ve Şii olmak üzere farklılık göstermektedir. Buna ek olarak; Kürtler arasında Nakşibendîlik ile Kadirîlik tarikatları yaygın iken; Araplar arasında Kadirîlik ve Rufaîlik etkindir (Çetinsaya, 1999, s.94). Irk, mezhep ve tarikat üzerinden çeşitlenen sosyal yapı uzun yıllar boyunca Irak siyasetine yön vermiştir.

Irak'ta bulunan etnik kimlik kadar önemli olan bir diğere sosyal olgu ise aşiret kimliğidir. Nitekim Irak nüfusunun dörtte üçünün kendisini bir aşiret mensubu olarak görmesi Irak'taki aşiret kimliğinin sadece kırsal kesime özgü bir olgu olmayıp şehir merkezlerinde de geçerli olduğunu göstermektedir (Salihi, 2011, s.31). Irak tarihinde eski zamanlara dayanan aşiret yapısı ülkenin modern devlet olma sürecinde de kesintiye uğramayıp etkinliği artarak devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Irak'ı işgal eden İngiltere daha sonra bu işgali sömürgeciliğe dönüştürmüştür. Yabancı güçlerin ülkedeki varlığından rahatsız olan Irak halkı 1920 yılında bir ayaklanma göstermiştir (Turan, 2003, s.134). Bu ayaklanmayı kanlı bir

şekilde bastıran İngiltere, ülke içindeki tepkileri azaltarak yerini sağlamlaştırmak için ülkede etkin güç konumundaki aşiretlerle işbirliği yapmış ve bu işbirliği 1924 yılında aşiretlerin sahip oldukları siyasi ve toplumsal kuralları yasalaştırmaya kadar ulaşmıştır (Salihi, 2011, s.60). Bu süreçte İngiltere'nin Osmanlı döneminde bulunan vilayet meclislerini kaldırarak aşiret meclislerini getirmesi, güvenliğin sağlanması kapsamında polis ve askerleri onlardan seçmesi, vergi toplama görevini onlara vermesi gibi düzenlemeler aşiretlerin ülkedeki varlığını sağlamlaştırmıştır. Buna ek olarak 1925 yılında yapılan anayasal düzenlemelerde sivil ceza mahkemeleri kurulmak yoluyla aşiret liderlerine yargı yetkisinin verilmesi ülkede ikili bir yönetim yapısı ortaya çıkarmıştır (Salihi, 2011, s.63). Dolayısıyla bahsi geçen değişiklikler Irak'ın modern devlet olarak kurulma çabalarına büyük bir darbe vurmuş ve ülke siyaseti büyük bir istikrar sorunu yaşamıştır.

Aşiretlerin bu etkin konumu 1958 yılında meydana gelen darbeye kadar devam etmiş; darbeyi gerçekleştiren General Kasım ülkedeki feodal yapıyı ortadan kaldırmak için önemli adımlar atmıştır. Beş yıl süren General Kasım Dönemi'nden sonra yönetime gelen Baas partisi benzer düşüncelerle feodal yapıya karşı bir mücadeleye girişmiş ve aşiret isimlerinin soy isim olarak kullanılmasını yasaklayarak işe başlamıştır. Ancak, 1980 yılında başlayan ve sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı'nda ve bunun ardından meydana gelen Körfez Savaşı'nda ülke büyük bir güç kaybı yaşamıştır. Bu nedenle Baas partisi her ne kadar ülkenin geri kalmışlığını mevcut geleneksel yapıların varlığına bağlasa da bu dönemde savaşların yıpratmış bir ülke olarak Irak'ı tekrar canlandırmak için aşiretlerle işbirliği yapmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla otuz beş yıl süren Baas partisi yönetimi boyunca aşiretler tekrar eski gücüne kavuşmuştur. Bunun sonucu olarak; Irak'ın modernleşme sürecinde hem şehri hem kırsal kesimi içine alacak şekilde büyüyen aşiret kimliği "toplumsal aşiretçilik" olarak adlandırılan olguyla yeniden yapılandırılmıştır (Salihi, 2013, s.75). Amerika'nın, kitle imha silahlarının var olduğu iddiasıyla 2003 yılında Irak'ı işgali sonucu Baas Partisi Devri sona ermiş ve bu dönemden sonra aşiret noktasında yaşanan gelişmeler İngilizlerin manda yönetimdeki gelişmelerle benzerlik

göstermiştir. Seçimlerden sonra başbakanlığa gelen Nuri al-Maliki de birçok Irak lideri gibi aşiretlerle yakın ilişki içerisinde olmuş ve terörle mücadele ile oy potansiyellerini kullanmada onlardan faydalanmıştır. Kısacası Amerika da İngiltere gibi ülkedeki kontrolü sağlamada aşiretlerin nüfuzundan faydalanmaktan geri durmamış ve Irak'ın makûs feodal tarihi, gücünü arttırarak devam etmiştir.

Aşiretlerin Irak'ın modern siyasi tarihinde önemli bir iç dinamik olması merkezi otoritenin zayıflığıyla açıklanabilir. İngiltere ve Amerika gibi Irak yönetimine müdahale eden ülkeler de dâhil olmak üzere, aşiretleri ortadan kaldırma düşüncesiyle yönetime gelen Baas partisi otorite sağlamada sorun yaşadıkları zaman aşiretlerin yardımına başvurmaktan geri durmamışlardır. Dolayısıyla Irak'taki mevcut siyasi istikrar sorunları aşiretlere olan bağlılığı devam ettiren etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli bir nüfus potansiyeline sahip olan aşiretler ülkede yapılan seçimlerde büyük bir rol oynamakta; bu durum ise iktidar-aşiret ilişkisine yeni bir boyut kazandırmaktadır (Erkmen, 2010, s.120).

Irak'ta homojen olmayan birçok farklı grubun bulunması ve bunları bir araya getiren kültürel bir üst ögenin bulunmayışı birçok çatışmaya zemin hazırlamış; bu durum ise siyasi istikrarın gerçekleşmesinde büyük bir engel teşkil etmiştir. Bu özelliğiyle Irak toprakları tarih boyunca diğer Arap ülkeleri içerisinde birçok siyasi çatışmanın hüküm sürdüğü bir ülke olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Hz. Ömer ve ondan sonra gelen İslam Devleti yöneticileri, devlet merkezi olan Medine'ye uzak bir konumda bulunan Irak'ta otoriteyi kurma konusunda birçok güçlkle karşılaşmışlardır. İslam tarihinde Cemel, Sıffin, Tahkim ve Kerbela Olayı gibi büyük etkilere sahip olayların Irak topraklarında yaşandığı göz önüne alınacak olursa bu ülke için söz konusu olan istikrarsızlığın tarihi kökenini anlamak mümkün olabilmektedir (eṭ-Ṭâlib, 1999, s.88).

Irak'ın merkezi otoriteye karşı direnme duygusu daha sonra da devam etmiş ve Osmanlı Devleti döneminde de benzer şekilde merkezi otoritenin kurulmasına ilişkin ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Irak'ta söz konusu olan

güçlü aşiret örgütlenmesi devlete karşı birçok isyanın gerçekleşmesine yol açmış ve bu örgütlenmeyi kırmayı amaçlayan birçok çaba sonuçsuz kalmıştır. Irak'taki nüfus dağılımının dengesiz seyretmesi ülke istikrarsızlığının temel sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim o dönemde halkın yarısından fazlasının kırsal kesimde yaşaması Irak'ta aşiret yapısını güçlendirmiş ve bu aşiretler göçebe olarak yaşadıkları için bir toprağa bağlılıktan ziyade aşirete bağlılık ön plana çıkmıştır. Aşiret bağlılığının güçlü oluşu ile bunların hareket halinde olmaları onlara taşkın bir güç sağlamış ve merkeze karşı gerçekleştirdikleri isyanları yoğunlaştırmaya yol açmıştır (Şahin, 2014, s.117)

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı hâkimiyetinin Irak'ta sona ermesiyle burada İngiliz egemenliği başlamıştır. Ancak İngiltere'nin merkezi bir yönetim kurmaya çalışması, Irak'ın çeşitlilik gösteren sosyal yapısına aykırı bir durum olduğu için 1917 yılında başlayan İngiliz işgali 1920 yılında büyük bir ayaklanmayla sonuçlanmıştır. Bu ayaklanmanın üzerine Irak'ta daha liberal bir politika izlemesi gerektiğine karar veren İngiliz hükümeti, manda yönetimine karşı Kral I. Faysal'ı tahta çıkarmaya karar vermek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte kralın sınırsız yetkilere sahip olmasını tehlikeli bir durum olarak gören İngiliz Manda Yönetimi ülkede parlamenter bir sistemin kurulmasını sağlamıştır. Ancak aşiret temsilcilerinin parlamentoda yer alması Irak'ın toplumsal düzeninin değişmeden devam etmesine neden olmuştur.

Yaklaşık on üç yıl süren yönetimi boyunca Kral Faysal Irak'taki toplumsal çeşitliliği bir araya toplayacak bir ülke şuurunu oluşturmayı başaramadığı için siyasi istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Kral Faysal'ın ölümünden sonra yönetim, uzun yıllar boyunca İngiliz yanlısı kişiler ile İngiliz karşıtı olanlar arasındaki mücadelelerle devam etmiştir. Son olarak 1958 yılında, İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkede sayısı hızla artan Arap milliyetçilerinin de desteğiyle, İngiliz yanlısı monarşi rejimi kanlı bir darbe sonucu devrilip cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu gelişme, İngiltere'nin Irak'taki otuz yedi yıllık macerasına nokta koymuştur (Arı, 2012, s.450).

Nâzik el-Melâike'nin çocukluk ve gençlik yıllarını içine alan bu dönemde şair, İngiltere'nin artık Irak'ta söz sahibi olamayacağından dolayı duyduğu sevinci cumhuriyetin ilanı üzerinden dile getirmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte diğer Iraklı vatandaşlar gibi el-Melâike de Irak devletinin bu yeni yönetim şeklinin; bağımsızlık, özgürlük, adalet, çağdaşlaşma ve ekonomik gelişme gibi temel meseleleri çözeceğine dair büyük bir umut taşımaktaydı. Bu umudun getirdiği coşku ile şair, cumhuriyetin kuruluşuna olan sevincini *Teḥiyye Li'l-Cumhûriyyeti'l-İraḳiyye* (Irak Cumhuriyetine Selam) isimli şiirine şu şekilde aktarmıştır:

فَرَحُ الأَيْتَامِ بِضَمَّةِ حُبِّ أبَوِيَّةِ
فَرَحُهُ عَطْشَانِ ذَاقِ المَاءِ
فَرَحُهُ تَمُوزَ بِلَمْسِ نَسَائِمِ ثَلْجِيَّةِ
فَرَحُ الظُّلَمَاتِ بِنَبْعِ ضِيَاءِ
فَرَحُنَا بِالجُمُهوريَّةِ
جُمُهوريَّتِنَا ، نَلْفِظُهَا بِهَوِيٍّ وَخُشُوعِ
نَهْمِسُهَا ، نَعْمُرُهَا قُبْلَا وَلَهَى حَرَى
نَلْمَسُ أَحْرَفَهَا بِشِفَاهِ بَقِيَّتِ دَهْرَا
تَعَطَّشُ تَارِقُ ، تَعْرَى ، وَتَجُوعِ
جُمُهوريَّتِنَا ، فَرَحَتْنَا ، يَا حُرْقَةَ أَشْوَاقِ وَحَنِينِ
نَحْنُ عَطِشْنَا لَكَ أَعْوَامَا
جُعْنَا وَسَهَرْنَا ، غَدَّيْنَاهَا أَحْلَامَا
وَالآنَ مَلَكْنَاهَا دَفْقَةَ ضَوْءٍ وَيَقِينِ

Yetimlerin babalarını kucaklama sevinci gibi

Susamış bir kişinin su içme sevinci gibi

Temmuz ayının karlı havaya dokunma sevinci gibi

Karanlığın ışığın doğmasına sevindiği gibi

Biz de cumhuriyete sevindik.

Cumhuriyetimizin adını sevgiyle andık ve önünde saygıyla eğildik

Onun adını mırıldanıp durduk, sevgi öpücükleriyle karşıladık

Bir ömür bekleyen dudaklarla harflerine dokunduk,

Çıplak, aç, susuz ve uykusuz.

Cumhuriyetimiz... Sevincimiz... Özlem ve hasret ateşimiz...

Özlemimizi yıllarca çektik

Onun için açlığa, uykusuzluğa katlandık, düşlerimizle onu besledik

İşte şimdi bir sabah aydınlığı gibi ona sahip olduk.

(1986, c.II, s.445-446)

Irak'ta krallığın yıkılıp cumhuriyet rejiminin ilan edilmesi; ülkenin dış güçlerden bağımsız bir politika yürütebilmesi ve mevcut aksaklıkların giderilmesi gibi beklentileri taşımaktaydı. Ancak çok geçmeden ülkede meydana gelen siyasi gelişmeler, bu iyimser havayı dağıtmıştır. Nitekim Irak'ta yeni ilan edilen rejimin adı her ne kadar cumhuriyet olsa da hiçbir zaman demokratik bir seçim gerçekleştirme söz konusu olmamıştır. Örneğin; dört yılda bir yapılması gereken seçimler ülkedeki siyasi istikrarsızlıktan dolayı her zaman vaktinden önce gerçekleştirilmek zorunda kalmıştır (Kodal, 2009, s.407). Yönetimde bulunan General Kasım'ın tek başına iktidarda söz sahibi olmaya çalışması birçok keyfi uygulamayı da beraberinde getirmiştir (Arı, 2012, s.450). Cumhuriyetin ilanından beş yıl sonra bir darbenin daha yaşanması ülkedeki baskıların şiddetini arttırmıştır. Ülkede yaşanan aksaklıkları dile getiren entelektüel çevreler yönetimin baskılarına maruz kaldıkları için görüşlerini açıkça ifade etmekte büyük sorunlar yaşamışlardır. Bu nedenle ülkesinin gelişimi için el-Melâike'nin büyük umut bağladığı cumhuriyet rejimi, şairi hayal kırıklığına uğratmış ve mevcut sorunları çözmek bir tarafa; daha büyük sorunlara yol açmıştır. Bunun üzerine el-Melâike, faaliyetlerini daha serbest bir ortamda gerçekleştirebilme ümidiyle Lübnan'a gitmek zorunda kalmıştır.

Nâzik el-Melâike'nin siyasi şiirlerinde dikkat çeken bir başka husus, onun milliyetçilik duygusunun hep ön planda yer almasıdır. Nitekim şairin cumhuriyet sistemine büyük bir umut bağlamasının altında yatan temel düşüncelerden biri de milliyetçiliktir. Onun bu düşüncesini şiirlerinde açıkça şöyle ifade ettiğini görüyoruz:

جُمْهُورِيَّتُنَا دُقُقَةُ حَئِيرٍ مَسْكُوبَةٍ
نَقَطْرُ إِيمَانِنَا وَعُرُوبَةٍ

*Cumhuriyetimiz bolluk ve bereketin aktığı bir pınar
Bir iman ve bir Arap asaletinin damlaları ondan akar.
(1986, c.II, s.447)*

Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı'nın ardından tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu'da da milliyetçilik akımları hızlı bir şekilde esmeye

başlamıştır. Arap coğrafyasında dış güçlere karşı tepkisel olarak doğan girişimlerin büyümesi, Arap milliyetçiliğinin siyasi bir ideolojiye dönüşmesine yol açmıştır (Kireççi, 2013, s.13). Arap topraklarındaki işgalci güçlere karşı ortaya çıkan Arap milliyetçiliği düşüncesi, siyasi hayata yön verdiği gibi edebiyat dünyasını da derinden etkilemiştir. Milliyetçiliğin önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilen dil, edebiyatın temel malzemesi olarak bu ilişkiyi yakın tutan önemli bir unsur niteliğindedir. Irak edebiyatı ile siyaset arasında söz konusu olan yakın ilişkinin siyaset ile milliyetçilik arasında da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim milliyetçilik, Arap toplumunda hem toplumsal dönüşümün hem de devlet politikasının kesişme noktasında bulunan önemli bir kavram olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla Arap toplumu için, siyaset-milliyetçilik-edebiyat ekseninde bir ilişki ağından bahsetmek mümkün görünmektedir.

el-Melâike; milliyetçiliğe verdiği önemi, milliyetçiliğin hayatın kendisi olduğunu ('Uşmân, 2017, s.74) söyleyecek kadar ileriye götürmüştür. Romantizmin özelliklerinden biri olan milliyetçilik, el-Melâike'nin romantizm temelli şiirlerinin başka bir ayağını oluşturmaktadır (Çetişli, 2014, s.85). Şaire göre milliyetçilik toplumları ayakta tutan bir dayanaktır. Milletlerin bağımsız kalabilmesi için milliyetçilik düşüncesini gerekli gören el-Melâike; milliyetçiliğin önemli unsurlarından olan dili, bir şair olarak ayrı tutmaktadır. Ona göre bir edebi ürünün taşıdığı milli özelliklerin esere işlemiş olması gerekmektedir. Eserin milli olma amacı taşımadan, sahip olması gereken tüm milli özellikleri kendiliğinden içerisinde bulundurması gerektiğini öne sürmektedir.

IX. yüzyıl milliyetçilik düşüncesinin temel kavramlarından biri de, her milletin "biricikliği" söylemi çerçevesinde, milletlerin etnik kökenlerine dayanma ihtiyacı duyarak sahip oldukları coğrafi konum içerisinde diğer devletlere karşı bağımsızlık içerikli kavramlar geliştirmeleri olmuştur (Karyelioğlu, 2012, s.141). Mısır'da başlayan kültürel uyanmanın ardından kendine yeterlik hissi ile millet olarak sahip olunan değerlerin farkına varılmış ve dönemin entelektüelleri Arap milliyetçiliğini eserlerinde sıkça vurgulayarak toplumsal bir bilinç oluşturma çabasına girmişlerdir. Arap

birliğini gerçekleştirme kapsamında yapılan birçok girişimden biri ise 1963'te Mısır, Suriye ve Irak arasında imzalanan federasyon anlaşmasıdır (Kurşun, 2007, s.157). el-Melâike, adı geçen anlaşmayı umut ettiği birlik için önemli bir adım olarak görüp *el-Vahdetu'l-'Arabiyye* (Arap Birliği) isimli şiirinde bu düşüncelerine şöyle yer vermiştir:

يا مُنى أُمَّتِي جَمِيعاً ، وَيَا آمالها
يا أَحلامها المَطْوِيَّة
إِسْتَفِيقِي مِنَ الكَرَى فَجْراً
فَدَأْطَلْتِ أَضْواءَهُ الزَّنْبَقِيَّةَ
حُرْمٌ مِنْ سَعادَةٍ وَضِبابٍ
دَفَقَتْ فِي الدِّيارِ العَيْهِيَّةِ
طَوَّتِ النِّيلَ وَاحْتَوَتْ بَرْدِي
وَاحْتَضَنْتِ دِجْلَةَ بِكَفِّ نَدِيَّةِ
إِنِّها ساعَةٌ المَدَى أَعْلَنْتِ
دِقاتُها فَجَرَ أُمَّتِي العَرَبِيَّةِ
كَمْ حَلَمْنَا بِوَحْدَةِ العَرَبِ الكُبْرَى
وَهِمْنَا بِفَجْرِها الوُضْأِ
كَمْ شَدَوْنَا بِها ، عُرُوبُنَّا ظَمأى
إِلَيْها تَظَلُّ دُونَ إِرتِواءِ

*Ey tüm milletimin isteği
Umutları ve saklı düşleri
Bir tan vakti uyandı uykudan
Zambak çiçekleri gibi beyaz bir ışık belirdi
Bir nur ve bir mutluluk demeti
Karanlık bir diyarı aydınlattı.
Nil'den Barada nehrine kadar uzandı
Dicle'yi de bereketli avuçlarıyla kucakladı
İşte şimdi zaman saatti çaldı
Arap ulusunun yeniden doğuşunun sesi bu
Büyük Arap ulusunun birliğini ne çok düşlemiştik
Onun muhteşem doğuşunun hayalini ne kadar kurmuştuk
Onun şarkısını ne kadar mırıldanmıştık
Susamıştı Araplığımız ona
Ve devam etmekte susuzluğumuz (1986, c.II, s.519-520)*

el-Melâike'nin Arap milliyetçiliği ve Irak'ın bütünlüğüne ilişkin siyaset içerikli şiirlerinden biri ise *Verde Li 'Abdisselâm* (Abdüsselam'a Bir Gül) isimli şiiridir. Abdüsselam Arif, Arap milliyetçilik fikrini savunan ve

Irak'taki cumhuriyet rejiminin kurucuları arasında yer alan önemli bir isim olması yönüyle şairin önem verdiği bir şahsiyet olmuştur. Onun bir suikast suçlamasıyla tutuklanmasının, mevcut sorunların çözüm sürecine büyük bir zarar verdiğini düşünen el-Melâike, bundan dolayı büyük bir üzüntü duymuştur. Şair, bu şiiri tutuklanma haberinin yayımlandığı günün akşamında kaleme almıştır:

وَالْعُرُوبَةَ تَسْأَلُ أَيْنَ أَضَعْنَاهُ ؟
صَوْتُهَا مَحْزُون
هَلْ نَقُولُ لَهَا إِنَّا قَدْ رَمَيْنَاهُ
فِي ظِلَامِ السَّجُونِ ؟

*Arap milliyetçileri soruyor onu nereye koyduğumuzu
Üzgün bir tonla soruyorlar
"Zindanların karanlığına tıkadık onu" söyleyelim mi onlara?!*
(1986, c.II, s.477)

Abdüsselam Arif Arap milliyetçiliğini temsil eden bir isim olması nedeniyle şair, onun tutuklanmasının Arap milliyetçiliğine büyük bir darbe vurduğunu düşünmektedir. Kendi milletinin bütünlüğünü savunan bir insanın kendi milletinin insanları tarafından tutuklanmasını utanç duyulması gereken bir durum olarak nitelemektedir:

نَبَأُ أَنْكَرَتْهُ الْمُرُوجُ الْحَضِييَّةُ
بِدَمِ الثَّوَارِ
وَسَيَلْبَتْ فَوْقَ حُدُودِ الْعُرُوبَةِ
حَجَلًا وَاحْمِرَارِ

*Direnışçilerin kanlarıyla sulanmış bu çimenler
İnanmadı bu habere
Arap milliyetçilerinin yüzlerini kızartan
Bir utanç vesilesi kalacaktır. (1986, c.II, s.478)*

el-Melâike, şiirin sonunda Abdüsselam Arif'in benimsemiş olduğu fikirlerin Arap ulusu için taşıdığı büyük öneme işaret ederek onu şöyle övmektedir:

وَالْمَلَائِينَ تَحْمِلُ فِي يَدِهَا وَرْدَةً
لَكَ عَبْدَ السَّلَامِ
يَا نَصِيرَ الْعُرُوبَةِ وَالْحَقِّ وَالْوَحْدَةِ
يَا عَدُوَّ الظَّالِمِ

*Milyonlarca insan elinde bir gül taşıyor
Senin için ey Abdüsselam!
Ey Arap ulusunun doğruluğunu, birliğini savunan!
Ey zulmün düşmanı olan! (1986, c.II, s.478)*

Milliyetçilik ideolojisinde; kendi özellikleriyle bir millet olma fikri kadar güçlü olan diğer bir nokta ise sahip olunan değerler çerçevesinde, dışarda tutulan ve kendisinden saymadığı bir ötekinin bulunmasıdır. Bu bağlamda; Arap milliyetçiliğinin radikal bir dönüşüme girmesine yol açan Filistin sorunu etrafında şekillenen İsrail düşmanlığı, söz konusu “öteki”nin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Okutan, 2011, s.169). Bunun yanı sıra Osmanlı karşıtlığı düşüncesiyle başlayan ve Batı sömürmesine karşı mücadele etme şeklinde devam eden Arap milliyetçiliği “öteki” karşısında var olma çabası ile gelişen bir reaksiyon olma özelliğini kazanmıştır. Bu yönüyle milliyetçiliğin kısa sürede devlet politikasına yön veren bir ideoloji haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Arap milliyetçiliği kapsamında dönemin gelişmelerinden ciddi ölçüde etkilenen el-Melâike, özellikle İngiliz sömürmesine karşı mücadele edilmesi gerektiğine inanarak ülkesinde cumhuriyetin kurulmasını bu nedenle çok arzulamış ve gerçekleştiğinde ise duyduğu mutluluğu bu şekilde ifade etmiştir.

el-Melâike'nin milliyetçi tutumu sadece kendi ülkesine yönelik olmayıp diğer Arap ülkeleri için de geçerli bir özellik taşımaktadır. Özellikle Filistin sorunu, Arap ülkelerinin girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı çıkmaza giren bir konu olarak Arap milliyetçiliği bağlamında tüm Arap coğrafyasındaki şair ve düşünürlerin en çok işledikleri konuların başında gelmektedir. Nitekim el-Melâike de Siyonizm'e karşı mücadele etmeye ilişkin şiirler kaleme almaktan geri durmamıştır. el-

Melâike'nin Filistin sorununa şiirinde yer verme konusunda diğer kadın şairleri incelemesi (Uşmân, 2017, s.67) sahip olduğu toplumsal duyarlık bağlamında şaşırtıcı görünmemektedir. Şair, *Selâse Uğniyyât 'Arabiyye* (Üç Arap Şarkısı) adlı şiirinin son bölümünü Filistin'e ayırarak onu *en-Nesru'l-Ma'ûn* (Yaralı Kartal) olarak nitelendirmiştir. Bu şiirde Filistin'in Araplar için taşıdığı değere dikkat çeken şair, İsrail'e meydan okumuştur:

تَبَقَى فِلِسْطِينُ لَنَا نَعْمَةً
فُدْسِيَّةً عَلَى فَمِ الْمُنْشِدِ
وَنَسْرُنَا الشَّامِخُ لَنْ يَنْتَنِي
أَمَامَ بَابِ الزَّمَنِ الْمَوْصَدِ
غدا فِلِسْطِينُ لَنَا كُلِّهَا
كَأَنَّ إِسْرَائِيلَ لَمْ تَوْجِدِ

*Filistin bizim için bir ezgi
Dilimizde bir kutsallık
Başı eğilmez dik kartalımız
Zamanın kilitli kapısı önünde
Filistin yarın tamamen bizimdir
İsrail'in hiç olmamış gibi* (1986, c.II, s.498)

el-Melâike'nin Filistin konusunu, yine pek çok toplumsal konuda olduğu gibi, son derece romantik bir üslupla ifade ettiği göze çarpmakta ve şiirde şairin konuya karşı üzüntüsünü dile getirmekten öteye gitmediği görülmektedir. Şairin Filistin üzerinden duyduğu üzüntü, diğer Arap ülkelerinin durumu için de benzerlik göstermektedir. Örneğin; el-Melâike'nin, Arap milliyetçiliği kapsamında şiirlerine dâhil ettiği ülkelerden biri de Cezayir'dir. IX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devletinin askeri ve siyasi bakımdan zayıflaması sonucu, bu devlete bağlı olan Cezayir 1830 yılında Fransa tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal sonrasında başlayan Fransız sömürgesi tam yüz otuz iki yıl sürmüş ve Cezayir halkı bu süreçte birçok sıkıntıya maruz kalmıştır (Nam, 2012, s.156). Cezayir'in Fransa'ya karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi sekiz yıl devam etmiş ve bu süre sonucunda 1962 yılında Fransa'nın bu ülkeyi sömürge ve işgali sona ermiştir. el-Melâike, Cezayir'deki bu bağımsızlık mücadelesini Arap milliyetçiliği kapsamında çok değerli görmüş ve bu mücadelede önemli bir isim olan

Cemîle Bûhayrad'ı (1935-2015) şiirinin çıkış noktası yaparak Arap milliyetçiliğini bu direnişçi kadın üzerinden övmüştür. Buhayrad, ülkesinin bağımsızlığını kazanabilmesi için Fransa'ya karşı direniş halk örgütlerinin içinde yer alarak ön saflarda savaşmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir (Tur, 2017, s.105). Bûhâyrad'ın ülkesi için yürüttüğü mücadele sadece Cezayir'de değil tüm Arap dünyasında büyük bir etki uyandırmıştır. el-Melâike de bu halk kahramanını *Naħnu ve Cemîle* (Biz ve Cemile) adlı şiirine konu ederek ülkesinin olumsuz şartlarının düzeleceğine ilişkin umut tazeleme çabasına girişmektedir:

جميلة ! تَبْكِينَ خَلْفَ الْمَسَافَاتِ ، خَلْفَ الْبِلَادِ
وَتُرْخِينَ شَعْرَكَ كَفَّكَ دَمْعَكَ فَوْقَ الْوَسَادِ
أَتَبْكِينَ أَنْتِ ؟ أَتَبْكِينَ جَمِيلَةً ؟
أَمَّا مَنَحْوِكَ اللَّحُونَ السَّخِيَّاتِ وَالْأَغْنِيَّاتِ ؟
أَمَّا أَطْعَمُوكِ حُرُوفًا ؟ أَمَّا بَدَّلُوا الْكَلِمَاتِ ؟
فَفَيْمَ الدُّمُوعِ إِذْنُ يَا جَمِيلَةً ؟

Neden gözyaşı döküyorsun ülkenin arkasında, uzaklarda ey Cemîle!?
Saçlarını uzatıyorsun, yastığın üzerine gözyaşı döküyorsun, yakışmaz
bu sana!

Sen miydin ağlayan... Sen miydin Cemîle!!

Vermemişler miydi sana sevincin şarkı ve bestelerini

Öğretmemişler miydi sana harfleri, değiştirmemişler miydi sana
sözcükleri!?

Öyleyse bu göz yaşları niçin ey Cemîle!? (1986, c.II, s.505)

Vatan bütünlüğünü koruma ekseninde şekillenen milliyetçiliğin önemli bileşenlerinden biri ise şehitlik olgusudur. Nitekim şehitlik, söz konusu bütünlüğü koruma uğruna canı feda etmek olarak bilinmektedir. Çıkış noktası dini inançlar olmakla birlikte günümüzde şehitlik hem Türkiye hem Irak'ta vatanseverlik fikri etrafında şekillenen bir kavrama evrilmiştir. Şehitliğin vatanseverlikle olan bu sıkı ilişkisi onun siyaset pratiğinde de kendisine geniş bir yer edinmesine fırsat sağlamıştır. Bu bağlamda; dini geleneklere göre daha çok sükûnet içinde geçmesi beklenen şehit cenazesi merasimi, siyasi üslubun yoğun bir anlam kazandığı bir ritüel olma özelliği kazanmıştır (Akyol, 2009, s.3). Ayrıca şehit aileleri için devlet tarafından

yapılan ayrıcalıklı düzenlemeler, şehitliğin ulaşmış olduğu kurumsal kişiliğin ayrı bir göstergesi olmaktadır. Ortak bir düşmana karşı kolektif bir coşku ve motivasyon ile aynı toprak parçasının bütünlüğü için ortak kaygılar duymak, şehitliğin anlam içeriğine farklı bir boyut katmıştır. İsrail ve sömürge güçlerine karşı Arap birliğini güçlü bir şekilde arzulayan el-Melâike, bunu gerçekleştirme uğruna can veren şehitlere eş-Şehîd (Şehit) isimli şiirinde şu şekilde yer vermiştir:

فِي نَجَى اللَّيْلِ الْعَمِيقِ
رَأْسُهُ النَّشْوَانُ الْقَوَّةُ هَشِيمًا
وَأَرَأَقُوا دَمَهُ الصَّافِي الْكَرِيمًا
فَوْقَ أَحْجَارِ الطَّرِيقِ
وَعَقَابِيْلُ الْجَرِيمَةِ
حَمَلُوا أَعْبَاءَهَا ظَهَرَ الْعَمُودِ
ثُمَّ الْقَوَّةُ طَعَامًا لِلْحُودِ
وَمَتَاعًا وَغَنِيمَةً
وَصَبَاحًا دَفَنُوهُ
وَأَهَالُوا حَفْدَهُمْ فَوْقَ تَرَاهُ
عَارُهُمْ ظَنُّوهُ لَنْ يُبْقِيَ سَنَاهُ
ثُمَّ سَارُوا وَنَسُوهُ
.....
وَمِنَ الْقَبْرِ الْمُعَطَّرِ
لَمْ يَزَلْ مُنْبِغًا صَوْتُ الشَّهِيدِ
طَيْفُهُ أَتَيْتَ مِنْ جَيْشِ عَنِيدِ
جَائِمٌ لَا يَنْفَهَرُ

*Zifiri bir gece karanlığında
(Vatan aşkıyla) sarhoş olmuş başını kırık bir eşya gibi attılar
Yüce ve saf kanını akıttılar
Yoldaki taşların üstüne
Suç ortakları ise
Yükleyip yükünü kaderin sırtına
Attılar mezara bir yiyecek gibi
Bir eşya bir ganimet
Defnettiler sabahleyin
Kustular kinlerini toprağa
Kokusu kalmaz sanmaları onların ayıbydı
Sonra gittiler ve unuttular onu
.....
O hoş kokulu kabirden
Hala sesi gelmekte şehidin*

Azılı bir düşmandan

Yenilmez bir kahraman çıktı (1986, c. II, s.236-237-238)

Akın ise yaşadığı ülkenin siyasetini daha çok halkın geçim sıkıntıları bağlamında eleştirmeye ağırlık vermiştir. Ülke siyasetinin halka yansıyan en görünür yanlarından biri olan ekonomi Akın'ın öncelikli konusudur. Örneğin Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girip girmeme meselesi bunlardan biridir. Savaşın başladığı yıllarda Atatürk'ün ölümünün ardından CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığına geçmişti. Atatürk'ün ölümünün ardından başlayan ve çok partili düzene geçinceye kadar devam eden bu dönem Milli Şef Dönemi olarak bilinmektedir. Milli Şef olan İsmet İnönü, İkinci Dünya Savaşı döneminde ülkenin mutlak yöneticisi hükmündeydi. Ülke yönetiminde bulunanlardan bir kısmı savaşa girmenin doğru bir karar olduğunu düşünse de İnönü, yeni kurulmuş bir devlet olan Türkiye'nin bu savaşa katıldığı takdirde ondan zararlı çıkacağını ileri sürmüştü ve bu nedenle savaşa katılmamayı uygun görmüştü. Nitekim 1918 yılında sona eren Birinci Dünya Savaşı'nın ardından dört yıl süren Kurtuluş Savaşı'yla birlikte Türkiye, ciddi bir var olma mücadelesi vermişti. Kurtuluş Savaşı'nın ardından 1923 yılında Cumhuriyet sistemine geçen bir ülke olarak Türkiye kendi sınırlarını koruyup yeni rejimi devam ettirmeye öncelik vermiştir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'na girmemeyi tercih ederek ülkenin yeni düzeninin korunmasına karar verilmişti. İkinci Dünya Savaşına katılan ülkelerin büyük kayıplar vererek savaşı atlattığı sonucu dönemin Türkiye yöneticileri savaşa katılmama kararlarının doğruluğunu çeşitli platformlarda dile getirmişlerdir (Karaca, 2005, s.14).

Bununla birlikte coğrafi konumu nedeniyle Türkiye, herhangi bir zorlayıcı nedenle savaşa girme ihtimalini sürekli göz önünde bulundurarak sıkı tedbirler almaya yönelmiştir. Ülkede 1940-1945 yıllarını içine alan dönemde savaş ekonomisi kapsamında yarı seferberlik ilan edilmiş ve gençlerin büyük bir kısmı silahaltına alınmıştır. Bu uygulamalar ülkenin olağan ekonomik işleyişini büyük oranda aksatmış ve halkı büyük bir ekonomik sıkıntıya sürüklemiştir. Bu nedenle Türkiye savaşa fiili olarak

katılmamasına rağmen halk, bu savaşın sürdüğü ve onu takip eden yıllarda ciddi ölçüde geçim sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Piyasada temel tüketim maddelerini bulmakta zorlanan halka karşı karaborsa ile zenginleşen bir kesim ortaya çıkmıştır (Gözcü, 2018, s.89). İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaşa katılmayan Türkiye'deki ürün fiyatlarının bu savaşa katılan ülkelerde geçerli olan fiyatlardan daha yüksek seyretmesi ülkenin ekonomik buhranını göstermesi açısından önemli bir fikir vermektedir. Dolayısıyla Akın; Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na karşı yürüttüğü siyaset sonucu halkın büyük bir ekonomik buhran yaşaması söz konusuysa siyasilerin savaşa girmeme kararı almakla övünmelerinin bir anlamı olmadığını düşünmektedir:

*Yedi yaşındaydık Kırklarda. Üç yıl gittiler askere
Övündüler savaşa girmedik diye, hâlâ övünmedeler
Yedi yaşında kuraldır aç gitmek okula
Çürüyen buğdayların yanında, kürklerin ve pırlantaların yanında
Aç gitmek okula. Öğlen belki bir simit, bir portakalla (2017, s.118)*

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Akın'ın ülke siyasetini en çok eleştirdiği dönemlerden biri de 1960-1980 yıllarıdır. Bu yılların, Türkiye'nin siyasi tarihi içerisinde en çalkantılı yıllar olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu dönem; üç darbenin gerçekleştiği, yönetimin istikrarı yakalamada zorlandığı, politik yetersizliklerin damga vurduğu bir dönem olarak öne çıkmaktadır. O dönemde dünyanın birçok bölgesini etkisi altına alan sosyalist düşüncenin, öğrenci ve işçi hareketlerinin meydana gelmesine kaynaklık etmesi mevcut siyasi baskısızlığın daha da kötüleşmesine yol açmıştır (Demirtürk, 2015, s.157). Dünyada meydana gelen söz konusu gelişmelerin etkisiyle 1961 anayasası hak ve özgürlüklere daha çok yer vermeye çalışarak sosyal devlet kavramına vurgu yapmaya çalışmıştır. Bununla birlikte; politik yaşamı zenginleştiren özgürlüklerin artırılması fikir ayrılıklarını kamçılamış ve bu durum siyasi kutuplaşmaların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Ayrıca anayasada sağlanan özgürlüklerin bir sonucu olarak halk sınıfı da siyasete girmeye başlamıştır. Böylece sağ ve sol hareketleri adı altında halka inerek genişleyen siyasi

karışıklıkların artması sonucu yönetimin sıkı tedbirlere başvurduğu görülmüştür. Dönemin yönetimi, kendi otoritesini kurma çabası içinde her türlü farklı düşünceyi bir tehdit unsuru olarak değerlendirmiştir. Bu düşünceyle mevcut yönetimin arttırdığı baskı ortamında siyasi huzursuzluk gittikçe büyümüştür (Kayabaşı, 2011, s.32). Dolayısıyla yönetimin düşüncesine ters gelen fikirlerin çeşitli yollarla bastırılmaya çalışılması Akın'ın şiirlerinde geniş bir yer bulmuştur. Baskı gören kişilere verilen destek ile baskıyı yapanlara duyulan öfkenin açıkça görüldüğü şiirlerde dönemin siyasi izlerini bulmak mümkündür:

*Sinop'ta Gerze'nin dağlarında
Bir kaymakam beş öğretmen
Yoksul yeşerten beş öğretmen
Anayasa suç belgesi gibi çantalarında
Altmışlar geçmişti çoktan öyle ya
Sonra bin bir soru bin bir soruşturma
Ve sürgün ülkenin uzak uçlarına*

Akın'ın şiirlerinde yer alan siyasi eleştiri sadece yaşadığı ülkenin iç siyasetiyle sınırlı değildir. O dönemde dünyada meydana gelen olumsuz gelişmeler de şairin değindiği konular arasında yer almıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş döneminde (1945-1955) devletlerarası çıkar anlaşmaları yeni düzenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu savaşın galip devletleri olan Amerika ile Rusya; sahip oldukları görüş farklılıkları ile dünya devletlerinin iki kutuplu bir düzene sürüklenmelerine önyak olmuşlardır. Dolayısıyla bu iki devletin uyguladığı politikalar dünya düzenini önemli ölçüde etkileyecek bir özellik kazanmıştır. Doğu Bloğu liderliğini Rusya'nın, Batı Bloğu Liderliğini ise Amerika'nın yaptığı soğuk savaş döneminde dünya iki kutuplu bir nitelik kazanmıştır (Kayabaşı, 2011, s.31). Böylece devletlerarasında meydana gelen anlaşmazlıklar savaşa sebebiyet verecek kadar kızışmıştır. Özellikle Avrupa'da devam eden bu çatışmalar insani değerleri geride bırakacak seviyeye ulaşmıştır.

*Dışarıda savaş, Yeni bir Roma yapılırken
Eski bir Roma yıkılmada
Kurtların türküyle gezindiği bir dünya
Ve köpekler uzun bir bahar kızgınlığında
Kan, ateş, bitmeyen açlık, çürüyen Avrupa*

Tröstleri, bankaları, borsalarıyla
Erdem ve yiğitlik ve kancıklık en keskin yanlarıyla (2017, s.119)

el-Melâike ile Akın'ın edebiyat-siyaset ilişkisi ekseninde en büyük ortak noktalarından biri, edebi ürünlerini siyasi güdümlü olmaktan uzak tutmaya çalışmalarıdır. Her iki şair de kendi dönemindeki meslektaşlarına kıyasla, şiirlerini siyasi bir slogana dönüştürmekten kaçınmışlardır. Örneğin el-Melâike; siyaset izlekli şiirlerinde, siyasi bir taraf tutmaktan uzak durarak toplumun çıkarlarına öncelik verdiğini vurgulayan ifadeler kullanmıştır. Siyasetin yoğun bir şekilde işlendiği modern Arap edebiyatında el-Melâike'nin bu duruşu onun toplumcu yönünü yansıtan önemli bir özelliktir. Benzer şekilde Akın, şiirinin konusunun "sıradan insan" olduğunu her fırsatta belirtmeye çalışarak toplumda hakkı yenen zayıf kişilerin yanında olduğunu ifade etmiştir. Dönemin toplumcu gerçekçi şairlerinde siyasi söylemler ön plana çıkarken Akın, bizzat güçsüz insanların sorunlarına odaklanmış ve onlara yol göstermeye çalışmıştır. Nitekim siyasi güdümlü olmanın bir edebi eserin niteliğine olumsuz etkide bulunmasını engellemek için, bu eserin politik görüşü düzgün bir anlatım ve sağlam bir kurgu içerisinde vermesi gerekmektedir (Aytaç, 2001, s.27). Dolayısıyla her iki şair, toplumun sorunlarına duyarlı olmak ile nitelikli edebi ürün oluşturmak arasındaki dengeyi kurmada başarılı olmuşlardır.

3.5. GÖÇ-KENT

Göç, bir yer değiştirme hareketinden çok daha öte karmaşık ve iç içe farklı kavramları bir arada tutan önemli bir olgudur. Çeşitli sebeplerle gerçekleşen göç ile insan kendine ait toprağından ayrılarak kendine ait olmayan başka bir yere taşınmak durumunda kalır. Geçmişini arkasında bırakan insanın önünde, bulunduğu yere adapte olma veya kendini göç ettiği yere ait hissetmek için sahip olduğu aidiyetlerini oraya taşımak şeklinde iki seçenek bulunmaktadır (İlhan, 2012, s.88). Sosyal bir gerçeklik olan göçün edebiyatta bir izlek olarak yer alması edebiyat sosyolojisine büyük bir katkı sağlamaktadır. Göçebe bir millet olan Türklerin yaşamlarında sıkça gerçekleştirdikleri göç olayına destanlarda değinilmesi göç ve edebiyat ilişkisinin ne kadar eski olduğuna dair önemli bir ipucu vermektedir (Akgün, 2015, s.71). Göç konusu insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte yakın dönem edebi ürünlerde bu konunun daha kapsamlı bir şekilde ele alındığı dikkat çekmektedir. İç ve dış göç olmak üzere sınıflandırılan bu olgu, sosyal gelişmelere paralel olarak edebiyatta kendisine daha geniş bir alan bulmuştur.

Ülke sınırları içerisinde gerçekleştirilen yer değiştirme hareketi olarak bilinen iç göç, sebepleri ve sonuçları itibariyle önemli bir toplumsal dinamiktir. Türkiye’de 1950 yılında başlayan iç göçlerde 1960’tan sonra büyük bir artış görülmesi toplumsal yapıda birçok değişikliklerin oluşmasına yol açmıştır. Tarımda makineleşmeyle ortaya çıkan işsizlik ile kentin; sağlık, eğitim, iş olanakları gibi alanlarda insanın yaşam standardını yükseltme ve yaşam şartlarını kolaylaştırma imkânına sahip olması iç göçün temel sebepleri arasında yer almaktadır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ulaşım ve haberleşme alanında kaydedilen gelişmeler iç göçün oranını arttıran diğer etkenlerdendir. Nitekim ulaşımın rahat şartlarda sağlanması köy-kent ilişkisini hareketlendirmiş; haberleşmenin gelişmesiyle köylüler kentin olanaklarından haberdar olma imkânı bularak göç konusunda istekli davranmışlardır (Özdemir, 2012, s.5).

İç göç hareketleri halkın büyük bir kesimini içine aldığı için Akın’ın şiir izlekleri içerisinde göç, önemli bir konu durumuna gelmiştir. Şaire ait

olan eserlerden *Seyran Destanı*'nın neredeyse tamamı bu konu üzerine inşa edilmiştir. Akın, benzer nedenlerle Ankara'ya göç etmiş bir ailenin çocuğu olarak kendisi gibi göç eden insanları izlemiş ve göçün sebep ve sonuçlarını şiirlerinde irdelemiştir. Dolayısıyla Akın'ın şiirlerinde yer alan göç izleği, ülke içerisinde meydana gelen göç hareketleri anlamındaki iç göç olgusuyla sınırlıdır. Savaş, ölüm, hastalık gibi insan belleğinde derin izler bırakan olayların anlatıldığı bir tür olan destan kelimesinin, göç izleği için tercih edilmesi şairin konuya verdiği önemi göstermesi bakımından anlamlıdır. Söz konusu değişimi üniversite öğrencisi olduğu zaman bizzat gözlemleyen Akın, on yaşına kadar Yozgat'ta büyük bir konakta geniş aile içerisinde yaşadktan sonra Ankara'ya gelip apartman dairesinde çekirdek aile olarak yaşamaya başlaması taşra ile kent yaşamı arasındaki farkı gözlemlemesine ve kendisi gibi diğer göçmenlere bakışını çevirmesine etki etmiştir. Bu nedenle şair, göçmenlerin göç etme sebeplerine ve yeni yaşam biçimlerine eğilerek şiirlerinde bunlara geniş yer vermiştir. Şair, *Yol* isimli şiirinde insanları göçe mecbur bırakan sebeplerin başında yoksulluğu göstermiştir:

*Yoksulları gördük
Doğdukları yerde kalamazlar
Yoklukla beslenen kargış¹⁸
Kocaman bir fırtınadır
Onları yurdundan sürer çıkarır (2016a, s.21)*

İç göçün önemli sebeplerinden biri de kültürel bir kavram olan kan davalarıdır. Siyasi denetimin güçlü olmadığı kırsal bölgelerde insanların aralarındaki anlaşmazlıkları kendi uygulamalarıyla çözme çabası olarak görülen kan davaları, çeşitli sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Genellikle adam öldürme, kız kaçırma, arazi anlaşmazlıkları gibi nedenlere dayalı olarak bir oç alma biçimi olan kan davaları (Ökten, 2010, s.176) köyün itici göç sebepleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Akın da *Seyran Destanı'nın Birinci Bölümü*'nde bu kırsal olguya ve sonucuna işaret etmiştir:

¹⁸ Beddua

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c552747576308.03873876

*Tabancalar alıyoruz
Kimin için? Bunu bilmediğimizden
Birbirimizi vuruyoruz
Damlara düşüyor, damlardan çıkıyor
Askere gidiyor, dönüyoruz
Gurbete gidiyor, dönüyoruz
Gurbete gidiyor, dönüyoruz
Gurbete gidiyor, dönüyoruz
Sonra dönüyoruz bir gün
Kondularımızı kuruyoruz (2016a, s.56)*

Yoksulluk ve güvenlik gibi birtakım sorunlara çözüm bulma arayışının bir sonucu olarak gerçekleştirilen göç hareketi, aynı zamanda farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim Sanayi Devrimi'nden sonra tüm dünyada meydana gelen gelişmeler Türkiye'de etkisini göstermekle birlikte genel anlamda sanayi alanında beklenen gelişme gerçekleşmemiştir. Köyden kente göç edenlerin sayısı ile kentin imkânları arasında bir orantısızlık söz konusu olmuş ve bunun bir sonucu olarak göçmenlere yeterli istihdamın ve konutun sağlanamaması gibi sorunlar meydana gelmiştir. Kente göç eden insanlar; barınma sorununu, kentin dışında, şahsa veya devlete ait araziler üzerinde kaçak yapılar inşa ederek çözmeye çalışmışlardır. Böylece ikincil sektörlerde çalışan ve gecekondualarda yaşayan bir göçmen kitlesi ortaya çıkmıştır (Çakır, 2011, s.211). Kentteki yoksulluğun en görünür taraflarından biri olan gecekondulaşma, söz konusu dönemde büyük şehirler arasında en çok Ankara'da meydana gelmiştir (Özkul, 2012, s.31). Akın, göçle birlikte ortaya çıkan bu değişimi *Güler İle Alicik* adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

*Dağların başında gecekondu
Gören gelip konar, gören gelip konar
Yakın köylü, yakın illi, hemşeri
Çocuk kadın kedi köpek ev ocak
Sokmuş başlarını otururlar (2016a, s. 107)*

Kırsaldan kente göç eden insanlar, alıştıkları yaşam biçiminden farklılık gösterdiği için kente uyum sağlamada birtakım zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Göçmenler, bu zorluklarla başa çıkabilmek için aynı şehirden olmak anlamına gelen hemşehrilik yoluyla bir savunma

mekanizması geliştirmeye çalışmaktadırlar. Kentin dışına kurulan gecekondular; hemşerilik ve akrabalık duygularıyla hareket edip kolektif bir ruhla bir araya gelen insanların, kentin değişim hızına bir nebze direnmiş olmalarına yardımcı olmaktadır. Gecekonduların yoğunlaştığı bölgelerde ortaya çıkan sosyal doku içerisinde dayanışmanın görülmesi, göçmenlere kent yaşamının zorluğu içerisinde bir kolaylık sunmakta ve kendilerini daha iyi hissetmelerine olanak sağlamaktadır (Kaygalak, 2009, s.85). Kentleşme sürecinde, şehre karışmakta zorluk yaşayan göçmen, benzer hayatlara sahip olan insanlarla birlikte kentin dışında kendilerine ait kurdukları dünyada yaşamayı tercih etmektedirler. Akın, gecekondular kesimi arasında yaygınlık gösteren enformel ilişkilerin önemine *İbrahim'in Dedesi* isimli şiirinde şu Şekilde değinmiştir:

*Bir de gecekondular olmasa
Bir de İbrahim
O grl grl yaşam, o iş, o dert, o şamata
Mezarda sanabilir kendini insan. (2016a, s.100)*

Kırsaldan göç eden insanlar, barınma ihtiyaçlarını karşılamak için şehrin dışına inşa ettikleri gecekondular zamanla şehrin büyümesi sonucu ortada kalmış ve çeşitli projelerle bu alanların değerlendirilmesine karar verilmiştir (Yılmaz İ. 2015, s.309). Gecekondular kaçak yapılar olduğu ve sayısı gittikçe çoğaldığı için belediye ekipleri bunları yıkmak için zaman zaman müdahalede bulunmuştur. Evlerinin yıkılmasına engel olmak isteyen göçmenlerle görevliler arasında sık sık arbede yaşanmıştır. Göçmenlerin geldikleri yere geri dönmelerini sağlamak veya en azından daha fazla insanın bu yerleşim yerlerine gelmelerine engel olmak için her yıkımda daha sonra yıkılacak olan evlere çarpı işareti konulmuştur. Akın, yıkım kararı veren yetkilileri ve yıkım görevlilerin kendilerine direnen gecekondular sahiplerine insanlık dışı tepkilerle karşı koymasını *Ankara Ankara Güzel Ankara* adlı şiirinde şöyle eleştirmiştir:

*Yıkıldı bir gecede yirmi konu
Beyler vardılar belde başkanına
Gördüler belde başkanını
Topuyla copuyla tüfeğiyle*

*Vurdular, kırdılar, öldürdüler
Yaraladılar ki, onulmaz
Birer çarpı imi kondu
Daha yüz yirmi kondunun kapısına (2016a, s.111)*

Kırda geleneksel bir yapı içerisinde yaşamını sürdürmeye alışmış olan kişiler, kente göç ettikten sonra kent değerlerine karşı bir yabancılaşma sürecine girerler. Buna ek olarak kent insanının bu kesime yönelik dışlayıcı bir tutum içerisinde girmesi ise bu süreci zorlaştırmakta ve göçmenlerin kendilerini kente ait hissetmelerinin önünde büyük bir engel olmaktadır (Ekici, 2015, s.13). Akın, göçmenlerin kentte yaşadığı sosyal dışlanmayı *Kars'tan Gelirik* isimli şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

*Köleler gibi derlendik
Fikirtepe'nin¹⁹ orlarda
Karın tokluğuna
Altındağ'da²⁰, Seyranbağları'nda²¹
Sıra sıra kondularda
Yatarık, kalkarık
İşe giderik en çoğu
Değilik bir şeyin sahabı (2016a, s.64)*

Göçmenler kente göç ettikten sonra orada yaşamlarını sürdürebilmek için ilk olarak iş bulma ve barınma gibi temel fiziksel şartları sağlama mücadelesi vermişlerdir. Bunun yanı sıra göçmenler; geride bıraktıkları yaşamlarında kaybettiklerine ilişkin derin bir hüznün içerisinde hayatlarına devam etmektedirler. Nitekim göç sonrası edindiği kazançlar ne oranda olursa olsun, önceki yaşamında alışkın olduğu ortamı yitiren kişi, bu yitikliği gurbet duygusuyla tadararak büyük bir üzüntü duymaktadır (Karak, 2014, s.232). Akın; *Eski Nine* isimli şiirinde, önceki yaşamını unutmamakla yeni yaşamına adapte olma mücadelesi arasında kalan bireyin hüznüne ve gurbet duygusuna değinerek son derece önemli bir sosyolojik gerçeği şiirinin içerisinde yerleştirmeyi başarmış ve bireyin duygularına sosyolojik bağlamda

¹⁹ İstanbul Anadolu Yakası'nın ilk gecekondu yerleşim bölgesidir (Öztürk, 2018, s.42).

²⁰ Ankara'da gecekondu oluşumunun ilk görüldüğü bölge (Bektaş, 2011, s.65).

²¹ Önceleri bağlık bir alan olup kırsaldan yapılan göçlerin artmasıyla gecekonduların sıkça görülmeye başlandığı bir Ankara semti (Tuncer, 2014, s.206).

ışık tutmuştur. Toplum hafızasında büyük bir yer tutan göçün, bireyin duyguları üzerinden dile getirilmesi şiire yoğun bir lirizm katmıştır:

*Ölümün ve göçün dokunmadığı tek nesne
var mıdır
ölüm yok eder göç değiştirir
kendisi kalamaz kimse*

.....

*kimse kendi gibi kalmamıştır
o seven sevilen amca
döner bir gün apansız, bırakılan kente
herkesin doğduğu evi haraç mezat
açmıştır izinsiz eski sandığı
artık başkasının olan evin avlusunda
tüccarı değildir bilemez nesi kaç para
sedef nalın, oyma kutu
fildişi tahta kehribar
tarak toka
mum bebeği kızın, armağan çingirak ilk elbise (2016b, s.98)*

Kent, bilimsel çalışmaların yürütülmesine ve kültürel gelişimin çok yönlü bir şekilde gelişmesine fırsat veren olanaklara sahip bir mekân olmakla birlikte modern çağın aydın kesimi içinde yer alan şairler için olumlu bir anlam taşımamaktadır. Toplumun menfaatlerini gözeten bu şairler için kent, bir bilim merkezi olma özelliğini bastıran bir dizi olumsuz çağrışıma sahiptir. İnsan haklarının büyük oranda ihlal edildiği, güçlünün zayıfı ezdiği ve şahsi çıkarların insani değerlerin önüne geçtiği bir alan olarak betimlenen kent, modern çağ şairlerinin sıkça yerdiği bir alan olmuştur (Ebû Gâlí, 1995, s.6).

Sanayileşme süreciyle birlikte ekonomik gelişmelere paralel olarak kent sayısında bir artış gözlenmiştir. Bu sayının artması kent yaşamına ilişkin sosyal, ekonomik ve kültürel bir alt yapının doğmasına yol açmıştır. Dolayısıyla kentte yaşayan bireylerin davranışlarında kent yaşamına özgü değişiklikler söz konusu olmaktadır (Karak, 2014, s.230). el-Melâike ile Akın'ın kent yaşamına dair şiirlerinde değindiği noktalar, bu yaşamın insanlar üzerinde meydana getirdiği davranış değişiklikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Kent yaşamı; kalabalık nüfus ve hızlı yaşam gibi birtakım dezavantajlara sahip olsa da her iki şairin üzerinde durduğu konu kent yaşamının insanlarda yol açtığı değer kaybıdır.

Akın, *Kendi Yalnızlığında Unutulmuş* adlı şiirinde kentle kır karşılaştırmak yoluyla insanların dikkatini bu kayba çekmeye çalışmıştır. Şair, çocukluğunun geçtiği Yozgat ile babasının mesleği gereği gitmek zorunda kaldıkları Ankara'yı taşra-kent yaşamı ekseninde sembolleştirmek suretiyle insanların kayıplarına değinmeye çalışmıştır. Serçenin dilsiz, elmanın ise acı oluşunu belirterek kent yaşamında varlıkların doğallıklarından uzaklaşıp başkalaştığını ifade etmiştir. Şair; aydınlık bir yaşam beklentisiyle, geçmiş günlerin sıcaklığını taşıyan gemiye kavuşmayı beklemiştir. Psikanalizde anne karnını çağrıştıran gemi, şehirde büyük bir yalnızlık duyan kent insanı için, ihtiyaç duyduğu güveni yansıması bakımından dikkate değer bir unsurdur (İlhan, 2012, s.90).

*Bu sonsuz sarılık içinde
Serçeler dilsiz elmalar acı
Eski kıtalar vardı
Sıcak insanlar vardı
Şimdi birbirine yabancı
.....
Yer gök arasında çaresiz kalmışız
Gemiler gelsin eski çağlardan
Gemiler dolusu aydınlık gelsin (2017, s.39)*

Sanayi inkılâbının ardından insanların kırsal kesimden kente göç etmeleri, kentle kır arasındaki farkları belirgin hale getirmiş ve bu iki yaşam alanı, farklı anlamlar kazanmıştır. Bu bağlamda köy, insanların doğaya yakın oluşları ve insan ilişkilerinin daha sıcak ve samimi olduğu bir yer olarak algılanırken; kent ise resmi ilişkilerin hüküm sürdüğü, insanların birbirini tanımadığı, ancak ticari sebeplerle bir araya gelinen bir yer niteliğindedir (Weber, 2000, s.54-55). Bu bağlamda toplumcu şairlerin özelliklerinden biri de insan ilişkilerine zarar veren kent yaşamına karşı isyan etmeleridir (Tur, 2005, s.16). Dolayısıyla el-Melâike ile Akın'ın bu konuya ilişkin şiirlerinde kırsalı kente karşı olumlama ve kent yaşamını eleştirme yer almaktadır. el-Melâike, *er-Rîf* (Köyde) adlı şiirinde kırsalı kente karşı şu şekilde övmüştür:

فَلْتَقُصِّ الْحَيَاةَ فِي هَذِهِ الْجَنَّةِ
نَاسِينَ حَادِثَاتِ الْحَيَاةِ

*Ömrümüzü bu cennette geçirelim öyleyse
Hayatın sıkıntılarını unutarak (1986, c.I, s.94)*

el-Melâike, kent yaşamına ilişkin detaylı durumlara yer vermeyip şiirlerinde bu konunun kapsamını dar tutmuştur. el-Melâike, kentin insana yaşattığı kayıpları ve onun insanı özünden uzaklaştırdığını Akın gibi gözlemlemiştir. Ancak şair, kent yaşamının olumsuz taraflarına ilişkin tutumunu farklı bir şekilde sergilemiştir. Kent yaşamının getirdiği olumsuzlardan kaçınılamayacağını kabullenen şair, hayalini kurduğu kenti şiirinde betimleyerek ütöpik bir kent yaratmıştır (Tur, 2017, s.185).

Bilindiği gibi, çok eski zamanlardan beri şair ve yazarlar, eserlerinde ütöpik düşüncelerden oluşan kurgular oluşturmuşlardır. Sanatçıların mükemmeli arayan insanlar olduğu bilgisinden yola çıkarak bu tip hayali kurgulara yönelmeleri normal görünmektedir. Ayrıca baskı, istikrarsızlık ve kaos ortamının hakim olduğu dönemlerde sanatçılar, gerçek hayatın bahsi geçen sorunlarından kaçmak için, kendilerine sığınacakları güvenli yerler yaratma ihtiyacı duymuşlardır. Dolayısıyla Irak'ın o dönemdeki siyasi ve toplumsal durumu göz önüne alındığında el-Melâike'nin şiirinde ütöpik bir kent kurma yönelişi şaşırıcı görünmemektedir. Sanatçının önceliğine göre değişen ütöpik kentin özellikleri el-Melâike'de romantizmin çizgilerine göre şekillenmektedir:

وَيُوتِبِيَا حَيْثُ يَبْقَى الضِّيَاءُ
وَلَا تَعْرِبُ الشَّمْسُ أَوْ تَعْلَسُ
وَحَيْثُ يَطْلُ عَيْبِرُ النَّفْسِجِ
حَيًّا وَلَا يَبْدُلُ التَّرْجِسُ
وَحَيْثُ تُفِيضُ الْحَيَاةُ رَحِيقًا
نَمِيرًا وَلَا تَقْرُعُ الْأَكْوَسُ
وَحَيْثُ تَضِيغُ حُدُودُ الزَّمَانِ
وَحَيْثُ الْكَوَاكِبُ لَا تَنْعَسُ
هُنَاكَ الْحَيَاةُ إِمْتِدَادُ الشَّبَابِ
تَفُورُ بِنَشْوَتِهِ الْأَنْفُسُ
هُنَاكَ يَطْلُ الرَّبِيعُ رَبِيعًا
يُطَلُّ سَكَّانُ يُوْتِبِيَا

*Ütopya! Aydınlığın sürdüğü
Güneşin batmadığı, karanlığın çökmediği
Menekşe kokan
Nergislerin solmadığı
Hayat lezzet iksiri saçarken
Bardakların boşalmadığı
Zaman sınırlarını kaybederken
Yıldızların sönmediği
Gençliğin bitmediği
Yüreklerin coştığı
Baharı bahar gibi
Ütopya halkını gölgelendiren (1986, c.II, s.39-40)*

el-Melâike, kentin insanı özünden uzaklaştıran bir yaşam biçimine sahip olmasını eleştirmenin yanı sıra kente özgü siyasi baskıdan da büyük bir rahatsızlık duymaktadır. Nitekim toplumsal bir şair olarak yer yer halkı yöneten kesimin yanlışlarını dile getirip halkı bilinçli olmaya çağırmaya öncelik vermiştir. Ancak dönemin ülke siyaseti istikrardan uzak olduğu için yönetime gelenler otoriteyi hızlıca sağlamak adına genellikle baskıcı bir politika takip etmişlerdir. Bu nedenle o dönemde yönetimin eksikliklerini dile getiren aydın kesime karşı bir baskı söz konusu olmuştur. el-Melâike, fikirlerini özgürce dile getiremediği kent yaşamının bu biçiminin değişebileceğine dair ümidini kaybettiği için şiirlerinde sıkça özlemine duyduğu ütopyik kentlerden bahsetmiştir. Yönetimin aydın kesime yaptıkları baskılardan dolayı sesini halka yeterince duyuramayan şair, bu durumdan büyük bir üzüntü duymaktadır. Bu nedenle şairin hayalini kurduğu kentin özelliklerinden biri de fikirlerini serbestçe dile getirdiği bir yer olmasıdır. *Yûtûbyâ eđ-Dâi'a* (Yitik Ütopya) isimli şiirinde bu hayalini şu şekilde belirtmiştir:

هُنَالِكَ حَيْثُ تَذُوبُ الْقُيُودِ
وَيُنْطَلِقُ الْفِكْرُ مِنْ أُسْرِهِ

*Orada kısıtlamalar son bulur
Fikir, zincirinden kurtulur (1986, c.II, s.39)*

el-Melâike, kent yaşamının insanlarda meydana getirdiği değer yitimine *en-Nâime Fi'şşari'* (Sokakta Uyuyan Kız çocuğu) adlı şiirinde değinmiştir. Özel yer isimlerini Akın'a göre daha az kullanan el-Melâike şiirine, olayın yaşandığı semtin adını (الكرادة) belirterek başlamıştır. Şair, sokakta uyumak zorunda kalan küçük bir kız çocuğuna karşı insanların duyarsız kalmasından yola çıkarak kentli insanların yaşamlarındaki değer kaybını şu şekilde eleştirmiştir:

وَلِمَنْ تَشْكُو؟ لَا أَحَدٌ يُنصِتُ أَوْ يُعْنَى
الْبَشَرِيَّةَ لَفْظًا لَا يَسْكُنُهُ مَعْنَى
وَالنَّاسُ قِنَاعٌ مُصْطَنَعُ اللُّونِ كَذُوبٌ
خَلْفَ وَدَاعِيَةِ إِخْتِبَاءِ الْحَقِّدِ الْمَشُوبِ
وَالْمُجْتَمَعِ الْبَشَرِيِّ صَرِيحٌ رُؤْيٍ وَكُؤُوسٍ
وَالرَّحْمَةَ تَبْقَى لَفْظًا يُقْرَأُ فِي الْقَامُوسِ
وَنِيَامًا فِي الشَّارِعِ يَبْقُونَ بِلا مَأْوَى
لَا حُمَى تَشْفَعُ عِنْدَ النَّاسِ وَلَا شَكْوَى
هَذَا الظُّلْمُ الْمُتَوَجِّسُ بِاسْمِ الْمَدْنِيَّةِ
بِاسْمِ الْإِحْسَاسِ ، فَوَاحِجَلِ الْإِنْسَانِيَّةِ

*Kime şikâyet etsin? Kimse kulak vermiyor ve ilgilenmiyor
İnsanlık, anlam taşımayan bir sözcükten ibaret
İnsanlar yapay renkli yalancı bir maskedir
Yumuşaklığının arkasında büyük bir kin saklıyor
İnsanlık yenik düşmüş bir hayal
Merhamet ise sözlüklerde okunan bir kelime olarak kalmış
Sokakta uyuyanlar evsiz kalır
Ne insanların acıması ne de şikâyet
Bu korkunç zulüm medeniyet adına
Duygular adına, yazıklar olsun insanlığa (1986, c. II, s.272)*

İnsanların birçok değeri göz ardı ettiği kent yaşamında, en önemli değer olarak para ön plana çıkmaktadır. Kentte yaşayanlar duygularını bir kenara atarak para kazanmak için kıyasıya mücadele etmektedirler (Simmel, 2006, s.98). Bu nedenle; para ekonomisinin hayatın merkezinde olması, kent yaşamının belirleyici özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Rasyonel ilişkilerin ön plana çıktığı kentte kişi, tüm bireyselliği ve niteliği paraya indirgemektedir. Kentin büyük nüfusu içerisinde insanların birbirini tanımıyor olması, para ilişkilerinde sert bir tutum içerisine girmelerini

kolaylaştırmaktadır. Birbirlerini tanımadıkları için insani değerleri devreye sokmak gibi bir nedene ihtiyaç duymayan insanlar sadece yapılan işleme odaklanmaktadır. Böylece bu ilişkide insan hesaba, sadece bir sayı olarak katılmış olmaktadır. Para ekonomisinin kent yaşamında başat bir rol oynaması, kent insanın zihnini daha çok hesap yapmaya itmektedir. Bu durum ise; insanların parayı bir yaşam hedefi olarak algılamalarına ve hayata bir hesap olarak bakmalarına yol açmaktadır. İnsanların yaşamlarını para üzerinden anlamlandırmaya çalışmasını eleştiren Akın, buna karşılık olarak getirdiği gül imgesiyle değerlere atıfta bulunmuştur. Kent insanı için değerli olanın, hesaplanabilir ve sayılabilir şeyler olduğunu; bu nedenle gülü yani değerlerini senetle değiştirmekte tereddüt etmediğini ve bu değerlerin onun için artık bir önem taşımadığını *Gül İçin İlahi* isimli şiirinde şair şu şekilde ifade etmiştir:

*İnsanlar bir gülü bir senetle
Değiştirmeye alıştılar
İnsanlar başka insanların hayatını
Bir hezaren sandalye midir hayat
Dizip kaldırmaya alıştılar
İnsanlar yüreği ve onuru, alıştılar
Yelin üflediği yaprak mıdır onur
Yürek arsız otlar gibi ayak altında
Tanımıyor kimse kimseyi
Ve kendini tanımak istemiyor
İnsan tanımazsa kendini insan
Nasıl varolabilir (2016a, s.124)*

Kent yaşamının yoğun ve hızlı bir tempoya sahip olması, burada yaşayan kişilerin zihinsel bir faaliyete girmelerini zorlaştırmaktadır. Bu yaşam biçimi, bireyin çevresindeki ayrıntıları görmesine engel olurken, onu, sadece gördüklerine odaklanıp sürekli yeninin peşinde olma çabasına sürüklemektedir. Bu çabayla koşturan kentli, zamanla çevresindeki bağı koparmakta ve kentin yoğun temposu içerisinde, benliğinin mekanik bir yapıya dönüşmesi tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Kent yaşamı süren insanın zihni, gün içerisinde sık sık birbirinden farklı görüntü ve seslerle dolmaktadır. Sürekli ve hızlı bir şekilde kente özgü birçok uyarıcıya maruz kalan bir zihne ve çok az vakte sahip olan kent insanı, bahsi geçen edilgenlikle yaşamını

sürdürmeye çalışırken, bu yoğunluk içerisinde, kendine ve yaşama dair birçok değeri gözden kaçırmış olmaktadır (Weber, 2000, s.57). Akın bu gerçeği, *İlkyaz* adlı şiirinde etkili bir biçimde ifade etmiştir:

*Ah kimselerin vakti yok
Durup ince şeyleri anlamaya
Kalın fırçalarını kullanarak geçiyorlar
Evler çocuklar mezarlar çizerek dünyaya (2017, s.116)*

İnsanların moral buldukları değerleri kent yaşamında kaybetmeleri onları yalnızlığa itmektir. Bu nedenle kent yaşamının kaçınılmaz sonuçlarından biri de insanları yalnızlığa sürüklemesidir. Bu yalnızlık; kimi zaman kişinin bunun bilincine varmakla birlikte hiçbir şey yapamaması sonucu kendini toplumdaki soyutlama şeklinde belirirken; kimi zaman ise toplumun bireyi ötekileştirme biçiminde kendini gösterir (İlhan, 2012, s.91). Söz konusu ötekileştirme ise kişiyi silik bir role büründürerek makine gibi hareket etmeye götüren bir etken niteliğindedir (Gasset, 2014, s.33). Akın; kentlilerin sadece zorunlu sebeplerle bir araya gelmelerini, birbirlerine uzak kalışlarını ve bu nedenle nesneleşmelerini eleştirirken onları bezgin bir yığın olarak nitelmiştir. Ayrıca şair, insanın yaşamını kolaylaştırma amacı taşıyan teknolojinin ise insanın kentte kaybettiği değerlerin yanında bir anlam taşımadığına vurguda bulunmuştur. Şiirini “kent bitti” diye sonlandıran şair, insanların kent yaşamında sona geldiklerini ifade etmiştir:

*antenlerin uyduların metalik söylemiyle
birleşilemiyor
yabancı isimler trafik imleri alarm zilleri
arasında karşılaşanlar
tanışıyorlar mı? tanışamıyorlar
bu bir çarpışmaya benziyor
bütün gün bütün gün çarpışa çarpışa
kentin ağır sularında
herkes yaralı (2016b, s. 73)*

Bazı kentlerde yoğunlaşan göç hareketleri, bu kentlerin daha da büyümesine yol açarak metropol oluşumunu ortaya çıkarmıştır. Kentin büyüyüp metropole dönüşmesi toplum hayatında birçok değişikliği ortaya çıkardığı gibi, kente özgü insana dönük sorunların da katlanmasını

beraberinde getirmiştir. Büyük kalabalıklardan oluşan metropolde insanlar, geçim sağlamanın zorlu bir mücadeleyi gerektirmesi sonucu duygularıyla hareket etmekten uzak kalarak daha çok zihniyle yaşamı algılamaya yönelmiştir. Bu yöneliş, bireyin yalnızlaşması ve etrafına karşı kayıtsız kalması gibi kent yaşamına özgü sorunları ortaya çıkarmıştır. Geçim sağlama amacı etrafında şekillenen bu yaşam biçimi, bireyi metalaşmaya doğru iterken, içinde bulunduğu yalnızlık onu zaman içerisinde tüketmektedir (Simmel, 2006).

Doğa, romantizm akımının temel konularından biridir. Romantiklerin doğaya olan ilgilerinin altında yatan temel sebep ise; sanayileşme ve şehirleşme sonucu toplumda meydana gelen değer kaybıdır (Çetişli, 2014, s.84). Bu nedenle her iki şair de kent yaşamının olumsuz yanlarına karşı doğayı yüceltirken, insanların doğaya yöneldikleri zaman söz konusu yozlaşmanın ortadan kalkabileceğine dair bir umut beslemektedirler. Bu bağlamda Akın; *Kesik* adlı şiirinde, samimiyetten uzak insan ilişkilerinin hâkim olduğu, doğaya dair birçok güzellikten mahrum ve sadece günleri tüketmeye ayarlı bir yaşam biçimini insanın özüne ters olduğunun altını çizmiştir:

*Şimdi biz hiçbir şey değiliz doğru mu
Bizim için kimse kimsenin bir şeyi değil
İlgiler gündelik giysiler gibi eski inceliksiz
İsa'dan bu yana giydiği herkesin
.....
Biz şimdi güzleri ayrı ayrı
Kuşları güzelsiz yüzlercesiz
Bir bakıma öldük açıkçası bu
Bir başka bakıma nedensiz evetsiz
Unutmaya yaşıyoruz günleri doğru mu (2017, s.64)*

3.6. ANNE-ÇOCUK

el-Melâike ile Akın, kadına yeterince özgürlük alanı tanınmadığı geleneksel bir toplum yapısında yetişen iki kadın şairdir. Toplumcu şairler olarak seslerini duyurmaya çalışan bu iki şair, kısıtlanan özgürlüklerini anneliklerinden güç alarak kazanmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla annelik, toplumcu şair olma noktasında önemli bir sıçrama tahtası olarak görülebilecek bir alandır. Anneliğin kurumsal bir özelliğe sahip olması, çocuklara yönelik tutumlarda kadına cesaret ve özgürlük fırsatı tanımış ve bu durum annenin anne olmayan kadına göre toplum içerisinde daha görünür olmasına yol açmıştır.

Buna göre; erken yaşta (23) evlenip beş çocuk sahibi olan Akın ile ona göre daha geç yaşta (39) evlenip tek çocuğu olan el-Melâike'nin ('Uşmân, 2017, s.10) hayata karşı duruşlarında bahsi geçen değişkenden söz etmek mümkün görünmektedir. Ülke yönetimindeki özgürlük sınırları ve kişisel yönelişlerin etkisine ek olarak, annelik yaşantısındaki farklılık, şairlerin tutumlarında değişiklik oluşmasına yol açmıştır. Örneğin; Akın, şairlik hayatının ilk döneminde yaşadığı yalnızlığın toplumla bütünleşmeye dönüşümünde çocuk sahibi olmasının önemli bir rol oynadığından bahsetmiştir. Bu durumu bir mucize (tansık) olarak niteleyen Akın, çocuklarının kendi üzerinde meydana getirdiği değişikliğin büyüklüğüne vurgu yapmıştır. Akın'ın bu değişimi sağlayan nedenlerden biri olarak gösterdiği çocukları (1996, s.144), onun toplumla bütünleşmesine ve yalnızlıktan uzaklaşmasına yardımcı olmuştur. Buna karşın el-Melâike; kendi benliğinden topluma dönüşünü sağlayan durumun kendi çabası olduğunu ve bunun için kendini zorladığını ifade etmiştir.

el-Melâike'nin anneliğe dair ifadelerin kullanıldığı şiirlerinin önemli bir kısmı onun anne olmadan önce kaleme aldığı şiirlerdir. Örneğin Irak'ta cumhuriyet yönetiminin kabul edilmesini büyük bir sevinçle karşılayan şair, bu cumhuriyeti bebeğe benzeterek anne rolüne bürünmüştür. *Cumhûriyyetuna Verdetuna* (Cumhuriyetimiz Gülümüzdür) isimli şiirinde dişil bir ifade tercih eden şair, söz konusu dişil tutumu anneliğe evirerek şiirini devam ettirmiştir:

جُ مهوريتنا ، طِفْلُنَا الْجَدَلَى الْعَيْنِينَ
مَوْلِدُنَا السَّمْرَاءَ الْبَاسِمَةَ الشَّفَتِينَ
سَنُوسِدُهَا فِي أَدْرُعِنَا وَمَاقِينَا
سَنُعْذِبُهَا بِأَعَانِينَا

*Cumhuriyetimiz... Mutlu gözlere sahip çocuğumuz
Güler yüzlü esmer bebeğimiz
Yatırıp kollarımızda, gözümüz gibi bakacağız
Besleyeceğiz onu şarkılarımızla (1986, c.II, s.446)*

el-Melâike'nin karamsar ve hüzünlü duruşunu en çok besleyen durumlardan biri de çocukların yaşadıkları üzüntülerdir. Toplumcu bir şair olma ile anneliğin birleştiği noktada şair, farklı sosyolojik durumlarda çocuklar üzerinden hüznünü şekillendirmektedir. Örneğin savaş ile beliren çaresizlik, çocukların üzüntüsüyle dile gelmiştir:

يا قلوبَ الأطفالِ لا تَحْفَفي الآنَ
حَنِينًا لَنْ يَرْجِعَ الآبَاءُ
هكذا شاءتِ السَّيِّئِينَ فَرَفُفا
بِغُيُونٍ قَدْ عَضَّ فِيهَا الْبُكَاءُ

*Ey çocuk kalpleri, şimdi atmayın
Asla dönmeyecek babalar
Böyle istedi zaman
Merhamet et
Ağlamaktan tükenmiş
O gözlere (1986, c.I, s.48)*

el-Melâike'nin çocuk izlekli şiirlerinde değindiği noktalardan biri de çocukların yaşadığı yoksulluktur. Yoksulluk genel bir insanlık sorunu olmakla birlikte 1980'li yıllardan sonra “çocuk yoksulluğu” ayrı bir araştırma konusu olmuştur. Bu konunun ayrı bir inceleme alanı olarak belirlenmesinin en önemli sebebi yoksulluğun çocuklar üzerinde meydana getirdiği ciddi sonuçlardır. Fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal olarak çeşitlenen bu sonuçlar; ölüm, hastalık, dışlanma ve mutsuzluk olarak somutlaşmaktadır. Çocukların yaşadığı yoksulluk onların tüm hayatlarını etkilediği ve kalıcı

izler bıraktığı için bir yetişkinin yaşadığı yoksulluktan farklı özellikler taşımaktadır (Doğan, 2011, s.14).

Irak'ta 1990 yılından sonraki dönemde tırmanan yoksulluk sorunu başta çocukları etkilemiştir. Üst üste yaşanan savaşlar neticesinde ülke bütçesinin çoğunlukla güvenliğe aktarılması, çocukların temel ihtiyaçları olan beslenme ve sağlık gibi hizmetlerin ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Çocuklara ilişkin söz konusu ihtiyaçların temininin gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştiriyor olması elbette yeterli olmamıştır (Doğan, 2011, s.22). Böylece ülke genelinde çocuklar yoksulluk kaynaklı birçok sıkıntıya maruz kalmışlardır. Bu bağlamda el-Melâike; *en-Nâime Fi'sşari'* (Sokakta Uyuyan Kız çocuğu) adlı şiirinde, ülkesinde yaşanan genel yoksulluğun yanı sıra çocuk yoksulluğundan ayrıca bahsederek konunun önemine dikkat çekmiştir:

إِحْدَى عَشْرَةَ كَانَتْ حُرْنَا لَا يَنْطَفِي
وَالطِفْلَةَ جُوعٌ أَرْزَلِي، تَعَبٌ، ظَمًا

*On birinde bir kız çocuğu, acısı sönmeyen
Bu çocuk bitmeyen açlık, yorgunluk ve susuzluğun kendisidir
(1986, c. II, s.272)*

Yoksulluk olgusu, çocuk bağlamında, temel fiziksel ihtiyaçların temininde yetersizlik olarak bilinmekle birlikte bu olgunun psikolojik boyutu daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla çocukların yaşadığı yoksul hayat iç dünyalarında büyük bir etki oluşturma gücüne sahip bir etken olarak onlarda birçok psikolojik soruna neden olmaktadır (Doğan, 2011, s.32). Bu nedenle el-Melâike, çocuğun yaşadığı yoksulluğu sadece açlık ve yoklukla değil üzüntüsüyle birlikte ele almıştır:

وَلَا أَحَدٌ يَدْرِي
أَيَّامٌ طِفُولَتِهَا مَرَّتْ فِي الْأَحْزَانِ
تَشْرِيدٌ، جُوعٌ، أَعْوَامٌ مِنْ حَرْمَانِ

*Kimse bilmez
Çocukluk günleri acılar içinde geçmiştir
Yuvasızlık, açlık, yokluk yılları (1986, c. II, s.271-272)*

Çocuk, geleceği çağrıştırdığı için genellikle umudun simgesi olarak görülmesine rağmen el-Melâike'nin *Ma'satu'l-Effâl* (Çocukların Dramı) adlı şiiri isminden de anlaşıldığı üzere çocukların içinde bulunduğu zor yaşam şartlarından bahsetmektedir. Şairin yaşadığı dönemde Iraklı çocukların özellikle savaştan ötürü birçok sıkıntıya maruz kaldığı göz önüne alındığında; bu şiirin sahip olduğu yoğun karamsarlık duygusu daha çok anlam kazanmaktadır. Nitekim özellikle 1990'lı yıllarda Iraklı çocukların durumu hiç de iç açıcı bir görüntü çizmemektedir. Örneğin; İran'la sekiz yıl süren savaş, arkasında iki milyona yakın yetim çocuk bırakmış ve böylece bu savaşın en ağır bedelini çocuklar ödemek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra; Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'a uygulanan ambargodan olumsuz etkilenen kesimin başında da yine çocuklar gelmektedir. Bu ekonomik ambargonun bir neticesi olarak; ülkedeki sağlık hizmetleri büyük bir gerileme yaşamış ve çocukların hem gıda hem de ilaca ulaşmaları konusunda ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir. Böylece ambargo sonrasında bebek ölüm oranları öncesine göre otuz katına çıkarken; çocuk ölüm oranları kısa süre içerisinde iki katını aşmıştır (İHH, 2015, s.13). Bu nedenle Irak'taki çocukların yaşadığı dramı, el-Melâike'nin derin bir üzüntüyle ifade etmesi şaşırtıcı görünmemektedir:

ودموع الأطفال تجرح لكن
ليس منها بد فيا للشقاء
هؤلاء الذين قد منحوا الحس
وما يملكون غير البكاء

*Kan ağlar çocuklar
Ama yoktur kaçış ondan, bu nasıl bir mutsuzluk
Kendilerine duygu verilen bu kişilerin
Gözyaşından başka bir şeyi yoktur (1986, c. I, s.201)*

Bu koşullar altında çocukları iyi bir geleceğin beklemediğini düşünen el-Melâike, tüm umutsuzluğuna rağmen çocukların üzüntü yerine sevinç duymaları gerektiğini belirterek şiirini sonlandırmıştır:

يا جموع الأطفال يا مرهفي الحسّ
كفاكم تفجعا وبكاء
لم تزالوا في أول العمر المرّ
ولأيا ستعرفون الشقاء

*Ey çocuk toplulukları, ey hassas ruhlular
Yeter acı çekip ağladığınız
Hâlâ acı hayatınızın başında
Ne zamana kadar mutsuzluğu tanıyacaksınız (1986, c. I, s.207)*

Akın'ın şiirlerinde birey-toplum çizgisinin birbirine çok yaklaşp zaman zaman iç içe geçtiği en temel izleklerden biri annelik konusudur. Nitekim Akın'ın toplumcu şair çizgisinde bireysel şiirleri arkada bıraktığı görülürken; bir anne olarak yaşadığı şahsi üzüntüyü şiirinin merkezine yerleştirmekte tereddüt etmemiştir. Siyasi bir suç nedeniyle itham edilen oğlunun bir süre ceza evinde kalması Akın'ı derinden etkilemiş ve şiirlerinde bu duyguya geniş yer vermiştir. *Solum Yetmiyor* isimli dörtlükte birinci tekil şahıs kullanarak acısındaki bireyselliği vurgulayan şair; umutlu duruşundan uzak, çaresizliğini dile getirmiştir:

*Benim de kollarım bağlı senin kelepçenle
Sağ elim tutmuyor tutmuyor
Yitirdim büyümü, şiirlerim uçtu
Solum yetmiyor (2016a, s.177)*

Türkiye'de meydana gelen 1980 askeri darbesinin temel amaçlarından biri apolitik bir toplum oluşturmaktı (Balık, 2009, s.2383). Bu nedenle ülke siyaseti ile ilgili görüş belirten birçok insan için tutuklanmalar gerçekleşmiştir. Darbe ortamının baskıcı ortamında, tutukluların yerlerinin tam olarak bilinmemesi mahkûm ailelerin büyük tepkisini çekmiştir. Bu yüzden aileler, ceza evlerinin önünde uzun bir bekleyiş içerisine girerek, yakınları için bilgi almaya çalışmışlardır. Akın da oğlu için ceza evinin önünde kırk iki gün süren bekleyişinden, *42 Gün Şiirleri* adlı eserinde ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Bu bekleyiş sırasında mahkûm anneleriyle ortak bir bağ kuran Akın, kendi üzüntüsüyle onların üzüntüsünü birleştirerek şiirlerini toplumcu gerçekçilik bağlamında oluşturmaya devam etmiştir.

Böylece kendisiyle aynı durumda olan anneleri de şiirine katmış ve bireysel tutumunu toplumsala evirmeye çalışmıştır. *Atriyo İlahi* adlı şiirde ifadeler, birinci tekil şahıstan birinci çoğul şahsa dönüşerek durum genelleştirilmiştir. Mahkûm anneleri, çocuklarının hapisane ortamına dayanamayacaklarını düşünüp kahrolduklarını vurgulamak isteyen Akın, bunun için sözcük tekrarlarına başvurmuştur:

.....*bu çocuklar çocuklarımız bizim
Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsan
Unufak olur
Bunca yıl hangi kuşu
.....
Ölür ölür ölür* (2016a, s.130)

Akın, oğlunun hapse düşmesi meselesini bireysel bir sorun olmaktan çıkarıp toplumsal bir kaygıya dönüştürme çabasını daha çok geliştirmiş ve oğluna duyduğu özlemle ülke sevgisini bir tutmuştur. *Eflatun İlahi* adlı şiirinde anneliğini ve toplumcu duyusunu aynı anda görmem mümkündür:

*Eflatun çiçekler döküyor durmadan
Sayrısın²², etinde yılanmış zehir
Nece sağaltayım²³ seni, nece dindireyim
Ülkem misin oğlum musun seçemiyorum* (2016a, s.125)

Annelik, hemen hemen tüm toplumlarda meşru konumu ve kurallarıyla bir kurum özelliğindedir (Silva, 1996, s.37). Anneliğin kurumsal bir özellik kazanması kadınlık hareketinin ilk kazanımlarından sayılmaktadır. Bu nedenle kadınlar toplum içerisinde var olma noktasında kendilerine güvenebilecekleri bir özellik bulamazken annelik durumu onların kendilerini en güvenli hissettikleri alan olarak ortaya çıkmaktadır (Enloe, 2007, s.5). Kadınlara bu güveni sağlayıp onlara hareket alanı açan şey ise annelik durumunun birtakım kurumsal özelliklere sahip olmasıdır. Dolayısıyla

²² Hasta.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8234f2dc72a9.95551881

²³ Hastalığı iyileştirmek.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8234f2dc72a9.95551881

annelerin içinde yer aldığı hareketler, kurumsal anneliğin devam ettirici bir şekline dönüşmektedir. Katıldıkları hareketlerde olumsuz bir durum yaşamayacaklarını, her ne kadar bir başkaldırı içinde bile olsalar direniş güçlerinin onlara bir zarar vermeyeceğini bilmenin rahatlığını taşırlar (Enloe, 2007, s.6). Bu nedenle kadın kimliği annelik ile kaynaşınca onlara ihtiyaç duydukları gücü vermektedir. Annelik kimliğini vurgulayarak bir hareketin içine giren kadınlar bu vurguyu ideolojiden bağımsız olarak davrandıkları ve hareketin temelde çocuklarını koruma amacı taşıdıklarını belirtmek için yapmaktadırlar (Cockburn, 2004, s.172).

Çocuklarının yaşadığı mağduriyet nedeniyle anneler, toplum tarafından algılandıkları kadın biçiminden çıkarak siyasi alana geçmekte ve bir hareketin içinde yer almak gibi görülmeye alışıldıkları duruma son derece aykırı gelebilecek bir özellik kazanmaktadırlar. Anneler, bir kadın olarak kendi hayatlarında yaşadıkları mağduriyetlere ses çıkaramamanın yaşattığı ezilmişliği çocuklarının hakkını arama mücadelesinde yenmeye çalışmaktadırlar. Bu durum da onların cesaretlerini kamçılayıcı bir görev görmektedir. Bu bağlamda Akın'ın kadın izlekli şiirlerinde sessiz, boyun eğen ve korkan kişiler olarak betimlenen kadınların bir anne olarak farklı bir çizgide karşımıza çıktığı görülür. Akın, çocuklar söz konusu olduğu zaman annelerin korkusuzca davranmasını *Avlu* şiirinde şöyle dile getirmiştir:

*Çelenkti o, kara gövdesiyle devindi avluda
Dokusunda ilenç çiçekleri
Önünde durdukça her bir ananın
Büyüdü
Öyle ki
Onu kim görse dağ derdi
Şimdi biz
Yani biz analar
Artık o avluya nasıl sığarız (2016a, s.166)*

Anne hareketlerinin en önemli özelliği kendiliğindenlik göstermiş olması ve bu yüzden herhangi bir siyasi arka plan taşımadan sadece çocukların can güvenliği için duyulan kaygının çıkış noktası yapılmasıdır. Bu nedenle anneler çaresizliklerinden ötürü çocukları için bir yol ararken

kendisiyle aynı durumda olan annelerle bir araya gelip sorunlarını paylaşmayı düşünmüşlerdir. Bu birliktelik ise onları bir hareketin içine çekmiştir. Annelerin çocuklarının yaşamını korumak için her şeyi yapmayı göze almalarının bir yansıması olarak geleneksel kadın çizgisine çok ters düşen anne hareketlerinde bulunmada tereddüt göstermemişlerdir. Ünlü Rus yazar Maksim Gorki'ye ait (1868-1936) olup toplumcu gerçekçi edebiyat türünün en önemli başyapıtları arasında gösterilen *Ana* adlı eserde benzer bir düşünceyle; siyasi tutuklu olan oğluna destek olmak için oğlunun arkadaşlarına yardım eden kendi halinde bir anne tablosu çizilmiştir. Çocukların mağduriyeti üzerinden anne olarak girilen hareketler, daha önce yaşadıkları kadın hakları ihlalleri, yoksulluk ve göç gibi mağduriyetlerle beslenerek kitlesel bir şekil alabilmiştir. Anne hareketleri; aile yapısının öneminin vurgulandığı, bu nedenle halkın duygularına seslenen apolitik bir girişim niteliğindedir.

Geleneksel anne modelinde; çocuğu dünyaya getirip beslenme, barınma ve bakımını yapma gibi ihtiyaçlar mevcutken, anne hareketleri bu alışılmış çizginin dışında bir model ortaya koymuştur. Bu farklılığa rağmen söz konusu başkaldırının çıkış noktası çocuğun korunması olduğu için anne hareketleri yadırganmayıp destek bulmuştur. Annelik sınırlarının genişletilmesine yol açan bu gelişmeler, kadınlara farklı bir rol yüklemiştir. Anneliğe dair kültürel simgelerin korumasına dayanarak kapandıkları evin dışına çıkan kadınlar, iktidar tarafından duygusal bir hareket olarak algılanması yönüyle tehlikeli görülmeyip apolitik betimlemelerini güçlendirmiştir. Nitekim onların eylemlerini kabul edilebilir kılan da bu apolitik özelliğinin olmasıdır. Annelerin acıları bu eylemlerini güdüleyen bir etken olarak belirlemiştir. Annelerin acılı görünüşleri, mevcut siyasi arka plandan ayırmakta ve onları tarafsız kılmaktadır. Kadınlığın annelikle eş değer tutulduğu toplumlarda söz konusu meşru hareket alanı genişlemektedir.

Dünyada pek çok örneğine rastlanan “anne hareketleri”, devlet yönetiminin en baskıcı olduğu dönemlerde, bu baskılar çocuklara yönelik bir şekil aldığından dolayı demokratik açılımlar için bir başlangıç özelliği taşımışlardır. Türkiye’de 12 Mart 1971’deki askeri darbe sonrası artan siyasi

cinayetleri protesto etmek amacıyla yapılan gösterinin anne hareketlerinin ilki olduğu söylenebilir. Anneliğin ön plana çıkarıldığı bu hareketler yaşanan olumsuz durumlara anne gözüyle bakılmasını isteyerek kamuoyunu harekete geçirmeyi amaçlamıştır (Kazak, 2009, s.53).

Akın'ın annelik izlekli kaleme aldığı şiirlerin bir kısmı ise yoksullukla ilişkilidir. Nitekim kadınların erkeklere göre yoksulluğu daha derinden yaşamalarına sebep oluşturan durumlardan biri de anneliktir. Çocuğunun fiziksel ihtiyaçlarını temin etmede güçlük çeken bir anne, çocuğun diğer yakınlarına göre üzüntüsünü daha yoğun yaşamaktadır. Yoksulluğun kadının annelik duygusunu yaşamasına engel olup onu buruk bıraktığını belirten Akın, annenin içine düştüğü çaresizliği *Temeline* isimli şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

*En küçüğü Telli bebek yed' aylık
Vurgun yemiş serilmiş bir köşeye
Bir ölse, diyor anası, bir ölse
Hangi bir ülkenin
Hangi bir yerinde
Hangi bir ana
Bebegini ölsüne tutuyorsa
Batmıştır o dünya
Ölüm girmiştir temeline. (2016a, s.92)*

Toplumsal sorunların ortaya konulduğu metinlerde başvurulan yöntemlerden biri de zıtlıkları bir araya getirerek karşılaştırma yapmaktır (Balık, 2016, s.379). Akın da zengin-yoksul, iyi-kötü, doğu-batı gibi birbirine karşıt kavramlar üzerinden kurguladığı şiirlerinde bu yöntemi sıkça kullanmaktadır. Akın, yoksulluğu öne çıkarmak amacıyla bu karşılaştırmayı yaparken iki sınıf arasındaki uçuruma dikkat çekmek için onların yaşantılarını ayrıntılı olarak açıklamaya çalışmıştır. Böylece şair; bir tarafta yoksulluğun bir annenin çocuğunun ölmesini isteyecek kadar ileri boyutta olduğunu belirtirken diğer tarafta lüks içinde yaşayan bir kesimden söz etmiştir. Ülkedeki yoksulluğun bir sebebinin de ekonomik kaynakların dengesiz dağılımı olduğunu belirten Akın, bebeklerin açlıktan ölüp zenginlerin lüks bir yaşam sürdüğü ülkenin temeline ölüm girdiğini ifade etmiştir:

*Bir başka yerinde
İpeğin ve elmasın parıltısında
Dans ediliyordur sabahlara kadar
Gülücükler vardır
Deniz usul usul vuruyordur
Esrimiş²⁴ yaluların bedenlerine
Sarışın şarkıların ayakları altında
Yüz bin kilo pirincin kâğıttan parası
Olsun
Batmıştır o ülke
Ölüm girmiştir temeline (2016a, s.93-94)*

Bu bağlamda şairin yoksulluk izleğine şiirlerinde geniş yer vermekle birlikte çocuk yoksulluğunu *Küçük Kızın Türküsü* isimli şiirde ayrı olarak dile getirmesi anlam kazanmaktadır:

*Küçük, küçücük bir kızken
Unutacak mısın yüreğim
Bir kurdele bir pabuç yüzünden
Şimdi de onulmaz korkundur
Evde ekmeğin tükenmesi (2017, s.155)*

Sonuç olarak, annelik tecrübelerindeki farklılığa ve ülkedeki siyasi şartlara koşut olarak Akın'ın şiirlerinde anneliğe dair birçok ize rastlanırken, el-Melâike'de Akın'a oranla örtük bir annelik duygusu hâkimdir.

²⁴ Esrimek: Mest olmak, sarhoş olmak.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c5abeb8c666c5.47417672

3.7. HASTALIK

Hastalık, edebiyatta sıklıkla kullanılan önemli konular arasında yer almaktadır. Hastalık konusu, edebi eserlerde bireysel olarak ele alınmakla birlikte belirli dönemlerde toplumu önemli ölçüde etkileyen salgın hastalıklara da bu eserlerde yer verildiği görülmektedir. Hastalık kavramları, kullanılış amacına bağlı olarak eserlerde genellikle tıbbi anlamlarından soyutlanarak sosyal boyut kapsamında işlenmektedir. Edebi eserler için bir esin kaynağı durumunda olan hastalık temi, ayrıntılı anlatıma imkân vermesi nedeniyle özellikle roman türünde kendine geniş bir yer bulmuştur.

Edebiyatın ele aldığı kavramları, dönüştürerek sunan kurgusal yapısı hastalık kavramının da eserlerde sıklıkla metaforik olarak kullanılmasına yol açmıştır. Nitekim sahip olduğu tıbbi anlamın yanı sıra toplumsal bellekte kültürel bir kod işlevine de sahip olan hastalıklar, türüne göre farklı anlamlar çağrıştırmakta ve hastalık, okurun zihnine bu anlamlar eşliğinde taşınmaktadır. Bu nedenle edebi ürünlerde bahsi geçen hastalıklar arasında amansız hastalık olarak bilinen türler çok önemli bir tematik işleve sahiptir. Çünkü ölümü simgeleyen hastalıklar; yazarın okur zihninde uyandırmayı amaçladığı etkileri, taşıdığı öncelik nedeniyle kolaylıkla oluşturmaktadır.

Birey ve toplum üzerindeki büyük çaplı etkileri nedeniyle hastalık temi, romantizm akımının özellikleri içerisinde anlatılmaya elverişli bir konudur. Hastalığı daha ziyade bir metafor olarak kullanan romantik eserler bu yönüyle, halk arasında amansız hastalık söyleminin yaygınlaşmasında da büyük bir rol oynamıştır (Sontag, 2015, s.20). Esere gizemli ve romantik bir hava katabilmek için bu söylemi sistematik bir hale getiren yazarlar, ölümcül hastalığı bir estetik imgeye dönüştürmüşlerdir. Bu tür hastalıkların edebiyatta işlenme sıklığı romantizmin ivme kazanmasıyla artmıştır (Güven, 2016, s.422).

Hastalık konusu, sahip olduğu geniş etkileri nedeniyle romantik, bireyci ve toplumcu gibi birbirinden farklı edebi akımlarda kendisine yer bulabilmektedir. Ayrıca yazarların çoğunlukla acı çeken insanları anlatmaya meyilli olmaları nedeniyle eserlerin güzele dair unsurlardan ziyade

olumsuzluk içeren özelliklere sahip olması hastalığın önemli bir tema olmasının diğer sebepleri arasında yer almaktadır (Çıkla, 2016, s.29).

Hastalık teması dünya edebiyatında sıklıkla kullanılıp edebi araştırmalara konu yapılırken, Türk edebiyatında bu tür eserlere ilişkin “verem edebiyatı” ifadesinin olumsuz yönde kullanılarak eleştirilmesi söz konusu olmuştur (İleri, 2011).

Romantizm akımından etkilenmekle beraber şiirlerinde toplumsal temaları sıkça kullanan el-Melâike, bu iki farklı alanın kesişim noktasında bulunarak Mısır’daki kolera salgınına işlediği ünlü şiirini kaleme almıştır. Arap edebiyatındaki serbest şiir denemelerinin ilkleri arasında gösterilen ve öncelik bağlamında birçok tartışmaya konu olan bu şiir, romantik unsurlara sahip olmanın yanı sıra önemli bir toplumsal konu içermesiyle dikkat çekmektedir. el-Melâike; hissiyatını büyük ölçüde etkileyen bu konuyu, daha iyi ifade etmesine fırsat verdiği için serbest şiir türünde kaleme almak istediği ifade etmiştir.

İnsanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde ortaya çıkıp toplumları derinden etkileyen salgın hastalıklar savaş kadar yıkıcı etkilere sahiptir. Sanayi Devriminden sonra ulaşım alanında meydana gelen değişikliklerin bir sonucu olarak ülkeler arasında yaşanan göç hareketliliğinde bir hızlanma görülmüştür. Bunun yanı sıra sanayi alanındaki gelişmelerden kaynaklı olarak çevre kirliliğinde de önemli bir artış olmuştur. Atık suların denizlere ve akarsulara dökülmesi sonucunda bu yerler hastalık mikrobu taşıyan alanlara dönüşmüştür. Nitekim yolcu taşıyan gemiler, kirli suların karıştığı denizlerden geçerken hastalığın farklı bölgelere taşınmasında büyük bir rol oynamıştır. Bu durum ise salgın hastalıkların yayılmasını kolaylaştıran bir etken özelliği kazanmıştır. Dolayısıyla ilk olarak 1817 yılında Hindistan’da ortaya çıkan kolera hastalığının yolcu taşıyan gemilerle taşındığı birçok ülkeden biri de Mısır olmuştur (Ak, 2011, s.257).

1947 yılında Mısır’da salgın ve ölümcül bir hastalık olarak döneme damgasını vuran kolera hastalığı binlerce kişinin kısa sürede ölümü ile neticelenmiş, bu hastalıktan ölenlerin bir araca konularak hızlıca şehir dışında

defnedilmeleri için götürülmeleri söz konusu olmuştur. Şiirin başından sonuna kadar, el-Melâike'nin, hastalığın dehşetini vurgulama çabasında olduğu dikkat çekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için şiirde zaman olarak gecenin ve onun çağrıştırdığı ifadelerin çok sayıda kullanılmış olması göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra şair, hastalığın dehşetine ilişkin oluşturmak istediği etkiyi gerçekleştirmek için en çok ölüm kelimesine başvurmuştur. Örneğin; ölüm kelimesinin şiirin dört farklı yerinde üç kez peş peşe yinelenmesi bu vurgu isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu vurgu şiirde kolera hastalığı ile ölümün eş anlamlı tutulduğu hissini uyandırmaktadır. Genel olarak şiirlerinde ölüm izleğini sık sık kullanan şair, bu hastalığın yol açtığı ölümleri yoğun bir duyarlılıkla *el-Kûlîra* (Kolera) şiirinde işlemiştir. Ayrıca elli iki dizeden oluşan şiirin on dokuz dizesinde ölüm ve türevlerinin kullanılması söz konusu vurgunun büyüklüğüne dair önemli bir fikir vermektedir.

el-Melâike, şiire ölen kişinin yakınlarının duyduğu üzüntüyü dile getirmekle başlamıştır. Böylece bu hastalığın çok sayıda insanın ölümüne yol açmakla kalmayıp, ölenin yakınlarını üzüntüye boğması yönüyle toplum içerisinde geniş bir dalga oluşturduğuna da işaret etmiştir.

سَكَنَ اللَّيْلُ
أَصْعَ إِلَى وَقَعِ صَدَى الْأَتَاتِ
فِي عَمَقِ الظُّلْمَةِ ، تَحْتَ الصَّمْتِ ، عَلَى الْأَمْوَاتِ
صَرَخَاتُ تَعْلُو ، تَضْطَرِبُ
حُزْنٌ يَنْدَقُّ ، يَلْتَهَبُ
يَتَعَثَّرُ فِيهِ صَدَى الْأَهَاتِ
فِي كُلِّ فُؤَادٍ غَلِيَانُ
فِي الْكُوخِ السَّاكِنِ أَحْزَانُ
فِي كُلِّ مَكَانٍ رُوحٌ تَصْرُخُ فِي الظُّلْمَاتِ
فِي كُلِّ مَكَانٍ يَبْكِي صَوْتُ
هَذَا مَا قَدْ مَرَّقَهُ الْمَوْتُ
الْمَوْتُ الْمَوْتُ الْمَوْتُ
يَا حُزْنَ النَّيْلِ الصَّارِخِ مِمَّا فَعَلَ الْمَوْتُ
.....
عَشْرَةُ أَمْوَاتٍ، عِشْرُونَا
لَا نُحْصِ أَصْحَ لِلْبَاكِينَا
إِسْمَعْ صَوْتِ الطُّفْلِ الْمِسْكِينِ

مَوْتِي مَوْتِي ضَاعَ الْعَدْدُ
مَوْتِي مَوْتِي أَلَمْ يَبْقَ عَدُّ

*Gece çöktü
Kulak ver bak inilteler yankılanmakta
Zifiri karanlıkta, sessizliğin ortasında ölümlere
Yükselmekte haykırırlar, birbirine karışmakta
Taşıyor hüznün, alevleniyor
Ağutların yankısı birbirine karışmakta
Her kalpte taşan hüznün
Her evde derin hüznün
Her yerde karanlığa gömülmüş bir feryat
Her yerde bir ağıt sesi
İşte ölümün darmadağın ettiği şey
Ölüm ölüm ölüm
Ey ölümün yaptığına haykıran Nil hüznü
On, yirmi ölü
Sayma, kulak ver ağlayanlara
Dinle zavallı çocuğun sesini
Ölümler, ölümler... Sayısız
Ölümler, ölümler... Yarını olmayan (1986, c.II, s.138-139)*

Kolera hastalığından kaynaklanan ölümlerin toplu olması şairin hissiyatını derinden etkilediği için sayının çokluğuna ilişkin vurguya şiirin birçok yerinde rastlanmaktadır. Şiir, kolera hastalığı üzerine kurulmakla birlikte ölmek fiilinden türeyen kelimelerin yirmi dokuz kez geçmesi bu hastalıkla ölümün aynı anlamda kullanıldığını açıkça göstermekte ve şiire ağır ve kasvetli bir hava katarak hastalığın ölümcüllüğünü vurgulamaktadır. Şairin vurguyu arttırma amacıyla kullandığı yöntemlerden biri de sorunun ulaştığı en son boyutu göstermektedir. Örneğin bitmiş bir aşktan bahsedilen 'Urûk Hâmide (Kurumuş Kökler) isimli şiirini şair şöyle sonlandırmıştır:

سُدِّي أُرِيدُ الضَّفَّةَ الْآخَرَى
قَدْ غَرِقَ الْمَلَاخُ

*Boşuna başka bir kıyı istiyorum
Kaptan çoktan boğulmuş (1986, c.II, s.68)*

Buna benzer şekilde el-Melâike; bu salgının dehşet verici boyutuna işaret etmek için ölümlerin mezarını kazan görevlinin ve cenaze namazı kıldırarak olan kişinin dahi öldüğünden bahsetmiş ve bu hastalığın önüne geçilmediği sürece salgının devam edeceğine dikkat çekmiştir:

حَتَّى حَقَّارُ الْقَبْرِ ثَوَى لَمْ يَبْقَ نَصِيرُ
الْجَامِعُ مَاتَ مُؤَدِّئُهُ
الْمَيِّتُ مَنْ سَيُّؤِيئُهُ
لَمْ يَبْقَ سِوَى نَوْحٍ وَرَفِيرُ
الطِّفْلِ بِلَا أُمِّ وَأَبٍ
يَبْكِي مِنْ قَلْبٍ مُلْتَهَبٍ
وَعَدَا لِأَشْكَ سَيْلِقْفَهُ الدَّاءُ الشَّرِيرُ

*Gömüldü mezar kazıyıcı bile
Öldü cami müezzini
Kim anacak ölüyü
İçli ağlamalardan başka birşey kalmadı
Çocuklar annesiz ve babasız
Yanık bir kalple ağlamakta
Yarın şüphesiz bu kötü hastalık onu da yakalayacak (1986, c.II, s.141)*

Kolera hastalığının salgına dönüşmesi büyük oranda bulunduğu yerin temizlik şartlarına ve sularının durumuna bağlıdır. Gemiler aracılığıyla Hindistan'dan dünyanın birçok bölgesine yayılan kolera virüsü, Mısır'a geçince ülkede salgına dönüşecek bir ortam bulmuştu. Nitekim altyapı sistemlerinin yetersiz olması sonucu insanların kullandığı sularda yer alan virüs, kısa sürede birçok kişinin bu hastalığa yakalanmasına sebep olmuştu. Dolayısıyla şair büyük sayıda ölümlere neden olan kolera salgına dönüşmesindeki asıl sebebin ülkenin kendi vatandaşlarına sağlıklı bir yaşam oluşturmadaki yetersizliğine bağlamaktadır. Ancak ülkedeki yönetime karşı açıkça bir eleştiri yöneltmekten uzak duran el-Melâike; yetkililerin sorumsuzluğuna karşı duyduğu öfkeyi, hastalık ve onun sonucu olan ölüm üzerinden dile getirmeyi tercih etmektedir.

يَا شَبَّاحَ الْهَيْضَةِ مَا أَبْقَيْتَ
لَا شَيْءَ سِوَى أَحْزَانِ الْمَوْتِ

Kolera kâbusu! Ne bıraktın geride
Ölümün üzüntüsünden başka (1986, c.II, s.142)

Ülkedeki temizlik ortamının sağlıklı yaşama elverişli olmadığı delili niteliğinde olan kolera hastalığı özellikle büyük şehirlerde yaşayan yoksul kesim arasında yayılmıştır (Yıldırım, 2006, s.19). Bu nedenle havasız, karanlık ve nemli evlerde yaşayan yoksul insanların bu hastalığa yakalanma sıklığına şiirde dikkat çekilmiştir:

في كوخ الفلحة في البيت
لا شيء سوى صرخات الموت
الموت الموت الموت

Çiftçinin kulübesinde, evde
Ölüm haykırılarından başka bir şey yok
Ölüm ölüm ölüm (1986, c.II, s.141)

Arap edebiyatındaki serbest şiir denemelerinin ilkleri arasında gösterilen bu şiir, edebiyat sosyolojisi adına önemli bir malzeme niteliğindedir. Nitekim şair Mısır'da söz konusu hastalıktan dolayı her geçen gün ölü sayısının artması üzerine büyük bir üzüntüye kapılarak hislerini mevcut şiir ölçüleriyle ifade etmeye kalkışmış ancak bunun duygularını tam olarak yansıtmadığını düşünerek vazgeçmiştir. Geleneksel şiir ölçüleriyle yaptığı ikinci şiir denemesini de bu konuyu ifade için yeterli bulmayan şair, farklı bir türe ihtiyaç duyduğuna kanaat getirmiştir. Bu süreçte bir sabah radyodan koleradan ölenlerin sayısının bine ulaştığı ve bunların at arabasında istiflenerek şehir dışına çıkarıldığı haberini dinledikten sonra bu sahneyi zihninde canlandırmış ve atların ayak seslerini çağrıştıran bir ritme sahip olan şiirini bir saat içerisinde oluşturmuştur.

el-Melâike, son derece önemli bulduğu bu toplumsal soruna ilişkin duygularını tam olarak ifade etmesine imkân vermesi nedeniyle serbest şiirin öncülüğünü yapmış ve buna yönelik eleştirilere açıklama yapmaktan geri durmamıştır. Toplumsal meseleleri sanat anlayışının merkezine koyan şair,

geleneksel ölçülerin büyük bir önem taşıdığı Arap şiirinde, gerekirse bunun dışına çıkılabileceğini belirterek içeriği ön plana koymuştur. Hayatın belli bir kural ve düzene bağlı olmadan sürdüğünü ve şiirin de hayatın bir ürünü olması yönüyle kurallardan bağımsız oluşabileceğini belirtmiş; böylece şiirle hayatı bir tutmuştur. Geleneksel Arap şiirinde tek bir kafiyeye bağlı kalma zorunluluğu, şiir içerisinde anlam ilişkisinin zayıflamasına yol açtığı için şair buna bağlı kalmadan serbest şiirin imkânlarıyla, vermek istediği anlamı en iyi şekilde ifade etme fırsatı yakalamaya çalışmıştır (Er, 2012, s.14).

Akın ise, hastalık temasına el-Melâike kadar geniş yer vermemekle birlikte yer yer şiirlerinde buna değinmiştir. Akın'ın sosyolojik konuları önceleyen tutumu, hastalığı da bununla ilişkilendirerek ele almasına yol açmıştır. Dolayısıyla Akın, *Atriyo İlahi*'de hastalığın tıbbi ismini kullanmayı tercih etmekle beraber hastalık bu şiirde bir motif olarak kullanılmış ve şairin iletmek istediği mesaja bir fon oluşturmuştur. Bir kalp hastalığından bahsetmesine rağmen yürek kelimesini tercih etmesi hastalık temini kullanış amacını açıkça göstermektedir:

*Yürekte atriyo septal defekt
Taşıyan biri
Diyor ki
Kendin savun kendini
Kimseye bırakma
Yüreğinde atriyo septal defekt taşıyan
Aralık kapakçıklarından
Kendi yüreğini yiyerek
Savunuyor kendini
Çünkü bir bıraksa
Eriyecek biçilmedik cezalarla
İşlemediği suçlardan (2016a, s.130)*

Nitekim şair, şiirin sonunda, bir arka plan olarak kullandığı hastalık konusunu tamamen bir yana bırakarak asıl anlatmak istediği konuya geçiş yapmıştır:

*.....bu çocuklar çocuklarımız bizim
Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsan
Unufak olur
Bunca yıl hangi kuşu*

.....
*Bunca yıl hangi bir kuşu,
Ölür ölür ölür (2016a, s.130)*

Akın'ın benzer tutumuna *Yaz* şiirinde de rastlanmaktadır. Ölümcül bir hastalığa değinen şair, bunu, asıl yapmak istediği eleştirinin bir parçası olarak kullanmıştır. Bu şiirde şair, yoksullara yapılan yardımların samimiyetten uzak ve gösteriş içerdiğini belirterek eleştiride bulunurken; hastalığın yoksulluğun bir parçası olduğuna da işaret etmiştir:

Oynar sabahlara dek baylar ve bayanlar kanser adına (2017, s.120)

Şiirlerinde hastalıkla yoksulluğu sıkı bir ilişki içinde ele alan Akın, hastalığı yoksulluğun bir parçası olarak göstermiştir. Köylerde yaşayan insanların hastalık durumunda hastaneye güçlüklerle gitmeleri ve kazandıkları az miktardaki parayı da doktora vermek zorunda kalışları *Kar Kar* şiirinde şöyle ifade edilmiştir:

*Dursak da gitsek de ölüm olunca (Sabah)
Atları yükleyin gidelim gidelim
Hastalar binitli, sağlar yürüsün
Patates (Parası doktora)
Yukarı Fizmeden çekip bismillah
İnce dert, firengi kırmayı delimiz hey delimiz
Damlarda kalmasın hey kalmasın ölümüz
Düşelim yollara. Yolumuz
Kar kar (2017, s.126)*

Edebi eserlerde hastalıklar arasında genellikle ölümcül türlerin ele alınmasının tercih edilmesi geleneğine el-Melâike ve Akın'da rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra şairler, değinilen hastalığın ölümcül olduğuna ilişkin kuvvetli bir vurgu yapmaktan geri durmamaktadır. Örneğin el-Melâike; *Kolera* şiirinde üç kez yinelediği ölüm kelimesini şiirin farklı yerlerinde dört kez kullanarak hastalıkla ölümü eş anlamlı tutmuş ve şiirine hastalığın ölümcül olduğuna dair etkili bir hava katmaya çalışmıştır. Akın'ın ise, *Atriyo İlahi* isimli şiirinde, hastalığın doğrudan bir sonucu olarak açıkça belirtmediği halde “ölür” kelimesini aynı şekilde üç kez yinelemesi benzer bir amacın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hastalık izleğinin her iki şairde ele alınış biçimine dikkat edildiğinde, belirgin bir ortak nokta göze çarpmaktadır. el-Melâike ve Akın şiirlerinde hastalığa yer verirken, onu estetize etme çabasına girmeden gerçekçi yanlarıyla ifade etmeye çalışmışlardır. Örneğin; geçmişte toplu ölümlere yol açan bir hastalık olması yönüyle kolerayla benzerlik gösteren verem hastalığı, romantik edebiyatçılar tarafından estetize edilerek işlenmiştir. Romantikler veremin hastaya tinsel bir yücelik kattığını ve bilinci genişlettiğini eserlerinde vurgulayarak ölüme ahlaki bir boyut katma çabası göstermişlerdir (Sontag, 2005, s.22). Ancak el-Melâike’de romantik bir eğilim söz konusu olmasına rağmen ünlü şiiri *el-Kûlîra*’yı (Kolera) toplumsal bir sorun olma yönüyle ele aldığı görülmektedir. Dolayısıyla modern dönem edebiyatının, sosyal gelişmelerin oluşturduğu etki alanına büyük ölçüde girdiği ve bu nedenle hastalık izleğinin geçmişte olduğu gibi estetik bir unsur olarak düşünülmesinin mümkün olmadığı görülmektedir.

el-Melâike ile Akın’ın hastalık temalı şiirlerine bakıldığında, ölümcül hastalıklara olan bakış açısında zaman içerisinde ciddi değişikliklerin olduğu dikkat çekmektedir. Duyguların ön planda olduğu Romantizm akımında ölümcül hastalıkları lirik bir şekilde betimleme söz konusuysen, günümüzde veremin yerini tutan kanser hastalığına dair benzer bir eğilime rastlanmamaktadır (Sontag, 2005, s.22). Modern dönem edebiyatında hastalığı estetize etmek mümkün olmamakla birlikte onun şiire konu olarak seçilmesi dahi ender rastlanan bir durumdur. Dolayısıyla verem; al yanaklar, vücudun hafiflemesi ve sakin bir ölüm gibi çağrışımlara sahipken; kanser daha çok askeri metaforlarla anılmaktadır (Sontag, 2005, s.17). Kanserle savaş, kötü huylu tümör, hücrelerin istilası gibi kavramların kanserle birlikte kullanılmaya başlaması, Toplumsal Gerçekliğin, Romantizm akımını büyük oranda geride bıraktığını gösteren önemli bir noktadır. Ölümcül hastalık algısındaki bu dönemsel değişiklik, el-Melâike ve Akın’da ortak bir tutum olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle her iki şair de hastalığı estetize etme çabasına düşmeden, onların toplum üzerinde oluşturdukları etkiyi nazara vererek onun tüm olumsuz yanlarına değinmekten kaçınmamışlardır.

SONUÇ

Nâzik el-Melâike ile Gülten Akın, gerek dünyada gerek ülkelerinde önemli siyasi ve sosyal gelişmelerin yaşandığı bir döneme tanıklık etmiş iki kadın şairdir. Bu durum, her iki şairin eserlerinde toplumcu bir sanat anlayışını benimsemelerine yol açan önemli bir etken olmuştur. el-Melâike ile Akın, içinde yaşadıkları toplumun sıkıntılarını duyarsız kalmayarak bir aydın sorumluluğuyla eserlerinde halkın sorunlarını ve sıkıntılarını işlemişlerdir. Her iki şairin, yaşamları boyunca farklı şehir ve ülkelerde bulunarak sıkça yer değiştirmeleri, toplumsal sorunları yakından gözlemlmelerine olanak sağlamıştır. el-Melâike ile Akın, bu gözlemlerini şiirlerine taşıyarak halkın yaşadıkları sorunları duyurmaya çalışmışlardır. Şiirlerinde halkın yaşadıkları sorunları dile getirmekle kalmamış, bu sorunlara çeşitli çözüm yolları üreterek yapıcı bir aydın tutumu içerisinde olmuşlardır. Her iki şair, halkın karşı karşıya kaldığı sorunlarda pay sahibi olan dönemin yöneticilerini şiirlerinde yer yer eleştirmekten kaçınmamışlardır. Dolayısıyla el-Melâike ile Akın'ın şiirlerini sosyolojik bağlamda ele almak bu şiirlere geniş bir anlam katmıştır.

Sosyolojik gelişmelerin kadın şair gözüyle şiire aktarılması, bu eserlere zengin bir bakış açısı kazandırmış ve kadın duyarlılığının yansıtıldığı bu şiirler insanların düşünce ve duygu dünyasına farklı bir pencere açmıştır. Her izlekte farklı biçimlerde ortaya çıkan bu dişil söylem, bilhassa anne, çocuk ve kadın izleklerinde belirgin bir görünürlük kazanmıştır. Iraklı şair el-Melâike ile Türk şair Akın, doğu toplumunda yaşamış birer kadın şair olarak hemcinslerinin toplumdaki ikincil konumlarını şiirlerinde ele almaya büyük bir özen göstermişlerdir. Nitekim şiirlerinde kadına ilişkin tutumları, temel haklara sahip olmamasına dayanarak birer insan olmaları üzerinden şekillenmiştir. Buna göre ataerkil toplum yapısına sahip olan Irak ve Türkiye'de kadınların ciddi hak ihlallerine maruz kalmaları el-Melâike ile Akın'ın bu konuya ağırlık vermeleri sonucunu doğurmuştur. Kısmen kendilerinin de yaşadıkları ve çoğunlukla toplumdaki kadınların yaşamlarında tanık oldukları hak mahrumiyetine şiirlerinde sıkça değinmişler ve bu konuya dikkat çekerek çözüm yolu aramışlardır. Her iki şair kadın izleğini geniş bir çerçevede ele almakla birlikte feminist bir söylem geliştirmekten uzak durmuşlardır. Bunun en önemli sebebi ise el-Melâike ile Akın'ın toplumcu sanat anlayışlarını sadece kadınla sınırlı tutmayıp

hakları alınan ve güçlü tarafından ezilen tüm insanları şiirlerine dâhil etmek istemeleridir.

el-Melâike ile Akın'ın yaşamları, yaşadıkları dönem ve sanat anlayışları bağlamında önemli ortak özellikler taşıdıkları göze çarpmıştır. Her iki şairin şiirlerine kadın duyarlılığını yansıtarak toplumcu bir yaklaşımı benimsemeleri en büyük benzerlik olarak karşımıza çıkmıştır. el-Melâike'nin toplumcu hassasiyetinin en belirgin olduğu yer, şiirin biçimine ilişkin bulunduğu girişimdir. Nitekim şair, Arap edebiyatında güçlü bir yere sahip olan geleneksel şiirin biçiminin, zaman zaman toplumun sorunlarını ifade etmede yetersiz kaldığını öne sürmüştür. Bu nedenle şair, halkın sorunlarını ve sıkıntılarını daha etkili ve doğrudan ifade etme olanaklarına sahip olarak serbest şiir türünü işaret etmiştir. el-Melâike, bu konuya ilişkin karşı karşıya kaldığı sert eleştirilere rağmen serbest şiir türünü ısrarla savunmuş ve Arap edebiyatında bu türün öncüleri arasında yer almıştır. Şiirin biçiminde meydana gelen bu değişim, Arap edebiyatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. el-Melâike'nin kaleme aldığı, *el-Kûlîra* (Kolera) adlı ünlü şiiri, Arap edebiyatında serbest şiir türünün ilk örnekleri arasında gösterilmektedir. Toplu ölümlere yol açan adı geçen salgın hastalık, şairin hissiyatını büyük ölçüde etkilemiş; bu nedenle el-Melâike duygularını serbestçe ifade etmesine fırsat veren serbest şiir türünü bu konu için uygun bulmuştur. Şairin bu şiir türünü benimsemesi, kuşkusuz onun toplumcu sanat anlayışından kaynaklanmıştır. Nitekim el-Melâike'nin bu girişimi sadece şiirin biçimiyle sınırlı kalmamış, şiirlerinin daha anlaşılır olması için açık ve yalın ifadeler kullanmaya özen göstermiştir. Şiirin biçimine ilişkin bu girişimin farklı bir görüntüsü Akın için de söz konusu olmuştur. Edebi yaşamının ilk döneminde dolaylı ifadeler kullanmayı tercih eden Akın, daha sonra toplumcu gerçekçi bir şair doğrultusunda objektifini halka çevirerek şiirlerini halk şiiri türünde kaleme almış ve sıkça halk ağzına ait ifadeler kullanmıştır.

el-Melâike, romantizm akımından önemli ölçüde etkilenmekle birlikte bu yönelimini toplumsala evirmeyi başararak halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Bu nedenle el-Melâike'de romantizm ile toplumcu gerçekçi sanat anlayışını aynı anda görmek mümkündür. Bunun yanı sıra şair, varlıklı ve kültürlü bir ailede yetişmesine rağmen duyarlı bir aydın olarak yoksul halkın sorunlarıyla yakından

ilgilenmiş ve kendini toplumdan soyutlamamıştır. Akın ise eşinin mesleği gereği sık sık il değiştirerek ülkenin farklı yörelerinde bulunmuş ve yoksul halkın sorunlarına yakından şahit olmuştur. Dolayısıyla el-Melâike ile Akın toplumsal duyarlık sahibi şairler olarak; temel insani haklardan yoksun olan kadın ile toplumun büyük bir kesimini etkileyen yoksulluk izleklerini yoğun olarak işlemeleri noktasında önemli bir benzerlik taşımaktadırlar.

el-Melâike ile Akın'ın sahip oldukları önemli benzerliklerin yanı sıra farklılık gösterdikleri noktalar da bulunmaktadır. Öncelikle; şairlerin yaşadıkları dönemde kendi ülkelerinde meydana gelen olaylar, birçok önemli farklılık taşımaktadır. Bu durum ise şairlerin şiirlerine yansıttıkları toplumsal gerçeklerin değişiklik göstermesine yol açan en büyük etkidir. Örneğin; el-Melâike'nin yaşadığı dönemde Irak'ta, üst üste meydana gelen savaşlar ile bu savaşların yol açtığı siyasi istikrarsızlık ve yoksulluk gibi önemli toplumsal sorunlar söz konusu olmuştur. Savaşlarda çok sayıda can ve mal kaybının yaşanması ve hayatta kalanların ise yaşamlarını sürdürmek için büyük bir yoksulluk içinde mücadele etmek zorunda kalması şairi derin bir üzüntüye sevk etmiştir. el-Melâike, savaş izlekli şiirlerinde sık sık savaşın anlamsızlığını vurgulamış ve savaşlara karar veren dönemin yöneticilerine öfkesini dile getirmiştir. Savaş kararının sorumlusu olmadığı halde bu kararın bedelini en ağır şekilde ödemek zorunda kalan halkın, ciddi bir yaşam mücadelesi vermesine karşı şairin duyduğu üzüntü şiirlerinde geniş yer bulmuştur. Ülkede meydana gelen toplumsal gelişmelerin olumsuz yönde seyretmesi şairdeki üzüntü duygusunun derinleşerek karamsarlığa dönüşmesine yol açmıştır. Irak'ın yanı sıra diğer Arap ülkelerinde de benzer olumsuzlukların yaşanması şairdeki pesimist tutumu arttırmıştır. Bu nedenle el-Melâike'nin siyaset ve milliyetçilik içerikli şiirlerinde görece bir fazlalık mevcuttur.

el-Melâike'nin şiirlerinin bir kısmında, ifadelerin üstü kapalı olduğu ve kişisel durumları anlatma izlenimi verdiği dikkat çekmektedir. Bu durumun bireysel ve toplumsal olmak üzere iki sebebi bulunmaktadır. Şairin içe dönük bir kişiliğe sahip olması ve romantizm akımından önemli ölçüde etkilenmesi bahsi geçen konunun bireysel sebepleri arasında gösterilebilir. Şairin yaşadığı ülke olan Irak'taki siyasi konjonktür ise önemli bir sosyolojik sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim savaşlardan kaynaklanan siyasi istikrar boşluğu baskı ile kapatılmaya çalışılmış ve genelde halkın özalde ise aydın kesimin ifade özgürlüğüne büyük bir ket vurulmuştur. Bu baskılar nedeniyle el-Melâike, Arap ülkeleri arasında daha özgür bir ortama sahip olan Lübnan'a gidip bir süre orada yaşamak zorunda kalmıştır. Söz konusu baskının yansıması olarak şairin şiirlerinde üstü kapalı eleştiriler ve dolaylı ifadeler yaygınlık kazanmıştır. Bahsi geçen nedenlerden dolayı el-Melâike'de savaş ve siyaset izleklerinin işlenme yoğunluğunda dikkat çekici bir fazlalık söz konusu olmuştur.

Akın ise el-Melâike'den farklı olarak ifadelerinde daha serbest davranmış ve eleştirilerini açıkça dile getirmiştir. Akın'ın yaşadığı dönemde Türkiye'de görece bir özgürlük ortamının bulunması, şairin ifadelerindeki netliği açıklayan önemli bir etkidir. Buna ek olarak; orta halli bir ailenin çocuğu olarak Akın halkın yaşantısından uzak bir yaşam sürmemiştir. şair, hukukçu kimliğiyle köylülerin toprak davalarına ücretsiz olarak bakma ve okuma yazma kursları açma gibi birçok gönüllü işte bulunmuştur. Dışa dönük bir kişilik sahibi ve beş çocuklu bir anne olan Akın, toplumsal sorunların çözümüne ilişkin umutlu ve iyimser bir şair tablosu çizmiştir.

Akın'ın şiirlerinde öne çıkan özelliklerden biri de; şairin kendi yaşam deneyiminden kaynaklanan bir durum olarak annelik ve göç izleklerini işlemesidir. Nitekim Akın, bir siyasi suç nedeniyle oğlunun hapse düşmesinden dolayı büyük bir üzüntü duymuş ve şiirlerinde bu konuya geniş yer vermiştir. Kendi durumundan yola çıkarak diğer anneleri de şiirine dâhil eden Akın, böylece annelik izleğinin sınırlarını genişletmiştir. Buna ek olarak şairin şiirlerindeki göç izleğinin kaynakları da şairin yaşam deneyimine dayanmaktadır. Nitekim Akın'ın babasının işi nedeniyle aile Yozgat'tan Ankara'ya taşınmak zorunda kalmıştır. Akın, gittiği bu şehre uyum sağlamakta zorlandığını ve memleketi Yozgat'ı özlediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu durum, şairin zorunlu sebeplerle göç eden halkın sorunlarına eğilmesinde önemli bir etken olmuştur. şair göç izleği kapsamında, büyük şehirlere göç eden insanların kente uyum sağlama sürecinden, orada karşılaştıkları kentsel yoksulluktan ve yaşadıkları değer kaybından şiirlerinde detaylı olarak söz etmiştir.

el-Melâike ile Akın toplumcu gerçekçi şairler olarak; insanların barış, huzur ve eşitlik içerisinde yaşayacağı bir dünyanın özlemine duyan ve bunun için gerek şiirlerinde gerek sosyal yaşamlarında mücadele eden iki büyük şairdir. Doğu toplumunda yaşayan ve toplumdaki yanlışlıkları eleştiren bir kadın olmanın tüm sınırlılıklarına rağmen her iki şair de toplumcu çizgisinden dışarı çıkmamıştır. Şiirlerinde toplumun her kesiminden, hak ihlaline uğrayan insanı ele almaya önem vermişlerdir. Böylece şiirlerinde belli bir grubu değil tüm insanları kucaklama gayreti göstermişlerdir. Birer aydın şair olarak; sadece insanların karşılaştıkları sorunlara değil karşılaşılabilecekleri sorunlara da dikkat çekmişlerdir. Halkın sorunlarını kendi sorunlarının önüne geçirmeyi başaran el-Melâike ile Akın, bu sorunlara çeşitli çözüm yolları üretmeye çalışarak halkı bilinçlendirmişlerdir. Sanatlarını halk için icra etmekle birlikte büyük edebi değer taşıyan ürünler ortaya koymuşlardır. Bu durum onların sadece kendi ülkelerinde değil tüm dünyada tanınan büyük şairler olarak bilinmelerine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

‘Abbasî, M. (31.05.2012). el-Huzn fî eş‘ar Nâzik el-Melâike.

<https://www.diwanalarab.com/spip.php?article32344> adresinden edinilmiştir.

Adorno, T. (2004). *Edebiyat yazıları*. Çev. Sabir Yücesoy- Orhan Koçak. İstanbul: Metis Yayınları.

Ak, M. (2011). 19. yüzyılda Antalya’da kolera salgını. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (17), 254-268.

Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda göç ve göçmen edebiyatları üzerine bir değerlendirme. *Göç Dergisi*, 2(1), 69-84.

Akın, G. (1996). *Şiiri düzde kuşatmak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akın, G. (2016a). *Ağıtlar ve türküler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akın, G. (2016b). *Uzak bir kıyıda*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akın, G. (2017). *Kırmızı karanfil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akın, H. (2016). Dünden bugüne bir toplumsal ihtiyaç olarak şiir. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt I* içinde (s.513-516). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Akkaş, İ., ve Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 32-42.

Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil- Ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksar, G. (2016). *Türk kadın şairlerde kadın ve çocuk teması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Balıkesir.

Aktaş, M. (2012). Arap baharı ve kadın hakları. *Ekev Akademi Dergisi*, (52), 29-43.

Aktaş, Ş. (2009). Edebi metin ve özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 187-200.

Akyol, Y. (2009). *Dinsel ritüeller ve modern milliyetçilikte ritüel inşası: Şehit cenazeleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

‘Alevan, A. (1981). *Teṭavvuru ‘ş-‘ri’l-‘Arabî el-ḥedîṣ fil ‘İraq*. Bağdat: Dâr’uş-şu’ûn eş- Şakâfiyye el-‘Amme.

Alp, R. (2007). *Gülten Akın şiirlerinde kadın duyarlılığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Alver, K. (2012). Sosyolojik eleştiri: Sosyolojik okumaya giriş. Ed. K. Alver. *Edebiyat sosyolojisi* (ss. 291-302). Ankara: Hece Yayınları.

Alver, K. (2012). Edebiyatın sosyolojik imkânı. Ed. K. Alver. *Edebiyat sosyolojisi* (ss. 11-20). Ankara: Hece Yayınları.

Alver, K. (2015). Türkiye’de edebiyat sosyolojisi çalışmaları üzerine bir değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (52), 343-354.

Andaç, F. (2004). *Edebiyatımızın kadınları*. İstanbul: Dünya Kitapları.

Anday, M.C. (2015a). *Dakika atlamadan*. Haz. Y. Armağan. İstanbul: Everest Yayınları.

Anday, M.C. (2015b). *Şiir yaşantısı*. Haz. Y. Armağan. İstanbul: Everest Yayınları.

Arı, T. (2012). *Geçmişten günümüze Orta Doğu, siyaset, savaş ve diplomasi*. Bursa: Mkm Yayınları.

Arıkoğlu, G. C. (2016). Kadına yönelik şiddetin tarihi. *Alternatif Politika Dergisi, Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı II*. 1-21.

Aristoteles, (1995). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ataöv, T. (2008). *2. Dünya Savaşı*. İstanbul: İleri Yayınları.

Atay, A. (2016). Edebiyat, toplum, ideoloji etkileşimlerinde tepkisel süreç ve Azerbaycan örneği. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt II* içinde (s.161-170). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Ayan, A. (2015). Orhun Abidelerindeki liderlik ve yönetim anlayışının değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, (49), 305-317.

Aydın, K. (2008). *Karşılaştırmalı edebiyat*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Ayhan, T. B. (2016). *Kırmızı kalem kutusu*. İstanbul: Mühür Kitaplığı.

Aytaç, B. (2012). Tevfik el- Hakim'in *Usfur Min'eş-Şark* ve Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* romanlarında Doğu-Batı konusu. A. Karaismailoğlu ve Y. Öz (Ed.). *IV. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi* içinde (s.103-107). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Aytaç, G. (2001). *Edebiyat yazıları 1995-2000*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Azizaliyeva, B. (2016). Edebiyatta toplumsal sorunların işleme boyutları. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt II* içinde (s.85-92). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Bakar, B. (2013). İstanbul'da ekmek karnesi uygulaması, karne ve ekmek suistimalleri (1942-1946). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 12(24), 1-60.

Bakir, H. H. (2014). *Türk ve Irak ceza kanunlarında cinsel saldırı suçu* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Balcı, Y. (2002). *Türk romanında aydın problemi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Balık, M. (2009). Türk romanında 12 Eylül Darbesi. *Turkish Studies Dergisi*, 4(1-II), 2373-2411.

Balık, M. (2015). Cevdet Kudret'in yaşamından *Sokak*'ına Türkiye'nin sosyoekonomik ve politik hallerinin yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 31-47.

Balık, M. (2016). Biyografiden romana romandan yaşama: Cevdet Kudret'in *Sınıf Arkadaşları*'nda toplumsal belleği okumak. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt I* içinde (s.373-386). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Bayatlı, N. Y. (2016). Irak'ta aşiretler arası ihtilaflara yol açan olaylarla ilgili halk anlatılarının tespit edilmesi ve halk edebiyatı çerçevesinde incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(15), 29-47.

Bayrak, E. (2010). *Ataerki-hukuk ilişkisi çerçevesinde Türkiye'de namus cinayetleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Bekiroğlu, N. (1 Ocak 2000). Osmanlıda kadın şairler. <http://www.nazanbekiroglu.com/2000/01/02/osmanlida-kadin-sairler/> adresinden edinilmiştir.

Bektaş, Y. (2011). *Ankara eski Altındağ yerleşim bölgesinde mekânsal ayrışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Kayseri.

Belen, M. (2015). Siyasetnâmeler ve bir siyasetnâme örneği: Âdâb-ı Saltanat. *The Journal of Academic Social Sciences*, (34), 275-283.

Bingöl, U., ve Timur, K. (2016). Postmodern şiir nedir?. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1288-1304.

Bottomore, T. B. (1997). *Seçkinler ve toplum*. Çev. Erol Mutlu. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Bülbül, İ. (2006). İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de sosyal hayata olumsuz yansımaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (9), 1-50.

Can, G.Ş. (2016). Küreselleşmeyle gelen yabancılaşma kavramı ve sanat. *The Journal of Academic Social Sciences Studies*, (51), 229-236.

Can, Y. (2017). Yoksulluk, yerel ve küresel eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1116-1126.

el-Ceffâl, U. (18.07.2015). Zevac “el-faşliyye” ye‘ûdu ile-l ‘Irak vasta rafđ kebîr.

<https://www.al-monitor.com/pulse/ar/contents/articles/originals/2015/06/iraq-tribes-women-blood-money-marriage-dispute-settlement.html> adresinden edinilmiştir.

Cengiz, S. (2015). Edebiyat ve ideoloji. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (15), 266-274.

Cerîdetu'l İttihâd. (2007). Nâzik el-Melâike hâya ve şi'r ve efkâr. Özel Sayı 37. Beyrut: Dâru'l Medâ Lis'Şekâfe Ven-Neşr.

Culler, J. (2007). *Yazın kuramı*. Çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi.

Cuma, A. (2009). Edebiyat sosyolojisi ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi-Sanat ve bilimin sınır ötesi etkileşimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 81-94.

Çakır, S. (2011). Türkiye’de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 209-222.

Çamur Duyan, G. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ örneği. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(22), 19-29.

Çarıkcı İ., Avşar N. (2005). Kamu kesimi yöneticilerinde cinsiyet rolü algılamalarının aile dostu düzenleme ve politikalara etkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 65-78.

Çetinsaya, G. (1999). Irak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (Cilt 19, ss. 93-95), İstanbul: TDV Yayınları.

Çetişli, İ. (2014). *Batı edebiyatında edebi akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çıkla, S. (2016). *Edebiyat ve hastalık*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Demirci, N. (2016). Irak Türkmen toplumunda hoyrat. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt II* içinde (s. 99-104). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Demirtürk, S. (2015). 1960–1980 döneminde Türkiye’de sosyo-ekonomik değişimin ve dışa yönelişin toplumsal dinamikleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 4(12), 155-182.

Dilthey, W. (2011). *Hermeneutik ve tin bilimleri*. Çev. Doğan Özlem. İstanbul: Notos Yayın Evi.

Divsalar, F. (24.12.2006). Ma‘aş-şâ‘iretu’l-‘İrakîyye.

<https://www.diwanalarab.com/spip.php?article7184> adresinden edinilmiştir.

Doğan, V. (2011). *Yoksulluğun unutulmuş yüzü: Yoksul çocukların yoksulluk algıları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Muğla.

Duman, B. (2009). Irak’ta kadınların durumu ve siyaset: Türkmen kadınları örneği. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1(7), 98-105.

Dursun, S. ve İştar, E. (2014). Kadın çalışanların yaşamış oldukları iş aile yaşamı çatışmasının iş ve yaşam doyumu üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(3), 127-136.

Eagleton, T. (2009). *Eleştiri ve ideoloji*. Çev. Savaş Kılıç. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ebû Gâîlî, M. A. (1995). *el-Medîne fiş ‘şî‘ri’l-‘arabîyyi’l-mu‘aşır*. Kuveyt: ‘Âlemu’l - Ma‘rife.

Ebû-‘Ûde, L. (2003). Arap Toplumlarında Namus Cinayetleri ve Toplumsal Cinsiyetin İnşası. *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik* (ss.243-265). Çev. E. Salman. Ed. P. İlkaracan. İstanbul: İletişim Yayınları.

Eco, U. (2016). *Açık yapıt*. Çev. Tolga Esmer. İstanbul: Can Yayınları.

Edworthy, N., ve Cramsie P. (2008). *Karamsarın el kitabı*. Çev. Osman Yener. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ekici, S., ve Tuncel G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5 (9), 9-22.

Ekşi, A., ve İşçi A. (2012). Dünyada açlık olgusu ve çözüm arayışları. *Gıda/The Journal Of Food Dergisi*, 37(1), 39-45.

Er, R. (2012). *Çağdaş Arap edebiyatı seçkisi*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Erdoğan, N. (2011). Yok-sanma: Yoksulluk-mâduniyet ve fark yaraları. N. Erdoğan (Ed.). *Yoksulluk Halleri-Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (ss.47-96). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ergin, M. (2001). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.

Erken, B. (2010). *Gülten Akın’ın hayatı, eserleri ve sanatı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Edirne.

Erkmen, S. (2008). 1945-1989 yılları arasında ABD’nin Kuzey Irak politikası. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 3(1), 67-96.

Erkmen, S. (2010). Irak'ta işgal sonrası siyasal yaşam ve 2010 parlamento seçimleri. *Orta Doğu Etütleri Dergisi*, 2(3), 107-145.

Erol, D., ve Koçak E. (2018). Kentsel yoksulluktan mekânsal ayrışmaya, kentsel dönüşümden soylulaşmaya: Ankara Gültepe Mahallesi örneği.

Ersöz, M.K. (16 Ekim 2017). Kadın, feminist, Arap, münzevi, şair Nazik al-Mala'ika. <http://siyasihaber4.org/kadin-feminist-arap-munzevi-sair-nazik-al-malaika> adresinden edinilmiştir.

Escarpit, R. *Edebiyat sosyolojisi*. Çev. Ali Türkay Yazıcı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gazete Karınca. (21.01.2018). Arap şiirinde devrim yaratan, ataerkiyi reddeden bir kadın: Nazik al-Mala'ika. <http://gazetekarinca.com/2018/01/arap-siirinde-devrim-yaratan-ataerkiyi-reddeden-bir-kadin-nazik-al-malaika/> adresinden edinilmiştir.

Gözcü, A. (2018). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde ekonomik durumun sosyal hayata etkilerine dair bazı tespitler. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (62), 85-108.

Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Gürsel, N. (1981). Yazın akımlarının oluşumunda toplumsal/ideolojik yapının yeri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 42(349), 3-18.

Güven, D. Ç. (2016). Dünya edebiyatında amansız hastalık söylemi- Sontag, Karatani ve Dumas Fils örneklerinde. *Turkish Studies Dergisi*, 11(4), 415-432.

Hasuder Çocuk Sağlığı Çalışma Grubu. (2014). B. Tokuç (Ed.). *Çocuklar ve savaş*. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği: Ankara.

Hâtır, M. A. (1990). *Ed-dirâse fî şî'r Nâzik el-Melâike*. Mısır: el-Hey'etu'l-Mısrîyyetu'l-'Amme Lil-kuttab.

International Fund For Agricultural Development (2011). *Rural Poverty Report*. <https://www.ifad.org/documents/10180/c47f2607-3fb9-4736-8e6a-a7ccf3dc7c5b> adresinden edinilmiştir.

İleri, S. (2011). Verem edebiyatı. <http://edebiyatkosem.blogcu.com/selim-ileri-verem-edebiyati/11125693> adresinden edinilmiştir.

İlhan, N. (2012). Gülten Akın şiirinde kent, göç ve gecekondu algısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 85-106.

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (2015). *Irak Raporu*. <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/19/irak-raporu.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Jamail, D. (07.03.2008). Iraqi women more oppressed than ever. <https://original.antiwar.com/jamail/2008/03/07/iraqi-women-more-oppressed-than-ever/> adresinden edinilmiştir.

Kalav, A. (2012). Namus ve toplumsal cinsiyet. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 2(2), 151-163.

Kalkancı, N. Z. (2014). *Edebiyat sosyolojisi bağlamında Sun'ullah İbrahim'in El-Lecne (Komite) isimli romanında Mısır'ın siyasi ve sosyal tenkidi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Kaplan ve Ö.K. Tüfekci (Ed.), *International Conference On Multidisciplinary Sciences Cilt III*. içinde (s. 858-874). İstanbul: Medipol Üniversitesi.

Kara, Ö. T. (2010). Toplumsal olayların etkisiyle gelişen üç büyük akımın Türk ve dünya edebiyatında izleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 73-96.

Karaarslan, N.Ü. (2010). Şair. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (Cilt 38, ss. 298-301). İstanbul: TDV Yayınları.

Karaca, M. (2005). *İkinci Dünya Savaşı konjonktüründe Türkiye ekonomisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Diyarbakır.

Karakaya, H. (2018). Görünmez emek ve ev kadınları. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 73-94.

Karataş, E. (2009). Türkiye'de kadın hareketleri ve edebiyatımızda kadın sesleri. *Turkish Studies Dergisi*, 4(8), 1652-1673.

Karataş, T. (2016). Ayna ve toplum. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt I* içinde (s. 15-16). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Karsan, A., ve Karlı, B. (2016). Türkiye’de kırsal yoksulluğun genel bir değerlendirmesi: Isparta ili Sütçüler ilçesi örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 21(2), 168-181.

Kartal, N., ve Demirhan, Y. (2014). Türkiye’de kentsel yoksulluğun kırsal nedenleri ve çözüm önerileri üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 135-154.

Karyelioğlu, S. (2012). Ulus devlet ve milliyetçiliğin tarihsel dayanakları ve küreselleşmenin ulus devlet ve milliyetçilik üzerindeki etkileri. *Ethos:Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, 5(1), 137-169.

Kayabaşı, Ö. (2011). *1960-1980 arası toplumcu gerçekçi şiir ve problemleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Kazak, S. (2009). *Anneliğin siyasal alandaki inşası, Türkiye’de annelik ve siyaset: “Makbul” anneler ve “Sözde” anneler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Kırgız Karak, Ş. (2014). Edebiyatta yankılanan bir seda: Göç. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (51), 229-243.

Kireççi, M.A. (2013). *Başlangıcından günümüze Arap milliyetçiliği*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Kodal, T. (2009). II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye-İrak ilişkileri ve Irak hakkında bilinmeyen bir kaynak: Ziya Karamürsel’in Irak seyahat notları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(40), 391-421.

Korkmaz, B. (2014). Modern Arap edebiyatında kadın yazarların doğuşu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54(1), 61-80.

Kösemihal, N. Ş. (1964). Edebiyat sosyolojisine giriş. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 2(19), 1-37.

Kul, E. (2016). Modern Türk şiirinde savaş karşıtı söylem. Y. Daşcıoğlu (Ed.), *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Cilt I içinde* (s.272-294). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Kule, H., ve Es, M. (2005). Türkiye’de kentsel yoksulluk: Kocaeli örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 259-300.

Kurşun, Z. (2007). Panarabizm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (Cilt 34, ss. 156-158). İstanbul: TDV Yayınları.

Landau, J. (1994). *Modern Arap edebiyatı tarihi (20.Yüzyıl)*. Çev. Bedrettin Aytaç. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Levend, A. S. (2014). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay/Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

el-Melâike, N. (1967). *Kağayâ eş-şi’ri’l-mu’âşır*, Beyrut: Mektebetu’n-Nahda.

el-Melâike, N. (1986). *Dîvân Nâzik el-Melâike Cilt I*. Beyrut: Dâru’l-‘Avde.

el-Melâike, N. (1986). *Dîvân Nâzik el-Melâike Cilt II*. Beyrut: Dâru'l-'Avde.

Meriç, C. (2004). *Umrandan uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2016). *Kırk ambar Cilt I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Metin, B. (2014). Yoksullukla mücadeleye insan hakları açısından bakmak. *E-Journal Of Yaşar University*. 9(36), 6315-6327.

Moran, B. (2014). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Muhammed A.H., ve Necm, A. (2011). Zâhiretu'l-faqr fi'l-'İraq: el-Vaқи' ve'l-mu'âlecât (li'l-mudde 1976-2006). *el-Mecelletu'l-İraqiyye Li'l-'Ulûmu'l-iqtisâdiyye*, (28), 59-82.

Nam, M. (2012). İşgalden istiklale Cezayir. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (55), 155-187.

Nas, M.F. (2007). *Bölgesel ve küresel dinamikler bağlamında Orta Doğu'daki kadın hareketi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Okutan, Ç. (2001). Arap milliyetçiliği. *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 157-172.

Ökten, Ş. (2010). Kan davası: Kanın öcü ya da şeref uğruna verilen kolektif savaş. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, (24), 165-187.

Öncel, H. (2013). *Arap edebiyatında feminizm* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.

Öner, H. (2016). Cumhuriyet Dönemi Türk şiir poetikalarının toplumsallık boyutu. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt I* içinde (s.345-356). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Özarıslan, M. (2016). Türkiye’de âşık tarzı şiir geleneği içinde kadın âşıklar üzerine bazı düşünceler. 167-186.

https://www.academia.edu/30992486/T%C3%BCrkiye_de_%C3%82%C5%9F%C4%B1k_Tarz%C4%B1_%C5%9Eir_Gelene%C4%9Fi_%C4%B0%C3%A7inde_Kad%C4%B1n_%C3%82%C5%9F%C4%B1klar_%C3%9Czerine_Baz%C4%B1_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler adresinden edinilmiştir.

Özdemir, H. (2012). Türkiye’de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, (30), 1-18.

Özkul, M., ve Kanyılmaz, G. (2012). Yoksulluk ve enformelleşme bağlamında ortaya çıkan bir yaşam tarzı: Seyyar satıcılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 27-61.

Özmen, Ö. (2015). Türkiye’de 8 Mart Kadınlar Gününün tarihsel süreci. *Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni*, (3), 36-38.

Öztürk Miroğlu, F.S. (2018). *Kentsel dönüşüm sürecinde sosyal dışlanma; Fikirtepe örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Öztürk, İ.M. (2013). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde olağanüstü ekonomik kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 135-166.

Parla, J. (2004). Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?. S. Irzık ve J. Parla. (Der.), *Kadınlar dile düşünce: Edebiyat ve toplumsal cinsiyet* (ss. 15-34). İstanbul: İletişim Yayınları.

Rousseau, M.A., ve Pichois C. (1994). *Karşılaştırmalı edebiyat*. Çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: MEB Yayınları.

Saçaklıoğlu, F., Hassoy, H., Kulaç, E. ve Kaynak, C. (2005). *Irak'ta savaş ve sağlık*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları.

Said, E. (2011). *Entelektüel: Sürgün, marjinal, yabancı*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şâlih, F. Ğ. (2013). *eş-Şi'r en-nesevî fil'irak*. Irak: Dâru'l Ferahîdî Lin-neşri vet-Tevzi'.

Salihi, E. (2011). *Modern devlet ve aşiretler arasında Irak* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

Sarioğlu, G. (2008). Tarih felsefesi alanında bir inceleme: Varoluş Felsefesi ve tarih anlayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 243-257.

Sever, S. (1998). Dil ve iletişim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31(1), 51-66.

Simmel, G. (2006). *Modern kültürde çatışma*. Çev. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.

Somuncuoğlu, G. (2014). Postmodern roman: Kurgu, dil ve kişiler kadrosu. *Turkish Studies Dergisi*, 9(6), 973-987.

Sontag, S. (2005). *Metafor olarak hastalık*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şahin, İ.,ve Şahin, C. (2014). Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin Irak'ta devlet kurma çabaları. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 8(15), 105-132.

Şen, F.M. (2007). Eski Türk edebiyatında sosyal hayat çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 467-506.

Şimşek, E. (2016). Edebiyat-Toplum ilişkisi açısından masallar. H.İ. Delice (Ed.), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Cilt II* içinde (s.189-198). Bartın: Bartın Üniversitesi.

Tahincioğlu, N.Y. (2011). *Namusun Halleri*. İstanbul: Postiga Yayınları.

Ṭâhir, K.H. (24 Şubat 2015). Devru'l 'aşîre fi-teşkîl ed-devle el-'irakîyye el- hedîse. <http://mcsr.net/news13> adresinden edinilmiştir.

eṭ- Ṭâlib, İ. H. (1999). Irak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 19, ss. 87-91). İstanbul: TDV Yayınları.

Tan, H. (1997). *H. Böl- A. Nesin, S. Lenz- Y. Kemal, M, Frisch- A. Ağaoğul, W. Koeppen-D. Ceyhun'un romanlarında aydın tutumlar* (Yayınlanmamış doktora tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin.

Tatlılıoğlu, K., ve Küçükköse, İ. (2015). Türkiye'de kadına yönelik şiddet: Nedenleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 194-209.

Teko, Z. (2011). *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki şiire dair Arapça yazma eserler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Tökel, D.A. (2004). Divan edebiyatında hayat ve siyaset. *Hece Dergisi*, (90-91-92), 152-182.

Tuncer, S. (2014). Küçükesat: Bağ evlerinden mahalleye. *İdeal Kent Dergisi*, (11), 202-225.

Tur, S. (2005). *Nizâr Kabbâni hayatı, sanatı ve şiirleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Tur, S. (2017). Çağdaş Arap şiirinde kent algısı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, (29), 157-192.

Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin çatıştığı nokta Orta Doğu*. İstanbul: Acar Matbaacılık.

‘Usmân, A.T. (2017). *Nâzik el-Melâike'nin şiirlerinde kimlik arayışı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bingöl.

Ürün, A.K. (2016). Modern Arap edebiyatında öne çıkan bazı temalar. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 131-144.

Vardar, B. (2002). *Dilbilim yazıları*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Waraqa, E.F. (2014). *Karşılaştırmalı Hukuk ve Irak Anayasalarında seyahat özgürlüğü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Wellek, R., ve Warren, A. (2015). *Edebiyat teorisi*. Çev. Ömer Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Wolff, J. (2000). *Sanatın toplumsal üretimi*. Çev. Ayşegül Demir. İstanbul: Özne Yayınları.

Woolf, V. (2004). *Kendine ait bir oda*. Çev. Suğra Öncü. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yamaç, K. (2014). Popüler kültürün bir parçası olarak edebiyatta tüberküloz. *Genç Bürokrat Dergisi*, (9).

Yener, A.G. (2012). Türk romanında postmodernist eğilimin sosyopolitiği üzerine. K. Alver (Ed.), *Edebiyat sosyolojisi incelemeleri* (ss. 163-180). Ankara: Hece Yayınları.

Yeşilbursa, B.K. (2009). Geçmişten günümüze Irak meselesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(Özel Sayı II), 1315-1343.

Yıldırım, N. (2006). Su ile gelen ölüm: Kolera ve İstanbul suları. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (145), 18-29.

Yıldız, M. (2000). Nâzik el-Melâike'nin "Ben" isimli şiirinin çevirisi. *Merdiven Aylık Sanat Dergisi*, (19), 29.

Yıldız, M., ve Koç C.T. (2019). *Modern Arap edebiyatı şiir seçkisi*. İstanbul: Akdem Yayınları.

Yılmaz, A. (2012). Geçmişten günümüze kadın şairlerin konumuna genel bir bakış. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 1(2), 46-63.

Yılmaz, B.O. (2003). Geleneklerin Ardındaki Ölümler: Töre Cinayetleri. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (8), 69-86.

Yılmaz, D. (2011). *Roman sanatı ve toplum*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yılmaz, İ. (2015). Gecekondu direniş: Dikmen Vadisi örneği. *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 309-314.

Yunus, M. (2011). *Genel hükümleri itibarıyla Türk Ceza Kanunu ile Irak Ceza Kanunu'nun karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

